

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА

З.М. Мочаліна, Н.І. Склярчук, І.А. Федоренко

ФІНАНСИ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник

Харків – 2008

ББК 65.9 (4УКР)
26я73

З.М. Мочаліна, Н.І. Склярук, І.А. Федоренко. **ФІНАНСИ**. Навчальний посібник. – Харків: ХНАМГ, 2008. – 392 с. укр. мовою

Гриф надано Міністерством освіти і науки України,
рішення №14/18-Г-2444 від 27.11.2008р.

Цей посібник підготовлений відповідно до типової програми дисципліни «Фінанси», яка входить до навчального плану підготовки бакалаврів – економістів і менеджерів.

Навчальний курс сформований в системі модульно-рейтингового поетапного контролю знань. До кожної теми передбачено комплекс самостійних і практичних робіт. Розробка дисципліни у модульному варіанті дає можливість студентам глибше засвоїти її зміст. Використання сучасного методичного забезпечення у викладенні змісту дисципліни «Фінанси» дозволяє студентам більш усвідомлено підійти до її вивчення, активізувавши процес пізнання, а викладачам - відпрацювати ефективний інструмент управління навчально-творчою діяльністю студентів та контролем одержаних знань.

Призначений для студентів економічних спеціальностей, може бути корисним для студентів неекономічних спеціальностей, викладачів та спеціалістів різних галузей фінансово-господарської діяльності.

Табл. - 46. Рис. - 78. Бібліогр. - 51 назв.

Рецензенти:

д.е.н., професор, виконуючий обов'язки президента Академії фінансового управління Міністерства фінансів України І.Я. Чугунов

д.е.н., професор, зав. кафедри «Державні фінанси» Волинського державного університету М.І.Карлін

д.е.н., професор, зав. кафедри «Фінанси» Придніпровської державної академії будівництва та архітектури Р.Б. Тян

ISBN 966-695-117-7

© З.М. Мочаліна, Н.І. Склярук, І.А. Федоренко, ХНАМГ

ЗМІСТ

Стор.

ВСТУП	5
ЧАСТИНА I. ОПИС МОДУЛЮ „ФІНАНСИ”	7
1.1. Опис індивідуальних розділів модулю.....	7
1.2. Формування підсумкової оцінки з дисципліни «ФІНАНСИ».....	15
ЧАСТИНА II. ЛЕКЦІЙНИЙ МАТЕРІАЛ МОДУЛЮ „ФІНАНСИ”	21
Змістовний модуль I	21
Тема 1. Сутність фінансів, їх функції і роль.....	21
Тема 2. Фінансова система.....	32
Тема 3. Фінансова політика і фінансовий механізм.....	46
Тема 4. Фінанси господарських суб'єктів	63
Тема 5. Державні фінанси.....	84
Тема 6. Бюджет і бюджетна система.....	93
Тема 7 Доходи і видатки державного бюджету.....	106
Тема 8. Місцеві фінанси.....	120
Змістовний модуль II	137
Тема 9. Податки і податкова система.....	137
Тема 10. Державні цільові фонди.....	161
Тема 11. Державний кредит і державний борг.....	173
Тема 12. Страхування і страховий ринок.....	190
Тема 13. Фінансовий ринок.....	201
Тема 14. Міжнародні фінанси.....	213
ЧАСТИНА III. ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ЗА МОДУЛЕМ „ФІНАНСИ”	234
Практичні заняття за змістовним модулем 1	234
Практичні заняття за змістовним модулем 2.....	251

ЧАСТИНА IV. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ.....	257
Тематика рефератів до модулю «Фінанси».....	261
Тестові питання для поточного контролю знань (приклади).....	266
Перший поточний модуль.....	266
Другий поточний модуль.....	272
Складання фінансового кросворду.....	277
Складання тематичних тестів.....	280
Методичні вказівки до виконання контрольних робіт студентам заочного відділення.....	281
ФІНАНСОВИЙ СЛОВНИК.....	284
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	332
ДОДАТКИ.....	336

ВСТУП

Розвиток ринкових відносин і інтеграція України в світовий економічний простір зумовили зміни її політичного й економічного стану, сприяли перебудові фінансової системи країни, що потребує вирішення проблеми підготовки висококваліфікованих фахівців фінансово-економічного спрямування.

Вища школа на етапі входження України до єдиного європейського та світового освітнього простору, запроваджує кредитно-модульну систему організації навчального процесу шляхом введення в систему вищої освіти ідей Болонського процесу. Це потребує його пристосування до сучасних вимог вищої школи, формування теоретичних знань такого рівня, який дозволить майбутнім спеціалістам легко адаптуватися в умовах зовнішнього середовища, зрозуміти питання стратегії і тактики всіх рівнів ієрархії державного управління в умовах динамічного ринкового середовища.

Теоретичний курс «Фінанси» – одна з фахових базових дисциплін підготовки бакалаврів з економіки й менеджменту.

В умовах ринкових відносин фінанси використовуються державою як дійовий регулятор усіх галузей економічного життя суспільства. Фактично всі економічні інструменти об'єктів господарювання на макро- і макрорівні пов'язані з фінансами.

Вивчення теоретичного підґрунтя фінансових відносин дає змогу започаткувати основи вивчення прикладних фінансових дисциплін, які, в свою чергу, дозволяють можливість розкрити проблеми організації фінансів у різноманітних ланках фінансової системи.

Цей навчальний посібник спрямований на чітке викладення навчального матеріалу з послідовним його ускладненням відповідно до завдань змістового модуля дисципліни. На відміну від існуючих, він розрахований як на аудиторну роботу студентів, так і на виконання самостійних завдань. Навчальний

матеріал подано в обсягах, орієнтованих як на фінансові, так і нефінансові спеціальності.

Тематика рефератів, що пропонуються як вибіркова самостійна робота студентів, дозволить більш глибоко розглянути пропоновані тематичні питання і слугуватиме закладенню фундаменту творчої наукової роботи студентів.

Тестові завдання і питання, що пропонуються для контролю знань студентів денної форми навчання шляхом проведення поточних тестових контролів, охоплюють матеріали кожної теми блоку змістового модуля і дозволяють перевірити рівень теоретичних знань.

У процесі вивчення матеріалу курсу студентам доцільно користуватися термінологічним словником (глосарієм), що чітко формулює визначення наукових термінів.

Навчальний посібник рекомендований для студентів економічних і неекономічних спеціальностей, а також для викладачів і спеціалістів різних галузей фінансово-господарської діяльності.

ЧАСТИНА 1. ОПИС МОДУЛЯ „ФІНАНСИ”

1. ОПИС ІНДИВІДУАЛЬНИХ РОЗДІЛІВ МОДУЛЯ

1.1.1. ІДЕНТИФІКАЦІЯ МОДУЛЯ

Назва модуля	Фінанси
Мета викладання модуля	Вивчення сукупності фінансових відносин, що розкривають сутність процесу розподілу й перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту на макро- і мікрорівнях для об'єктивної оцінки економічних процесів, що відбуваються в суспільстві, розуміння сутності й тенденцій у розвитку фінансових відносин та їх особливості у сфері державних фінансів і фінансів господарських одиниць, відпрацювання умінь розробляти й вирішувати актуальні питання теорії і практики розбудови фінансової політики держави.
Завдання вивчення модуля	Тема 1. Сутність фінансів підприємств Тема 2. Фінансова система Тема 3. Фінансова політика і фінансовий механізм Тема 4. Фінанси господарських суб'єктів Тема 5. Державні фінанси Тема 6. Бюджет і бюджетна система Тема 7. Доходи і видатки державного бюджету Тема 8. Місцеві фінанси Тема 9. Податки і податкова система Тема 10. Державні цільові фонди Тема 11. Державний кредит і державний борг Тема 12. Страхування і страховий ринок Тема 13. Фінансовий ринок Тема 14. Міжнародні фінанси
Обов'язковий чи вибіркового модуль	Обов'язковий

1.1.2. ЗМІСТ І СТРУКТУРА МОДУЛЯ „ФІНАНСИ”

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

Тема 1. Сутність фінансів, їх функції і роль

Предмет науки про фінанси. Об'єктивні передумови виникнення і розвитку фінансів. Фінансові ресурси як матеріальні носії фінансових відносин.

Функції фінансів як виявлення суттєвих ознак, властивостей і суспільного призначення фінансів. Розподільна функція, її зміст. Об'єкти і суб'єкти розподілу і перерозподілу вартості суспільного продукту. Контрольна функція. Взаємозв'язок розподільчої і контрольної функцій.

Вплив фінансів на розвиток суспільного виробництва. Фінансове забезпечення відтворювального процесу. Форми фінансового забезпечення.

Тема 2. Фінансова система

Поняття фінансової системи і теоретичні основи її побудови. Структура фінансової системи. Сфери й ланки фінансових відносин, їх характеристика. Взаємовідносини між окремими сферами й ланками фінансової системи.

Правові й організаційні основи фінансової системи. Державне регулювання фінансових відносин. Оперативне управління фінансовою системою.

Тема 3. Фінансова політика і фінансовий механізм

Фінансова політика — складова економічної і соціальної політики держави. Складові фінансової політики. Завдання і принципи фінансової політики. Стратегія і тактика фінансової політики. Фінансова політика в умовах фінансової кризи. Стабілізація фінансового стану в Україні й шляхи її забезпечення.

Фінансовий механізм як сукупність форм і методів організації фінансових відносин. Взаємодія фінансового механізму з господарським механізмом і фінансовою політикою. Складові елементи фінансового механізму.

Фінансове планування і прогнозування: суть, принципи, методи, завдання. Система фінансових планів, їх характеристика.

Тема 4. Фінанси господарських суб'єктів

Сутність фінансів господарських суб'єктів і принципи їх організації. Грошові надходження від діяльності підприємств, їх склад і економічна характеристика. Валовий і чистий дохід. Загальний і чистий прибуток. Класифікація доходів і видатків. Фінансові ресурси. Власні й залучені грошові кошти.

Особливості фінансів підприємств різних організаційно-правових форм. Джерела формування і напрямки використання фінансових ресурсів комерційних підприємств державної і недержавної форм власності. Взаємовідносини підприємницьких структур із бюджетом і цільовими державними фондами.

Фінанси бюджетних установ. Кошторисне фінансування, його зміст і принципи. Неприбуткова діяльність громадських формувань і добродійних фондів.

Тема 5. Державні фінанси

Склад і структура державних фінансів. Фінансові ресурси держави. Джерела формування державних доходів, фактори їх зростання. Державні витрати на задоволення суспільних благ і послуг.

Система державних фінансів за їх ієрархічним рівнем — загальнодержавні й місцеві фінанси. Державні фінанси як інструмент регулювання економіки.

Тема 6. Бюджет і бюджетна система

Бюджет як економічна і правова категорія. Місце і значення бюджету в загальній системі фінансових відносин. Розподільча і контрольна функція бюджету.

Бюджетна система: поняття і принципи побудови. Критерії розмежування доходів і видатків між ланками бюджетної системи. Міжбюджетні відносини. Міжбюджетні трансферти. Види міжбюджетних трансфертів. Фінансові нормативи бюджетної забезпеченості та їх використання для визначення розподілу міжбюджетних трансфертів. Порядок надання міжбюджетних трансфертів.

Бюджетний процес. Поняття бюджетного процесу і його складові етапи. Організаційні засади бюджетного планування. Порядок складання, розгляду і затвердження проектів державного і місцевих бюджетів. Виконання бюджетів за доходами й видатками. Секвестр бюджету. Захищені статті видатків бюджету.

Казначейська система виконання державного і місцевих бюджетів.

Бюджетні права державних органів законодавчої і виконавчої влади.

Тема 7. Доходи і видатки державного бюджету

Економічна сутність доходів і видатків бюджету. Класифікація бюджетних доходів. Джерела формування бюджетних доходів. Форми й методи мобілізації грошових коштів у бюджет. Податкові й неподаткові надходження, їх склад і структура. Офіційні трансферти.

Видатки державного бюджету, їх класифікація. Основні напрямки використання бюджетних коштів. Поточні й капітальні видатки. Витрати державного бюджету на соціальний захист населення. Склад і структура витрат державного бюджету в соціально-культурній сфері. Фінансування науки. Витрати державного бюджету на фінансову підтримку економіки. Витрати на оборону і державне управління.

Бюджетне фінансування. Форми бюджетного фінансування.

Бюджетний дефіцит. Поняття і причини виникнення. Стійкий і тимчасовий бюджетний дефіцит. Методи розрахунку бюджетного дефіциту. Проблеми скорочення і можливі джерела покриття бюджетного дефіциту.

Тема 8. Місцеві фінанси

Сутність місцевих фінансів, їх склад і роль у здійсненні політики зміцнення економічної самостійності адміністративно-територіальних формувань.

Фінансові ресурси місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування. Склад доходів місцевих бюджетів. Закріплені доходи. Роль місцевих податків і зборів у формуванні доходів місцевих бюджетів. Загальний і спеціальний фонди місцевих бюджетів.

Видатки місцевих бюджетів. Обов'язкові видатки і видатки на реалізацію делегованих центральною владою повноважень. Соціальна направленість видаткової частини місцевих бюджетів. Фінансування місцевого господарства.

Бюджет розвитку місцевих бюджетів. Позички місцевим бюджетам. Обслуговування боргу місцевих рад.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Тема 9. Податки і податкова система

Сутність і функції податків. Класифікація податків, її ознаки. Види податків. Прямі податки. Непрямі податки. Елементи системи оподаткування. Теоретичні питання перекладання податків та ухилення від їх сплати. Податкова система: поняття, основи побудови. Становлення і розвиток податкової системи України. Податковий кодекс України.

Тема 10. Державні цільові фонди

Необхідність створення та призначення державних цільових фондів. Принципи їх організації.

Загальнодержавні соціальні фонди та їх значення для забезпечення системи соціального страхування. Пенсійний фонд. Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві. Фонд України

соціального захисту інвалідів. Джерела формування доходів і напрямки видатків. Управління коштами загальнодержавних цільових фондів.

Тема 11. Державний кредит і державний борг

Економічна сутність державного кредиту, його роль у формуванні додаткових фінансових ресурсів держави й покритті бюджетного дефіциту. Відмінність державного кредиту від банківського. Види державного кредиту. Внутрішній і зовнішній державний кредит. Розвиток міжнародного й умовного державного кредиту. Форми внутрішнього державного кредиту. Державні позики, їх види.

Форми зовнішнього державного кредиту. Державні зовнішні позики.

Державний борг. Види державного боргу. Структура державного боргу, механізм його формування. Боргова залежність держави, її критичний рівень. Вплив державного боргу на фінансовий стан держави. Управління державним боргом і його обслуговування.

Тема 12. Страхування і страховий ринок

Економічна необхідність і роль страхування у забезпеченні безперервності суспільного виробництва. Особливості фінансових відносин у сфері страхування. Функції страхування. Суб'єкти страхових відносин: страховик, страхувальник, застрахований отримувач. Форми і методи страхового захисту. Система страхових фондів. Класифікація страхування за об'єктами і за ознакою ризику. Принципи обов'язкового й добровільного страхування. Страхування майна юридичних і фізичних осіб, його види й форми.

Тема 13. Фінансовий ринок

Сутність фінансового ринку, його роль у мобілізації і розподілі фінансових ресурсів. Суб'єкти фінансового ринку.

Структура фінансового ринку. Грошовий ринок. Ринок кредитних ресурсів. Фондовий ринок як найважливіший сегмент фінансового ринку.

Первинний і вторинний фондовий ринок, їх призначення. Біржовий і позабіржовий ринок цінних паперів.

Види цінних паперів, які можуть випускатися і обертатися в Україні. Основні характеристики цінних паперів. Правове регулювання фондового ринку. Державний контроль за випуском і обігом цінних паперів.

Фондова біржа: правове становище, організація і порядок роботи. Функції фондової біржі. Порядок допуску цінних паперів до обігу на фондових біржах.

Ринок фінансових послуг, його роль у функціонуванні економічної системи. Види фінансових послуг. Перспективи розвитку фінансового ринку в Україні

Тема 14. Міжнародні фінанси

Сутність, призначення і роль міжнародних фінансів. Світові фінансові потоки: валютні, кредитні, фінансові ринки.

Фінансова діяльність міжнародних організацій. Фінанси Організації Об'єднаних Націй і Європейського Союзу.

Міжнародні фінансові інституції: Міжнародний валютний фонд, Група Світового банку (Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародна асоціація розвитку, Міжнародна фінансова корпорація, Агентство з гарантування багатосторонніх інвестицій). Банк міжнародних розрахунків. Європейський Інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, їх завдання, сфери діяльності, формування капіталів та ресурсів.

Співпраця України з міжнародними фінансовими інституціями.

1.1.3. НАВЧАЛЬНО - МЕТОДИЧНІ ВИМОГИ

Необхідні попередні компетенції, якими має володіти студент

Знати:

основи макро- і мікроекономіки, теоретичні основи економічного аналізу і бухгалтерського обліку.

Вміти:

дати правильне розуміння закономірностей у сфері фінансових відносин держави, суб'єктів підприємницької діяльності та населення, розкрити й знати шляхи використання цих закономірностей у практиці фінансової роботи; показати можливі напрями впливу фінансів на суспільний прогрес і роль фінансів в економічній перебудові суспільства на шляху розвитку ринкових відносин; визначити сукупність заходів, що забезпечують використання фінансів як одного з дійових важелів економічної політики держави; знати процес формування, розподілу та використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів держави, підприємств різних форм власності, а також основні напрямки зміцнення фінансів, фінансової системи, заходи щодо подолання інфляції, бюджетного дефіциту.

Форми та методи навчання:

Лекції, семінарські й практичні заняття в аудиторії, самостійна робота в бібліотеках, самостійна робота під керівництвом викладача.

Формальні й проблемні лекції, групові дискусії під час семінарів, заслуховування рефератів.

Види контролю та методи оцінювання:

Змістовий модуль 1. Поточний тестовий контроль (ПТК 1). Тривалість 45 хв. Виконують в аудиторії.

Змістовий модуль 2. Поточний тестовий контроль (ПТК 2). Тривалість 45 хв. Виконують в аудиторії.

Індивідуальні завдання (самостійна наукова робота) студентів за змістовим модулем дисципліни – підготовка рефератів за наданими темами чи вибраними самостійно та узгодженими з викладачем.

Підсумковий модульно-тестовий контроль (ПМТК) – виконують протягом 2 академічних годин.

Виконання аудиторних, самостійних робіт, ПТК і ПМТК оцінюють за бальною системою.

1.2 ФОРМУВАННЯ ПІДСУМКОВОЇ ОЦІНКИ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ»

Загальна сума годин за навчальною програмою – 108 год.,
в т. ч. аудиторних - 54 год.,
з них лекційних - 36 год.,
практичних - 18 год.

У формуванні підсумкової оцінки студентів денної форми навчання передбачена оцінка поточної аудиторної та самостійної роботи студентів, проведення поточних тестових контролів (ПТК), оцінювання за результатами підсумкового модульно-тестового контролю (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 - Формування підсумкової оцінки змістового модуля «Фінанси»

	Максимальна кількість балів
Оцінка аудиторної роботи	100
Оцінка самостійної роботи	100
Поточний контроль 1	100
Поточний контроль 2	100
РАЗОМ балів за аудиторну і самостійну роботу студентів	400
Стимулюючі (штрафні) бали – до 10% суми балів поточного модульно-тестового контролю, аудиторної і самостійної роботи	± 40
Підсумковий модульно-тестовий контроль	130
ВСЬОГО	530

Сутність оцінювання аудиторної роботи полягає в оцінці активності й засвоєння матеріалу лекційних і практичних занять, самостійної роботи – в оцінці виконання обов’язкової і вибіркової роботи студентів (показано в табл. 1.2 і 1.3). Кожний блок змістового модуля закінчується проведенням поточного тестового контролю. Співвідношення балів поточного і підсумкового контролю складає 60 до 40%.

Пропонована система оцінювання знань значно спрощує розрахунок підсумкової оцінки з модуля.

Таблиця 1.2 - КАРТА АУДИТОРНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА
з дисципліни «Фінанси» для студентів економічних спеціальностей

Види аудиторної роботи	Планові терміни виконання	Форми контролю та звітності	Максимальна кількість балів протягом змістового модулю
<i>Денна форма навчання 6-й семестр</i>			
1.1. Відвідування лекційних і практичних занять	Протягом семестру	Пропуск - не більше 10% аудиторних занять – відмітка у журналі викладача (лекційні й практичні заняття)	54
1.2. Активність у проведенні практичних і семінарських занять	Протягом семестру	Опитування студентів, активна участь у практичних заняттях	18
1.3. Виконання експрес-контрольних робіт	Протягом семестру	Проведення експрес-контролю під час практичних занять	28
Всього			100

16

Таблиця 1.3 - КАРТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА
з дисципліни «Фінанси»
для студентів економічних спеціальностей

Види самостійної роботи	Планові терміни виконання	Форми контролю та звітності	Максимальна кількість балів за модуль
<i>Денна форма навчання - 6-й семестр</i>			
<i>I. Обов'язкові</i>			
1.1. Підготовка до практичних занять	1-XVII	Активна участь у проведенні практичних занять	18
1.2. Успішне вивчення програмного матеріалу протягом навчального семестру	-“-	Опитування студентів, проведення експрес-контролю під час практичних занять	18

Види самостійної роботи	Планові терміни виконання	Форми контролю та звітності	Максимальна кількість балів за модуль
1.3. Виконання практичних завдань, призначених для самостійної роботи студентів		Перевірка правильності виконання самостійних робіт	34
Разом балів за обов'язкові види СРС			70
<i>II. Вибіркові</i>			
2.1. Написання реферату (есе) за заданою проблематикою	1-XVII	Обговорення (захист) матеріалів реферату (есе) під час аудиторних занять або ІКР	10
2.2. Виконання індивідуальних завдань з використанням програмного забезпечення	-"-	Перевірка правильності виконання завдань	10
2.3. Аналітичний (критичний) огляд наукових публікацій	-"-	Обговорення результатів проведеної роботи під час аудиторних занять або ІКР	5
2.4. Участь в наукових студентських конференціях	-"-	Доповідь на наукових студентських конференціях	5
<i>Разом балів за вибіркові види СРС</i>			<i>30</i>
Разом балів за СРС			100
<i>Підготовка до поточних модульних контрольних робіт і їх написання</i>	<i>VII, XIV</i>	<i>Перевірка правильності виконання модульних контрольних робіт (передбачено проведення 2 ПТК), за кожну</i>	<i>100</i>

Заочна форма навчання 7-й семестр

<i>I. Обов'язкові</i>			<i>Всього за блок модуля</i>
1.1. Підготовка і виконання домашніх контрольних робіт	За 2 тижні до початку екзаменаційної сесії	Перевірка правильності виконання домашніх контрольних робіт під час ІКР	70

1.2. Підготовка до модульної контрольної роботи	Під час екзаменаційної сесії	Перевірка правильності виконання модульної контрольної роботи	10
Разом балів за обов'язкові види СРС			80
<i>II. Вибіркові</i>			
2.1. Написання реферату (есе) за заданою проблематикою	За 2 тижні до початку сесії	Обговорення (захист) матеріалів реферату (есе) під час ІКР	10
2.2. Аналітичний (критичний) огляд наукових публікацій	-“-	Обговорення результатів проведеної роботи під час ІКР	10
Разом балів за вибіркові види СРС			20
Разом балів за СРС			100

Поточні (перший, другий) модульні контролі за змістовим модулем «Фінанси» складаються з тестових завдань довжиною 100 балів.

Всього сума балів за поточним модулем (ПТК) становить 200 балів.

Підсумковий модульний контроль (ПМТК) має довжину 130 балів (до 60% загальної кількості балів поточного контролю змістового модуля).

Загальна кількість балів дисципліни складає 530 балів (табл. 1.1).

Таким чином, загальна кількість балів, яку може одержати студент за змістовим модулем (блоком), підраховується наступним чином:

$$\sum_{i=1}^p B_{заг} = \sum_{i=1}^I L_i + \sum_{i=1}^p PZ + \sum_{i=1}^h CPC + \sum_{i=1}^r ПТК ,$$

де $\sum_{i=1}^I L_i$ — сума балів за лекції, I- кількість лекцій,

$\sum_{i=1}^p PZ$ — сума балів за практичні (семінари тощо) заняття; p - кількість практичних робіт (семінарів тощо);

$\sum_{i=1}^I L_i + \sum_{i=1}^p PZ$ - сумарні бали характеризують активність студента в навчальному процесі;

$\sum_{i=1}^n CPC$ — сума балів за самостійну роботу;

n — кількість елементів самостійної роботи;

$\sum_{i=1}^p ПТК$ — сума балів за поточний тестовий контроль;

p — кількість поточного тестового контролю;

Загальна максимальна кількість балів за модуль розраховується так:

$$B_{\max} = \sum_{i=1}^p B_{заг} + \sum ПМТК ,$$

де $\sum ПМТК$ – кількість балів за підсумковим модулем

Фактично набрані бали (Бф) розраховують як

$$B\phi = B_m - \text{Ш} + C = \sum_{i=1}^p B_{заг} + \sum ПМТК - \text{Ш} + C,$$

де Ш, С – відповідно штрафні й стимулюючі бали за активність в навчальному процесі (максимальне число балів за позицією - 20).

Ш – штрафні бали (за порушення навчального процесу, відвідування лекцій і т.ін.)

Рейтингова оцінка студента (О) буде визначатися відношенням загальної фактично набраної кількості балів ($\sum B\phi$) до $\sum B_{макс}$ - максимально можливої (530 балів):

$$O = \frac{\sum B\phi}{\sum B_{макс}} (\%).$$

Таблиця 1.4 – Трансформація результатів рейтингової оцінки в 4-бальну систему оцінок і шкалою ECTS

За шкалою академії	За державною (національною) шкалою	За шкалою ECTS
90–100	відмінно	A (відмінно)
85-89	добре	B (дуже добре)
75–84		C (добре)
65–74	задовільно	D (задовільно)
60-64		E (достатньо)
35–59	незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1–34		F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

ЧАСТИНА II. ЛЕКЦІЙНИЙ МАТЕРІАЛ МОДУЛЯ «ФІНАНСИ»

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

ТЕМА 1. СУТНІСТЬ ФІНАНСІВ, ЇХ ФУНКЦІЇ І РОЛЬ

Ключові слова: фінанси, гроші, грошові відносини, фінансові відносини, фінансові ресурси, розподіл й перерозподіл фінансових ресурсів, фінансове забезпечення, фінансове регулювання

План заняття:

1. Сутність і функції фінансів. Дискусійні питання сутності й функцій фінансів.
2. Роль фінансів у процесі загальнопромислового відтворення.
3. Специфічні ознаки фінансів їх взаємозв'язок з іншими вартісними економічними категоріями.
4. Фінансові ресурси.

Термін «фінанси» (financia) виник у XIII-XV ст. у торгових містах Італії і спочатку означав будь-який грошовий платіж. Надалі цей термін вживався як поняття, пов'язане із системою грошових відносин між населенням і державою та утворення держфондів грошових коштів.

Таким чином цей термін відображав: грошові відносини між двома суб'єктами; володіння суб'єктами різними правами у процесі цих відносин; формування у процесі цих відносин загальнодержавного фонду грошових коштів – бюджету, тому ці відносини мали фондний характер; регулярне надходження коштів у бюджет шляхом обов'язкового оподаткування, зборів та ін. платежів державно - примусового характеру.

Це основні ознаки фінансів, за якими можна безпомилково виділити їх із всієї сукупності грошових відносин. Проте, наприклад, грошові відносини між громадянами, між громадянами і роздрібною торгівлею не можна віднести до фінансів, тобто фінанси – це завжди грошові відносини, але будь-які грошові відносини не завжди фінансові.

Таким чином, умовою функціонування фінансів є наявність грошей, а причиною проявів фінансів служить потреба суб'єктів господарювання і держави в ресурсах, що забезпечують їхню діяльність. Фінанси незамінні тому, що дозволяють пристосувати пропорції виробництва до потреб споживання, забезпечуючи у сфері господарювання несталі відтворювальні потреби. Це відбувається за допомогою формування грошових фондів цільового призначення. Розвиток суспільних потреб приводить до зміни складу й структури грошових (фінансових) фондів, створюваних у розпорядженні суб'єктів господарювання.

За допомогою державних фінансів відбувається регулювання масштабів суспільного виробництва в галузевому і територіальному аспектах, захист навколишнього середовища та задоволення інших суспільних потреб.

Є декілька визначень сутності фінансів:

Фінанси - це сукупність грошових відносин, організованих державою, у процесі яких здійснюється формування і використання загальнодержавних фондів грошових коштів для вирішення економічних, соціальних і політичних завдань [24].

Фінанси – це сукупність грошових відносин, що виникають у процесі створення фондів грошових коштів і суб'єктів державної, приватної, колективної та ін. форм господарювання і держави та використання їх з метою відтворення, стимулювання і задоволення соціальних потреб суспільства [24].

Фінанси – це сукупність грошових відносин, пов'язаних з формуванням, мобілізацією і розміщенням фінансових ресурсів та з обміном, розподілом і перерозподілом вартості створеного на основі їх використання валового внутрішнього продукту, а за певних умов і національного багатства [22].

Фінансова наука вивчає сукупність фінансових відносин на всіх рівнях господарювання, тобто відносини, що виникають у процесі утворення, розподілу й використання грошових доходів, а також досліджує закономірність розвитку фінансових відносин і методи управління ними.

Відмінність у визначенні фінансів як зарубіжною, так і вітчизняною фінансовою наукою полягає у виборі різноманітних проявів фінансів для їх ідентифікації та характеристики.

Джерела формування фінансових ресурсів наведені на рис. 1.1.

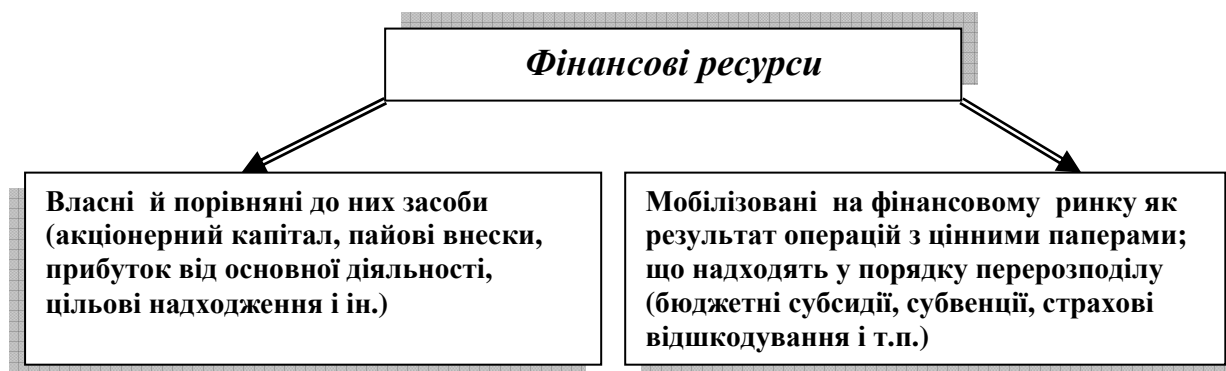

Рис. 1.1 – Джерела формування фінансових ресурсів

Методологічною основою вивчення сутності і призначення фінансів, особливостей їх функціонування є економічні вчення про товарно-грошові відносини, розширене відтворення, про природу і функції держави.

Ключовими елементами визначення сутності фінансів є характеристика фінансових відносин і фінансової діяльності.

Фінансові відносини – це відображення руху вартості від одного суб'єкта до іншого, що характеризується процесами обміну, розподілу й перерозподілу і проявляється у грошових потоках.

Фінансова діяльність будь-якого суб'єкта проявляється у формуванні доходів і здійсненні витрат.

Об'єктами дії розподільної функції фінансів виступають вартість валового суспільного продукту (в її грошовій формі), а також частина національного багатства (у грошовій формі).

Суб'єктами при фінансовому методі розподілу виступають юридичні й фізичні особи (держави, підприємства, об'єднання, організації, установи, громадяни), що є учасниками відтворювального процесу, в розпорядженні яких формуються фонди цільового призначення (рис. 1.2).

У загальній сукупності фінансових відносин виділяють три взаємозалежні сфери: фінанси господарюючих суб'єктів, страхові, державні суб'єкти.

Рис. 1.2 – Суб'єкти і об'єкти фінансових відносин

Оскільки об'єктів фінансових відносин один, а суб'єктів – три, то можливе виникнення фінансових протиріч, бо кожен із суб'єктів прагне до

максимізації своїх доходів, що можна зробити лише за рахунок інших суб'єктів. Щоб запобігти їм, інтереси суб'єктів мають бути збалансовані, що можна досягнути за рахунок:

- установлення оптимальних пропорцій розподілу ВВП;
- забезпечення стійкого зростання доходів кожного із суб'єктів.

Обсяг ВВП на душу населення характеризує рівень життя населення країни, темпи його зростання - динаміку фінансових відносин у країні. Основна форма вирішення протиріч – забезпечення збільшення ВВП. Спад ВВП свідчить про наявність кризи, яку можна зупинити, подолавши спад.

Характерними ознаками фінансів є [22]:

- обмінно-розподільний характер;
- рух вартості від одного суб'єкта до іншого;
- грошова форма відносин;
- формування доходів і здійснення видатків;
- еквівалентний за призначенням характер обміну й розподілу і нееквівалентний перерозподілу.

Сутність фінансів як особливої сфери розподільних відносин виявляється насамперед за допомогою *розподільної* функції, що включає стадії розподілу й перерозподілу.

Саме через неї реалізується суспільне призначення фінансів, яке полягає у забезпеченні кожного суб'єкта господарювання необхідними йому фінансовими ресурсами, використовуваними у формі грошових фондів спеціального цільового призначення.

За допомогою фінансів розподільний процес протікає у всіх сферах громадського життя - у матеріальному виробництві, у виробничо-торговельній та сфері споживання.

Фінансовий метод розподілу охоплює різні рівні управління економікою: загальнодержавний, територіальний, місцевий. Фінансовому розподілу характерна багаторівневість, що породжує різні види розподілу -

внутрішньогосподарський, внутрішньогалузевий, міжгалузевий, між – територіальний.

Розподіл і перерозподіл ВВП може здійснюватися за різними схемами, відповідно до яких будують моделі фінансових відносин у суспільстві [22].

Рух фінансових ресурсів як у фондовій, так і у нефондовій формах, складає основу контрольної функції фінансів. Оскільки фінанси "пронизують" усі сфери й підрозділи суспільного виробництва, всі рівні господарювання, вони виступають універсальним знаряддям контролю з боку суспільства. Завдяки *контрольній функції* фінансів суспільство знає про динаміку змін пропорцій в розподілі коштів, про своєчасність надходження фінансових ресурсів у розпорядження різних суб'єктів господарювання, ощадливість і ефективність їх використання і т.д.

Розподільна й контрольна функції - це дві сторони того самого економічного процесу. Тільки в їхній єдності й тісній взаємодії фінанси можуть виявити себе як категорію вартісного розподілу.

Інструментом реалізації *контрольної функції* фінансів виступає фінансова інформація, що міститься у фінансових показниках бухгалтерської, статистичної і оперативної звітності. Фінансові показники дозволяють різностороннє оцінити результати господарської діяльності СПД й вжити заходи, спрямовані на усунення виявлених негативних факторів.

Контрольна функція фінансів великою мірою визначається станом фінансової дисципліни в народному господарстві. *Фінансова дисципліна* - це обов'язковий для всіх підприємств, організацій, установ і посадових осіб порядок ведення фінансового господарства, дотримання встановлених норм і правил, виконання фінансових зобов'язань.

Питання про функції фінансів відноситься до дискусійних. Багато економістів вважають, що фінанси виконують дві функції - розподільну й контрольну. Проте в літературі можна знайти твердження, що фінансам, крім цих двох функцій, існують ще й інші: виробнича (різні автори називають її по-різному), що стимулює, регулююча і т.д. Але при цьому відбувається підміна

питання про функції фінансів питанням про їхню роль у суспільному відтворенні, тому що це різні, хоча й взаємозалежні питання. Звичайно, фінанси відіграють важливу роль у суспільному відтворенні, з їхньою допомогою може стимулюватися ефективне використання факторів виробництва, регулюватися вартісні пропорції, забезпечуватися умови для проведення режиму економії і т.д. Однак ототожнювати ці результати, що досягаються завдяки функціонуванню фінансів, з їхніми функціями неправомірно.

Деякі економісти вважають, що фінансам характерні три функції: формування грошових фондів (доходів), використання грошових фондів (доходів) і контрольна [18, 29]. Перші дві реально існують, але вони більше нагадують механізм реалізації розподільної функції, ніж самостійний спосіб дії категорії фінансів.

Наявність дискусійних питань обумовлює необхідність подальшої розробки теоретичних проблем сутності й функцій фінансів. Більш глибоке знання економічної природи фінансів і характерних для них властивостей дозволить активніше розробляти шляхи кращого використання даної категорії у практиці господарювання, науково обґрунтовувати заходи, спрямовані на фінансове оздоровлення економіки й удосконалення системи фінансових взаємозв'язків.

Фінанси є однією з найважливіших економічних категорій, що відбиває економічні відносини у процесі створення і використання коштів . Їхнє виникнення відбулося в умовах переходу від натурального господарства до регулярного товарно-грошового обміну і було тісно пов'язане з розвитком держави і її потреби у ресурсах.

Однією з головних ознак фінансів є грошова форма виявлення і відображення фінансових відносин реальним рухом коштів.

Реальний рух коштів відбувається на другій і третій стадіях відтворювального процесу - в розподілі й обміні:

Гроші – Товар – Виробництво – Товар* - Гроші *

На другій стадії рух вартості у грошовій формі відбувається відособлено від руху товарів і характеризується її відчуженням (переходом з рук одних власників у руки інших) чи цільовим відокремленням (у рамках одного власника) кожної частини вартості.

На третій стадії розподілена вартість (у грошовій формі) обмінюється на товарну форму. Відчуження самої вартості тут не відбувається. Тобто на другій стадії відтворення має місце одnobічний рух грошової форми вартості, а на третій - двосторонній рух вартостей, одна з яких знаходиться у грошовій формі, а інша - в товарній. На третій стадії відтворювального процесу відбуваються обмінні операції, що не вимагають якого-небудь суспільного інструмента, фінансам тут немає місця.

Областю виникнення і функціонування фінансів є друга стадія відтворювального процесу, на якій відбувається розподіл вартості суспільного продукту за цільовим призначенням і суб'єктами господарювання, кожний з яких повинен одержати свою частку в зробленому продукті. Тому важливою ознакою фінансів як економічної категорії є розподільний характер фінансових відносин.

Фінанси істотно відрізняються від інших економічних категорій, що функціонують на стадії вартісного розподілу: кредиту, заробітної плати і ціни.

Використання фінансових ресурсів здійснюється в основному через грошові фонди спеціального цільового призначення, хоча можлива і нефондова форма їхнього використання.

Фінанси пов'язані з *функціонуванням, розподілом і використанням* централізованих і децентралізованих фондів, грошових коштів з метою виконання функцій і завдань держави і забезпечення розширеного виробництва.

Фінанси відрізняються від грошей як сутністю, так і функціями.

Гроші – це загальний еквівалент, за допомогою якого вимірюються витрати відтворення.

Фінанси відображають грошові відносини, що складаються між:

- підприємствами у процесі придбання товарно-матеріальних цінностей, реалізації продукції, послуг;
- підприємствами і державою при сплаті податків до бюджету ;
- державою і громадянами при оподаткуванні;
- СПД, громадянами й позабюджетними фондами при внесенні платежів та одержанні ресурсів;
- відношенням між ланками бюджетної системи;
- між органами страхування, СПД, населенням.

Фінанси суб'єктів господарювання є основним елементом фінансової системи і являють собою грошові відносини, пов'язані з формуванням і розподілом фінансових ресурсів.

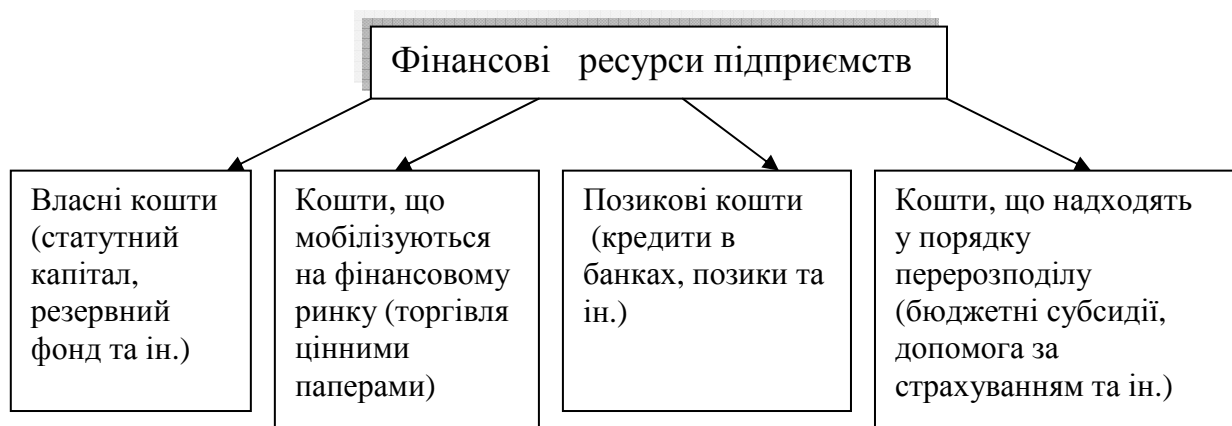

Рис. 1.3 – Формування фінансових ресурсів підприємств

Фінансові ресурси формуються за рахунок:

- власних і прирівняних до них засобів (акціонерний капітал, пайові внески, прибуток, цільові надходження і т.д.);
- мобілізованих на фінансовому ринку ресурсів (кредити довгострокові й короткострокові, кошти, що надходять від операцій з цінними паперами і т.п.);
- бюджетні субсидії, що надходять у порядку перерозподілу (субвенції і т.п.).

Узагальнюючи поняття „фінансові ресурси ” можна сказати, що фінансові ресурси – це централізовані й децентралізовані грошові кошти, які

створюються у результаті розподілу ВВП і НД (див. структурно-логічні схеми до теми).

Централізовані фінансові ресурси концентруються державою і створюються за рахунок податків, обов'язкових відрахувань, кредитної емісії НБУ.

Децентралізовані фінансові ресурси – це кошти підприємств (СПД) та інших суб'єктів господарювання.

Формування фінансових ресурсів підприємств наведено на рис. 1.3.

Фінанси суб'єкта господарювання виконують три функції:

- формування, підтримка оптимальної структури і нарощування виробничого потенціалу підприємства;
- забезпечення поточної фінансово-господарської діяльності;
- забезпечення участі СПД у здійсненні соціальної політики.

Питання до теми:

1. Предмет і метод науки про державні фінанси.
2. Основні ознаки фінансів.
3. Сутність розподільної функції фінансів.
4. Сутність контрольної функції фінансів.
5. Сутність фінансів як історичної та економічної категорії. Основні дискусійні питання про економічну природу й межі фінансових відносин.
6. Роль фінансів у відтворювальному процесі. Специфічні ознаки фінансів і їх взаємозв'язок з іншими вартісними економічними категоріями (грошима, ціною).
7. Фінансові ресурси, їх структура і формування.
8. У чому полягає відмінність фінансових і грошових ресурсів, заробітної плати і кредитних ресурсів?

Література: 12, 13, 18, 17, 22.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ ДО ТЕМИ 1. СУТНІСТЬ ФІНАНСІВ, ЇХ ФУНКЦІЇ І РОЛЬ

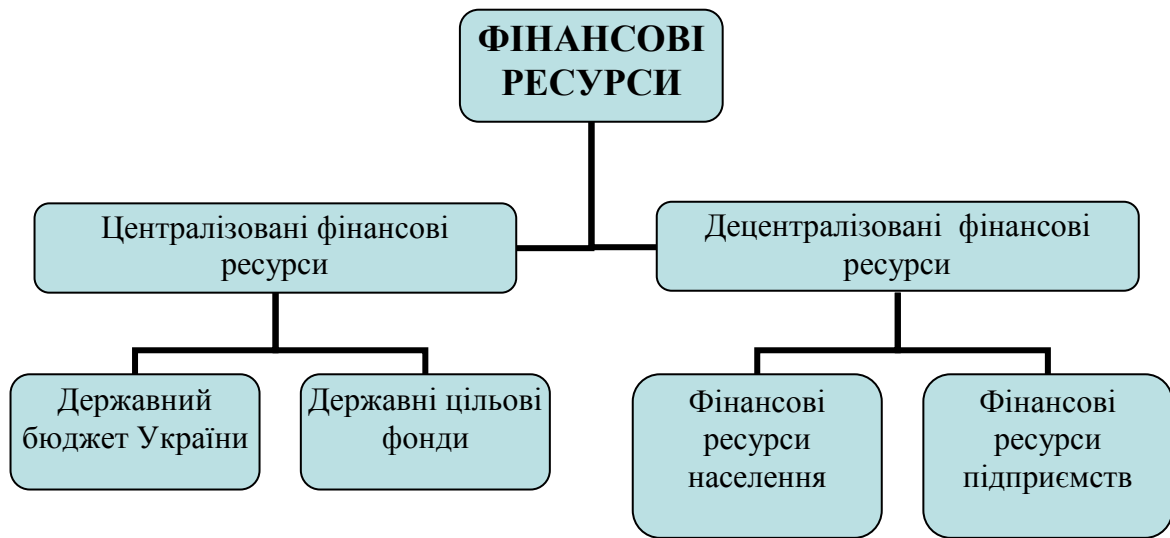

Схема 1.4 – Структура фінансових ресурсів

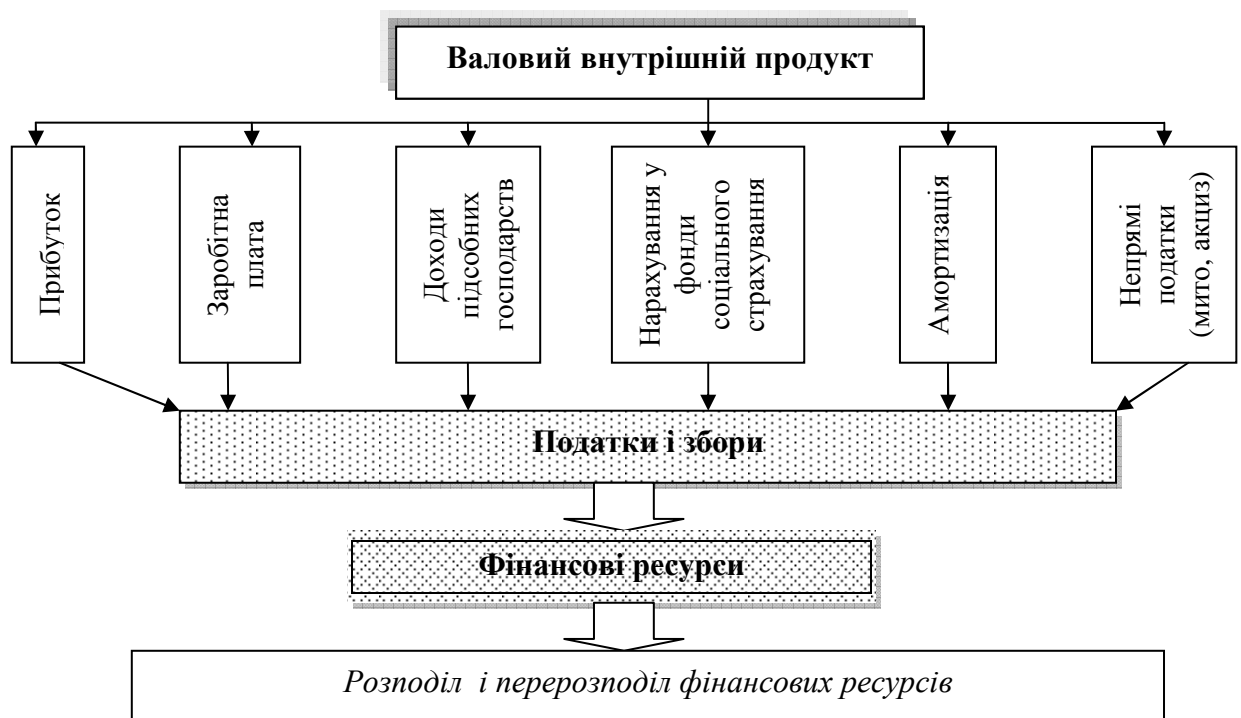

Схема 1.5 – Зв'язок ВВП і фінансових ресурсів

ТЕМА 2. ФІНАНСОВА СИСТЕМА

Ключові слова: фінансова система, сфери фінансових відносин, ланки фінансових відносин, фінанси підприємств, державні фінанси, страхові фонди, фінансовий ринок, міжнародні фінанси

План заняття:

1. Поняття фінансової системи.
2. Будова фінансової системи
3. Специфіка формування фінансової системи України.

Вивчаючи дану тему, студент має засвоїти, що фінанси є основою формування і дії економічного і соціального механізму, тобто механізму функціонування виробництва й соціального розвитку. За їх допомогою відбувається процес «об'єднання» робочої сили, засобів і предметів праці в єдиний виробничий механізм, в якому реалізуються економічні стимули й інтереси людини, колективу і держави, створюються матеріальні передумови задоволення соціальних потреб суспільства.

Економіка, складовими частинами якої є трудовий, науковий і техніко-виробничий і природно – ресурсний потенціал, формується як єдиний господарський механізм здебільшого фінансовою системою.

Без постійного фінансового живлення складових частин економічної системи настає їх недієздатність з відповідними негативними наслідками. Тому фінансова система є фактором інтеграції всіх чинників економічної системи, їх високоефективного функціонування, акумулятором грошових ресурсів для здійснення повторного циклу виробництва на цьому або вищому рівні. Для здійснення своїх функцій інтегрування економічної системи фінансова система повинна задовольняти інтереси всіх суб'єктів виробництва, підтримуючи на належному рівні дієздатності всі свої структурні й динамічні параметри.

За визначенням, *фінансова система* - це сукупність фінансових відносин, які, в свою чергу, характеризуються внутрішньою і організаційною структурою (рис. 2.1).

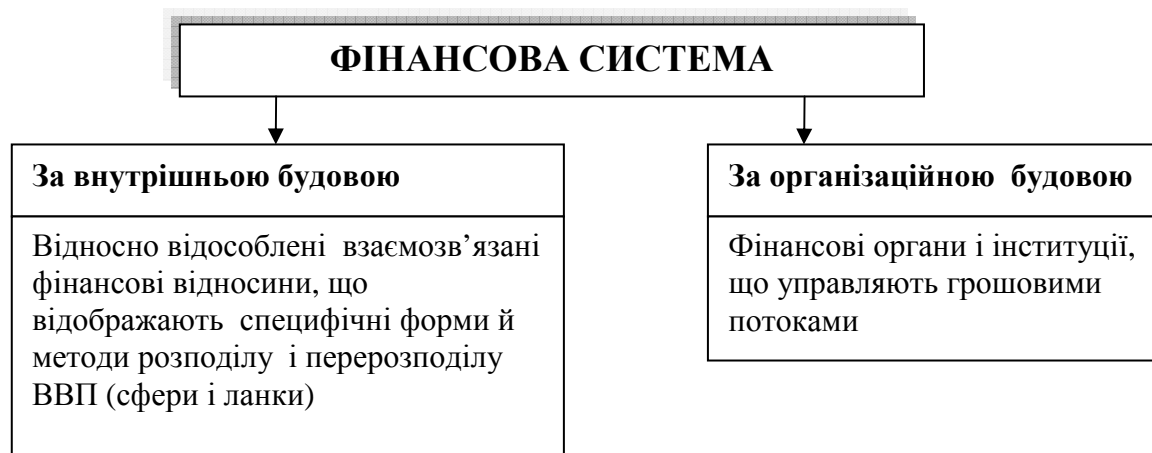

Рис. 2.1 – Схематичне поняття фінансової системи

Внутрішня структура складається із сфер, що характеризують узагальнені за певною ознакою фінансові відносини і ланок, що характеризують відособлену частину сфери.

Відносно структуризації сфер і виокремлення ланок немає єдиного підходу, фінансову систему держави можна розглядати в кількох аспектах. Зокрема, *фінансова система* - це сукупність фінансових інститутів, кожний з яких сприяє утворенню і використанню відповідних централізованих та децентралізованих фондів коштів для здійснення фінансової діяльності держави, тобто діяльності з приводу мобілізації, розподілу й використання централізованих та децентралізованих фондів коштів для виконання завдань і функцій держави і органів місцевого самоврядування.

В організаційному аспекті фінансову систему можна розглядати як сукупність органів державної влади й місцевого самоврядування, які здійснюють у межах своєї компетенції керівництво фінансовою діяльністю держави та підприємств, установ, організацій, які беруть у ній участь.

Якщо характеризувати фінансову систему з позицій економіки, то вона буде значно ширшою і включатиме державні фінанси (бюджет держави, фонди цільового призначення, державний кредит, фінанси державних підприємств),

фінанси суб'єктів господарювання, міжнародні фінанси (валютний ринок, фінанси міжнародних організацій, міжнародні фінансові інституції), страхування та фінансовий ринок (ринок грошей, ринок капіталів, кредитний ринок і ринок цінних паперів).

Якщо за ознаку структуризації взяти суб'єкти фінансових відносин, то за формами організації фінанси маємо три рівні:

– фінанси загальнодержавні (державний бюджет; бюджет державного соціального страхування; фонди державного майнового, приватного майнового і особистого страхування; державний кредит);

– фінанси підприємств і їх галузей (фінанси державних, кооперативних, приватних підприємств; фінанси громадських організацій);

– фінанси населення (сімейні фінанси).

Але такий підхід не дає повної картини, бо не включає міжнародних фінансів. Крім того, сімейні фінанси не мають організаційних засад, тому виокремлення їх у сферу або ланку є доволі спірним питанням.

Якщо за основу структуризації брати фонди грошових коштів, то виключається така частина фінансових відносин, як фінанси підприємств, де процес формування грошових фондів не є обов'язковим процесом.

Прийняття ж за основу структуризації фінансових органів і інституцій взагалі неправомірне, оскільки характеризує організаційну, а не сутнісну характеристику фінансів [22]. В.М. Опарін пропонує прийняти за основу структуризації рівень економічної системи. За цієї умови на макрорівні виділяється сфера фінансів суб'єктів господарювання, на макрорівні – державні фінанси, на рівні світового господарства – міжнародні фінанси, на узагальнюючому рівні – фондовий ринок. Проте і в такій структуризації є ряд недоліків, бо страхування розглядається як ланка фінансів, що займає проміжне місце макро- і макрорівня, а також при такій класифікації не передбачається виділення ланок у фінансах підприємств та ін.

Фінансова система України за роки незалежності зазнала істотних змін, але багато з них не дістали відповідного відображення в законодавстві. Україна

потребує чіткої правової і адміністративної основи управління податково-бюджетною сферою. Це означає, що всі функції та механізми такого управління (бюджетною та позабюджетною діяльністю) повинні в повному обсязі регламентуватися законами й відповідними нормативними актами. Зрозуміло, що державні кошти слід виділяти й витратити лише за наявності відповідних на це правових повноважень.

Фінансові системи різних країн за своєю структурою мають певні відмінності, що пов'язано з моделлю їх економічного розвитку, проте є і загальна ознака – різноманітні фонди фінансових ресурсів, що своєрідно мобілізуються і використовуються.

Структура фінансової системи динамічна і залежить від рівня економіки країни. Враховуючи це, у структурі фінансової системи України можна виокремити як розвинені сфери, а в основному це фінанси підприємств, державні фінанси, так і сфери, що набувають розвитку: страхування, фінансовий ринок, міжнародні фінанси.

Усередині кожної з названих сфер виділяються ланки, причому угруповання фінансових відносин здійснюється залежно від характеру діяльності суб'єкта, що робить визначальний вплив на склад і призначення цільових грошових фондів. Цей критерій дозволяє виділити у сфері фінансів підприємств (установ, організацій) такі ланки, як фінанси підприємств, що функціонують на комерційних засадах; фінанси установ і організацій, які здійснюють некомерційну діяльність; фінанси громадянських об'єднань. У страховій сфері, де характер діяльності суб'єкта визначає специфіку об'єкта страхування, як ланки виступають: соціальне страхування, майнове й особисте страхування, страхування відповідальності, страхування підприємницьких ризиків. У сфері державних фінансів це, відповідно, державний бюджет, позабюджетні фонди, державний кредит, фінанси державного сектора.

Щодо сфери фінансового ринку, то вона охоплює ринок грошей (валютний ринок для здійснення зовнішньоекономічних операцій), ринок кредитних ресурсів (є формою залучення тимчасово вільних грошей на

інвестиційні та ін. потреби), ринок цінних паперів та ін. фінансових послуг. Сфера фінансів – міжнародні фінанси характеризує зовнішньоекономічні фінансові відносини держави, перерозподільні відносини на світовому рівні, відображає рівень грошових потоків як між країнами на рівні уряду, так і на рівні суб'єктів господарювання і громадян. За рахунок коштів міжнародних фінансових організацій можуть проводитися централізовані заходи, проекти, програми, направлені на допомогу урядам країн і сприяють їх розвитку.

Сфери й ланки фінансових відносин взаємозалежні, в сукупності вони утворюють єдину фінансову систему. Ефективне функціонування всіх складових фінансової системи можливе лише за чіткого законодавчого урегулювання їх взаємодії. Кожна ланка фінансової системи, у свою чергу, підрозділяється на ланки відповідно до внутрішньої структури фінансових взаємозв'язків, що містяться в ній. Так, у складі фінансів підприємств, що функціонують на комерційних засадах, залежно від галузевої спрямованості, можуть бути виділені фінанси промислових, сільськогосподарських, торгових, транспортних підприємств і т.д., а залежно від форми власності – фінанси державних підприємств, кооперативних, акціонерних, часток та ін.

Галузеві й економічні особливості підприємств, які функціонують на комерційних засадах, впливають на організацію фінансових відносин, склад формованих грошових фондів цільового призначення, порядок їхнього утворення і використання.

У сфері страхових відносин кожна з ланок, що належить до специфічної галузі страхування, підрозділяється за видами страхування.

У складі державних фінансів угруповання фінансових відносин усередині ланок здійснюється відповідно до рівня державного управління (державний, суб'єктів країни, місцевий).

Однією з головних ланок фінансової системи є державний бюджет - це найбільший централізований фонд коштів, що перебуває в розпорядженні уряду, який виконує державну політику. З його допомогою уряд концентрує у своїх руках значну частину національного доходу, що перерозподіляється

фінансовими методами. У цій ланці зосереджуються найбільші доходи й найбільш важливі в політичних і економічних відношеннях витрати.

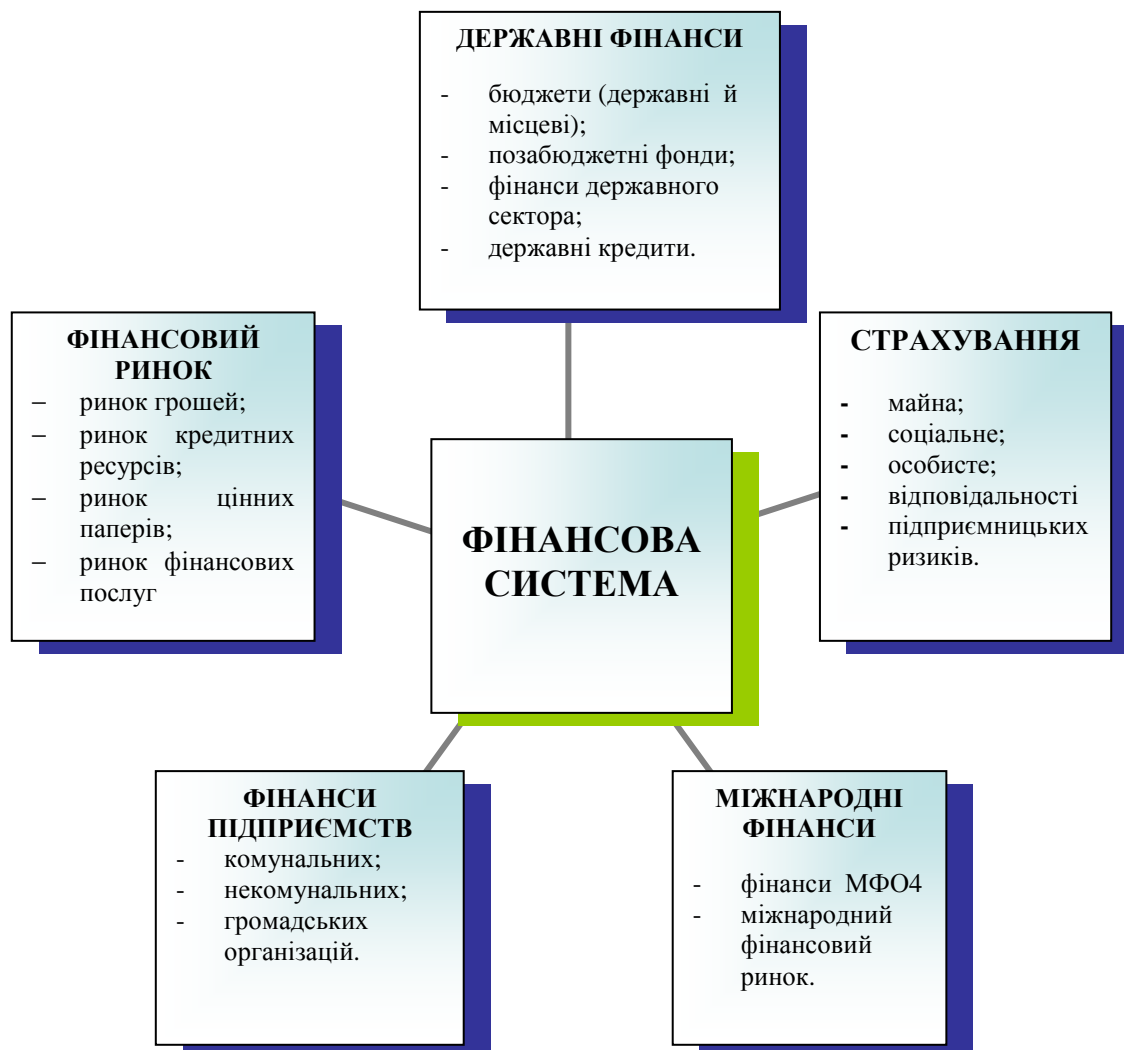

Рис. 2.2 – Склад фінансової системи – сфери і ланки

Бюджетний кодекс України визначає бюджет як план формування і використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються органами державної влади, органами влади АРК й органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Державний бюджет, посідаючи провідне становище, тісно пов'язаний з іншими ланками фінансової системи, виступає координуючим центром і надає їм необхідну допомогу у формі бюджетних дотацій, субсидій, субвенцій,

гарантій, забезпечуючи більш-менш нормальне функціонування інших ланок фінансової системи, здійснення покладених на них завдань.

Важливою ланкою фінансової системи є місцеві фінанси, роль і вплив яких зростає. Центральну роль у цій ланці відіграють місцеві бюджети, які не входять до складу державного бюджету і мають самостійність.

В Україні спостерігається поступове збільшення масштабів господарства місцевого самоуправління, його зв'язок і залежність від великого капіталу, розширення та ускладнення функцій місцевої влади, компетенція якої визначається чинним законодавством України, зокрема Конституцією України, законами України «Про місцеве самоврядування», «Про місцеві державні адміністрації» тощо.

Структуру місцевих фінансів визначають державний устрій і відповідний адміністративно-територіальний поділ держави. В Україні це бюджети областей, районів, міст, районів у містах, селищ, сіл. У Норвегії у структурі місцевих фінансів є бюджети муніципалітетів і округів. У державах з федеративним устроєм ця система має додаткові складові елементи. Наприклад, у США до місцевих фінансів входять бюджети штатів, графств, муніципалітетів із закріпленими за ними видатками, джерелами доходів, у ФРН - бюджети земель, громад і міст. Місцеві бюджети є провідником соціальної політики центральної влади.

Своєрідною у фінансовій системі є діяльність спеціальних фондів, що мають певне цільове призначення та встановлену законодавством самостійність. Найбільш розповсюдженими джерелами формування цих фондів є податки, відрахування з бюджету, спеціальні внески.

У більшості європейських країн цільові фонди відокремлені від державного бюджету і управляються безпосередньо центральною, а в деяких випадках і місцевою владою. Характерною рисою централізованих фондів є чітко визначені джерела формування і напрями використання коштів. Їх створення визначається конкретними потребами, що стоять перед державою, тому їх склад і включення до бюджетів є різноманітними.

В Україні до останнього часу було визнано за доцільне функціонування цільових фондів у межах Державного бюджету України для підвищення контролю (парламентського і спеціального фінансового контролю) за мобілізацією, розподілом та використанням коштів, що до них надходять. Ці фонди включаються до спеціального фонду Державного бюджету України і передбачають обов'язковий цільовий характер використання коштів, визначений законодавством. Переважно вони спрямовані на підтримання соціальної політики держави - забезпечення зайнятості населення, державного страхування у разі безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами тощо. Пенсійний фонд України, діяльність якого також спрямована на виконання соціальної політики держави, є загальнодержавним цільовим фондом коштів, який не входить до складу державного бюджету і має свій апарат і власні повноваження у сфері здійснення контролю за мобілізацією і витрачанням зібраних коштів.

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що сукупність фінансових відносин складається із взаємозв'язаних між собою сфер і ланок, які утворюють фінансову систему (рис. 2.2).

Організаційна структура фінансової системи – це сукупність фінансових органів та інституцій, діяльність яких направлена на управління фінансами. Формування рівнів управління тісно пов'язане з внутрішньою структурою фінансової системи.

Фінансовий апарат – це сукупність фінансових установ, на які покладено управління фінансовою системою держави. Склад органів та інституцій, що здійснюють управління фінансовою системою України (показано на структурно – логічній схемі 2.2) умовно можна згрупувати в чотири блоки: блок, що функціонує у сфері бюджету держави, контрольно-регулюючі органи, інституції фінансового ринку, органи управління цільовими фондами.

Розподіл функцій в управлінні фінансами між органами державної влади і управління наступний:

до організаційного складу фінансової системи України відносяться:

- *органи управління*: Міністерство фінансів, Державна податкова адміністрація, Державна контрольно-ревізійна служба, Державне казначейство, Рахункова палата, Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку, Аудиторська палата, Пенсійний фонд, Фонди соціального страхування та ін.;

- *фінансові інститути*: Національний банк України, комерційні банки, небанківські кредитні установи, страхові компанії, фондові біржі, міжбанківська валютна біржа, фінансові посередники на ринку цінних паперів.

Розподіл функцій в управлінні фінансами між органами державної влади й управління наведений у табл. 2.1.

Таблиця 2.1 – Розподіл функцій в управлінні фінансами між органами державної влади й управління

Органи державної влади й управління	Функції
1	2
<i>Верховна Рада України</i> (орган законодавчої влади)	ухвалює закони, в тому числі з фінансових питань, затверджує Державний бюджет України, вносить до нього зміни; контролює його виконання, приймає рішення щодо звіту про виконання Державного бюджету України й визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики.
<i>Президент України</i>	як глава держави, створює у межах коштів, передбачених Держбюджетом України для здійснення його повноважень, консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби; підписує закони, ухвалені Верховною Радою України; має право вето щодо цих законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради.
<i>Кабінет Міністрів України</i> (орган виконавчої влади)	забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики щодо зайнятості та соціального захисту населення, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; організовує розроблення проекту закону про Державний бюджет України і забезпечує його виконання після затвердження Верховною Радою України, подає їй звіт про його виконання.
<i>Міністерство фінансів</i>	здійснює загальне керівництво фінансовою системою країни, займається відпрацюванням основ і напрямів фінансової політики держави та заходів щодо їх реалізації; організацією бюджетного процесу, складанням проекту Держбюджету та його виконанням після затвердження Верховною Радою України; організаційним регулюванням фінансової діяльності суб'єктів господарювання шляхом установлення правил здійснення фінансових операцій, форм фінансових документів,

1	2
	<p>порядку і стандартів ведення бухгалтерського обліку і фінансової звітності; організацією функціонування ринку цінних паперів; здійсненням заходів з мобілізації коштів через систему державного кредиту та управління державним боргом; забезпеченням фінансових відносин держави з іншими країнами, міжнародними організаціями і фінансовими інституціями; організацією і здійсненням фінансового контролю в країні.</p> <p>Проведення у країні економічних реформ передбачає розширення функцій Мінфіну за рахунок розробки макроекономічної стратегії та макроекономічного прогнозування; податкової та фіскальної політики; митної політики й організація митної справи; забезпечення стабільності державних фінансів; організації і контролю за страховою діяльністю; сприяння розвитку місцевого самоврядування і реформування міжбюджетних відносин та ін.</p>
<i>Державна контрольно-ревізійна служба</i>	<p>організує роботу контрольно-ревізійних підрозділів щодо проведення ревізій і перевірок, узагальнюючи їх наслідки. У випадках, передбачених законодавством, повідомляє про них органам законодавчої та виконавчої влади. Проводить ревізії та перевірки фінансової діяльності, стану і збереження коштів, матеріальних цінностей, достовірності обліку й звітності в міністерствах, відомствах, державних комітетах та інших органах державної виконавчої влади, в державних фондах, бюджетних установах, а також на підприємствах і в організаціях, які отримують кошти з бюджету та з державних валютних фондів; правильності витрачання державних коштів на утримання місцевих органів державної виконавчої влади, закордонних установ і організацій, що фінансуються за рахунок держбюджету і ін..</p>
<i>Державне казначейство</i>	<p>управління коштами Держбюджету та позабюджетними коштами шляхом організації і контроль їх виконання (в національній і іноземній валюті), фінансування видатків, ведення касового обліку коштів держбюджету і позабюджетних фондів, складання звітності, передбаченої законодавством, управління державним боргом (внутрішнім і зовнішнім), розподіл відрахувань від загальнодержавних податків і обов'язкових платежів між держбюджетом країни та територіальними одиницями згідно законодавчо затвердженим нормативам, розробка нормативно-методичних документів з питань бух обліку, звітності та організації виконання бюджетів всіх рівнів, обов'язкових для всіх підприємств, установ і організацій, що використовують бюджетні і позабюджетні фонди.</p>
<i>Державна податкова адміністрація</i>	<p>реалізує податкову політику держави шляхом розроблення проектів податкового законодавства, контролює правильність нарахування і сплати податків, та ін. обов'язкових платежів,</p>

1	2
	обліковує платників податків і надходжень платежів до бюджету, накладає штрафні санкції і адміністративні стягнення на порушників податкового законодавства, проводить роз'яснювальну роботу серед платників податків, бере участь у міжнародному співробітництві щодо оподаткування.
<i>Рахункова палата Верховної ради</i>	здійснює підвідомчий контроль за складанням і виконанням Держбюджету, аналізує державну бюджетну політику держави, проводить контроль у сфері державного кредиту і грошово-кредитної політики.
<i>Національний банк</i>	Регулює грошовий обіг і організує ефективне функціонування грошово-кредитної системи, виконує агентські послуги держави щодо цінних паперів, обслуговування державного боргу, організує касове виконання бюджету, проводить міжнародні розрахунки держави, здійснює валютне регулювання.
<i>Міжбанківська валютна біржа</i>	проводить торги з купівлі-продажу іноземних валют, внаслідок яких ціни, сформовані біржею, визначають ринковий курс валют як наслідок впливу попиту і пропозиції на національну чи іноземні валюти. Вплив Національного банку на ринковий курс національної валюти здійснюється завдяки участі його в торгах (скупка тієї чи іншої валюти або валютні інтервенції).
<i>Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку</i>	організовує функціонування ринку цінних паперів: проводить реєстрацію випуску цінних паперів, регулює їх кругообіг, забезпечує формування інфраструктури ринку, видає ліцензії фінансовим посередникам, які здійснюють операції з цінними паперами, здійснює контроль за діяльністю суб'єктів ринку цінних паперів - емітентів, інвесторів, фінансових посередників, фондових бірж відповідно до чинного законодавства.
<i>Фондова біржа</i>	<p>– проводить операції з цінними паперами, організуючи функціонування вторинного ринку. Через неї може здійснюватись також первинне розміщення цінних паперів. Розрізняють біржовий і позабіржовий обіг цінних паперів (якщо вторинний ринок функціонує поза біржею).</p> <p>– проводить котирування акцій підприємств, створюючи систему незалежної і об'єктивної оцінки діяльності акціонерних товариств.</p>
<i>Фінансові посередники</i>	виконують на ринку цінних паперів роль сполучної ланки між емітентами цінних паперів (проводять випуск та розміщення цінних паперів на фінансовому ринку) та інвесторами (проводять операції з купівлі цінних паперів на підставі угод).
<i>Пенсійний фонд</i>	акумулює і доцільно розміщує кошти, призначені для пенсійного забезпечення, проводить нарахування пенсій і проведення їх виплат. Пенсійний фонд як орган управління має відповідні повноваження з контролю за повнотою і своєчасністю сплати внесків підприємств до фонду.
<i>Фонд соціального страхування</i>	акумулює і доцільно розміщує кошти фонду, проводить нарахування виплат (пільг, страхових виплат та ін.), контролює своєчасність і правильність сплати внесків юридичними й

1	2
	фізичними особами.
<i>Страхові компанії</i>	укладають страхові угоди, приймають і виплачують відшкодування за страховими платежами, інвестують тимчасово вільні кошти. До їх функцій відноситься розробка форм, умов і видів страхування, розмірів страхових тарифів.
<i>Аудиторська палата (не являється фінансовим органом)</i>	Організовує незалежний фінансовий контроль, видає ліцензії юридичним і фізичним особам на право проведення аудиторської діяльності, контролює дотримання вимог законодавства щодо аудиторського контролю.

Слід сказати, що Міністерство фінансів має розгалужену регіональну структуру, до якої входять: Міністерство фінансів АР Крим, обласні й міські (м. Києва і Севастополя) фінансові управління, районні й міські (міст республіканського та обласного підпорядкування) фінансові управління і відділи, що мають систему подвійного підпорядкування. Вертикально вони підпорядковуються відповідному фінансовому органу вищого рівня (наприклад, районні фінансові відділи - обласному фінансовому управлінню), а горизонтально - місцевим органам державного управління (входять до складу відповідних державних адміністрацій).

Державна контрольно-ревізійна служба (входить до складу Мінфіну) складається з Головного контрольно-ревізійного управління України, контрольно-ревізійних управлінь у АР Крим, областях, містах Києві й Севастополі, контрольно-ревізійних підрозділів (відділів, груп) у районах, містах і районах у містах. Спеціалізується на здійсненні фінансового контролю.

Система фінансів в Україні тільки в 90-х роках почала формуватися як національна, створюючи якісно нову фінансову систему, яка б стимулювала високоефективну працю, ліквідувала будь-яку форму експлуатації людини, стала б знаряддям перебудови демократичного соціально справедливого суспільства, підйому життєвого рівня народу.

Перехід економіки України до ринкового типу й перші кроки до створення національної фінансової системи показують, що держава

орієнтується на посилення економічної незалежності, підприємницької діяльності, на активну участь в міжнародних фінансово-торгових розрахунках.

Питання до теми:

1. Роль фінансової системи в розвитку економіки.
2. Призначення і специфічні ознаки сфер і ланок фінансової системи.
3. Правове регулювання фінансових відносин.
4. Управління фінансовою системою. Суб'єкти управління фінансами в Україні, їх функції.
5. Поняття державних фінансів. Їх місце в загальній фінансовій системі держави.
6. Охарактеризуйте кожен ланку сфери державних фінансів.
7. Роль фінансової системи у забезпеченні умов економічного зростання держави.

Література: 14, 20, 22, 27.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ ДО ТЕМИ 2. «ФІНАНSOVA СИСТЕМА»

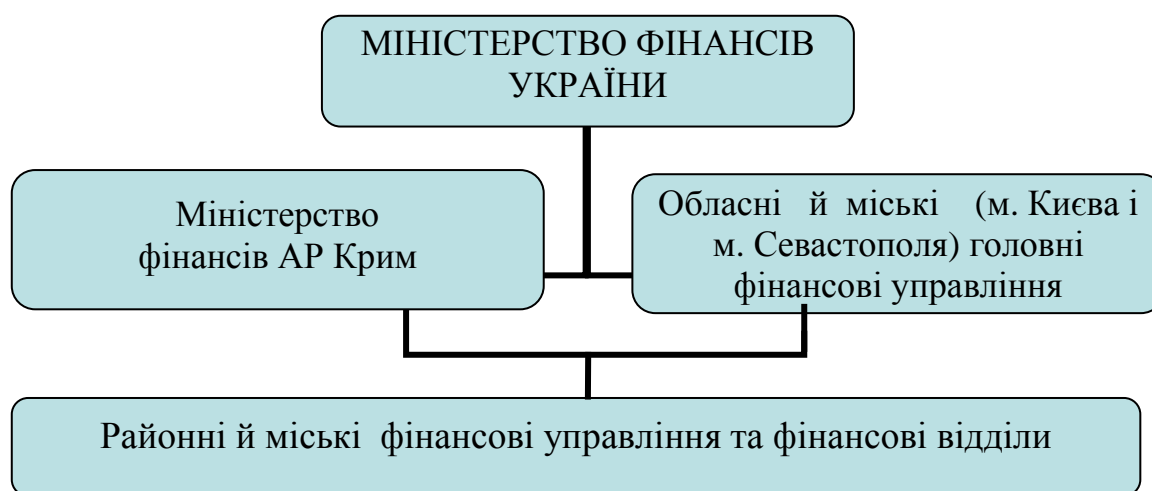

Схема 2.1 – Регіональна структура Міністерства фінансів України

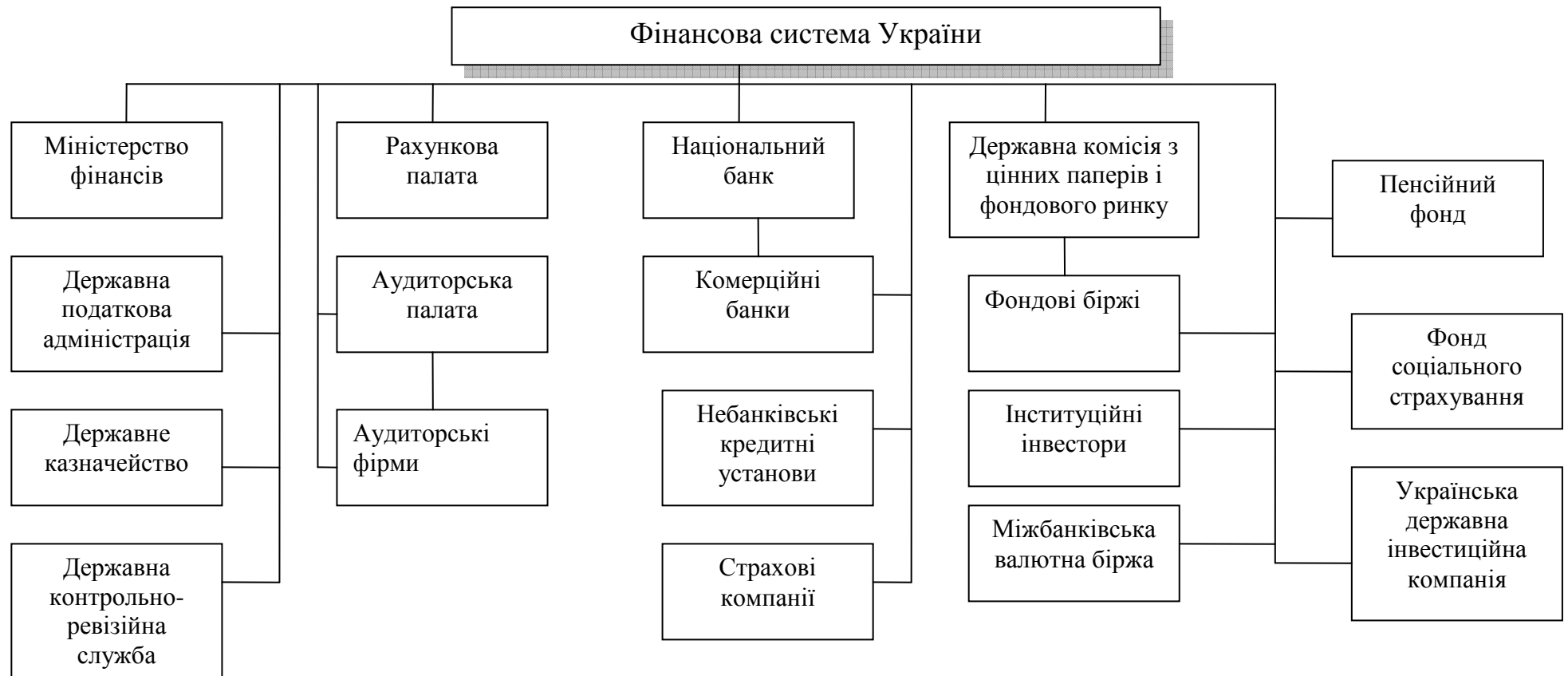

Схема 2.2 – Склад органів та інституцій України

ТЕМА 3. ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА І ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ

Ключові слова: фінансова політика, грошово-кредитна політика, бюджетна політика, фінансові важелі, фінансовий механізм, фінансові методи, фінансовий контроль,

План заняття:

1. Сутність і завдання фінансової політики
2. Складові фінансової політики. Проблеми фінансової політики України.
3. Фінансовий механізм та його функціональні елементи.
4. Фінансовий контроль, управління фінансами.

Функціонування держави пов'язане з певними заходами щодо економічного і соціального розвитку, тобто в процесі функціонування кожна держава відпрацьовує свою фінансову політику.

Фінансова політика – це сукупність дій і заходів держави щодо використання фінансових відносин для забезпечення економічного й соціального розвитку країни.

Фінансова політика відображається у формах і методах мобілізації фінансових ресурсів і використання їх на різноманітні потреби держави, соціальну політику, на розвиток економіки. Основна мета фінансової політики – оптимальний розподіл валового внутрішнього продукту між галузями народного господарства, соціальними групами й територіями.

Зміст фінансової політики полягає в наступних заходах:

- розробка загальної концепції фінансової політики, визначення загальних цілей, завдань, які потрібно вирішити за певний період;
- створення адекватного фінансового механізму, тобто розробка методів, засобів і конкретних форм організації відносин, за допомогою яких досягаються поставлені цілі;

– управління фінансовою діяльністю держави і суб'єктів господарювання, тобто підбір і розстановка кадрів, які здатні вирішити поставлені завдання і організувати їх виконання.

Залежно від тривалості періоду й характеру поставлених завдань фінансова політика поділяється на фінансову стратегію і фінансову тактику.

Основу фінансової політики складають стратегічні напрямки, які визначаються довго- й середньотерміновими перспективами використання фінансових ресурсів у вирішенні масштабних проблем, при цьому виробляється тактика – цілі та завдання на поточний момент, тобто вирішуються завдання на конкретних етапах розвитку суспільства.

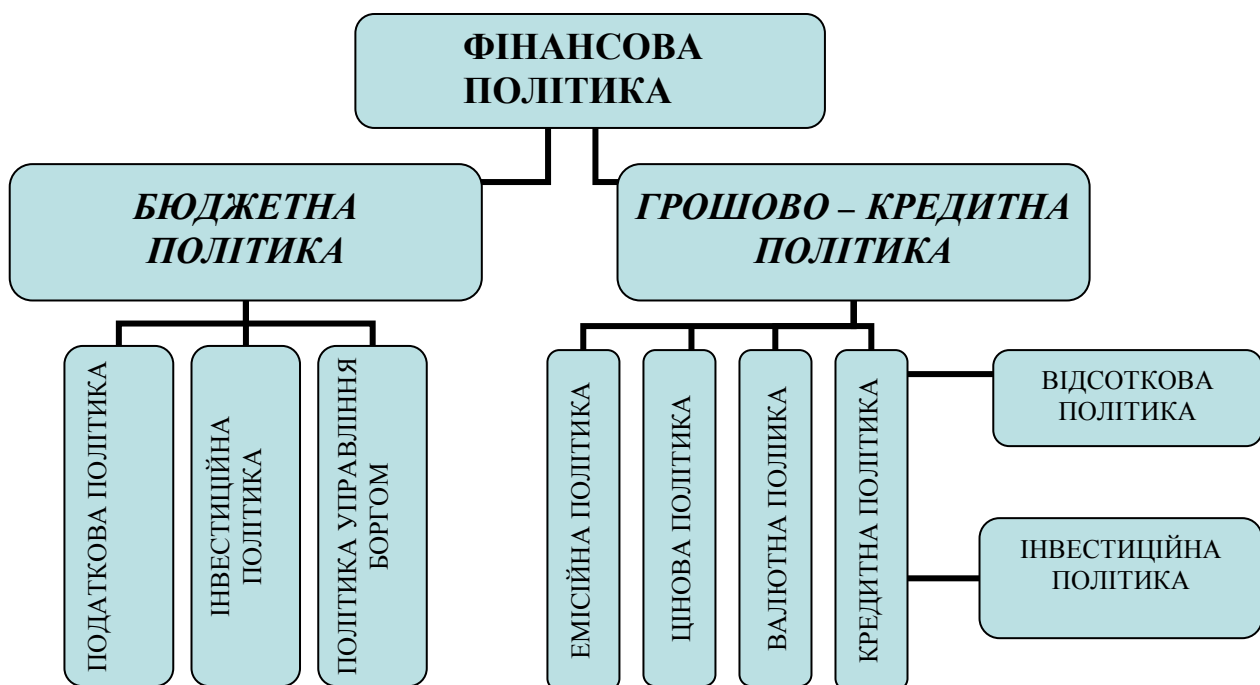

Рис. 3.1 – Схема формування фінансової політики держави

Основними завданнями фінансової політики є:

- забезпечення умов для формування максимально можливого обсягу фінансових ресурсів;
- раціональний розподіл і використання фінансових ресурсів;
- організація регулювання і стимулювання економічного та соціального розвитку фінансовими методами;

- створення фінансового механізму і його розвиток відповідно до зміни цілей та завдань;
- створення ефективної і максимально працюючої системи управління фінансами.

На рис. 3.1 наведена схема формування фінансової політики держави.

Складовими фінансової політики є бюджетна, кредитно – грошова політика (зміст яких подано на рис. 3.2 і 3.3) й міжнародна політика.

Рис. 3.2 – Сутність бюджетної політики країни

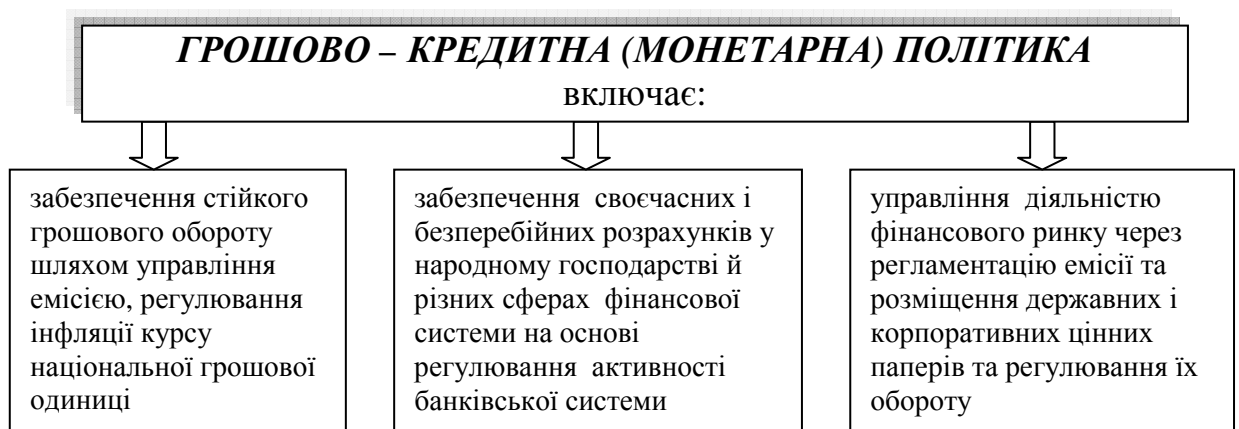

Рис. 3.3 – Сутність грошово-кредитної політики

Міжнародна фінансова політика ґрунтується на фінансових і кредитних зв'язках у сфері міжнародних відносин, пов'язаних як з міжнародним поділом праці, формуванням і погашенням державного боргу, так і з урахуванням активності міжнародних фінансових операцій.

Держава захищає власні інтереси шляхом проведення відповідної *митної і валютної політики*, особливості якої визначаються рівнем зацікавленості держави в розширенні або скороченні імпорتنих чи експортних операцій.

Центральною проблемою поточного часу і майбутньої фінансової стабілізації України залишається інфляція. Її негативні соціальні й економічні наслідки змушують уряди різних країн проводити політику, направлену на зміцнення національної валюти. Держава завжди приділяла значну увагу регулюванню грошової маси. *Антиінфляційна політика* нараховує безліч різноманітних грошово-кредитних, бюджетних, податкових заходів, програм стабілізації і заходів з регулювання і розподілу прибутків.

Залежно від тривалості періоду й характеру завдань фінансова політика ділиться на *фінансову стратегію і фінансову тактику*.

Фінансова стратегія – це політика, розрахована на довготермінову перспективу і вирішення глобальних завдань соціально-економічного розвитку.

Фінансова тактика - це поточна фінансова політика, спрямована на вирішення конкретних завдань відповідного періоду для реалізації завдань фінансової стратегії.

Залежно від рівня законодавчого чи адміністративного регулювання фінансових відносин щодо розподілу і споживання доходів розрізняють фінансову політику *жорсткої регламентації* (переважна частина фінансових відносин регулюється на державному рівні законами чи адміністративними рішеннями, передбачає високий рівень концентрації ВВП); *помірної регламентації* (врівноважує інтереси суспільства, юридичних і фізичних осіб, що дає змогу стимулювання їх продуктивної діяльності й державних інтересів щодо впливу на соціально-економічний розвиток країни), *політику мінімальних*

обмежень (регламентування державою обмежене, переважна частина фінансових відносин ґрунтується на договірних засадах окремих суб'єктів).

Основа фінансової політики держави – вибір фінансової моделі суспільства. Співвідношення між напрямками фінансової політики, використання її певних типів визначаються характером існуючої на поточний час фінансової моделі [22].

Залежно від завдань, що вирішуються із залученням фінансової політики, вона поділяється на політику *стабілізації* (спрямована на підтримку макроекономічної рівноваги на основі стабільних обсягів виробництва і цін), *економічного зростання* (розрахована на досягнення щорічного приросту ВВП з урахуванням потенціалу країни), *стримування ділової активності* (використовується для регулювання економічного циклу для запобігання кризи надвиробництва або виснаження економіки країни внаслідок надмірних темпів економічного зростання).

За характером реалізації фінансова політика класифікується на *дискреційну* (прийняття державою стимулюючих або стримуючих заходів, що вирівнюють економічну чи фінансову ситуацію) і *недискреційну* (державою використовуються такі фінансові інструменти, як податки, соціальні виплати, субсидії та ін.). Оптимальним для збалансованих фінансових відносин є поєднання дискреційної і недискреційної фінансової політики.

Реалізація фінансової політики здійснюється за допомогою *фінансового механізму*. Це досить складна система впливу на різні сторони фінансової діяльності окремих суб'єктів. Основним вектором цього впливу є взаємовідносини держави щодо розробки і реалізації фінансової політики й суб'єктів господарювання, які забезпечують виробництво ВВП.

Фінансовий механізм – це сукупність форм і методів створення, розподілу, використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різних потреб держави, господарюючих суб'єктів і населення.

Структура фінансового механізму включає: фінансові методи й фінансові важелі; нормативне, правове й інформаційне забезпечення.

Фінансові методи можна визначити як спосіб впливу фінансових відносин на господарчі процеси. До фінансових методів відносяться: оперативне управління і регулювання; планування і прогнозування; кредитування; самофінансування; оподаткування і контроль.

Державне *регулювання економіки* може здійснюватися двома способами.

Перший - створення системи планового керівництва, в основі якої лежать адміністративно - командні методи. Завдання збалансування економічного і соціального розвитку вирішуються на основі єдиного директивного централізованого планування. Однак планована економіка певною мірою забезпечує керованість і збалансованість розвитку, але на низькому життєвому рівні населення.

Другий спосіб державного регулювання економіки полягає у застосуванні економічних методів управління, де ключову позицію займають фінанси.

Вплив фінансового механізму на різні сторони соціально економічного розвитку характеризується *кількісною* і *якісною* визначеністю. Кількісна визначеність обумовлена коштами, що виділяються на досягнення певних цілей, оскільки без відповідного фінансування неможливе розв'язання завдань соціального розвитку. Проте виділення коштів не гарантує вирішення поставлених конкретних завдань, бо важливі й джерела їх формування, канали й форми руху, умови виділення і використання. Алгоритмізація цих питань дає змогу одержати характеристику якісної визначеності дії фінансового механізму.

Відповідно до зазначених напрямів функціонування фінансового механізму, що визначається рухом грошових коштів, виокремлюють два методи фінансового впливу на соціально-економічний розвиток: фінансове забезпечення і фінансове регулювання.

Фінансове забезпечення – це покриття витрат за рахунок фінансових ресурсів. *Фінансове регулювання* – регламентація розподілу процесів на макро- і мікроекономічному рівнях.

Фінансове забезпечення превалює в умовах адміністративно-командної системи управління, коли ресурси, виділені, ґрунтуючись на рішеннях

відповідних адміністративних органів, є їх матеріальним забезпеченням. Фінансове регулювання в цих умовах підпорядковане завданням створення відповідних грошових фондів, насамперед централізованого фонду — бюджету держави. В умовах ринкових відносин на перший план виходить фінансове регулювання, яке усуває стихійність і робить ринок регульованим.

Фінансове забезпечення і фінансове регулювання тісно взаємозв'язані, бо існуюче на певний період фінансове забезпечення потребує відповідності системи фінансового регулювання.

Фінансове забезпечення здійснюється у трьох формах: самофінансування, кредитування, зовнішнє фінансування (асигнування з бюджету). Різні форми фінансового забезпечення використовують на практиці одночасно шляхом установалення оптимального співвідношення, характерного для даного етапу розвитку суспільства.

Самофінансування - це забезпечення потреб простого й розширеного відтворення виробництва за рахунок власних коштів (власного капіталу) юридичних і фізичних осіб. Залежно від форми власності капітал може бути приватним чи колективним — пайовий або акціонерний. Кожна з форм власності має свої переваги й недоліки у формуванні фінансових ресурсів на їх використання. Самофінансування передбачає і кредитування діяльності.

Кредитування як форма фінансового забезпечення полягає у тимчасовому використанні запозичених ресурсів. Якщо самофінансування - це вихідна форма фінансового забезпечення, то кредитування – провідна, особливо в умовах ринкової економіки. Воно ґрунтується на принципах поворотності, терміновості, платності й матеріального забезпечення кредитів.

Зовнішнє фінансування — полягає у наданні коштів певним суб'єктам на безповоротній і безоплатній основі. Це може бути державне фінансування з бюджету чи державних фондів цільового призначення, надходження коштів від громадських та добродійних фондів і організацій даної країни і з-за кордону, гранти від міжнародних організацій тощо. В умовах ринкової економіки ця форма підпорядковується відносно самофінансування і кредитування.

Основним її видом є *бюджетні асигнування*, що здійснюються шляхом дотацій, субсидій, субвенцій.

Дотації – форма державного централізованого регулювання доходної спроможності бюджетів, де планові витрати вище одержаних доходів. Це фіксована сума грошової допомоги, що на безповоротній основі надається державним бюджетом місцевим, з метою забезпечення виконання ними своїх функцій без обмеження сфери використання коштів.

Субсидія – допомога у грошовій формі, має цільовий і адресний характер, тобто по СПД, організації, громадянину. Субсидія має переважно одноразовий характер, тому видається з поточних бюджетів.

Субвенція – вид допомоги місцевим бюджетам від держави, має цільовий характер, виділяється за бюджетом розвитку на основі дольової участі місцевих бюджетів. Субвенція є основним видом фінансування органів місцевого самоврядування державою, дозволяє вирівняти соціально-економічну забезпеченість населення різних регіонів.

Надійність фінансового механізму визначається достатнім забезпеченням потреб кожного суб'єкта у коштах на основі оптимізації співвідношення між формами фінансового забезпечення.

Фінансове регулювання полягає у регламентуванні розподільних відносин у суспільстві й на окремих підприємствах. Існують два методи розподілу доходів: *сальдовий і нормативний* (податковий).

Сальдовий метод передбачає виділення підсумкового (сальдового) елемента в розподілі доходу. Як правило, саме цей сальдовий елемент несе в собі основне стимулююче навантаження. Так, прибуток підприємства є різницею між валовими доходами і валовими витратами, тобто сальдуючим елементом є вільний залишок прибутку, що вилучався в бюджет. Тобто сальдовий метод не стимулює зростання доходів і зниження витрат. Проміжні елементи розподілу за сальдовим методом визначаються на основі окремих розрахунків. Ці розрахунки можуть мати нормативний характер, але нормативи

встановлюються не до об'єкта розподілу (виручки, доходу, прибутку), а до інших показників.

Нормативний метод розподілу полягає в тому, що всі елементи розподілу визначаються за нормативами, які встановлюються стосовно об'єкта розподілу. Нормативним є розподіл прибутку при його оподаткуванні.

Ставка податку на прибуток поділяє його на дві частини: перша вноситься до бюджету держави, друга становить чистий прибуток, яким СПД розпоряджається самостійно.

У складі фінансового механізму створюється набір фінансових інструментів (нормативне забезпечення), за допомогою яких здійснюється вплив на різні сторони суспільного розвитку. Видами таких інструментів є податки, внески і відрахування, субсидії та дотації. Конкретний склад фінансових інструментів постійно змінюється залежно від завдань фінансової політики. Чим ширше втручання держави у фінансову діяльність підприємств і населення, тим більше їй потрібно інструментів. Розширення самостійності підприємств в умовах переходу до ринкових відносин привело до звуження кола фінансових інструментів. Тепер до них належать платежі в бюджет і фонди цільового призначення, державні дотації, а також амортизаційні відрахування.

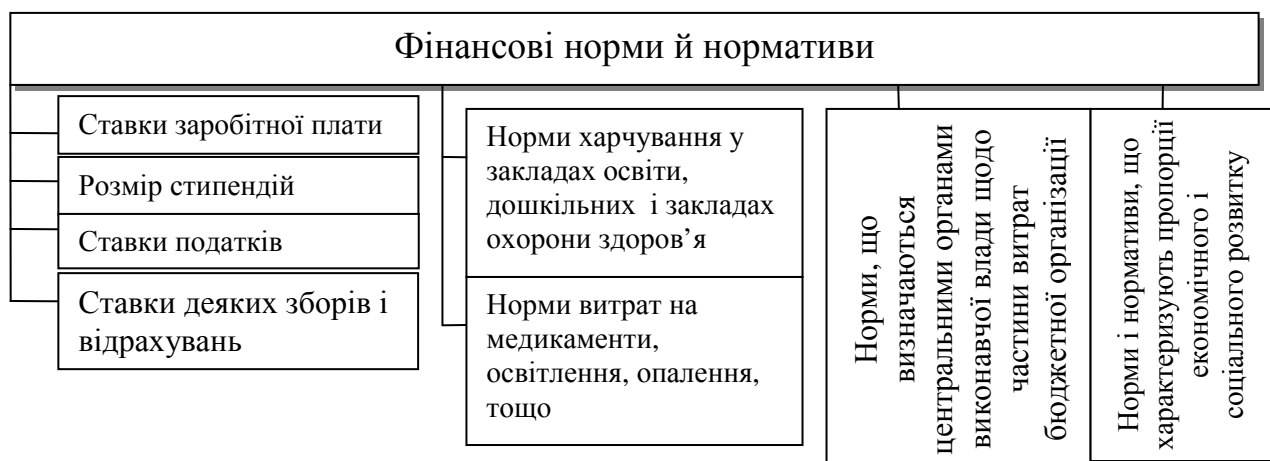

Рис. 3.4 – Склад фінансових норм і нормативів

Норми й нормативи відіграють важливу роль у системі управління фінансовим механізмом, особливо при застосуванні нормативного методу розподільних відносин. Не обґрунтовані або не взаємопов'язані норми і нормативи можуть розладнати роботу найдосконалішого механізму. Головна вимога до них полягає в тому, що їх встановлення і зміни мають базуватися або на науково обґрунтованій методиці (ставки податків), або на основі ринкових відносин (процентні ставки на позички).

Управління фінансовим механізмом ґрунтується на використанні відповідних *важелів*. Сукупність важелів становить систему управління фінансовим механізмом. За напрямом своєї дії вони поділяються на дві групи: стимули і санкції. Розмежування цих понять має на меті розрізнити напрями дії важелів. Стимули матеріалізують фінансове заохочення, а санкції — покарання.

До матеріальних стимулів можна віднести:

1) ефективне інвестування фінансових ресурсів;

а) фінансування технічного переозброєння виробництва;

б) реалізацію програм розвитку галузі, територіальної структури виробництва;

в) фінансування витрат для відтворення робочої сили.

2) створення заохочувальних фондів;

3) бюджетні методи фінансування (інтенсифікація виробництва) – сукупність надходжень до бюджету й бюджетне фінансування;

4) застосування фінансових пільг і санкцій.

Фінансові санкції – особлива форма організації фінансових відносин, покликаних посилити матеріальну відповідальність суб'єктів господарювання щодо виконання своїх зобов'язань. Найбільш поширені санкції – штрафи, пені та ін.

Важелі управління фінансовим механізмом також можна поділити на окремі види: принципи, умови й порядок формування доходів, накопичень і фондів, порядок здійснення витрат, умови і принципи фінансування та кредитування.

Принципи - це основоположні елементи системи управління. З їх допомогою відбувається налагодження фінансового механізму, його орієнтування на розв'язання певних завдань і визначення характеру дії як окремих підсистем та їх елементів, так і фінансового механізму в цілому. Зі зміною принципів може кардинально змінитися дія фінансового механізму (як приклад; перехід до принципу самофінансування підприємства замість бюджетного регулювання). Важлива не тільки задекларованість принципів, а і їх життєздатність і обов'язкове дотримання .

Функціонування фінансового механізму забезпечується через організаційні структури (надбудови). Це – *правове регламентування, планування, організація і контроль*.

Правове регламентування відображається в розробленні й прийнятті законодавчих актів з фінансів. Ця функція покладається на органи державної влади.

Фінансове планування полягає в розробці фінансових планів, на основі яких ведеться оперативне управління. Основний фінансовий план — бюджет держави затверджують законодавчо. Основний об'єкт планування – фінансові ресурси, утворені у процесі розподілу й перерозподілу ВВП, а результат – різноманітні фінансові плани й прогнози (див. схему 3.7). Функції організації фінансової діяльності в країні покладаються на органи державного управління, безпосередньо на Міністерство фінансів і Національний банк. Ефективність управління фінансовим механізмом залежить насамперед від чітких, злагоджених та узгоджених дій цих органів. *Фінансовий контроль* дає змогу постійно стежити за рухом грошових потоків, він забезпечує перевірку законності здійснення фінансових операцій і тим самим правильне спрямування дії фінансового механізму (див. схему 3.5). Звичайно фінансовий механізм має реагувати на існуючі проблеми і сприяти їх вирішенню. Але головна його мета полягає в тому, щоб не допускати зародження, а тим більше загострення проблем.

Фінансове законодавство формує правове поле для проведення фінансової діяльності і, відповідно, для реалізації фінансової політики. Фінансове планування є відображенням напрямів, форм і методів фінансової політики. Воно, по суті, є її матеріалізацією. Організація фінансової діяльності та фінансових відносин спрямована на втілення у практику завдань фінансової політики, на реалізацію фінансових планів. Фінансовий контроль призначений для перевірки законності фінансових операцій, моніторингу реалізації завдань фінансової політики і виконання прийнятих планів.

За визначенням, *фінансовий контроль* - це сукупність дій і операцій з перевірки фінансових і зв'язаних з ними питань діяльності суб'єктів господарювання і керування із застосуванням специфічних форм і методів його організації [29].

Об'єктом фінансового контролю є грошові, розподільні процеси при формуванні й використанні фінансових ресурсів, у тому числі у формі фондів коштів, на всіх рівнях і ланках народного господарства.

Контроль як елемент управління здійснюється і у процесі планування, і на стадії оперативного управління. Він дозволяє зіставити фактичні результати від використання фінансових ресурсів з плановими, виявити резерви зростання фінансових ресурсів, намітити шляхи більш ефективного господарювання.

Особливість загальнодержавного контролю полягає в тому, що він є позавідомчим, проводиться відносно будь-якого суб'єкта, незалежно від його відомчої приналежності і підпорядкування і здійснюється органами законодавчої і виконавчої влади, спеціальними державними органами контролю.

Розробка фінансової політики та її реалізація з допомогою фінансового механізму ґрунтується на відповідних організаційних елементах цього механізму, які тісно взаємозв'язані і підпорядковані один одному

Науковий підхід до керівництва фінансами визначає багатоплановий характер і системний підхід до управління ними в кожній сфері фінансових відносин, у кожній їхній ланці. При виробленні управлінських рішень

фінансового характеру, оформлюваних у юридичних законах, фінансових прогнозах і планах, постановках та ін. слід враховувати: вимоги економічних і юридичних законів; результати економічного аналізу не тільки підсумків минулого господарського періоду, але і перспективи; математичні й економіко-математичні методи та автоматизовані системи управління фінансами; раціональне сполучення економічних і адміністративних методів управління.

Питання до теми:

1. Сутність фінансової політики держави як складової економічної і соціальної політики держави.
2. Завдання і принципи фінансової політики. Взаємозв'язок фінансів і фінансової політики.
3. Що визначає результативність фінансової політики?
4. Що означає науковий підхід до проведення фінансової політики?
5. Сутність бюджетної політики та грошово-кредитної політики.
6. Сутність міжнародної фінансової, митної та валютної політики.
7. Розкрийте зміст сучасної концепції фінансової політики.
8. Заходи запобігання фінансовій кризі.
9. Сутність і роль фінансового механізму.
10. Складові елементи фінансового механізму, їх характеристика.
11. Методи впливу фінансового механізму.
12. Фінансовий механізм в умовах ринкової економіки.
13. Сутність і завдання фінансового планування.
14. Методи фінансового планування.
15. Зведені й індивідуальні фінансові плани.
16. Зміст фінансового контролю, його призначення. Види, форми й методи фінансового контролю.

Література: 15,20,22,26

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ ДО ТЕМИ 3 «ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА І ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ»

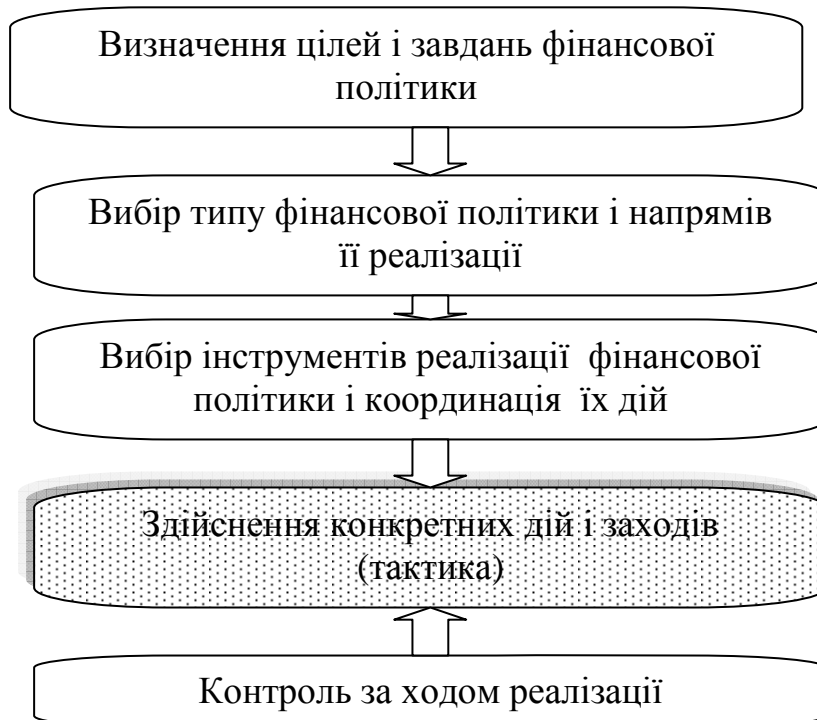

Схема 3.1 – Процес формування і реалізації фінансової політики

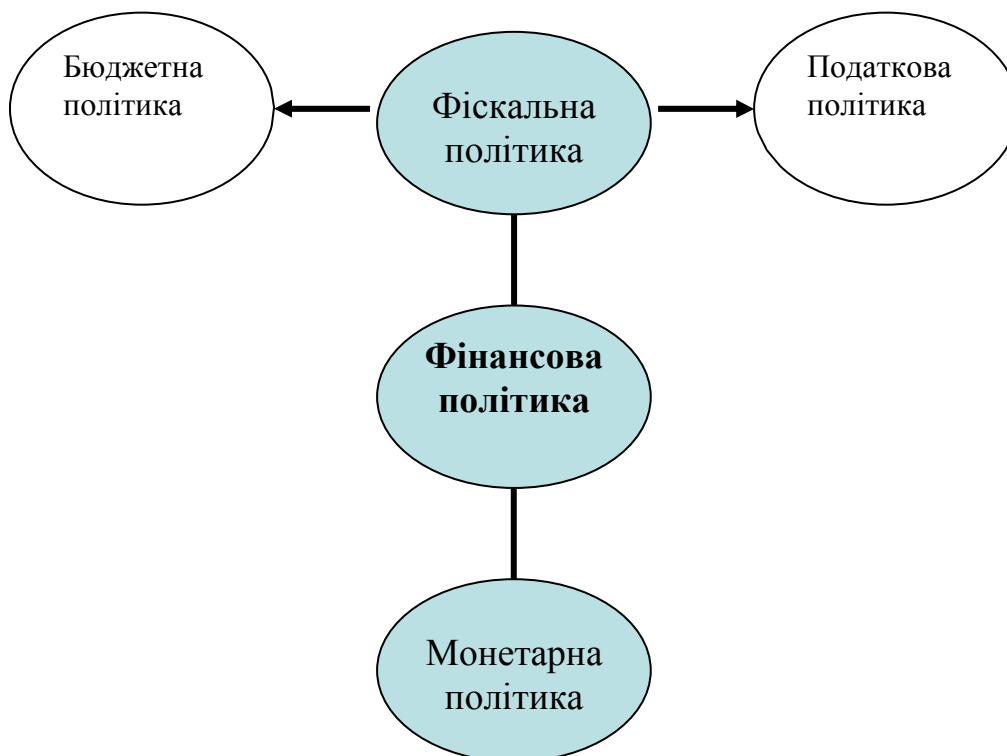

Схема 3.2 – Складові напрямки фінансової політики

Схема 3.3 – Структура фінансового механізму

Схема 3.4 – Класифікація фінансових планів

Схема 3.5 – Методи, використовувані у фінансовому плануванні

Схема 3.6 – Види фінансових планів

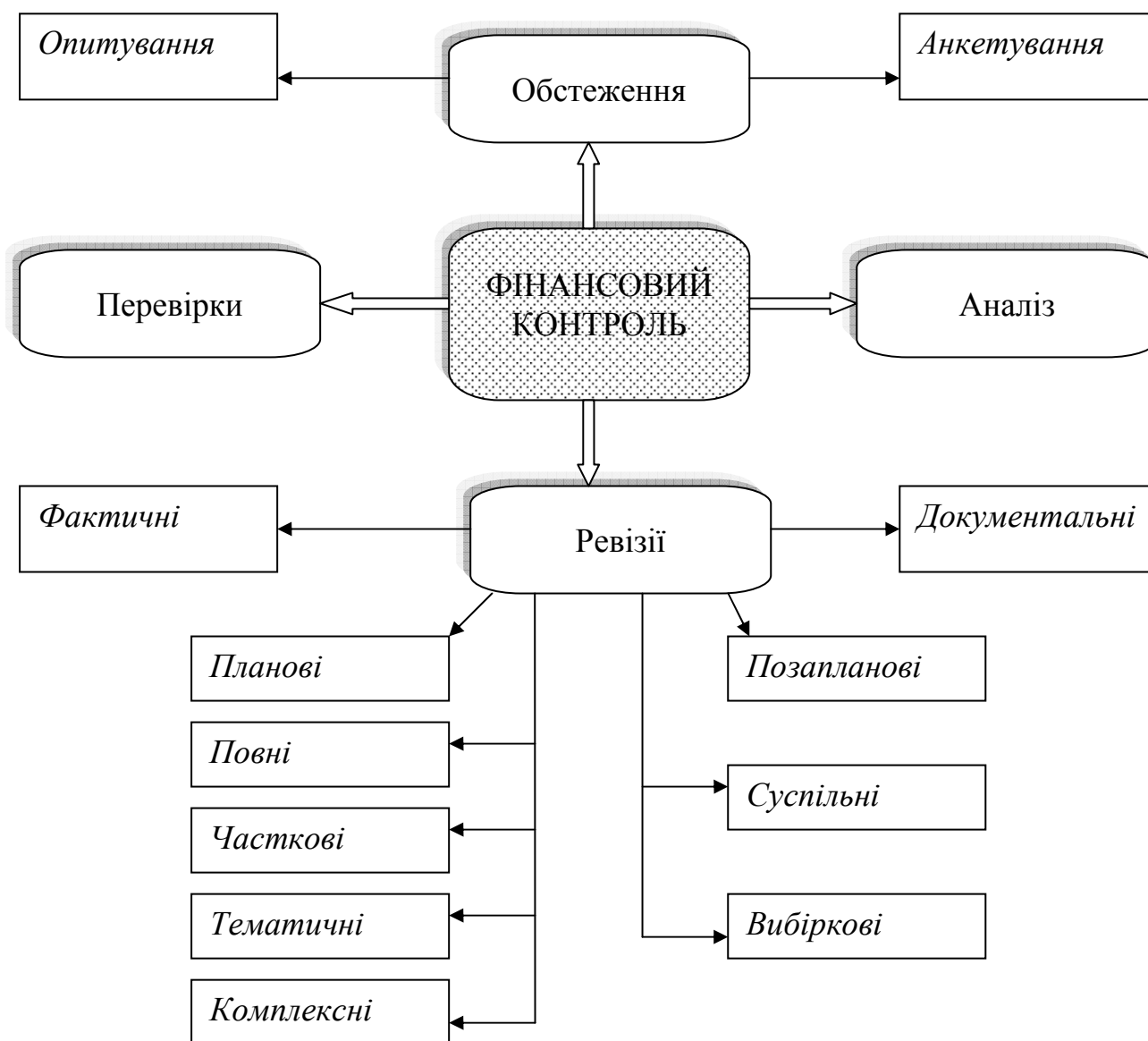

Схема 3.7 – Види фінансового контролю за методами проведення

ТЕМА 4. ФІНАНСИ ГОСПОДАРСЬКИХ СУБ'ЄКТІВ

Ключові слова: госпрозрахункові підприємства, неприбуткові (бюджетні) суб'єкти, ринкові відносини, форма власності, грошова маса, грошовий оборот, власні кошти, зобов'язання, прибуток, фінансовий стан, кошториси

План заняття:

1. Фінанси підприємства як ланка фінансової системи країни.
2. Грошові фонди й фінансові ресурси підприємств.
3. Формування фінансів підприємств.
4. Прибуток як результат фінансово-господарської діяльності підприємства.
5. Фінансова діяльність на підприємствах.
6. Управління фінансами підприємств
7. Фінанси бюджетних установ.

Фінанси підприємств як складова частина фінансової системи займають визначальне місце у структурі фінансових відносин суспільства. Вони функціонують у сфері суспільного виробництва, де створюється валовий внутрішній продукт, матеріальні й нематеріальні блага, національний дохід - основні джерела фінансових ресурсів. Саме тому від стану фінансів підприємств залежить можливість задоволення суспільних потреб, фінансова стійкість країни.

Фінансам підприємств, як і фінансам у цілому, властиві певні загальні й специфічні ознаки. Загальною ознакою фінансів підприємств є те, що вони виражають сукупність економічних (грошових) відносин, пов'язаних із розподілом вартості валового внутрішнього продукту. Специфічні ознаки фінансів підприємств виражають грошові відносини, що залежать від первинного розподілу вартості валового внутрішнього продукту, формування та використання грошових доходів і децентралізованих фондів.

Фінанси підприємств безпосередньо пов'язані з рухом грошових коштів. Саме тому досить часто поняття "фінанси підприємств" ототожнюється з

грошовими коштами, наявними фінансовими ресурсами. Однак самі кошти чи фінансові ресурси не розкривають поняття "фінанси", якщо не з'ясувати суті економічної природи останніх. Такими суттєвими/загальними властивостями, що лежать в основі фінансів, є закономірності відтворювального процесу й грошові відносини, що виникають між учасниками суспільного виробництва на всіх стадіях процесу відтворення, на всіх рівнях господарювання, у всіх сферах суспільної діяльності. Однак не всі грошові відносини належать до фінансових. Грошові відносини перетворюються на фінансові, коли рух грошових коштів стає відносно самостійним. Таке відбувається у процесі формування, розподілу, використання грошових доходів та фондів згідно з цільовим призначенням у формі фінансових ресурсів. До фінансів належать такі групи фінансових відносин:

- пов'язані з формуванням статутного фонду суб'єктів господарювання;
- пов'язані з утворенням і розподілом грошових доходів: виручки, валового й чистого доходу, прибутку, грошових фондів підприємств;
- що виникають у підприємств з державою з приводу податкових та інших платежів у бюджет та цільові фонди, бюджетного фінансування, одержання субсидій;
- які виникають між суб'єктами господарювання у зв'язку з інвестуванням у цінні папери та одержанням на них доходів, здійсненням пайових внесків та участю в розподілі прибутку від спільної діяльності, одержанням і сплатою штрафних санкцій;
- які формуються в підприємств з банками, страховими компаніями у зв'язку з одержанням та погашенням кредитів, сплатою відсотків за кредит та інші види послуг, одержанням відсотків за розміщення та зберігання коштів, а також у зв'язку зі страховими платежами та відшкодуваннями за різними видами страхування;
- що формуються в підприємств у зв'язку з внутрішньовиробничим розподілом доходів.

Об'єктом фінансів підприємств є економічні відносини, пов'язані з рухом коштів, формуванням та використанням грошових фондів. Суб'єктами таких відносин можуть бути підприємства та організації, банківські установи та страхові компанії, позабюджетні фонди, інвестиційні фонди, аудиторські організації, інші суб'єкти господарювання, які є юридичними особами.

Фінанси підприємств - це економічні відносини, пов'язані з рухом грошових потоків, формуванням, розподілом і використанням доходів і грошових фондів суб'єктів господарювання у процесі відтворення.

У процесі відтворення фінанси підприємств як економічна категорія проявляються і виражають свою суть, внутрішню властивість через такі функції:

– *формування фінансових ресурсів у процесі виробничо-господарської діяльності;*

– *розподіл і використання фінансових ресурсів для забезпечення операційної виробничої та інвестиційної діяльності, для виконання своїх фінансових зобов'язань перед бюджетом, банками, господарюючими суб'єктами;*

– *контроль за формуванням та використанням фінансових ресурсів у процесі відтворення.*

За умов ринкової економіки, коли підприємства мусять самостійно вирішувати проблеми фінансового забезпечення власної виробничо-господарської та інвестиційної діяльності, значно зростає роль фінансів підприємств. До найважливіших завдань останніх належить забезпечення стабільності економіки й суспільного життя у країні. Це досягається у процесі оптимізації розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту як на рівні підприємств, так і на загальнодержавному рівні. На макроекономічному рівні фінанси підприємств забезпечують формування фінансових ресурсів країни через бюджет та позабюджетні фонди.

Обов'язковими передумовами ефективного функціонування фінансів підприємств є:

- різноманітність форм власності;
- свобода підприємництва і самостійність у прийнятті рішень;
- вільне ринкове ціноутворення та конкуренція;
- самофінансування підприємництва;
- правове забезпечення правил економічної поведінки всіх суб'єктів підприємницької діяльності;
- обмеження і регламентація державного втручання в діяльність підприємств.

У процесі купівлі-продажу товарів, надання послуг, виконання різного роду зобов'язань у грошовій формі відбуваються різноманітні розрахунки й платежі. Платежі також здійснюються при розподілі й перерозподілі грошових коштів. Сукупність усіх платежів створює грошовий оборот.

Грошовий оборот - це виявлення сутності грошей у процесі розподілу й обміну. На обсяг і структуру грошового обороту на підприємстві мають вплив стадії виробництва та споживання. Тривалий виробничий процес, який потребує збільшення виробничих запасів, призводить до збільшення платежів, пов'язаних з їх придбанням. Зростання трудомісткості продукції збільшує платежі, пов'язані з оплатою праці. Прямі й зворотні зв'язки між виробництвом і споживанням здійснюються через стадії розподілу й обміну за допомогою грошового обороту.

Особливе місце займає грошовий оборот у процесі реалізації продукції. При товарному виробництві продукт окремого виробника, призначений для споживання іншим суб'єктом господарювання, може дійти до споживача і дати право виробнику на отримання іншого продукту тільки після його оплати. Під час реалізації перевіряється відповідність між обсягом і структурою виробництва і суспільною потребою в них.

Ринковим відносинам властивий вільний рух товарів, послуг, капіталу і ресурсів. Саме цей момент треба враховувати, розглядаючи рух товарів і пов'язаний з ним оборот грошей.

Оборот грошей супроводжує обмін товарів і послуг, коли здійснюється оплата за товар і гроші переходять від покупця до продавця. У загальній грошовій масі розрізняють активні гроші, що в кожний даний момент беруть участь в обороті, і пасивні (кошти на рахунках суб'єктів господарювання, громадських організацій, кошти населення, інші фонди накопичення і зберігання), що є тільки потенційним платіжним засобом. Отже маса грошей, яка перебуває в обороті, завжди буде меншою за загальну кількість грошей на суму грошових фондів накопичення і зберігання. Останні постійно залучаються в активний грошовий оборот.

Маса грошей, яка перебуває в обороті, має дві форми: готівкову й безготівкову. Розмежування грошового обороту на безготівковий і готівковий стає інструментом регулювання об'єкта грошового обороту - *грошової маси*.

Більша частина грошового обороту припадає на безготівковий оборот, який охоплює всі сфери господарських відносин підприємств і організацій, банківських і фінансових установ, населення.

Грошовий оборот на кожному підприємстві можна згрупувати за такими напрямками:

- забезпечення процесу виробництва (закупівля сировини, матеріалів, комплектуючих, виплата заробітної плати);
- реалізація продукції (робіт, послуг), тобто відшкодування витрат і формування доходів;
- сплата податків, обов'язкових відрахувань і зборів;
- забезпечення спільної діяльності підприємств;
- отримання і погашення кредитів і сплата відсотків за кредит кредитним установам.

Таке групування пов'язане з різною економічною сутністю названих розрахунків, документообігом, видами й методами фінансового та банківського контролю.

Безготівковий грошовий оборот повністю здійснюється через банківські установи, де відкриті рахунки суб'єктів підприємницької діяльності.

Від правильної організації грошових розрахунків у цілому залежить оперативність їх здійснення, а також і фінансовий стан суб'єктів господарювання.

Одним з головних факторів нормалізації розрахунків у народному господарстві є запровадження єдиних розрахункових правил, що визначаються відповідними нормативними актами.

Грошові кошти на підприємстві спочатку формуються у процесі утворення його статутного фонду. У подальшому вони інвестуються для забезпечення виробничо-господарської діяльності, розширення й розвитку виробництва. Саме так підприємства дістають можливість виробляти та збувати продукцію, одержувати доходи. Кошти підприємств зберігаються в касах, а також на поточному, валютному та інших рахунках у банківських установах.

У процесі реалізації продукції, робіт, послуг на рахунки підприємств постійно надходять грошові кошти у вигляді виручки від реалізації. Кошти надходять також від фінансово-інвестиційної діяльності підприємств: від придбаних акцій, облігацій та інших видів цінних паперів; від вкладання коштів на депозитні рахунки; від здавання майна в оренду. Однак підприємство розпоряджається не всіма грошовими коштами, які воно одержує. Так, у складі виручки від реалізації продукції на підприємство надходять суми акцизного збору, податок на додану вартість, що підлягають внесенню в бюджет. Реальним платником цих податків є споживач, а перераховує їх у бюджет підприємство, яке реалізує продукцію. Частина грошових надходжень, що залишилася після відрахувань у бюджет акцизного збору, податку на додану вартість, спрямовується на заміщення коштів, авансованих в оборотні й основні фонди, на виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом, позабюджетними фондами, банками, страховими організаціями та іншими суб'єктами господарювання. Частина грошових надходжень, що залишилась, формує валовий та чистий дохід, прибуток.

Грошові фонди – це частина грошових коштів, які мають цільове спрямування. До грошових фондів належать: статутний фонд, фонд оплати

праці, амортизаційний фонд (на державних підприємствах), резервний фонд та інші (рис. 4.1).

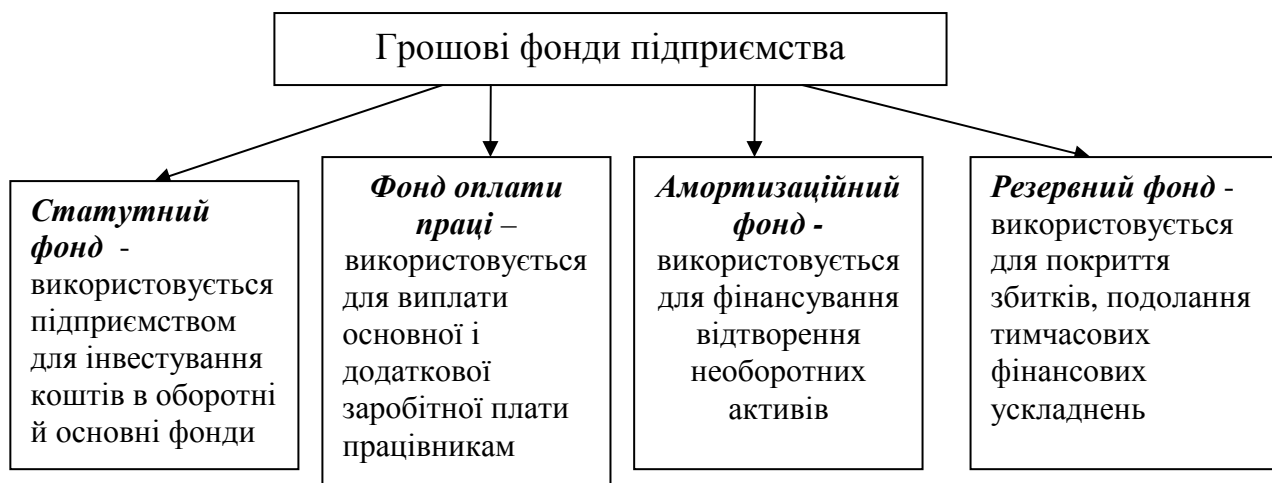

Рис. 4.1 – Склад грошових фондів

Кошти підприємства використовують не тільки у фондовій формі. Так, використання підприємством коштів для виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом і позабюджетними фондами, банками, страховими організаціями здійснюється в нефондовій формі. У нефондовій формі підприємства також одержують *дотації та субсидії, спонсорські внески*

Таким чином, під *фінансовими ресурсами* слід розуміти грошові кошти, що є в розпорядженні підприємств. До фінансових ресурсів належать грошові фонди й та частина грошових коштів, що використовується в нефондовій формі.

Основними джерелами формування фінансових ресурсів підприємств є *власні й залучені кошти*. До власних належать: статутний фонд, амортизаційні відрахування, валовий дохід і прибуток, до залучених - отримані кредити, пайові та інші внески, кошти, мобілізовані на фінансовому ринку.

Залучені фінансові ресурси за характером використання подібні до власних, оскільки після їх надходження вони переходять у розпорядження підприємства.

Перехід на ринкові умови господарювання, запровадження комерційних засад у діяльності підприємств, приватизація державних підприємств потребують нових підходів до формування фінансових ресурсів. Так, нині

важливе місце в джерелах фінансових ресурсів належить пайовим та іншим внескам фізичних і юридичних осіб, членам трудового колективу. Водночас значно скорочуються обсяги фінансових ресурсів, що надходять від галузевих структур, обсяги бюджетних субсидій від органів державної влади. Збільшується значення прибутку, амортизаційних відрахувань та позикових коштів (кредити банків чи товарні кредити та ін. зобов'язання) у формуванні фінансових ресурсів підприємств. Усе це змушує підприємства виявляти ініціативу й винахідливість, нести повну матеріальну відповідальність за результати роботи.

Обсяг виробництва, його ефективність зумовлюють розмір, склад та структуру фінансових ресурсів підприємства. У свою чергу, від величини фінансових ресурсів залежить зростання виробництва й соціально-економічний розвиток підприємства. Наявність фінансових ресурсів, їх ефективне використання визначають фінансове благополуччя підприємства: платоспроможність, ліквідність, фінансову стійкість і прибутковість (рентабельність).

Однією з основних категорій, що характеризує відносини, які складаються у процесі суспільного виробництва, є прибуток. Поява прибутку безпосередньо пов'язана з появою категорії "витрати виробництва". Відособлення частини вартості продукції у вигляді витрат виступає у грошовому вираженні як собівартість продукції.

Додатковий продукт - це вартість, створювана виробниками понад вартість необхідного продукту. Додатковий продукт властивий усім суспільно-економічним формаціям і є однією з важливих умов їхнього успішного розвитку.

Прибуток - це частина додаткової вартості, виробленої і реалізованої, готової до розподілу. Підприємство одержує прибуток після того, як втілена у створеному продукті вартість буде реалізована і набере грошової форми.

Отже об'єктивна основа існування прибутку пов'язана з необхідністю первинного розподілу додаткового продукту. Прибуток - це форма прояву

вартості додаткового продукту, підсумковий показник, результат фінансово-господарської діяльності підприємств як суб'єктів господарювання.

На формування абсолютної суми прибутку підприємства впливають:

- результати, тобто ефективність його фінансово-господарської діяльності;
- сфера діяльності; галузь господарства; установлені законодавством умови обліку фінансових результатів.

Прибуток суб'єктів господарювання – це показник, що формується на мікрорівні. Прибуток народного господарства – це результат діяльності окремих підприємств, галузей економіки, розвитку окремих сфер, структурних зрушень в економіці, змін у порядку обліку фінансових результатів.

Методика визначення прибутку підприємств застосовується відповідно до стандартів бухгалтерського обліку і фінансової звітності в Україні з 2000 р.

Облік і визначення фінансових результатів - прибутку (збитку) проводяться за такими видами діяльності підприємства: звичайна діяльність, у тому числі операційна, та інша звичайна діяльність; діяльність, пов'язана з виникненням надзвичайних подій. У свою чергу, операційна діяльність поділяється на основну та іншу операційну діяльність.

Отримання прибутку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) залежить від виконання основної діяльності суб'єктів господарювання. Прибуток є складовою частиною виручки від реалізації. Однак на відміну від виручки, надходження якої на поточний рахунок підприємства фіксується регулярно, обсяг отриманого прибутку визначається тільки за певний період (квартал, рік) на підставі даних бухгалтерського обліку.

Реально формування прибутку на підприємстві відбувається в міру реалізації продукції (робіт, послуг), що ним виробляється, та одержання інших доходів. Згідно із законодавством України момент реалізації визначається за датою відвантаження продукції (товарів), а для робіт (послуг) - за датою фактичного виконання (надання) таких, або за датою зарахування коштів покупця на банківський рахунок постачальника.

Однак незалежно від визначення моменту реалізації в законодавчих актах реальне формування прибутку підприємства від реалізації продукції (послуг, робіт) має місце тільки за умови, коли така відбувається насправді, тобто коли кошти від покупця (споживача) надходять на банківський рахунок постачальника (виробника, надавача послуг).

Прибуток від реалізації безпосередньо залежить від двох показників: обсягу реалізації продукції (робіт, послуг) й собівартості. На зміну обсягу реалізації впливає зміна обсягу виробництва, залишків нереалізованої продукції, частки прибутку в ціні продукції (робіт, послуг) – рентабельності.

Зміна обсягу виробництва, залишків нереалізованої продукції має вплив не тільки на обсяг реалізації продукції, а й на її собівартість, оскільки змінюються умовно-постійні витрати (при зміні обсягу виробництва продукції); витрати на зберігання продукції, інші витрати (при зміні залишків нереалізованої продукції).

Істотний вплив на обсяг реалізації продукції, а також на прибуток від реалізації має прибуток у складі ціни виробів. За умов формування ринкової економіки, державного регулювання рентабельності продукції, як правило, уже немає. Отже створюється можливість збільшення прибутку підприємства за рахунок збільшення частки прибутку в ціні окремих виробів. Цьому сприяє відсутність належної конкуренції, монопольне становище деяких підприємств у виробництві й реалізації багатьох видів продукції.

Можливості підприємств впливати на обсяг прибутку від реалізації, змінюючи обсяги виробництва продукції, залишки нереалізованої продукції, її рентабельність, є досить суттєвими.

Конкурентоспроможність та платоспроможність підприємств визначаються раціональною організацією фінансів, яка має бути побудована таким чином, щоб забезпечити зростання ефективності виробництва.

Під організацією фінансів підприємств розуміють форми, методи, способи формування та використання ресурсів, контроль за їх кругообігом для досягнення економічних цілей відповідно до чинного законодавства.

Фінансова діяльність суб'єктів господарювання може бути організована трьома методами: комерційним розрахунком, неприбутковою діяльністю і кошторисним фінансуванням. Різниця між окремими методами залежить від організації фінансової діяльності щодо фінансових ресурсів і джерел їх формування, доходами, витратами і фінансовими результатами.

За ринкової економіки господарський механізм саморозвитку базується на таких принципах: саморегулювання, самоокупність і самофінансування. Цим принципам відповідає *комерційний розрахунок*, тобто метод ведення господарювання, що полягає в постійному порівнянні (у грошовому вираженні) витрат і результатів діяльності. Його метою є одержання максимального прибутку за мінімальних витрат капіталу та мінімально можливого ризику. Питання про те, що виробляти, як виробляти, для кого виробляти, за ринкових умов для підприємств визначається основним орієнтиром – прибутком. Комерційний розрахунок передбачає, що фінансові відносини підприємств регламентуються державою в основному економічними методами – з допомогою важелів відповідної податкової, амортизаційної, валютної, протекціоністської політики. Збитки (чи втрачена вигода) підприємства, одержані внаслідок виконання вказівок державних органів і посадових осіб, які суперечать чинному законодавству, повинні бути відшкодовані відповідними органами.

Суб'єкт господарювання має справжню фінансову незалежність, тобто право самостійно вирішувати, що і як виробити, кому реалізувати продукцію, як розподілити виручку від реалізації продукції, як розпорядитися прибутком, які фінансові ресурси формувати і як їх використовувати. Повна самостійність підприємств, однак, не означає відсутності будь-яких правил їхньої поведінки. Ці правила розроблені й законодавчо закріплені відповідними нормативними актами. Таким чином, підприємства можуть приймати рішення самостійно тільки в рамках чинних законів.

Суб'єкти фінансових відносин несуть реальну економічну відповідальність за результати діяльності й своєчасне виконання своїх

зобов'язань перед постачальниками, споживачами, державою, банками. За своїми зобов'язаннями підприємство відповідає власним майном і доходами. При невиконанні зобов'язань до нього застосовується система фінансових санкцій. Реально самостійне підприємство покриває свої втрати й збитки за рахунок фінансових резервів, системи страхування і за рахунок власного прибутку. Воно зобов'язане компенсувати збитки, завдані нераціональним використанням землі та інших природних ресурсів, забрудненням навколишнього середовища, порушенням безпеки виробництва та ін.

Суб'єкти господарювання формують партнерські взаємовідносини з банками й страховими компаніями, вони є рівноправними партнерами, які організовують фінансові взаємовідносини з метою одержання прибутку. Банки не надають підприємствам безкоштовних і безстрокових кредитів. Підприємства, у свою чергу, за зберігання грошових коштів на банківських рахунках одержують певні відсотки. Страхові компанії страхують численні ризики, пов'язані з підприємницькою діяльністю суб'єктів господарювання, створюючи певні гарантії стабільності виробничої діяльності.

У підприємств формуються взаємовідносини з бюджетом й державними цільовими фондами, створеними для підтримання комерційних засад в організації підприємництва. Держава встановлює податкові платежі, обов'язкові збори й внески на такому рівні, щоб не підірвати заінтересованості підприємств у розвитку виробництва й підвищенні його ефективності. Бюджетні асигнування виділяються підприємствам у вигляді цільових субсидій та субвенцій, що виключає можливість паразитування за рахунок державних коштів.

Розвиток ринкової економіки не виключає функціонування державної власності. До державного сектора належать ті підприємства, установи й організації, які повністю або частково фінансуються з державного бюджету. Створюються також підприємства зі змішаною формою власності, де держава є основним держателем корпоративних прав (електроенергетика, вугільна промисловість, машинобудування та ряд інших). Державна власність, проте, не

зменшує ні самостійності, ні матеріальної відповідальності суб'єктів господарювання.

Законом України «Про господарські товариства» передбачена можливість реєстрації різних видів товариств. Найбільш розповсюдженою формою господарювання у ринковій економіці є акціонерне товариство. Розрізняють акціонерні товариства закритого й відкритого типів. Акціонерне товариство закритого типу засновує обмежена кількість акціонерів. При цьому будь-який член товариства не може продати своєї частки без згоди інших акціонерів, які мають переважне право на придбання цієї частки. Акціонерне товариство відкритого типу орієнтовано на більшу кількість акціонерів через встановлення відкритої передплати на акції. При цьому акціонер має право на власний розсуд продавати, дарувати чи заставляти свої акції.

Поширеною формою товариств є товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ). Кожен з учасників такого товариства вносить певний пай у статутний фонд і згідно з ним одержує частку в доходах та майні товариства. Надалі відповідальність учасника ТОВ обмежується його внеском. Товариство відповідає за своїми боргами тільки тим майном, яке є в його активах. Майно формується за рахунок внесків учасників, доходів, одержаних від підприємницької діяльності та інших законних джерел. Товариство з обмеженою відповідальністю є юридичною особою, має свій статут. У статуті визначено порядок розподілу прибутку й ту його частку, яку розподіляють між членами ТОВ відповідно до їхніх внесків.

Товариства з обмеженою відповідальністю створюються у формі кооперативів, колективних та орендних підприємств. Характерним для них є те, що власність товариства - це спільна власність усіх його учасників.

В організаційній та управлінській роботі підприємств особливе місце займає фінансова діяльність.

Фінансова діяльність – це система використання різних форм і методів для фінансового забезпечення функціонування підприємств і досягнення ними

поставлених цілей, тобто це та практична фінансова робота, що забезпечує життєдіяльність підприємства, поліпшення її результатів.

Фінансову діяльність підприємства спрямовано на вирішення таких завдань:

- фінансове забезпечення поточної виробничо-господарської діяльності;
- пошук резервів збільшення доходів, прибутку, підвищення рентабельності й платоспроможності;
- виконання фінансових зобов'язань перед суб'єктами господарювання, бюджетом, банками;
- мобілізація фінансових ресурсів в обсягах, необхідних для фінансування виробничого й соціального розвитку, збільшення власного капіталу;
- контроль за ефективним, цільовим розподілом та використанням фінансових ресурсів.

Фінансова робота підприємства здійснюється за такими основними напрямками:

- фінансове прогнозування та планування;
- аналіз та контроль виробничо-господарської діяльності;
- оперативна, поточна фінансово-економічна робота.

Конкурентоспроможність підприємства можна забезпечити правильною організацією управління фінансами: рухом фінансових ресурсів і фінансовими відносинами. Зміст фінансового менеджменту полягає в ефективному використанні фінансового механізму для досягнення стратегічних і тактичних цілей підприємства.

Фінансовий механізм підприємства – це система управління фінансами, призначена для організації взаємодії фінансових відносин і грошових фондів з метою оптимізації їхнього впливу на кінцеві результати його діяльності. Оптимальна взаємодія фінансових відносин досягається використанням усіх фінансових категорій (виручка, прибуток, амортизація, оборотні кошти, кредит, бюджет, податки), нормативів, різного роду стимулів, пільг, санкцій та інших фінансових важелів.

До головних завдань фінансового менеджменту належать: виявлення фінансових джерел розвитку виробництва; визначення ефективних напрямків інвестування фінансових ресурсів; раціоналізація операцій з цінними паперами; налагодження оптимальних стосунків з фінансово-кредитною системою, суб'єктами господарювання.

Мобілізуючи кошти інших власників для покриття витрат на власному підприємстві, фінансисти повинні мати чітке уявлення про мету інвестування ресурсів і давати рекомендації щодо форм залучення коштів. Для покриття короткострокової та середньострокової потреби у фінансових ресурсах доцільно використовувати кредити банків. Здійснюючи великі капітальні вкладення, можна скористатися додатковою емісією цінних паперів. Але таку рекомендацію можна дати лише тоді, коли фінансисти ґрунтовно дослідили фінансовий ринок, проаналізували попит на різні види цінних паперів, урахували можливі зміни кон'юнктури й впевнені в порівняно швидкій та вигідній реалізації цінних паперів підприємства.

Фінансисти зобов'язані визначити обсяг та джерела фінансових ресурсів, необхідних для інвестування у виробництво і реалізацію продукції, виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом, банками, страховими організаціями, цільовими фондами, суб'єктами господарювання.

Потреба в коштах у підприємства виникає на кожній із стадій виробництва ще до відшкодування виробничих витрат з виручки від реалізації продукції. Саме тому кожне підприємство, формуючи свій капітал (статутний фонд), мусить передбачити необхідну суму оборотних коштів, яка забезпечувала б мінімально необхідні розміри виробничих запасів, незавершеного виробництва, залишків готової продукції для виконання виробничої програми. За браком власних оборотних коштів для поточного інвестування необхідно визначити потребу в позикових коштах.

При тимчасовому дефіциті власних оборотних коштів підприємство звертається в банк з метою одержання кредитів.

Управління фінансами виключає також сферу фінансового забезпечення капітальних вкладень на технічне переобладнання, реконструкцію та розширення підприємств. У цьому разі фінансисти повинні точно визначити: власні джерела фінансування капітальних вкладень, передусім амортизаційні відрахування та чистий прибуток; залучені кошти, які можуть надійти від емісії цінних паперів; можливості одержання довгострокових кредитів.

Безпосереднім завданням управління фінансами підприємств є забезпечення формування і правильного розподілу виручки від реалізації продукції для відновлення оборотних коштів, формування амортизаційного фонду, валового й чистого доходу.

Кожне підприємство прагне забезпечити ліквідність оборотних активів для своєчасного погашення короткострокової кредиторської заборгованості. Тому своєчасне й повне надходження виручки від реалізації продукції має постійно контролюватись фінансовими менеджерами.

Амортизаційні відрахування сьогодні є найважливішим елементом витрат на виробництво та основним джерелом відтворення основних фондів. Управління формуванням і використанням амортизаційних відрахувань, особливо в разі застосування прискореної амортизації є важливою стороною фінансового менеджменту. Першочерговим завданням є також своєчасне виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом, державними цільовими фондами, банками, страховими компаніями та іншими суб'єктами господарювання.

Чинним законодавством та нормативними актами встановлено конкретні терміни платежів з кожного виду податків та інших обов'язкових внесків. Несвоєчасне й неповне перерахування таких платежів у бюджет спричиняє застосування фінансових санкцій до підприємств-неплатників. Ці санкції можуть стати причиною значних позареалізаційних витрат, чого ні в якому разі не повинен допускати фінансовий менеджер підприємства.

Управління фінансами підприємств включає також сферу формування, розподілу й використання прибутку, який залишається в розпорядженні

підприємства. Розподіл прибутку є однією з форм реалізації економічних інтересів учасників процесу відтворення. Так, у результаті фінансово-господарської діяльності підприємств держава одержує свою частку у вигляді податків, підприємство - у вигляді чистого прибутку, а працівники - від розподілу й використання частини прибутку. Від регулювання розподілу чистого доходу залежить мотивація розвитку виробництва, можливість подальшого збільшення прибутку.

Інформаційні дані щодо фінансової діяльності суб'єкта господарювання можна одержати з його фінансової звітності (як приклад фінансова звітність акціонерного підприємства закритого типу наведена в додатках).

Державні й комунальні підприємства, організації і управління, витрати яких повністю фінансуються з бюджету, називаються бюджетними.

Бюджетні організації фінансуються за кошторисами. На кошторисному бюджетному фінансуванні утримуються:

- заклади охорони здоров'я;
- освітні заклади;
- заклади культури;
- заклади соціальної сфери;
- заклади міністерства оборони, СБУ й прикордонні війська;
- МВС;
- органи законодавчої та виконавчої влади;
- суди, органи прокуратури.

Кошторис – фінансовий план установи, який визначає цільові напрямки й щомісячний розподіл бюджетних коштів, що направляються на утримання підприємств і організацій та здійснення централізованих заходів господарського і культурного розвитку.

Основні статті кошторису:

- 1) заробітна плата і нарахування;
- 2) канцелярські й господарські товари;
- 3) службові поїздки і відрядження;

- 4) витрати на навчання, науково-дослідні роботи, придбання книг для бібліотеки;
- 5) стипендії;
- 6) витрати на харчування;
- 7) придбання медикаментів;
- 8) придбання обладнання і інвентарю;
- 9) придбання м'якого інвентарю та обмундирування;
- 10) капітальний ремонт будов і споруд;
- 11) інші витрати.

Кошторис складається на календарний період і затверджується керівництвом організації вищого рівня не пізніше ніж через місяць після затвердження відповідного бюджету, за рахунок якого здійснюється фінансування.

Планування кошторисів проходить на нормативній основі.

В умовах дефіциту особливого значення набуває жорсткий режим економії у витрачанні бюджетних коштів, у зв'язку з чим фінансування провадиться не в сумах, передбачених у кошторисах, а в міру виконання показників за штатами, контингентом і забезпеченнях видатків на заробітну плату, харчування, медикаменти, стипендії і обмеження видатків на суто господарські потреби, поточний і капітальний ремонт, придбання обладнання і інвентарю та інших видатків.

Нормування витрат бюджету проводиться як за натурально-матеріальними, так і грошовими нормами. *Натуральні, або матеріальні норми* відображають розміри витрат матеріалів, палива, електроенергії, продуктів харчування, води і т.д. на планову одиницю в натуральному вираженні, наприклад, витрати умовного палива (вугілля, газ, торф, дрова) на 1 кубометр будівлі або денна кількість продуктів харчування на одну дитину в дитячих садках чи одного хворого у лікувальному закладі. *Грошові норми* визначають також розміри коштів, необхідних на харчування дітей, хворих з розрахунку на день і на паливо, електроенергію, воду і т. п. Тепер грошові норми є суто

розрахунковими, бо постійне зростання цін унеможлиблює їх пряме застосування, а тому вони є лише узагальненими показниками у складанні кошторису витрат.

Нормативне планування бюджетних коштів є необхідною умовою життєдіяльності бюджетної установи, бо регулює розподіл коштів і ставить всі бюджетні установи в рівні умови. Наприклад, забезпечення коштами за рахунок бюджету на харчування (обслуговування та ін.) 1 ліжко-місця у лікарні чи 1 дитячого місця в дитсадку (школі) однакове як у лікарнях (дитсадках, школах і ін.) Харківської, так і Сумської, Львівської чи Миколаївської областей, а наявна різниця у фактичному фінансуванні можлива лише за рахунок благодійності, шефства тощо (ці кошти відносять до спеціального фонду бюджетних закладів).

Бюджетна класифікація – єдине систематизоване, функціональне згрупування доходів і видатків бюджету за однорідними ознаками, що забезпечує загальнодержавну й міжнародну порівнянність бюджетних даних. Структура бюджетної класифікації розробляється Кабінетом Міністрів України і затверджується Верховною Радою України. Бюджетна класифікація створюється для контролю за фінансовою діяльністю органів влади (державної і місцевого самоуправління та ін. розпорядників державних коштів), а також для аналізу в розрізі доходів і витрат та забезпечення загальнодержавної порівнянності результатів бюджетних показників.

Доходи групують за принципами предметної класифікації:

розділ – вид платежу;

частина – відомства і міністерства;

параграф – указана галузь народного господарства.

Витрати групують за галузевими ознаками:

розділ – народно – господарські, соціально-культурні заходи;

частини – міністерства та відомства;

параграфи – галузь, заходи;

стаття – заробітна плата, нарахування та ін.

Приклад кошторису бюджетної організації наведено в додатках.

Некомерційними організаціям є політичні партії, головна мета яких – вироблення державної політики, формування органів державної влади і місцевого самоуправління та представництва у їх складі, громадські організації, які створюються для задоволення і захисту інтересів громадян (економічних, культурних, національних, спортивних та ін.). Однією з найчисельніших форм громадських організацій є професійні спілки.

В останні роки в Україні розвиваються добродійні фонди, фінанси яких складаються з добровільних і спонсорських внесків та пожертвувань і направляються на вирішення проблем державного або регіонального значення за відсутності втручання держави.

Питання до теми

1. Розкрийте загальні й специфічні ознаки фінансів підприємств.
2. Назвіть умови, за яких грошові відносини можуть перетворюватися на фінансові.
3. Сформулюйте визначення і дайте характеристику функцій фінансів підприємств. Назвіть джерела формування фінансових ресурсів підприємства та їх склад.
4. Охарактеризуйте поняття грошових коштів, грошових фондів і фінансових ресурсів.
5. Що включається в поняття "організація фінансів підприємства" та "фінансова діяльність"?
6. Як галузева специфіка й форми власності впливають на особливості організації фінансів підприємств?
7. Розкрийте зміст фінансової роботи на підприємстві, завдання управління фінансами підприємства, зміст фінансового механізму та його структуру на підприємстві.
8. Кошторисне фінансування, його зміст і принципи.

Література: 16,19,22,28,29.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ ДО ТЕМИ 4. ФІНАНСИ ГОСПОДАРСЬКИХ СУБ'ЄКТІВ

Схема 4.1 – Структура фінансового механізму підприємства

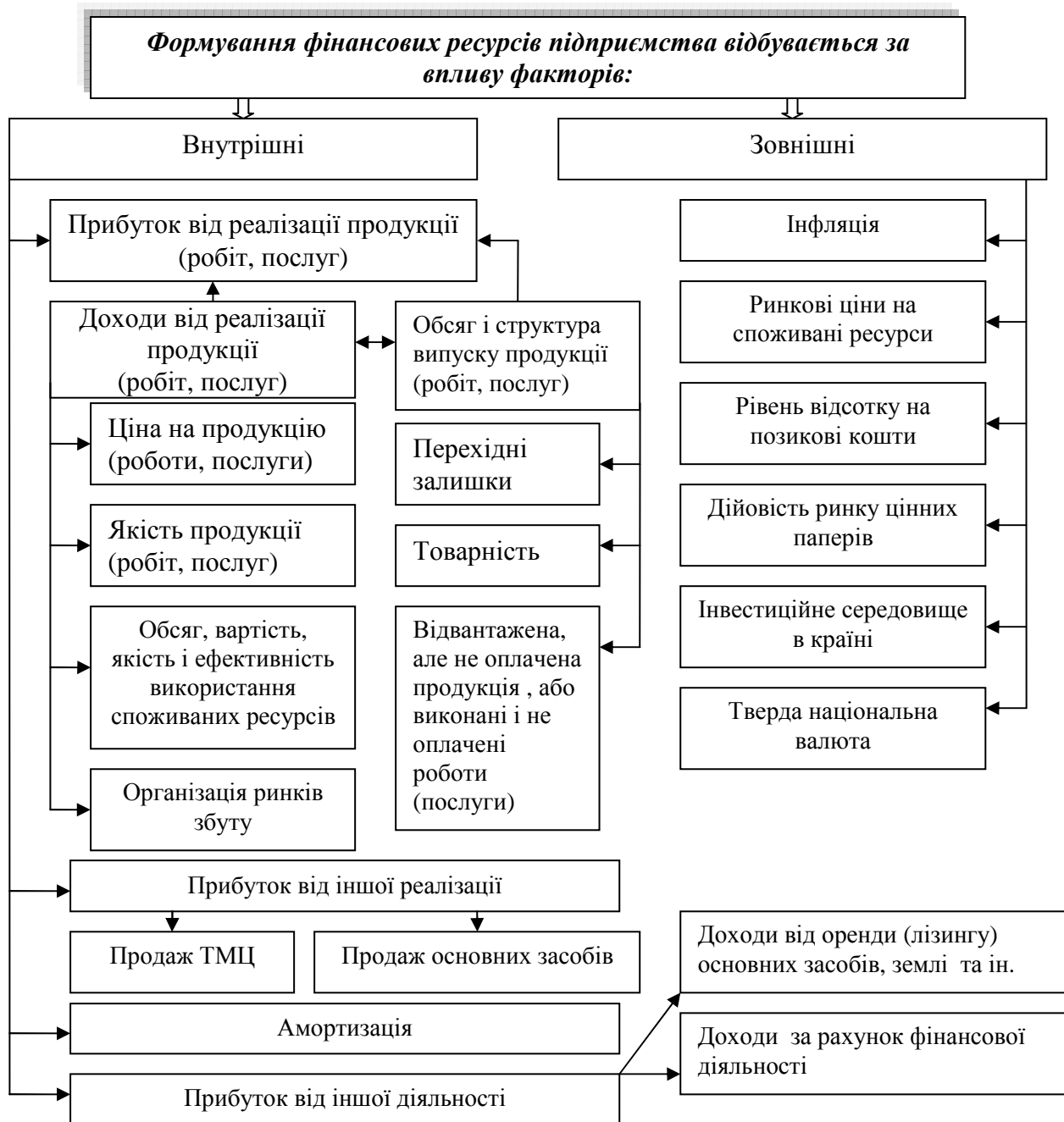

Схема 4.2 – Вплив факторів на формування фінансових ресурсів підприємства

ТЕМА 5. ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ

Ключові слова: державні фінанси, державні доходи, державні видатки, кошторисне фінансування, фінансові ресурси держави, державні дотації, державні субсидії

План заняття:

1. Сутність та призначення фінансів держави.
2. Державні доходи й державні витрати – основоположні категорії державних фінансів.
3. Функціонування фінансових органів та інститутів.
4. Особливості сучасного стану державних фінансів України.

Державні фінанси – важлива сфера фінансової системи країни, що повинна забезпечити державу грошовим коштом, необхідними для виконання економічних, соціальних та політичних функцій.

За економічною сутністю *державні фінанси* – грошові відносини відносно розподілу й перерозподілу вартості ВВП і НД, зв'язані формуванням фінансових ресурсів у розпорядженні держави і її інститутів та використанні державних коштів на витрати розширення виробництва, задоволення соціально-культурних потреб суспільства, на потреби оборони й управління, тобто на виконання функцій держави.

Суб'єктами грошових відносин у даній сфері є держава в особі відповідних владних структур, підприємств, організацій, населення.

На відміну від фінансових ресурсів держави державні доходи є власністю держави без будь-яких умов і зобов'язань щодо її суб'єктів.

Державні фінанси включають:

– бюджети різних рівнів. Консолідований бюджет країни включає всі ланки фінансової системи, а зведений бюджет України включає і місцеві бюджети;

– централізовані й децентралізовані фонди будь-якого цільового призначення. До їх складу входить Пенсійний фонд, фонд соціального страхування, Фонд з втрати працездатності, Фонд соціального захисту з безробіття. У певній мірі вони доповнюють державний бюджет. Їх специфіка в тому, що вони мають виключно цільове призначення і на інші цілі не використовуються;

– державний кредит – показує залежність держави перед громадянами й господарюючими сторонами. Він використовується для фінансування дефіциту бюджету. Його величина свідчить про раціональність і ефективність фінансової політики держави, регулюється законодавством і є тягарем для витратної частини бюджету, бо на його обслуговування потрібні певні витрати,

– фінанси підприємств і підприємств комунальної форми власності,

– державне страхування.

Державні фінанси мають власну сферу і ланки (схема 5.1), що тісно пов'язані між собою. Рівень взаємозв'язку визначається рівнем демократичних основ країни.

Головне призначення державних фінансів: за допомогою різних закладів і інституцій сприяти економічному і соціальному розвитку держави, забезпеченню прав і свобод людини. Це досягається завдяки формам і методам (фінансовому механізму) мобілізації фінансових ресурсів в управління державою та використання їх на різні потреби. Важливе значення має кількісна величина фінансових ресурсів, що надходить від суспільства і акумулюється державою та цілі, на які ці ресурси використовуються.

Через загальнодержавні фінанси здійснюються перерозподіл ВВП з метою збалансованого розвитку окремих регіонів, а також структурна політика держави, покликана забезпечити оптимальний галузевий розвиток держави.

Функціонування державних фінансів створює виникнення двох взаємозалежних процесів: мобілізацію державних фінансів і використання

коштів на державні потреби. Перший пов'язаний з поняттям доходів, другий – з поняттям витрат.

Державні доходи – це кошти, мобілізовані державою для забезпечення своєї діяльності. Політична, економічна і соціальна діяльність держави передбачає державні доходи як об'єктивну необхідність і закономірну реальність.

Державні доходи зазнають значних змін під впливом розвитку товарно-грошових відносин і форм власності. Від залучення економічних ресурсів суспільства в натуральній і частково грошовій формі, як це було характерно для нерозвиненого ринкового господарства, з розвитком останнього держава перейшла до залучення ресурсів лише в грошовій формі. Сучасна система державних доходів утворюється з доходів у грошовій формі і тільки в деяких виняткових випадках вони доповнюються натуральними. Створення системи державних доходів у грошовій формі значно вплинуло на розвиток товарно-грошових відносин, зокрема ринкової економіки.

Існують різні методи мобілізації державою внутрішніх джерел. Податки, державний кредит і емісійні доходи - це головні фінансові форми одержавлення частини вартості ВВП у грошовій формі. Серед них найважливішим методом акумуляції державою ВВП є податки, оскільки вони забезпечують основну частину державних доходів.

Податки – це економічні відносини, що виникають між державою і юридичними й фізичними особами з приводу примусового відчуження нею частини знову створеної вартості в грошовій формі, її мобілізацію і перерозподіл для фінансування державних витрат. Вони є вихідною категорією фінансів, економічною базою функціонування держави і найважливішою фінансовою формою регулювання ринкових відносин. Податки є основним доходом державної скарбниці, вони складають від 80 до 97 % доходної частини державного бюджету. Усе, що пов'язано зі споживанням держави, закладено в податках.

Державні ресурси залучаються державою також кредитним методом. *Державний кредит* – це сукупність економічних відносин, що виникають між державою як позичальником і кредиторами - фізичними чи юридичними особами (приватними особами, фінансово-кредитними установами, корпораціями, урядами іноземних держав, міжнародними фінансовими організаціями) у процесі формування загальнодержавного фонду грошових ресурсів. На відміну від податкового методу, держава переважно в добровільній формі залучає частину вартості - позиковий капітал, тобто частину суспільного капіталу, що відокремилася. Кредитний метод також дозволяє залучати ресурси іноземних держав і організацій.

Емісійний дохід є грошовими відносинами між державою і фізичними і юридичними особами, у процесі функціонування яких держава одержує дохід від емісії в оборот надлишок грошей, що приводить до їх наступного знецінювання і скорочення реальних доходів населення.

Класифікація державних доходів подана на рис. 5.1.

Рис. 5.1 – Класифікація державних доходів

Державні витрати (видатки) – кошти, що використовуються у процесі проведення фінансової діяльності держави, зумовлені використанням централізованих і децентралізованих доходів держави.

Специфіка державних витрат полягає у забезпеченні потреб державної сфери діяльності, безпосередньо пов'язаної з функціями держави: економічною, соціальною, управлінською, оборонною.

Державні витрати складаються з прямих витрат держави, здійснюваних через систему бюджетних, позабюджетних фондів, а також витрат державних підприємств.

Цілі державних витрат:

- розширення виробництва шляхом фінансування капітальних вкладень і оборотних засобів;
- створення і розширення фондів соціального призначення;
- задоволення потреб державної оборони та управління.

Державні витрати в області економіки мають велике значення, оскільки сприяють:

- перебудові структури виробництва;
- модернізації та технічному переоснащенню галузей народного господарства, впровадженню нових технологій;
- проведенню природоохоронних заходів.

При фінансуванні основна маса бюджетних коштів направляється до державного сектора економіки, а також на видачу різноманітних дотацій (на компенсації у цінах, перекриття планових збитків, надання фінансової допомоги низькорентабельним господарствам).

Державні витрати на соціальні потреби в основному покриваються за рахунок бюджетних і позабюджетних коштів.

Зростає роль місцевих бюджетів у покритті витрат на розширення соціально-побутової інфраструктури, освіти, охорону здоров'я, муніципальне будівництво. Основне призначення місцевих фінансів – забезпечення відносної фінансової незалежності регіональних адміністративних формувань (областей, районів, міст, селищ і сіл).

Виконуючи державні функції, держава несе витрати на управління, тобто утримання державного апарату.

Виконуючи оборонну функцію, держава несе витрати на оборону, які включають:

- закупку озброєння і техніки;
- утримання армії і флоту;
- фінансування наукових досліджень;
- воєнне будівництво;
- пенсії військовослужбовців та ін.

Об'єктом державних витрат виступають мобілізовані державою і її інститутами доходи, що свідчить про тісну взаємодію державних доходів і витрат.

Організація побудови державних витрат базується на певних принципах, установлених державою. Найважливіші з них:

- цільове направлення коштів (відповідно до планів);
- безповоротні витрати державних ресурсів;
- дотримання принципу режиму економії: поступова мінімізація витрат відносно одержуваного результату.

Фінансування державних витрат здійснюється у наступних формах:

- самофінансування (витрат держпідприємств);
- бюджетне фінансування (витрат загальнодержавного характеру);
- кредитне забезпечення (для держпідприємств – банківські позики, для держструктур різних рівнів управління – позики фінансового ринку).

За формою фінансування розрізняють такі витрати, як кошторисне фінансування, державне фінансування інвесторів, бюджетні кредити, державні дотації, субсидії і виплати.

Сучасний стан економіки України характеризується процесом переходу до ринкових відносин та інтенсивного їх розвитку. Відповідно фінансові відносини, являючи собою одну з основних рушійних сил цього переходу, повинні відповідати характеру трансформаційних відносин.

Сучасний стан фінансів України можна охарактеризувати здійсненням наступних заходів:

- лібералізацією цін на товари й послуги;
- лібералізацією ринку робочої сили, офіційним визнанням існування реальних обсягів безробіття;
- лібералізацією експортної діяльності;
- реформуванням системи оподаткування;
- здійсненням процесу приватизації;
- формуванням ринку капіталів;
- здійсненням обмежувальної грошово-кредитно політики;
- проведенням заходів щодо скорочення дефіциту бюджету.

Таким чином, фінанси забезпечують збалансованість економіки держави на основі досягнення відповідності між матеріальними і грошовими ресурсами, а також надають можливість державі формувати цільові фонди грошових ресурсів суспільного призначення, необхідних для виконання всіх її функцій.

Управління державними фінансами – це сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу на формування і використання централізованих і децентралізованих фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні органів управління держави. Об'єктом управління є процес створення і використання державних фондів, фондів підприємницьких структур державної форми власності, а суб'єктом управління – фінансові органи держави.

Організаційну й методичну роботу з управління фінансами проводить Міністерство фінансів України, повноваження якого визначені положенням «Про Міністерство фінансів України», яке затверджує Кабінет Міністрів [29].

Питання до теми:

1. Охарактеризуйте сутність і призначення державних фінансів.
2. Охарактеризуйте склад і структуру державних фінансів, дайте характеристику їх грошових потоків.
3. Характеристика державних доходів і джерел їх формування.
4. Державні витрати, їх класифікація.

5. Охарактеризуйте державні фінанси як інструмент регулювання економіки країни.

6. Проблеми державних фінансів у період ринкової трансформації економіки й забезпечення фінансової стабілізації.

Література: 13,15,18,22,29..

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ ДО ТЕМИ 5 ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ

Схема 5.1 – Система державних фінансів

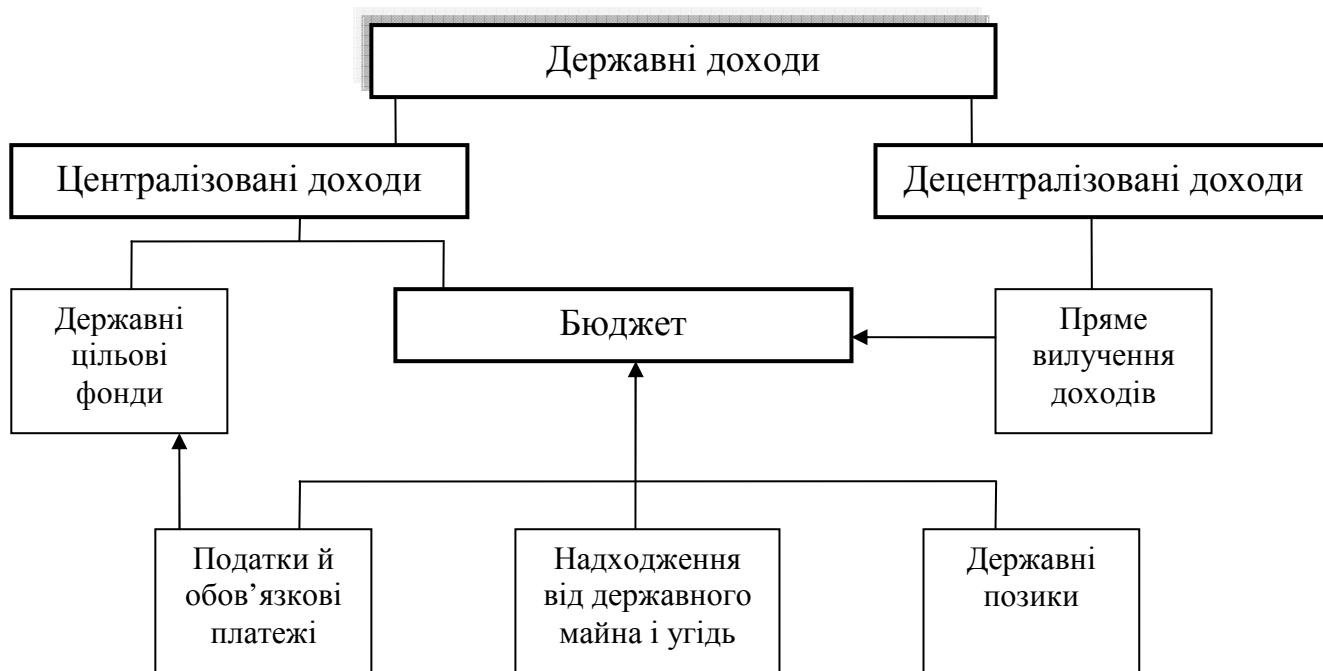

Схема 5.2 – Система державних доходів

Схема 5.3 – Система державних видатків

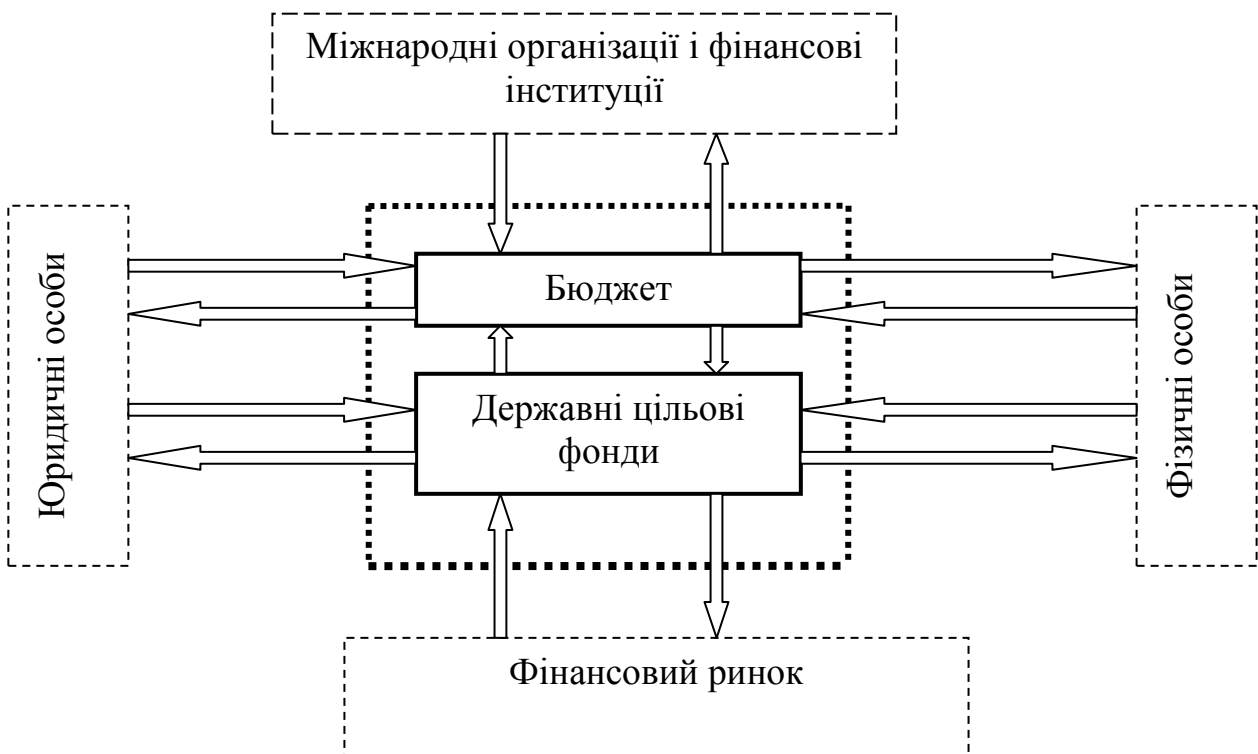

Схема 5.4 – Грошові потоки сфери державних фінансів

ТЕМА 6. БЮДЖЕТ І БЮДЖЕТНА СИСТЕМА

Ключові слова: бюджет, бюджетний механізм, бюджетний устрій, бюджетний процес, бюджетні організації, бюджетне планування, кошториси, коди економічної класифікації, видатки, доходи, бюджетний дефіцит, бюджетний надлишок, ієрархія державної влади

1. Сутність державного бюджету і його значення.
2. Бюджетний устрій і бюджетна система України.
3. Критерії розмежування доходів і видатків бюджетної системи.
4. Етапи бюджетного процесу.
5. Бюджетні права державних органів законодавчої і виконавчої влади. Задачі бюджетного процесу в ринкових умовах.

Бюджет - це план створення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, здійснюваних органами державної влади, органами місцевого самоврядування. Державний бюджет затверджується законодавчо.

Державний бюджет - розпис доходів і витрат держави на певний період (на рік). Являє собою централізовані фонди коштів, акумульовані головним чином за допомогою податків і використовувані для державного регулювання економіки, стимулювання господарської кон'юнктури, фінансування соціальних програм, науки і культури, збройних сил, утворення фінансових і матеріальних резервів, утримання органів державного керування.

Державний бюджет як економічна категорія, виражає фінансові відносини, пов'язані з утворенням і використанням централізованого фонду грошових ресурсів держави. Ці відносини складаються, з одного боку, між державою і суб'єктами економічної діяльності й населенням – з іншого. Бюджет будується на принципах цілісності, повноти, вірогідності, гласності, наочності й самостійності всіх бюджетів, що входять у бюджетну систему країни.

Бюджетні відносини охоплюють основні елементи вартості ВВП і різні напрямки й рівні його використання. Бюджетні відносини створення й використання централізованого фонду грошових ресурсів організуються і реалізуються у вигляді основного фінансового плану держави.

До чинників, що визначають центральне місце бюджету в системі фінансових планів держави, відносяться наступні:

- у державному бюджеті концентруються основні державні прибутки, приблизно 2/3 фінансових ресурсів держави;

- за рахунок державного бюджету фінансуються основні державні витрати: капітальні вкладення, формування державних матеріальних резервів, оборона, управління і т.д.;

- упорядкування і виконання державного бюджету ув'язане з упорядкуванням і виконанням інших фінансових планів, балансування яких здійснюється за допомогою державного бюджету;

- державний бюджет є основним джерелом фінансування зовнішньоекономічної діяльності держави;

- державний бюджет виступає інструментом фінансового контролю за формуванням і використанням грошових фондів в економіці держави;

- державний бюджет – головне джерело коштів, необхідних для діяльності держави.

Функції Державного бюджету:

- *аккумуляції* – пов'язана з концентрацією коштів у централізованому фонді держави за допомогою прибутків бюджету;

- *розподілу* – реалізується через систему витрат, що повинні здійснюватися в інтересах економічного і соціального розвитку держави і задоволення потреб населення;

- *контролю* – проявляється у виявленні й аналізі відхилень фактичних прибутків і витрат бюджету від запланованих.

За джерелам спрямування коштів бюджет може бути:

– *поточним* – у ньому зосереджені всі витрати, обумовлені діючими нормами і сформованим рівнем соціальної забезпеченості. Поточний бюджет повинен бути збалансованим (за рахунок субсидування бюджетів: дотації, субсидії, субвенції), його витрати спрямовуються на фінансування: науки, соціально-культурних заходів (освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, культура, мистецтво), зовнішньоекономічної діяльності держави (зовнішня торгівля, сплата відсотків по зовнішньому боргу), централізованих суспільних потреб (оборона, управління, утримання правоохоронних органів). За рахунок коштів поточного бюджету створюються резерви грошових фондів, а також здійснюються витрати з обслуговування боргу.

– *розвитку* – в ньому передбачаються витрати, що спрямовуються на розвиток процесу відтворення і фінансування пріоритетних соціально-економічних заходів. Витрати бюджету розвитку здійснюються в межах отриманих прибутків – власних і позикових коштів.

За суб'єктом формування бюджет буває:

– *державним*, який зосереджує прибутки й витрати, що відносяться до компетенції держави;

– *місцевим*, що містить прибутки й витрати, віднесені до компетенцій місцевих органів влади.

Бюджетна система – сукупність усіх видів бюджету країни, що ґрунтуються на економічних відносинах і юридичних нормах. Складовими елементами бюджетної системи є:

- структура бюджетної системи;
- принципи побудови;
- організаційні функції.

Бюджетна система складається з Державного бюджету України, республіканського бюджету Автономної Республіки Крим (АРК) і місцевих бюджетів, зведеного (консолідованого) бюджету. Зведений бюджет України складається із сукупності всіх бюджетів, що входять до бюджетної системи

України. Він використовується для аналізу й визначення засад державного регулювання соціально-економічного розвитку України.

До місцевих бюджетів належать бюджет АРК, обласні, міські, районні, районні в містах, селищні й сільські бюджети.

Зведені місцеві бюджети включають показники відповідних бюджетів територіальних одиниць.

Бюджетна система України будується на засадах справедливого й неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами, відповідно до Бюджетного кодексу України [ ]. Виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків.

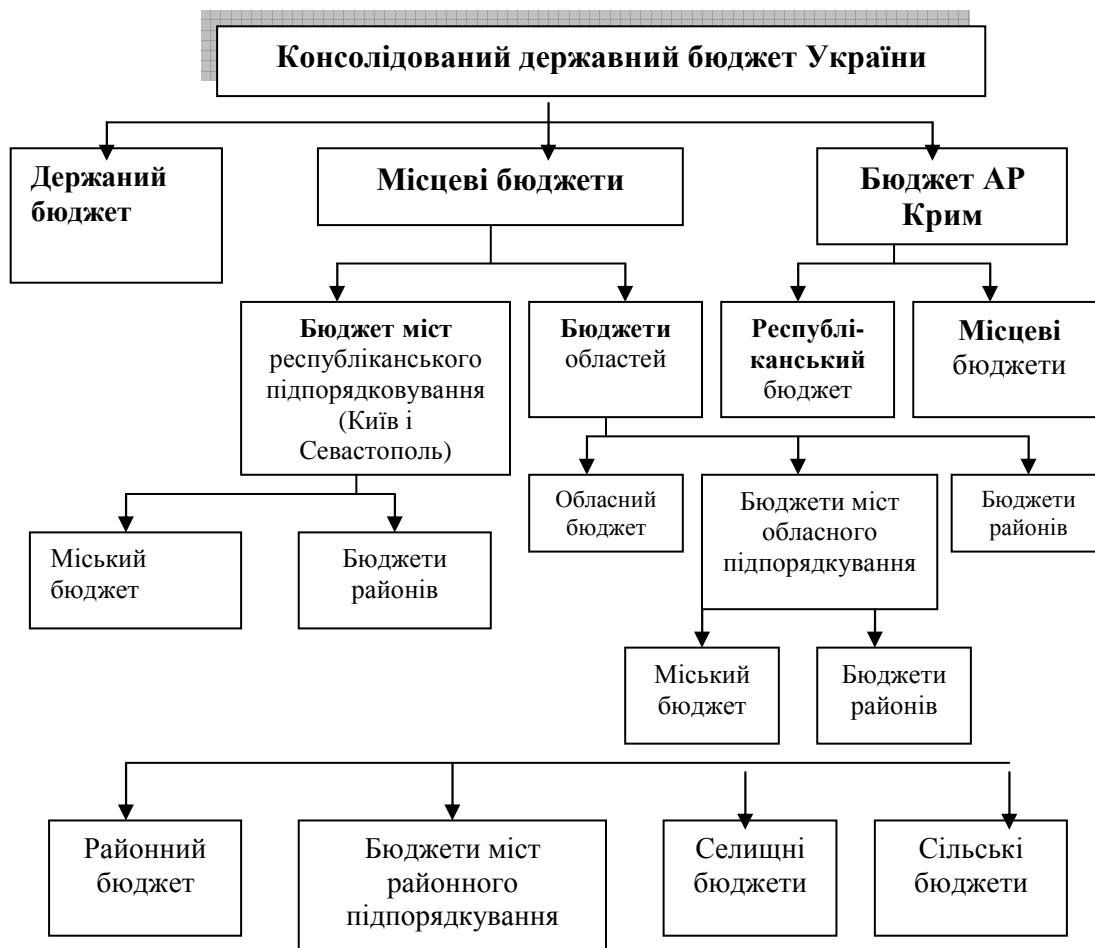

Рис. 6.1 – Структура бюджетної системи України

Конкретна величина бюджету залежить від ряду факторів:

- рівня розвитку економіки;
- методів господарювання на СПД та організаціях;
- завдань, які вирішуються суспільством
- інші.

Бюджетний устрій - це організація і принципи побудови бюджетної системи, її структури, взаємозв'язок між окремими ланками бюджетної системи.

Бюджетний устрій України визначається з урахуванням державного устрою та адміністративно-територіального поділу. Структура бюджетної системи України наведена на рис. 6.1.

Частка загальнодержавного бюджету в державному бюджеті України досить значна. Це дає підстави говорити про високий рівень централізації в розподілі й перерозподілі фінансових ресурсів. У зв'язку з цим зростає актуальність проблеми подальшого пошуку оптимального співвідношення між загальнодержавним і місцевими бюджетами.

Бюджетний устрій базується на принципах:

- єдності – існування єдиного рахунку доходів і видатків кожної ланки бюджетної системи, єдиної правової бази, бюджетної класифікації, єдності форм бюджетної документації, принципів бюджетного процесу, грошової системи, соціально-економічної політики, надання необхідної статистичної та бюджетної інформації з одного рівня бюджету іншому;
- повноти – відображення в бюджеті всіх доходів і видатків;
- достовірності – формування бюджету на основі реальних показників, науково обґрунтованих нормативів та відображення у звіті про виконання бюджету тільки тих доходів і видатків, які є результатом кінцевих касових операцій банків;
- обґрунтованості – формування бюджету на реальних макропоказниках економічного і соціального розвитку, формування доходів і видатків;
- гласності – висвітлення в засобах масової інформації показників бюджетів і звітів про їх виконання;

– наочності – відображення показників бюджетів у взаємозв'язку з загальноекономічними показниками в Україні та за її межами через використання засобів максимальної інформативності результатів порівняльного аналізу, визначення темпів і пропорцій економічного розвитку;

– збалансованості – бюджетні витрати здійснюються відповідно до надходження до бюджету на певний бюджетний період;

– самостійності бюджетів усіх рівнів, що забезпечується наявністю власних доходних джерел і правом визначення напрямів їх використання відповідно до законодавства України;

– субсидіарності – видатки державного і місцевого бюджету, а також видатки між місцевими бюджетами повинні розподілятися максимально наближено до суспільних потреб;

– цільового використання коштів – бюджетні кошти мають використовуватися лише за бюджетним призначенням;

– врахування загальнодержавних інтересів за складання бюджетів усіх рівнів;

– відповідальності учасників бюджетного процесу за свої дії (чи бездіяльність) на кожній стадії бюджетного процесу.

Бюджетний процес – це регламентований законодавством порядок складання, розгляду, затвердження та виконання бюджетів, здійснення контролю за виконанням, затвердження звітів про виконання бюджетів, що входять до бюджетної системи України. Стадії бюджетного процесу показані на схемі 6.1.

Учасниками бюджетного процесу є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів, Міністерство фінансів, Державне казначейство, Національний банк України, Рахункова палата, розпорядники бюджетних коштів різних рівнів, інші органи, які здійснюють бюджетні, податкові та ін.. повноваження згідно із законодавством України.

Регулятором функціонування Державного бюджету є *бюджетне право*. Бюджетне право – сукупність юридичних норм, на яких ґрунтується бюджетна

система держави, визначаються компетенції органів влади різних рівнів щодо планування, розгляду, затвердження і виконання бюджету. Законодавче закріплення бюджетної самостійності кожної гілки влади є запорукою прийняття обґрунтованих рішень як центральними, так і місцевими органами влади. Чіткий розподіл бюджетних повноважень передбачено Конституцією України, Законом «Про місцеве самоуправління» та Бюджетним кодексом України.

Правила складання і виконання бюджетів, що входять до складу бюджетної системи України, затверджуються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Кошти Державного бюджету України витрачаються лише на цілі та в межах, затверджених законом про Державний бюджет України. Кошти республіканського бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів витрачаються лише на цілі та в межах, затверджених відповідно Верховною Радою Автономної Республіки Крим, місцевими радами народних депутатів.

Бюджетний процес від початку складання проекту бюджету і до затвердження звіту про виконання бюджету проходить під контролем Верховної Ради України і місцевих органів влади. Це дисциплінує всі органи управління, які виконують бюджети відповідних рівнів.

Етапи бюджетного процесу: планування бюджетних даних, прийняття закону про Держбюджет та виконання бюджету.

Таблиця 6.1 – Основні етапи планування бюджетного процесу в Україні

Дата	Етапи
Визначення основних напрямів бюджетної політики наступного бюджетного періоду	
До 1 червня року, що передує плановому	Передача до Верховної Ради розроблених Кабміном Основних напрямів бюджетної політики наступного бюджетного періоду, що ґрунтуються на прогностичних макропоказниках соціально-економічного розвитку, із зазначенням прогностичних ВВП, індексів споживчих цін, рівнів обмінного курсу гривні (у середньому за рік і рівня на кінець року), прогнозованого рівня безробіття

Дата	Етапи
До 1 липня року, що передує плановому	Верховна Рада приймає постанову відносно схвалення чи взяття до відома Основних напрямів бюджетної політики наступного бюджетного періоду (Бюджетна резолюція)
Підготовка і аналіз бюджетних запитів	
Липень - серпень року, що передує плановому	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розробка і доведення до головних розпорядників Мінфіном інструкції щодо підготовки бюджетних запитів 2. Розробка бюджетних запитів з пропозиціями щодо обсягу бюджетних коштів для забезпечення діяльності наступного бюджетного періоду розпорядниками коштів і подання їх Мінфіну. 3. Аналіз бюджетних запитів та підготовка пропозицій проекту Держбюджету України та проекту закону про Держбюджет.
Прийняття проекту Держбюджету	
До 15 вересня року, що передує плановому	Розгляд проекту Держбюджету і проекту закону про Держбюджет КМУ та подання їх до Верховної Ради України.
Розгляд і прийняття Держбюджету України Верховною Радою України	
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розгляд проекту закону про Держбюджет України народними депутатами, відповідними комісіями і фракціями. 2. Розгляд проекту Комітетом Верховної Ради з питань бюджету спільно з уповноваженими представниками КМУ, підготовка висновків та пропозицій з проекту закону, підготовка таблиці пропозицій суб'єктів законодавчої ініціативи. 3. Обговорення проекту Держбюджету на пленарному засіданні Верховної Ради: <ol style="list-style-type: none"> а) перше читання – розгляд висновків і пропозицій до проекту закону про Держбюджет (у разі схвалення – набувають статусу бюджетних висновків); б) друге читання – затвердження загального дефіциту (профіциту) бюджету, доходів і видатків наступного бюджетного періоду, обсягу міжбюджетних трансфертів, ін. положень, необхідних для формування місцевих бюджетів; в) третє читання – голосування щодо статей бюджету, не прийнятих у другому читанні та щодо закону про проект Держбюджету в цілому
Прийняття закону про Держбюджет	
До 1 грудня року, що передує плановому	Верховна Рада приймає закон про Держбюджет

Аналогічні етапи проходить процес складання проектів бюджетів місцевих органів влади.

Верховна Рада в процесі підготовки закону про Держбюджет затверджує:

– граничний розмір дефіциту Державного бюджету та джерела його покриття;

– суми доходів Державного бюджету відповідно до бюджетної класифікації;

– суми видатків Державного бюджету щодо кожного розпорядника коштів відповідно до бюджетної класифікації;

– суми дотацій, субвенцій та розміри відрахувань відрегульованих доходів до бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя;

– розмір оборотної касової готівки Державного бюджету.

До Державного бюджету включаються також доходи й видатки цільових загальнодержавних фондів, вони затверджуються по кожному фонду окремо. Слід зазначити, що Закон забороняє витратити кошти Пенсійного фонду на інші цілі, крім передбачених положенням про цей фонд. Поточні витрати інших цільових загальнодержавних фондів затверджуються Верховною Радою України в межах доходів цих фондів, однак видатки з цих фондів, які спрямовуються на розвиток даних фондів можуть бути скорочені й направлені на фінансування інших статей Державного бюджету.

Виконання бюджету полягає в мобілізації запланованих доходів і фінансуванні передбачених видатків. Забезпечення виконання Держбюджету покладено на Кабінет Міністрів України (КМУ). Загальну організацію та управління виконанням Держбюджету здійснює Мінфін згідно із затвердженим розкладом. Цей документ складається у місячний термін після затвердження бюджету в розрізі підрозділів бюджетної класифікації з деталізацією доходів і видатків та поквартальною розбивкою для дотримання збалансованості планових даних бюджету.

Касове виконання бюджетів України здійснюється через банківські й казначейські установи.

В Україні застосовується казначейська форма обслуговування Державного і місцевих бюджетів.

Згідно з Положенням, Державне Казначейство України:

– організує виконання Державного бюджету і здійснює відповідний контроль за цим;

– здійснює управління наявними коштами Державного бюджету, в тому числі в іноземній валюті, та коштами державних позабюджетних фондів у межах видатків, що встановлені на відповідний період;

– здійснює фінансування видатків Державного бюджету;

– веде облік касового виконання Державного бюджету, складає звітність про стан виконання Державного і зведеного бюджетів;

– здійснює управління державним внутрішнім і зовнішнім боргом відповідно до чинного законодавства;

– розподіляє між Державним бюджетом, бюджетом Автономної Республіки Крим, областей міст Києва і Севастополя відрахування від загальнодержавних податків, зборів і обов'язкових платежів за нормативами затвердженими Верховною Радою України;

– здійснює контроль за надходженням і використанням державних позабюджетних коштів.

Запровадження казначейської системи обслуговування і існування єдиного казначейського рахунку, відкритого в ННБУ, дає змогу мати вичерпну щоденну інформацію про стан державних фінансів.

На всіх стадіях бюджетного процесу для оцінки ефективності використання бюджетних коштів здійснюється фінансовий контроль і аудит.

Під час передачі державою права на виконання видатків органами управління різних рівнів виникають міжбюджетні відносини.

Міжбюджетні відносини – це відносини між державою, АРК і місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання покладених на них функцій законодавством.

Розрізняють взаємовідносини між бюджетами різних рівнів (вертикальні) і між бюджетами одного рівня (горизонтальні). Для України характерні лише вертикальні взаємовідносини, що регламентуються як законодавчими й інструктивними документами, так і договірними (між відповідними органами влади).

Для забезпечення повноважень щодо фінансування видатків проводиться регулювання міжбюджетних відносин, механізм якого базується на використанні фінансових нормативів бюджетної забезпеченості.

Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості є часткою від ділення загального обсягу фінансових ресурсів, спрямованих на проведення бюджетних програм і чисельності населення (споживачів соціальних послуг). Цей норматив коригується залежно від кількості населення і споживачів соціальних послуг, соціально-економічних, демографічних, кліматичних, екологічних та ін. особливостей регіонів (адміністративних територіальних одиниць) за коефіцієнтами, що затверджуються Кабміном.

За умови невідповідності прогнозних доходів на фінансування видатків, розрахованих за фінансовими нормативами і коригуючими коефіцієнтами, передбачається надання такому регіону міжбюджетних трансфертів, які об'єднують дотації вирівнювання, субвенції, кошти, що передаються до Держбюджету України та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів, інші дотації.

Міжбюджетні відносини утруднюються у зв'язку з дефіцитом бюджетних коштів і нестабільністю економічного розвитку України, наявністю елементів кризи всіх гілок влади, корупції та порушення бюджетного законодавства.

Питання до теми:

1. Бюджет як економічна правова категорія, його функції і призначення.
2. Бюджетний механізм регулювання економічних і соціальних процесів у державі.
3. Бюджетна система країни: поняття і принципи побудови.
4. Бюджетний устрій і бюджетна системи України.

5. Критерії розмежування доходів і видатків між ланками бюджетної системи.
6. Міжбюджетні відносини. Види міжбюджетних трансфертів.
7. Поняття і методи бюджетного регулювання.
8. Завдання бюджетного процесу та його учасники.
9. Принципи організації бюджетного процесу в Україні.
10. Характеристика складових етапів бюджетного процесу.
11. Бюджетні права державних органів законодавчої і виконавчої влади.

Література: 11,18,20,23,22,25.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ ДО ТЕМИ 6. БЮДЖЕТ І БЮДЖЕТНА СИСТЕМА

Схема 6.1 – Стадії бюджетного процесу

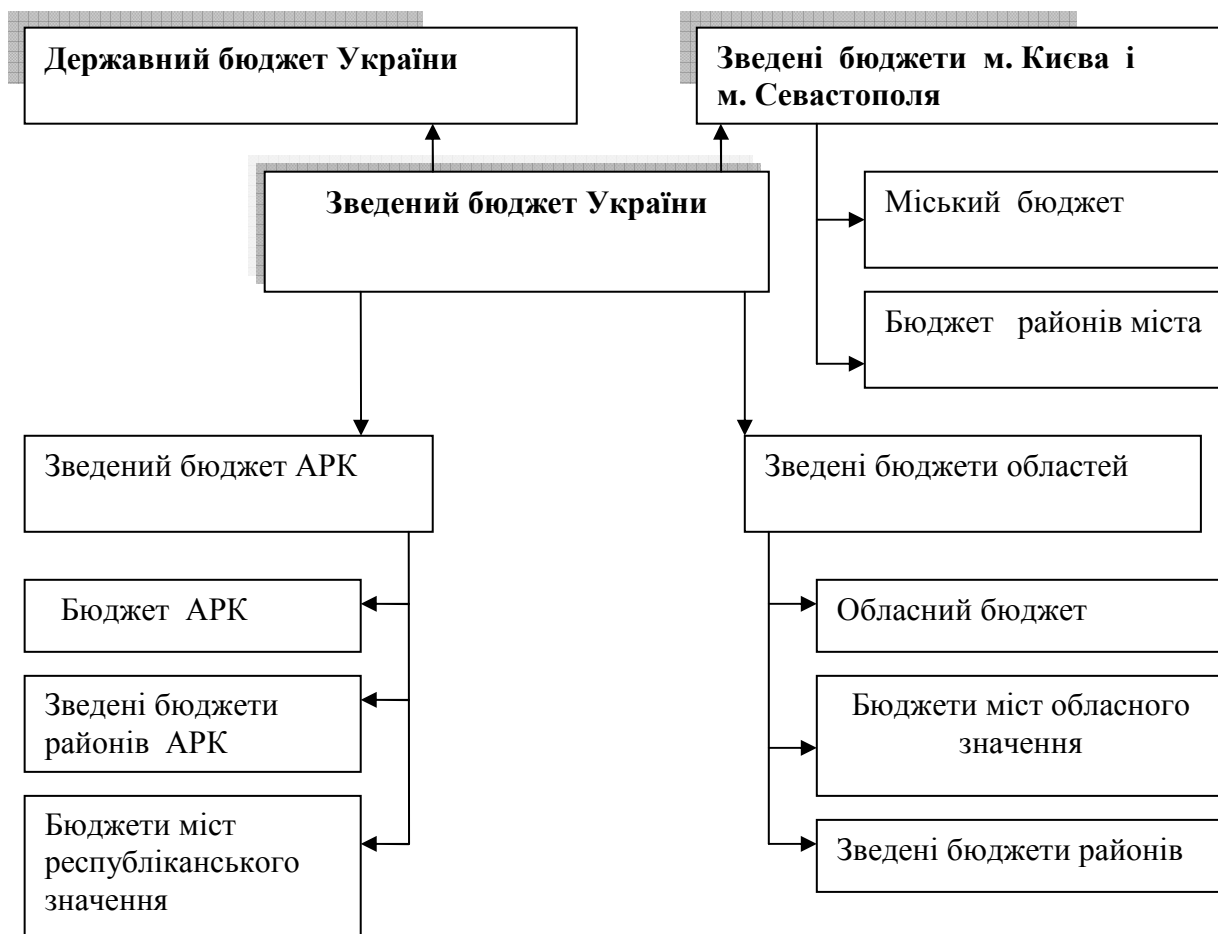

Схема 6.2 – Зведений бюджет України

ТЕМА 7. ДОХОДИ Й ВИДАТКИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Ключові слова: доходи державного бюджету, доходи бюджету, видатки державного бюджету, поточні видатки, капітальні видатки, профіцит бюджету, дефіцит бюджету, правові принципи, податки, державний кредит, емісійні доходи, методи фінансування витрат, сеньйораж

1. Економічна сутність і джерела формування доходів державного бюджету.
2. Склад витрат і можливості їх скасування.
3. Бюджетний дефіцит.

Державний бюджет є найдійовішим механізмом здійснення фінансової політики держави. У доходах бюджету відображається податкова політика держави, а у видатках — пріоритетні напрями вкладень коштів.

Кошти державного бюджету України витрачаються лише на цілі й в межах, затверджених Законом про Державний бюджет України.

Державні доходи – це грошові відносини, що складаються між державою і юридичними та фізичними особами в процесі виділення частини вартості сукупного суспільного продукту, формування фонду фінансових ресурсів.

Вартісним виявом цих відносин, що виникають і функціонують на об'єктивній основі, виступають фонди коштів, якими розпоряджається держава. Державні доходи складають фінансову базу функціонування держави. Тим самим її політична, економічна і соціальна діяльність уже передбачає державні доходи як об'єктивну необхідність і закономірну реальність.

Державні доходи зазнають великих змін під впливом розвитку товарно-грошових відносин і форм власності. Від залучення економічних ресурсів суспільства в натуральній і частково грошовій формі, як це було характерно для нерозвиненого ринкового господарства, з розвитком останнього держава перейшла до залучення ресурсів тільки у грошовій формі. Сучасна система

державних доходів утворюється з доходів у грошовій формі і тільки в деяких виняткових випадках вони доповнюються натуральними.

Доходи бюджетів утворюються за рахунок надходжень від сплати фізичними та юридичними особами податків, зборів та інших обов'язкових платежів, надходжень з інших джерел, установлених законодавством України, доходів від операцій з капіталом, трансфертів (рис. 7.1). Доходи бюджетів України поділяються на доходи Державного бюджету України, республіканського бюджету Автономної Республіки Крим і місцевих бюджетів.

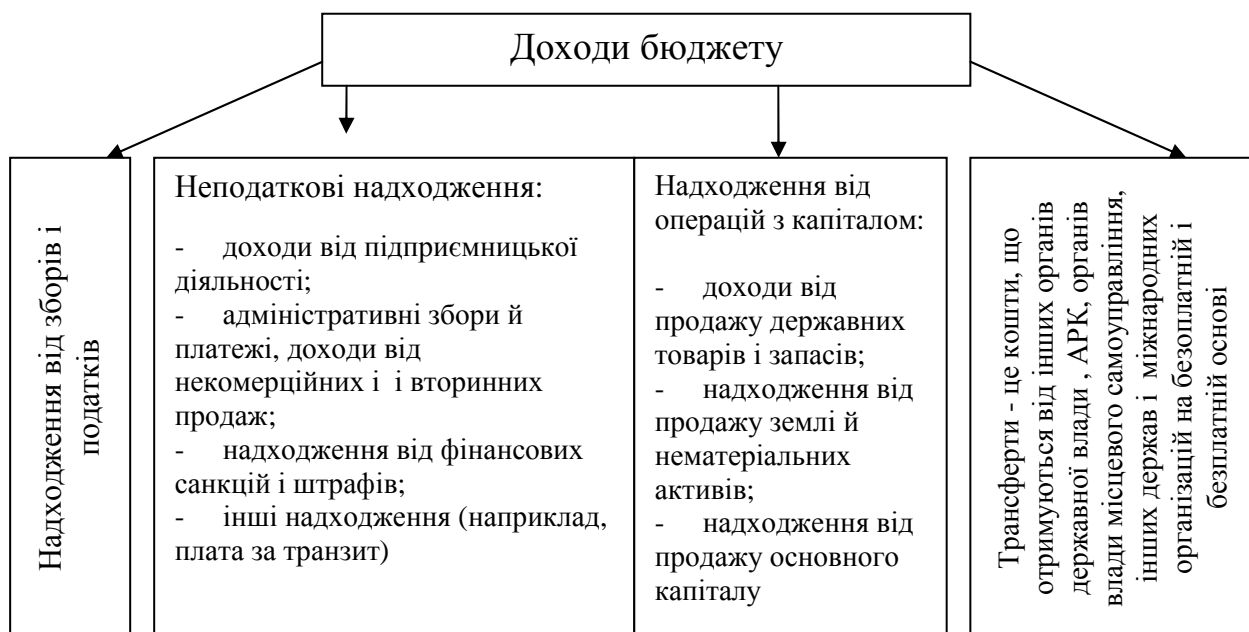

Рис. 7.1 – Класифікація доходів бюджету відповідно до бюджетного кодексу

За правовим принципом державні доходи розподіляються на приватно-правові й суспільно-правові. Приватноправові доходи держава одержує на підставі приватного права, тобто права власності на засоби виробництва. Це найбільші доходи періоду нерозвинених ринкових відносин, коли глава держави розглядав верховні права як свої власні й одержував доходи як приватна особа від належних йому об'єктів власності. В умовах розвинутого ринкового господарства суть приватноправових доходів змінюється, вони формуються головним чином з орендної плати за державне майно і доходів від державних підприємств. Держава, виступаючи власником засобів виробництва,

бере участь у процесі відтворення як сукупний підприємець. Дії держави як приватного підприємця регулюється в основному державним правом, а державні підприємства в багатьох країнах називають суспільними. Суспільно-правові доходи держава одержує на основі публічного, чи державного права (як верховна влада), відповідно до якої в примусовому порядку стягується визначена частка доходів чи капіталів. До них належать: податки, державний кредит, емісійний доход.

Джерела державних доходів бувають внутрішніми й зовнішніми. Внутрішніми джерелами є: сукупний суспільний продукт, національний доход і національне багатство країни, зовнішні – це економічні ресурси інших країн.

Сукупний суспільний продукт – це сума матеріальних благ, вартостей, створених суспільством за певний період. Та частина сукупного суспільного продукту, що направляється на відновлення витрачених засобів виробництва, називається національним доходом. Національне багатство країни є результатом праці всіх поколінь суспільства.

Податки, державний кредит і емісійні доходи – це головні фінансові форми одержавлення частини вартості ВВП у грошовій формі. Серед них найважливішим методом акумуляції державою ВВП є податковий, оскільки податки забезпечують основну частину державних доходів.

Податки – це економічні відносини, що виникають між державою і юридичними й фізичними особами з приводу примусового відчуження нею частини новоствореної вартості у грошовій формі, її витяг і перерозподіл для фінансування державних витрат. Вони є вихідною категорією фінансів, економічною базою функціонування держави, найважливішою фінансовою формою регулювання ринкових відносин.

Державний кредит – це сукупність економічних відносин, що виникають між державою як позичальником і кредиторами фізичними чи юридичними особами у процесі формування загальнодержавного фонду грошових ресурсів. Кредитний метод також дозволяє залучати ресурси іноземних держав і організацій.

Емісійний дохід є грошовими відносинами між державою і фізичними та юридичними особами, у процесі функціонування яких держава одержує дохід від емісії в оборот надлишок грошей, що приводить до їх наступного знецінювання і скорочення реальних доходів населення.

Доходи бюджетів створюються за рахунок податків від фізичних і юридичних осіб, зборів та інших обов'язкових платежів та надходжень з інших джерел, установлених законодавством України. Вони розділяються на доходи Державного бюджету України, республіканського бюджету Автономної Республіки Крим і місцеві бюджети.

Доходи Державного бюджету України формуються за рахунок:

- податку на додаткову вартість,
- акцизного збору,
- податку на прибуток підприємств усіх форм власності і підпорядкування (крім комунальних) у розмірах, визначених законом про Державний бюджет України на наступний рік;
- надходжень від зовнішньоекономічної діяльності,
- доходів від приватизації державного майна, а також від його реалізації,
- кредитної оплати за оренду майна цільових майнових комплексів загальнодержавної власності;
- внесків у Пенсійний фонд, фонд соціального захисту населення; внесків у Державний фонд сприяння зайнятості населення та інші фонди, передбачені законодавством України;
- надходжень від внутрішніх позик;
- перевищення доходів над витратами Національного банку України; повернутих державних засобів (відсотків по державних позиках і кредитах і повернутих позиках);
- плати за спеціальне використання природних ресурсів та інших доходів, установлених законодавством України.

За умовами формування доходи бувають: безповоротними (власні прибутки держави і прибутки від інших суб'єктів розподільних відносин) й поворотними (державні позики).

За рівнем централізації:

- доходи, що використовуються за місцем їх утворення, на об'єктах державної форми власності (амортизаційні відрахування, прибуток);
- доходи, що концентруються в державному бюджеті та ін. централізованих цільових централізованих фінансових фондах держави.

До доходів республіканського бюджету Автономної Республіки Крим, обласних, Київського і Севастопольського міських бюджетів відносяться: частина податків на додаткову вартість, акцизний збір, якщо це передбачено законом про Державний бюджет України на наступний рік; податок на прибуток підприємств і організацій комунальної власності цього рівня; частина прибуткового податку з громадян; відрахування, дотації і субвенції з Державного бюджету України, плата за землю у визначених відсотках відрахувань та інші надходження, встановлені законодавством.

У доходи районних, міських бюджетів відповідно до порядку, на умовах і в розмірах, зазначених законами України, зараховуються: податок на прибуток підприємств і організацій комунальної власності цього рівня; прибутковий податок з громадян у розмірах, визначених Радою народних депутатів вищого рівня; плата за землю в розмірах, установлених Радою народних депутатів вищого рівня; податок на нерухоме майно громадян; місцеві податки й збори; частина доходів від приватизації державного майна, що визначається Радою народних депутатів вищого рівня; надходження від оренди цільових майнових комплексів, що знаходяться в комунальній власності цього рівня; відрахування, дотації і субвенції, отримані з бюджету вищого рівня; інші надходження.

Доходи міських і сільських бюджетів також встановлюються залежно від податку на прибуток підприємств і організацій комунальної власності цього рівня; податку на прибуток з громадян у відсотковому відрахуванні; плата за землю в розмірі, передбаченому законодавством; місцевих податків і зборів, а

також відрахувань, дотацій і субвенцій, отриманих з бюджету вищого рівня; іншого надходження.

Суспільне призначення *державних витрат* – забезпечення фінансування державної діяльності, здійснення функцій держави. Об'єктом державних витрат виступають грошові фонди, сформовані у процесі розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту. У табл. 7.1 наведена функціональна класифікація витрат.

Таблиця 7.1 – Функціональна класифікація витрат

Функції держави	Видатки бюджету
Управлінська	На державне управління, судову владу й прокуратуру, правоохоронні органи, службу безпеки й митні органи України, фінансові органи, міжнародні відносини
Оборонна	На фінансування національної оборони
Соціальна	На соціальний захист і соціальне забезпечення населення, на розвиток соціальної сфери (освіта, культура, охорона здоров'я, молодіжні програми, фізкультура і спорт та ін.)
Економічна	На державні капітальні вкладення, фінансування реконструкції підприємств, нарощування виробництва ТНС та виробничого призначення тощо, на фундаментальні наукові дослідження

Державні прибутки не закріплені за державними витратами, що дозволяє маневрувати коштами.

Державні витрати мають здійснюватися згідно з наступними принципами:

- плановість;
- цільове спрямування і використання коштів;
- ефективність використання коштів;
- безповоротність втрати виділених коштів;
- дотримання режиму економії;
- постійний контроль.

Поточні видатки – це витрати бюджетів на фінансування мережі підприємств, установ, організацій і органів влади на початок бюджетного року,

а також на фінансування заходів щодо соціального захисту населення та інших заходів, не передбачених у видатках розвитку.

Видатки розвитку (капітальні видатки)– це витрати бюджетів на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема фінансування капітальних вкладень виробничого і невиробничого призначення; фінансування структурної перебудови народного господарства; субвенції та інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням.

Законодавчими і нормативними актами щодо видаткової частини державного бюджету України затверджуються бюджетні призначення головним розпорядникам коштів Державного бюджету України на поточний рік. Установлюється, що розпорядники коштів державного бюджету мають право брати зобов'язання на здійснення видатків або платежів Державного бюджету України тільки в межах відповідних бюджетних асигнувань, встановлених їм на рік у порядку, визначеному Міністерством фінансів України. Облік бюджетних асигнувань та контроль за їх дотриманням здійснюється Державним казначейством України. Якщо після прийняття закону про державний бюджет повноваження щодо виконання функцій або надання послуг, на які затверджене бюджетне призначення, передаються відповідно до законодавства України від одного головного розпорядника коштів державного бюджету іншому, то дія бюджетного призначення не припиняється і може застосовуватися в межах, визначених цим Законом для виконання тих же функцій чи надання тих же послуг головним розпорядником коштів державного бюджету, якому це повноваження передане.

Методи фінансування державних витрат:

1. *Кошторисний* – фінансування бюджетних підприємств і організацій;

Цей метод фінансування державних витрат має такі особливості:

– кошти на покриття витрат виділяються тільки з одного бюджету залежно від підпорядкованості підприємства. У даному випадку виняток складає фінансування загальнодержавних заходів – боротьба з епідеміями, ліквідація наслідків катастроф і стихійних лих;

– фінансування бюджетних організацій здійснюється на основі встановлених економічних нормативів залежно від сфери діяльності підприємства;

2. *Фінансування госпрозрахункових* (державно-комерційних) підприємств і організацій — тільки у випадку і участі в реалізації великих державних проектів і програм.

До видатків Державного бюджету належать:

– фінансування загальнодержавних централізованих програм підтримання і підвищення життєвого рівня народу, заходів щодо соціального захисту населення;

– фінансування здійснюваних державними установами та організаціями заходів у галузі освіти, культури, науки, охорони здоров'я, фізичної культури, молодіжної політики, соціального забезпечення, що мають загальнодержавне значення;

– фінансування виробничого і невиробничого будівництва, геологорозвідувальних, проектно-пошукових та інших робіт, що здійснюються відповідно до загальнодержавних програм;

– фінансування оборони;

– фінансування охорони навколишнього природного середовища;

– утримання правоохоронних і митних органів, податкової служби, захисту прав споживачів та контрольно-ревізійної служб;

– утримання органів законодавчої, виконавчої, судової влади й прокуратури;

– здійснення зовнішньоекономічної і зовнішньополітичної діяльності;

– дотації, субвенції, що передаються з Державного бюджету України до бюджету Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя;

– виплати всіх видів пенсій, видатків, спрямованих на захист громадян, постраждалих від Чорнобильської катастрофи, виплати допомоги з

безробіття, витрати на професійне навчання вивільнюваних працівників і незайнятого населення та заходи для створення додаткових робочих місць;

- утворення державних матеріальних і фінансових резервів;
- обслуговування внутрішнього й зовнішнього державних боргів та їх повернення;
- інші заходи, що фінансуються з Державного бюджету України відповідно до законів України.

Видатки бюджетів усіх рівнів повинні формуватися, виходячи з наявних коштів у доходній частині бюджетів, тобто повинна чітко дотримуватись *збалансованість* бюджетів усіх ланок, що є необхідною умовою бюджетної політики. Незбалансованість веде до дефіциту бюджету.

Надлишок бюджету (*профіцит*) — це перевищення доходів над видатками.

Дефіцит бюджету — це перевищення видатків над доходами.

Види бюджетного дефіциту:

За формою прояву:

- відкритий – офіційно визнаний у законі про бюджет,
- прихований - офіційно невизначений дефіцит (або в результаті завищеного плану обсягу доходів, або включення до складу доходів бюджету джерела фінансування з дефіцитом),

З причин виникнення:

- вимушений – результат низького рівня виробництва ВВП і як результат – нестача фінансових ресурсів,
- усвідомлений – визначається характером фінансової політики, тобто зменшення рівня оподаткування для стимулювання економіки.

Розрізняють поняття «стійкий дефіцит», який існує в довготерміновому періоді, й «тимчасовий дефіцит», який створюється за рахунок касових розривів у виконанні бюджету.

Від рівня дефіциту бюджету залежить економічна безпека держави. Гранична величина цього показника за даними міжнародної статистики для

індустріально-розвинених країн складає 3–4% розміру ВВП, при середньосвітової його величині 4,5%.

Вже тривалий час державний і місцевий бюджети України затверджуються з дефіцитом. Граничний розмір дефіциту всіх регіонів і джерела його покриття затверджуються відповідно Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим, місцевими Радами народних депутатів під час затвердження відповідних бюджетів.

У разі наявності дефіциту бюджету фінансуються передусім поточні видатки. Держава, керуючись принципом першочергового фінансування поточних витрат, припиняє фінансування витрат на відтворення для збереження витрат на охорону здоров'я, освіту та інші заходи, спрямовані на створення необхідних умов для життєдіяльності населення.

Основними причинами дефіциту бюджету є:

1. Деформована структура економіки, що не забезпечує надходження необхідного обсягу фінансових ресурсів у державний і місцеві бюджети.
2. Надмірні витрати на утримання державного управління, управлінського персоналу, армії, органів правопорядку.
3. Неefективне здійснення соціальних витрат на підтримку малозабезпечених прошарків населення, охорону здоров'я, культуру, освіту і т.д.

Заходи для ліквідації дефіциту бюджету:

1. Стимулювання процесу виробництва з метою збільшення обсягу податкових надходжень до бюджету.
2. Ліквідація практики безпроцентного кредиту суб'єктам економічної діяльності з державного і місцевих бюджетів.
3. Припинення бюджетного фінансування збиткових суб'єктів економічної діяльності.
4. Ліквідація практики списання сум заборгованості суб'єктів економічної діяльності державному й місцевим бюджетам.

5. Скорочення необґрунтованих і неефективних витрат державного і місцевих бюджетів, у тому числі на соціальні потреби.

6. Введення режиму строгої економії бюджетних ресурсів.

7. Як тимчасовий захід – використання внутрішньої позики для покриття дефіциту бюджету.

8. Як надзвичайний захід – використання зовнішньої позиції для покриття дефіциту бюджету.

Найголовнішими проблемами бюджетної системи України є економічно необґрунтований розмах соціальних програм і велика кількість усіляких пільговиків. Вагому проблему також складає масове приховування доходів і ухилення від сплати податків («тінізація» економіки).

Проте необхідно вказати, що на сьогоднішній день у світі є 240 держав, а бездефіцитні бюджети мають тільки 8-10 країн.

Для фінансування дефіциту бюджету можуть використовуватись як інфляційні, так і неінфляційні джерела.

Неінфляційні джерела фінансування дефіциту включають:

– запозичення зовнішнього й внутрішнього фінансових ринків та використання залишків бюджету;

– трансферти – фінансування у вигляді безоплатної допомоги.

Інфляційні джерела пов'язані з монетизацією дефіциту за рахунок позик центробанку (НБУ) уряду й купівлі центробанком державних цінних паперів. Покриття дефіциту бюджету за рахунок емісії приводить до неконтрольованої інфляції, яка негативно впливає на соціальний стан населення, знецінення його заощаджень та зниження інвестиційної привабливості.

При монетаризації дефіциту бюджету держава отримує сеньйораж - дохід від друкування грошей. Зростання грошової маси відбувається більшими темпами, ніж зростання ВВП, що приводить до підвищення середнього рівня цін і, як наслідок, всі економічні агенти сплачують «інфляційний податок», який через вищі ціни перерозподіляє частину їхніх доходів на користь держави.

Між дефіцитом бюджету та його фінансуванням існує залежність

$$\text{Дефіцит} = \text{Видатки} - \text{Доходи} = \text{Фінансування дефіциту}. \quad (7.1)$$

Фінансування дефіциту бюджету розраховують, виходячи з різниці запозичених коштів і платежів з погашення основної суми боргу:

$$\text{Фінансування дефіциту} = \text{Запозичення} - \text{Погашення боргу} + \text{Зміна залишків}. \quad (7.2)$$

За умови наявності у процесі виконання бюджету перевищення граничного рівня дефіциту чи скорочення надходжень із доходних джерел бюджету вводиться механізм *секвестру* видатків. Секвестр бюджету полягає у пропорційному скорочення видатків за всіма статтями (щомісячно) у періоді, що залишився до кінця року. За цих умов скороченню не підлягають захищені статті, визначені Верховною Радою.

Питання до теми

1. Економічна сутність доходів бюджету і джерела їх формування.
2. Видатки державного бюджету, їх класифікація.
3. Склад і структура доходів і видатків державного бюджету України.
4. Бюджетний дефіцит і профіцит: поняття і причини виникнення.
5. Розгляд питання впливу бюджетного дефіциту на рівень економіки в науковій літературі.
6. Джерела покриття бюджетного дефіциту і шляхи його скорочення.
7. Сутність поняття «сеньйораж».
8. Особливості секвестру бюджету.

Література: 11,18,20,23,22,25.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ ДО ТЕМИ 7. ДОХОДИ Й ВИДАТКИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

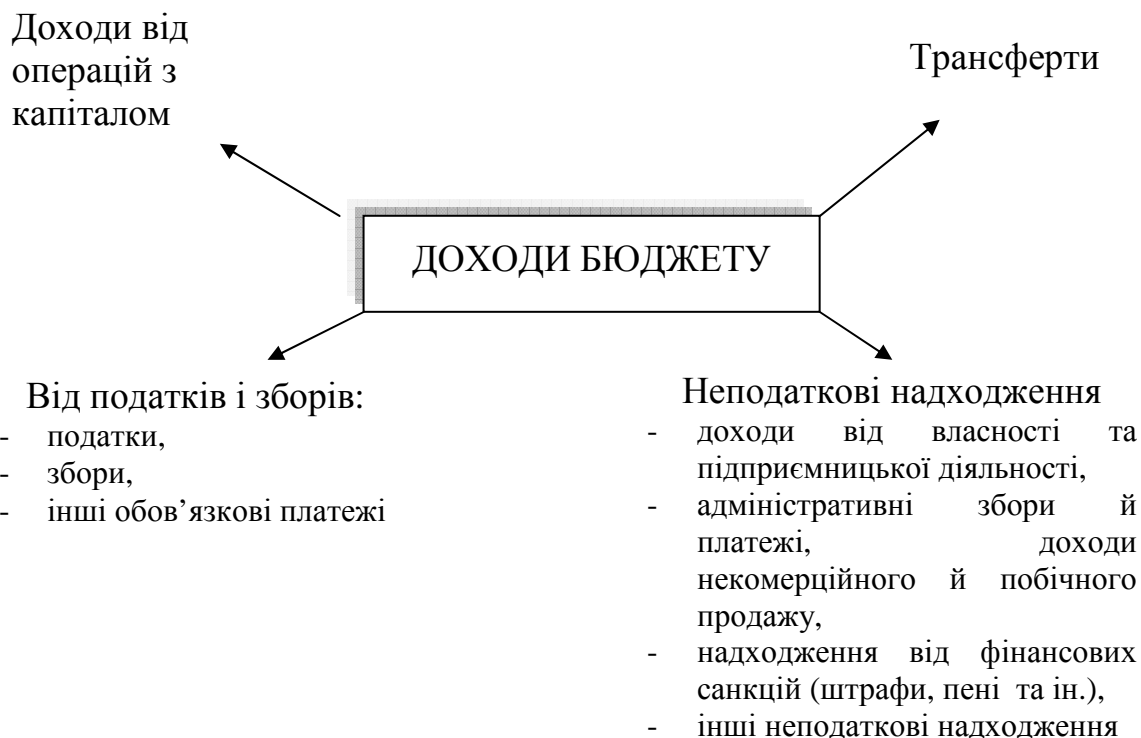

Схема 7.1 – Структура доходів бюджету

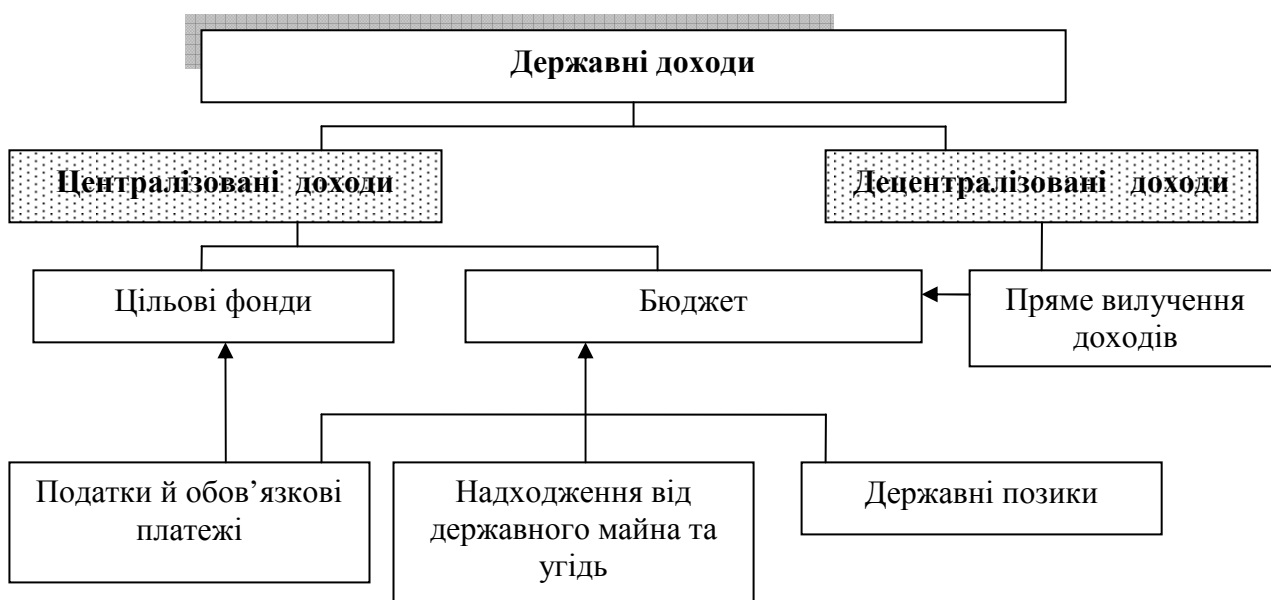

Схема 7.2 – Система державних доходів

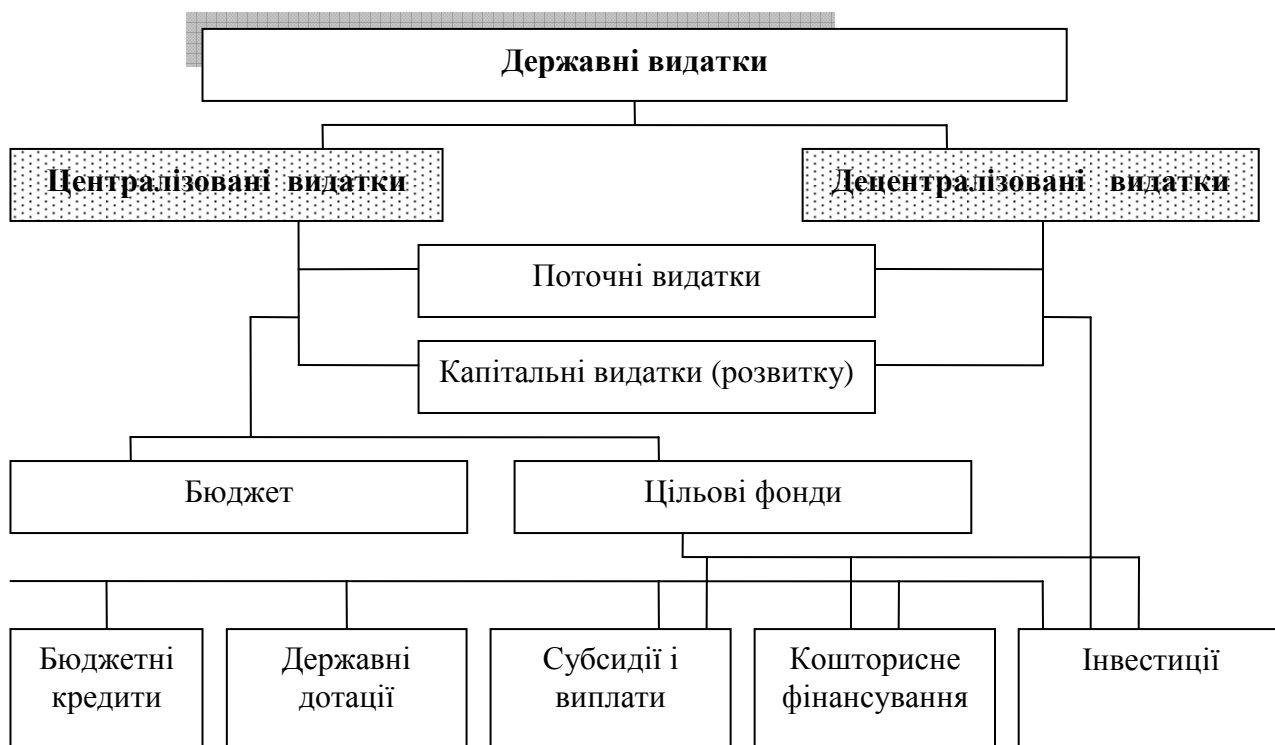

Схема 7.3 – Система державних видатків

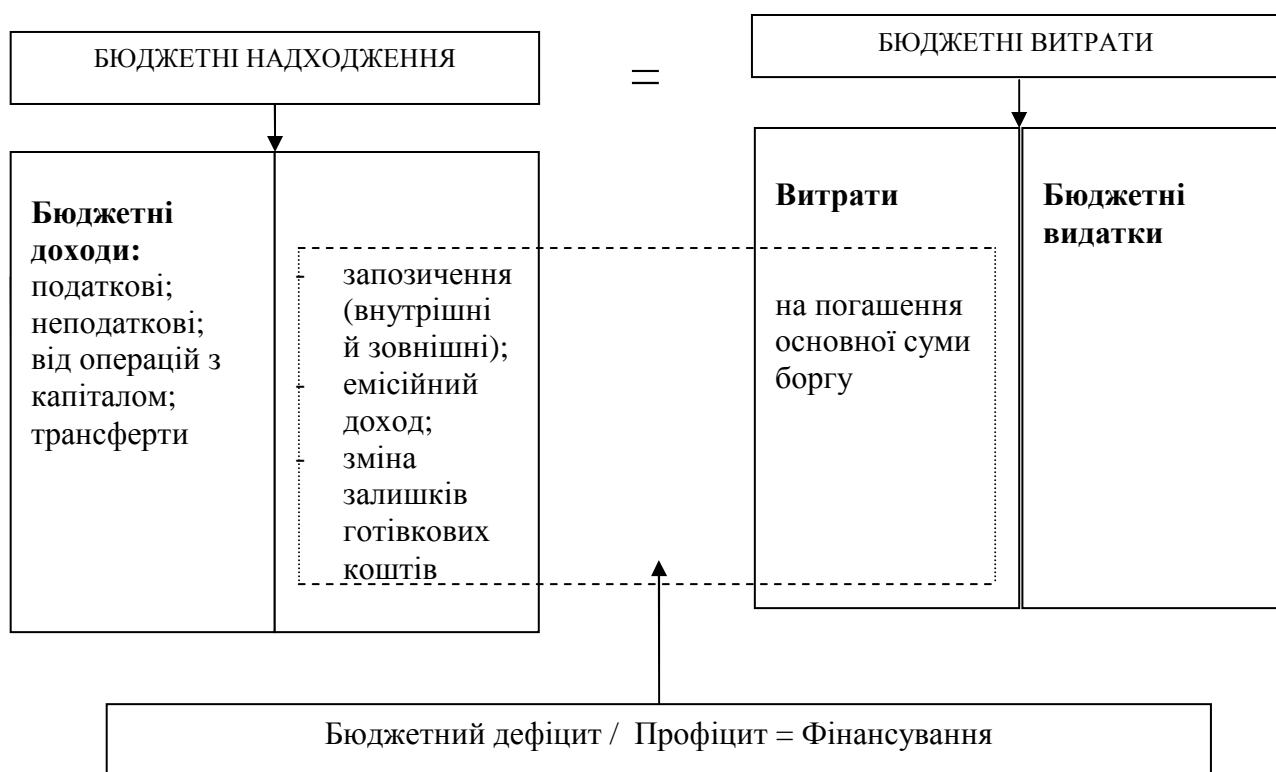

Схема 7.4 – Бюджетний баланс

ТЕМА 8. МІСЦЕВІ ФІНАНСИ

Ключові слова: місцеві фінанси, місцеві фінансові ресурси, місцеві бюджети, місцеві податки й збори, доходи й видатки місцевих бюджетів, бюджетні трансферти

План заняття:

1. Сутність місцевих фінансів, основи їх формування і значення в економіці регіонів.
2. Склад і структура місцевих фінансів.
3. Місцеві бюджети. Доходи і видатки місцевих бюджетів.
4. Проблеми формування місцевих бюджетів і шляхи їх вирішення.

У багатьох країнах компонентом демократичного державного устрою є місцеве самоуправління, сутність якого полягає в тому, що його здійснює населення через вільно обрані ним представницькі органи. Функція місцевих фінансів пов'язана із забезпеченням необхідними фінансовими ресурсами місцевих рад і органів місцевого самоуправління.

Економічна база місцевого самоврядування визначена Європейською декларацією прав міст (підписана 18 березня 1992 р.). Нею закріплено 20 принципів, що сприяють всебічному розвитку населення Європи і міської інфраструктури європейських міст.

Законодавча база формування місцевих фінансів включає Європейську хартію місцевого самоврядування (Страсбург, жовтень 1985 р.), Європейську хартію регіональних мов та мов меншин (Страсбург, листопад 1992 р.), Хартію Конгресу місцевих і регіональних влад Європи (січень 1994 р.). Європейську хартію регіонального самоврядування (червень 1997 р.).

До основних принципів, визначених *Європейською декларацією прав міст*, відносяться: правова і екологічна безпека; право на роботу і житло; право на відпочинок, на охорону і профілактику здоров'я; право на заняття спортом; право на якісну архітектуру і т.д.; до міжнародного визнання готуються

пропозиції щодо включення в перелік права людини на споживання екологічно чистої води.

Відповідно до Європейської хартії держава повинна законодавчо гарантувати органам місцевої влади одержання фінансових ресурсів, необхідних для здійснення прав, визначених Європейською декларацією прав міст. Відповідно до європейських стандартів частка цих фінансових ресурсів у консолідованому бюджеті держави складає від 40 до 60%, а половина коштів місцевих бюджетів спрямовується на обслуговування населення відповідно до прав, перерахованих в Декларації прав міст (частина, що залишилася - на обслуговування потреб і ініціатив державної влади).

Звідси робимо висновок: місцеві фінанси є важливою ланкою фінансової системи країни.

Місьцеве самоврядування України визначається і гарантується Конституцією як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України, має відповідну фінансову базу. Стаття 142 Конституції закріплює, що матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме й нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад. Зазначені положення дістали розвиток у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Органи місцевого самоврядування у межах їх компетенції наділені правом самостійного вирішення всіх питань місцевого значення для забезпечення соціально-економічного розвитку своєї території. Гарантією реалізації прав органів місцевого самоврядування з боку держави є забезпечення виділення фінансових коштів. Суттєве місце серед фінансових ресурсів, які акумулюються на відповідній території, відводиться централізованому фонду коштів – місцевому бюджету, величина якого

зумовлює реальний обсяг повноважень місцевих органів, для виконання у поточному бюджетному періоді.

Конституція закріплює за відповідними органами місцевого самоврядування право затверджувати бюджети відповідних рівнів, встановлювати місцеві податки й збори згідно із законом тощо. Районні й обласні ради також наділені повноваженнями щодо затвердження власних бюджетів, що формуються за рахунок фінансування з державного бюджету після їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів і з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм та контролю їх виконання.

Безпосереднього розвитку всієї економічної системи України та її стабілізації можна досягти через фінансове забезпечення її складових - адміністративно-територіальних одиниць. Згідно зі ст. 115 Бюджетного кодексу України контроль за відповідністю бюджетному законодавству України показників затверджених бюджетів, бюджетного розпису та кошторисів бюджетних установ здійснюється відповідними органами міського самоуправління стосовно бюджетів закріплених за ними територій.

Міське самоврядування визнається як одна з фундаментальних засад демократичного устрою держави і суспільства. Система місцевого самоврядування визначена адміністративно-територіальним устроєм України. *Адміністративно-територіальною одиницею* вважається компактна частина єдиної території України, що є просторовою основою для організації і діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування.

Органам місцевого самоврядування законом можуть надаватися окремі повноваження органів виконавчої влади. При цьому держава фінансує здійснення таких повноважень у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету у встановленому законом порядку окремих загальнодержавних податків, передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності.

Органи місцевого самоврядування у межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими для виконання на відповідній території.

Виконавчу владу, в тому числі у сфері фінансової діяльності, в областях і районах, містах Києві й Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації, повноваження яких визначені Конституцією і Законом України «Про місцеві державні адміністрації». Відповідно до ст. 119 Конституції місцеві державні адміністрації на певній території забезпечують підготовку й виконання відповідних обласних і районних бюджетів, звіт про виконання відповідних бюджетів та програм, взаємодію з органами місцевого самоврядування тощо.

За законом України «Про місцеве самоврядування» до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) складання проекту місцевого бюджету, подання його на затвердження відповідної Ради, забезпечення виконання бюджету; щоквартальне подання раді письмових звітів про хід і результати виконання бюджету; підготовка і подання відповідно до районних, обласних Рад необхідних фінансових показників і пропозицій щодо складання проектів районних і обласних бюджетів;

2) встановлення в порядку і межах, визначених законодавством, тарифів щодо оплати побутових, комунальних, транспортних та інших послуг, які надаються підприємствами та організаціями комунальної власності відповідної територіальної громади; погодження в установленому порядку цих питань з підприємствами, установами та організаціями, які не належать до комунальної власності;

3) встановлення за узгодженим рішенням відповідних Рад порядку використання коштів та іншого майна, що перебувають у спільній власності територіальних громад;

4) здійснення в установленому порядку фінансування видатків з місцевого бюджету;

5) залучення на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, розташованих на відповідній території, і коштів населення, а також бюджетних коштів на будівництво, розширення, ремонт і утримання на пайових засадах об'єктів соціальної і виробничої інфраструктури й на заходи щодо охорони навколишнього природного середовища;

б) об'єднання на договірних засадах коштів відповідного місцевого бюджету та інших місцевих бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування комунальних підприємств, установ та організацій, вирішення інших питань, що стосуються спільних інтересів територіальних громад;

б) делеговані повноваження:

1) здійснення відповідно до закону контролю за дотриманням зобов'язань щодо платежів до місцевого бюджету на підприємствах і в організаціях незалежно від форм власності;

2) здійснення відповідно до закону контролю за дотриманням цін і тарифів;

3) сприяння здійсненню інвестиційної діяльності на відповідній території.

До компетенції міської влади належать початкова і середня освіта, охорона здоров'я житлово-комунальне господарство, збір і утилізація сміття і відходів, водозабезпечення, водовідведення та теплозабезпечення, міські електромережі, житлове будівництво, шляхи місцевого значення, екологічні проблеми, забезпечення зайнятості й перепідготовки з метою працевлаштування, міський транспорт, ритуальні послуги, землекористування і землеустрій тощо.

За обсягами повноважень органів міського самоврядування будується система місцевих фінансів, визначається їх величина у загальнодержавних показниках, у ВВП держави.

Узагальнюючи вищевикладене, можна констатувати, що *місцеві фінанси* – це сукупність відносин, врегульованих нормами фінансового права, що

виникають між органами місцевого самоврядування і територіальними громадами, органами державної влади, підприємствами, установами, організаціями з приводу формування, розподілу та використання фондів коштів органів місцевого самоврядування з метою задоволення громадянського інтересу територіальної громади і виконання органами місцевого самоврядування державних функцій у процесі реалізації власних та делегованих державою повноважень.

Фінанси місцевого самоврядування складаються з наступних взаємозв'язаних елементів: видатки, доходи, способи формування доходів, інститути системи, суб'єкти і об'єкти системи та відносини між суб'єктами системи, системою і ланками фінансової системи держави.

Головним суб'єктом фінансових відносин в Україні є територіальна спільнота й органи місцевого самоуправління, правовий статус яких визначається Конституцією України (територіальна громада села чи громада жителів; територіальна громада міста (селища), сільські, міські Ради їх голови й виконавчі органи, обласні й районні Ради; держава в особі її органів, АР Крим) .

Об'єктом місцевих фінансів є фінансові ресурси, що мобілізуються, поділяються і використовуються місцевими органами самоврядування для виконання їх завдань і функцій.

Місцеві бюджети – самостійні, вони не включаються до Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та інших місцевих бюджетів. За ст. 61 Закону «Про місцеве самоврядування» самостійність місцевих бюджетів гарантується власними й закріпленими за ними на стабільній основі законом загальнодержавними доходами, а також правом самостійно визначати напрями використання коштів місцевих бюджетів.

Економічна сутність місцевих бюджетів проявляється в їх призначенні, а саме:

- формування грошових фондів, які є фінансовим забезпеченням діяльності місцевих органів влади;
- розподіл і використання цих фондів між галузями народного господарства;

- контроль за фінансово-господарською діяльністю підприємств та організацій, підвідомчих цим органам влади.

Мінімальні розміри місцевих бюджетів формують згідно з нормативами бюджетної забезпеченості на одного жителя з урахуванням економічного, соціального, природного й екологічного стану відповідних територій, на основі законодавчо встановленого рівня мінімальних соціальних потреб.

Втручання державних органів у процес складання, затвердження і виконання місцевих бюджетів не допускається, за винятком випадків, передбачених законом.

Доходи, додатково одержані у процесі виконання місцевих бюджетів, суми перевищення доходів над видатками, що утворилися в результаті збільшення надходжень до бюджету чи економії у видатках, вилученню не підлягають, крім випадків, передбачених законом. Рішення про використання таких коштів приймається відповідною Радою.

Головним елементом місцевих фінансів є видатки, що відображають функції та завдання місцевого самоуправління.

Видатки місцевих бюджетів поділяються на дві частини: видатки, пов'язані з виконанням власних повноважень місцевого самоврядування, і видатки, пов'язані з виконанням делегованих законом повноважень органів виконавчої влади.

Видатки, які здійснюються органами місцевого самоврядування на потреби територіальних громад, їх розмір і цільове спрямування (напрямки використання) визначаються місцевими бюджетами цих громад; видатки, пов'язані із здійсненням районними, обласними Радами заходів щодо забезпечення спільних інтересів територіальних громад, - відповідними районними й обласними бюджетами.

Законодавством виділяються так звані *обов'язкові видатки*, призначення яких – вирішення обов'язкових завдань, покладених на місцеві органи влади для забезпечення стандартів послуг у масштабах країни, а також видатки,

пов'язані із забезпеченням боргових зобов'язань місцевої влади (кредити, позики).

Витрати органів місцевого самоврядування, що виникають внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою.

У видатковій частині місцевих бюджетів окремо передбачаються видатки поточного бюджету і видатки бюджету розвитку. *Кошти поточного бюджету* спрямовуються на фінансування установ і закладів, що утримуються за рахунок бюджетних асигнувань і не належать до бюджету розвитку. *Кошти бюджету розвитку* спрямовуються на реалізацію програм соціально-економічного розвитку відповідної території, пов'язаних із виконанням інвестиційної та інноваційної діяльності, а також на фінансування субвенцій та інших видатків, пов'язаних з розширенням відтворенням.

Держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансово його підтримує і здійснює контроль за законним, доцільним, економічним, ефективним витрачанням коштів і належним їх обліком, гарантуючи органам місцевого самоврядування доходну базу, достатню для забезпечення населення певними послугами на рівні мінімальних потреб.

За джерелами доходи міської влади поділяються на:

- податкові доходи;
- неподаткові доходи;
- доходи за рахунок кредитів і позик;
- трансферти від центральної влади і розпорядників коштів вищого територіального рівня.

За економічною природою доходи місцевої влади поділяються на :

– *власні доходи* (мобілізуються органами місцевої влади самостійно, за рахунок визначених нею джерел). Це місцеві податки і збори, доходи від належного місцевій владі майна, господарської діяльності комунальних підприємств, комунальні платежі, доходи від комунальних кредитів і позик;

– *передані доходи*, які передаються центральною владою чи розпорядниками коштів вищого територіального рівня.

Фінансові ресурси місцевих органів влади формуються як у *фондовій*, так і у *нефондовій* формі.

Фінансовими фондами місцевих органів влади є: місцевий бюджет, резервні, позабюджетні, валютні та цільові фонди, грошові кошти комунальних підприємств та ін.

У нефондовій формі знаходяться ресурси, залучені органами місцевого самоврядування у вигляді банківських кредитів, розміщення місцевих позик та ін.

У доходній частині місцевого бюджету окремо виділяються доходи, необхідні для виконання власних повноважень, і доходи, необхідні для забезпечення виконання делегованих законом повноважень органів виконавчої влади.

Кошти державного бюджету, що передаються місцевим органам самоуправління у вигляді дотацій, субвенцій, розподіляються розпорядниками бюджетних коштів вищого рівня між відповідними районними, міськими й сільськими бюджетами у розмірах, необхідних для формування доходних частин (але не нижче мінімальних розмірів місцевих бюджетів, визначених законом) і використовуються для фінансування спільних проектів територіальних громад.

Передані державою кошти у вигляді дотацій, субвенцій зараховуються розпорядниками вищого рівня до відповідних бюджетів розпорядників коштів нижчого рівня і розподіляються між місцевими бюджетами у розмірах, необхідних для формування доходних частин, але не нижче мінімальних розмірів місцевих бюджетів, визначених законом, а також використовуються для фінансування з районного бюджету спільних проектів територіальних громад.

За ст. 69 Закону «Про місцеве самоврядування» органи місцевого самоврядування можуть встановлювати місцеві податки і збори, що зараховуються до відповідних місцевих бюджетів.

Згідно із статтею 15 Закону України «Про систему оподаткування» до місцевих податків належать:

- 1) податок з реклами;
- 2) комунальний податок.

До місцевих зборів (обов'язкових платежів) відносяться:

- 1) готельний збір;
- 2) збір за припаркування автотранспорту;
- 3) ринковий збір;
- 4) збір за видачу ордера на квартиру;
- 5) курортний збір;
- 6) збір за участь у бігах на іподромі;
- 7) збір за виграш на бігах на іподромі;
- 8) збір з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі та іподромі;
- 9) збір за право використання місцевої символіки;
- 10) збір за право проведення кіно - і телезйомок;
- 11) збір за проведення місцевого аукціону, конкурсного розпродажу і лотерей;
- 12) збір за проїзд по території прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон;
- 13) збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг;
- 14) збір з власників собак.

Перелік нормативно-правових актів України щодо місцевих податків і зборів (обов'язкові платежі) наведено в додатку А

Призначення місцевих податків, їх рівень, установи, які затверджують їх величину та платники податків наведені на схемі 8.1. Платниками місцевих зборів можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи залежно від об'єкта оподаткування.

Механізм справляння і порядок сплати місцевих податків і зборів (обов'язкові платежі) встановлюються сільськими, селищними, міськими

Радами відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, установлених законами України, крім збору за проїзд по території прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон, який встановлюється обласними Радами.

При цьому податки і збори (обов'язкові платежі), зазначені у пункті 2 частини першої і пунктах 2 - 4, 13 і 14 частини другої цієї статті, є обов'язковими для встановлення сільськими, селищними й міськими радами за наявності об'єктів оподаткування або умов, з якими пов'язане запровадження цих податків і зборів. Суми податків і зборів (обов'язкових платежів), вказаних у цій статті, зараховуються до місцевих бюджетів у порядку, визначеному сільськими, селищними, міськими радами, якщо інше не встановлено законами України.

У межах своєї компетенції органи місцевого самоврядування мають право запроваджувати пільгові податкові ставки, повністю скасовувати деякі місцеві податки і збори або звільняти від їх сплати певні категорії платників й надавати відстрочення у сплаті місцевих податків та зборів.

Більш привабливими для місцевих бюджетів є місцеві податки і збори, що більш стабільні в порівнянні з загальнодержавними, які постійно змінюються. Однак питома вага місцевих податків і зборів у доходній базі місцевих бюджетів України в кращому разі не перевищує 5% (на практиці — 3%). У той же час у США за рахунок місцевих податків і зборів забезпечується 58% прибутків місцевих бюджетів, у Великобританії — 38, Франції — 48, Японії — 55%. Місцеві податки, як уже зазначалося, більш стабільні в порівнянні з загальнодержавними, що постійно змінюються. Тому для місцевих бюджетів кращими є місцеві податки (закріплені). Регулюючі прибутки місцевих бюджетів змінюються залежно від загальнодержавної економічної ситуації, а податки, які їх формують, можуть відрізнятися за складом і кількістю з року в рік.

У більшості країн за рахунок місцевих податків покривається майже половина усіх витрат місцевого самоврядування. В Україні ж місцеві влади

володіють усього 1-2% для покриття своїх витрат за рахунок місцевих податків, формуючи бюджети відрахуваннями від загальнодержавних податків.

Удосконалення податкової системи, на думку багатьох економістів, має здійснюватися шляхом зменшення кількості загальнодержавних і збільшення місцевих податків як бази для формування місцевих бюджетів. Недосконалим є чинне законодавство з формування місцевих податків. Як результат — місцеві органи влади вводять різні внески, збори і т.п., намагаючись таким чином підмінити відсутні податкові надходження.

Одна з цілей державної регіональної фінансової політики – зближення рівня соціально - економічного розвитку регіонів, подолання вертикального і горизонтального дисбалансів і фінансового вирівнювання.

Дисбаланс – нестача фінансових ресурсів у відповідній гілці влади.

Вертикальний дисбаланс – невідповідність між обсягами фінансових ресурсів того чи іншого рівня влади та завдань і обов'язків, на нього покладених у процесі розподілу компетенцій між центральними, регіональними й місцевими вертикалями. Його можна усунути наступним шляхом:

- центральна влада чи влада вищого територіального рівня може взяти на себе частину обов'язків з надання послуг;
- владою, де виник дисбаланс, вводяться додаткові податки;
- передача центральною владою частини своїх податків територіальному рівню влади, що має дисбаланс;
- надання вищою владою грантів, субсидій та ін. трансфертів.

Горизонтальний дисбаланс – невідповідність між обсягами фінансових ресурсів однієї чи декількох територіальних одиниць одного рівня та завдань і обов'язків, на них покладених, і забезпечення їх територіальними одиницями цього ж рівня. Такий дисбаланс виникає між "бідними" й "багатими" територіями чи через більші потреби тих чи інших територій.

Фінансове вирівнювання – процес усунення вертикального й горизонтального дисбалансу. У процесі вирівнювання проходить перерозподіл

фінансових ресурсів як між ланками бюджетної системи по вертикалі, так і між територіями по горизонталі.

Необхідність вирівнювання в Україні зумовлена рядом причин, перш за все нерівномірністю розміщення продуктивних сил на території країни і рівнем життя населення в регіонах, значною диференціацією витрат і цін у регіонах, станом оподаткування у країні, потребою передачі центральною владою значних повноважень на місцевий рівень, соціальними виплатами, які фінансуються з бюджету і використовуються одиницями, які при цьому витрат не несуть.

Протягом останніх років в Україні розширені повноваження міського самоврядування, проте організація фінансування і перерозподіл фінансів між гілками влади бажають кращого.

В умовах розширення прав місцевих органів самоврядування підвищується роль і значення місцевих фінансів, а це потребує проведення адекватної економічної і фінансової політики. Вона збільшила б податкову базу місцевих бюджетів з метою формування достатніх для функціонування суб'єктів економічної діяльності місцевого підпорядкування обсягів фінансових ресурсів.

Питання до теми:

1. Розкрийте суть місцевих фінансів, їх склад і роль у здійсненні політики зміцнення економічної самостійності адміністративно-територіальних формувань в умовах ринкових відносин.

2. Якими фінансовими ресурсами розпоряджаються органи місцевого самоврядування?

3. Розкрийте склад і структуру доходів і видатків місцевих бюджетів.

4. Дайте характеристику механізму планування і фінансування видатків по місцевих бюджетах.

5. Розкрийте зміст фінансів суб'єктів господарювання комунальної форми власності (комунальних підприємств).

6. Сутність фінансового вирівнювання. Специфіка фінансового вирівнювання в умовах України.

7. Відмінності формування місцевих фінансів у зарубіжних країнах.

Література: 4,12,18,21,25.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ ДО ТЕМИ 8.

МІСЦЕВІ ФІНАНСИ

Схема 8.1 - Напрямки витрат місцевих бюджетів

Податки і збори	Податок з реклами	Комунальний податок	Збір за припаркування автотранспорту	Ринковий збір	Збір за видачу ордера на квартиру	Курортний збір	Збір за участь у бігах на іподромі	Збір за право використання місцевої символіки	Збір з власників собак
Платники	юридичні особи та громадяни - замовники реклами	юридичні особи, крім бюджетних організацій, планово-дотаційних та сільськогосподарських підприємств.	юридичні особи та громадяни, які паркують автомобілі у спеціально обладнаних або відведених для цього місцях.	юридичні особи усіх форм власності, їх філіали, відділення, представництва та інші відокремлені підрозділи, а також фізичні особи.	особи, які одержують документи, що дають право на заселення квартири	громадяни, які прибувають у курортну місцевість, крім осіб, виключення яких передбачено законодавчо	юридичні особи та громадяни які виставляють своїх коней на змагання комерційного характеру.	юридичні особи та громадяни, які використовують місцеву символіку з комерційною метою	Власники собак (крім службових)
Об'єкт оподаткування	вартість послуг за встановлення та розміщення реклами	середньоспискова чисельність працівників.	час паркування автотранспорту	місця для торгівлі на ринках усіх форм власності	До держання житла	громадяни, які розміщуються на тимчасове житло	Участь у бігах	Факт використання	Наявність собак
Граничні розміри	Граничні ставки податку встановлені в наступному розмірі: - 0,1% вартості послуг за розміщення одноразової реклами; - 0,5% вартості послуг за розміщення реклами на тривалий час	10% не оподатковуваного податком мінімуму доходів громадян у місяць за кожного середньоспискового працівника	- 3% неоподатковуваного мінімуму доходів громадян - у спеціально обладнаних місцях; - 1% неоподатковуваного мінімуму доходів громадян - у відведених для цього місцях	Ставка ринкового збору встановлюється у розмірі від 0,05 до 0,15 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян для фізичних осіб і від 0,2 до 2 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян для юридичних осіб за кожне місце	не повинен перевищувати 30% неоподатковуваного мінімуму доходів громадян на момент оформлення ордера на квартиру	не повинен перевищувати 10% неоподатковуваного мінімуму доходів громадян	3 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян	- для юридичних осіб - 0,1% вартості виробленої продукції, - для СПД - 5 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.	за кожного собаку не повинен перевищувати 10% неоподатковуваного мінімуму доходів громадян

Схема 8.2 – Характеристика деяких місцевих податків і зборів

<i>Доходи, що враховуються при визначенні трансфертів</i>	<i>Доходи, що не враховуються при визначенні трансфертів</i>
1. Доходи, які закріплюються за місцевим органами самоуправління (25% прибуткового податку з громадян, державне мито, плата за ліцензії і сертифікати, за торговий патент, за реєстрацію, надходження адміністративних штрафів, надходження від єдиного податку, в частині, що відноситься до місцевих бюджетів)	<ul style="list-style-type: none"> – податок на власників транспортних засобів у тій частині, яка вноситься у бюджет; – % за використання тимчасово вільних бюджетних коштів, – податок на промисел, що включається до місцевого бюджету, – надходження дивідендів від об'єктів державної власності, що знаходяться на території на території регіону,
2. Доходи бюджетів і бюджету АР Крим (25% прибуткового податку з громадян, 25% плати за землю, плата за ліцензії і сертифікати, які видаються Кабміном АРК і облдержадміністраціями)	<ul style="list-style-type: none"> – плата за забруднення навколишнього середовища, – засоби від відчуження об'єктів, що знаходяться у комунальній власності,
1. Доходи районних бюджетів (50% прибуткового податку, 15% плати за землю, плата за ліцензії і сертифікати, адмінштрафи) 2.	<ul style="list-style-type: none"> – фіксований сільгосподаток, – плата за оренду майнових комплексів комунальної власності, – надходження від грошово-речових лотерей, – гранти і податки,
	<ul style="list-style-type: none"> – власні надходження закладів, що утримуються за рахунок бюджетних коштів, – податок на прибуток комунальних підприємств, – місцевий збір за проїзд по територіях прикордонних областей, – місцеві податки й збори, які надходять у бюджети місцевого самоуправління, – плата за землю (міст республіканського і обласного рівня – 75%, сіл, селищ і міст районного значення – 100%).

Схема 8.3 – Склад доходів місцевих бюджетів при визначенні трансфертів

СТРУКТУРА МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ

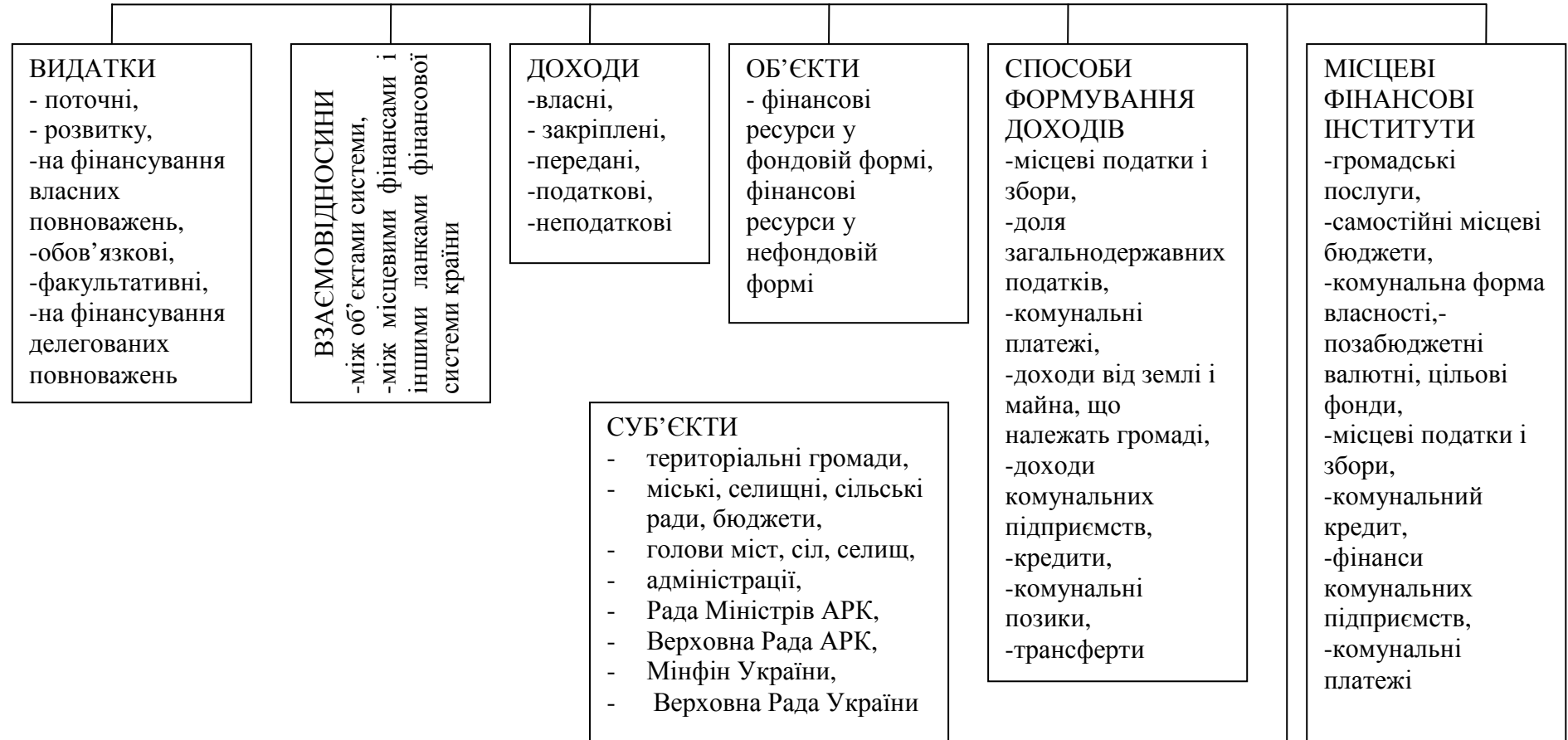

Схема 8.4 – Структура місцевих фінансів

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ II

ТЕМА 9. ПОДАТКИ І ПОДАТКОВА СИСТЕМА

Ключові слова: податок, види податків, функції податків, суб'єкт оподаткування, об'єкт оподаткування, джерело сплати податку, ставка оподаткування, система оподаткування, податкова політика, податкова система, податковий кодекс

1. Економічна сутність податків, їх призначення та функції.
2. Формування податкової системи, принципи її організації, якості й функції.
3. Класифікація і види податків.
4. Граничний рівень податкових нарахувань.
5. Становлення і розвиток податкової системи України. Податковий кодекс України.

Податки – це обов'язкові внески до бюджету відповідного рівня, що виконуються платниками (юридичними й фізичними особами) за порядком і умовами, передбаченими законодавчо.

Економічну категорію «податок» слід розглядати у таких аспектах:

- за економічною сутністю;
- за формами прояву;
- з організаційно – правової сторони.

За економічною сутністю податки – це обов'язкові платежі, що примусово вилучаються державою з доходів юридичних і фізичних осіб до відповідного бюджету для формування фінансових ресурсів держави і фінансування її витрат згідно з діючим законодавством країни.

Реальною формою прояву податків є їх види, які встановлені й регулюються законодавчими органами влади.

Щодо організаційно-правової форми, то податок є обов'язковим платежом, який надходить до бюджету в терміни і в обсягах, установлених відповідними законодавчими актами.

Функції податків як фінансової категорії ґрунтуються на функціях фінансів (розподільча і контрольна).

Платниками податків і зборів (обов'язкових платежів) є юридичні й фізичні особи, на яких, згідно із законами України покладено обов'язок сплачувати податки й збори (обов'язкові платежі). Конкретними формами податків є види податкових платежів, що встановлюються законодавчими органами влади.

За наявних умов недостатньо розглядати податки загалом. У кожній державі є багато податків і зборів, що забезпечують мобілізацію коштів в її розпорядження. Вся сукупність платежів, відрахувань і внесків, зборів і податків, тобто обов'язкових платежів і податків, становить *податкову систему держави*.

Платежі за економічним змістом не є податками, бо не відображають перерозподілу доходів, а показують відносини платника з державою, зумовлені власністю держави на певні ресурси (плата за воду, за газ та ін.).

Відрахування і внески характеризують часткове чи повне цільове призначення платежів. Відрахування мають часткове цільове призначення, коли вносяться до бюджету в загальній сумі доходів, що приводить до втрати їх цільового призначення (наприклад, внески за геологорозвідувальні роботи), а фінансування позицій, за якими проводяться відрахування, може бути більше чи менше загальної суми відрахувань. Внески і відрахування повного цільового призначення – відрахування до державних цільових фондів: Пенсійний фонд, фонд сприяння зайнятості населення, соціального страхування та ін. Такі внески вносяться на регулярній основі й законодавчо їх не дозволяється використовувати не за призначенням.

Збори – це платежі разового характеру, що збираються за місцем події (ринковий збір, збір за виграш на бігах на іподромі, курортний збір).

Сутність податків була сформульована вище. Проте слід дещо доповнити це поняття, вказавши, що податки не мають ні ознак еквівалентності обміну, ні цільового призначення і здійснюються як неповоротний обов'язковий платіж державі. У проекті Податкового кодексу України зазначено, що: «*Податок* – це індивідуально безвідплатний, неповоротний, нецільовий платіж, що вноситься платником податку до бюджету відповідного рівня в порядку, розмірах і в строки, встановлені законодавством».

Податки виконують наступні функції:

– розподільчу – полягає у формуванні доходної частини бюджету й подальшому розподілі створеного доходу на фінансування різноманітних заходів для виконання функцій держави;

– фіскальну – полягає у формуванні доходної частини державного і місцевих бюджетів, державних і місцевих прибутків. Податкові надходження мають бути постійними й стабільними, з рівномірним розподілом у територіальному (регіональному) розрізі;

– контрольну – яка дає змогу оцінити ефективність кожного встановленого податку і податкової системи в цілому;

– стимулюючу – полягає у впливі держави через систему пільг і преференцій (податкових пільг для фінансування інвестиційних і інноваційних витрат), диференціації ставки податків на процес відтворення, стимулюючи його розвиток, сприяє зростанню ділової активності, надходженню інвестицій задля розвитку економіки регіонів і країни в цілому та ін. Законодавством України передбачені такі пільги, як: неоподатковуваний мінімум об'єкта, вилучення із оподаткування певних елементів об'єкта, звільнення від сплати податків окремих осіб чи категорій платників, зниження податкових ставок, цільові податкові пільги (в тому числі і податкові кредити) і т. ін.

– регулюючу – полягає у впливі податків на різні сторони діяльності платників податків. Рівень впливу податків залежить від державної податкової політики.

Слід врахувати, що вказані функції податків здійснюються не окремо, а комплексно, що спричиняє одночасну дію розподільчо-фіскальних і стимулюючих ознак податків.

У фінансовій науці України найчастіше використовуються терміни «податкова система» і «система оподаткування». Слід зазначити, що останній термін використовується частіше, оскільки він декларований Законом України «Про систему оподаткування».

Система оподаткування – це сукупність взаємозв'язаних і взаємообумовлених податків, зборів, внесків і платежів до бюджету й державних фондів, механізм їх нарахування і вилучення, права та обов'язки податкових служб і платників податків, яка дає змогу досягти поставленої мети стосовно конкретного відрізка часу.

На основі цього визначення можна виділити два елементи системи оподаткування: *сукупність податків і зборів і встановлений законами порядок їх стягнення*. Названі елементи податкової системи, як правило, деталізуються, в її структурі виділяють об'єкти оподаткування, суб'єкти оподаткування, визначення податкової ставки, пільги, квоти і т. ін.

Повніше термін «*податкова система* – це сукупність податків, встановлених законодавчою владою, що стягуються виконавчими органами, а також методи й принципи побудови податків». Але обидва визначення можуть застосовуватися для характеристики податкової системи тільки у вузькому значенні - як «системи податків».

Кожний податок виконує передусім фіскальну функцію, тобто забезпечує надходження коштів до бюджету. Однак таке спрощене усвідомлення ролі податків не має достатніх підстав, бо запровадження будь-якого податку потребує чіткого визначення елементів системи оподаткування: об'єкта чи суб'єкта й джерела оподаткування, строків і ставок сплати, переліку пільг, що надаються при оподаткуванні, видів податків тощо.

Об'єктами оподаткування є доходи (прибуток), додана вартість продукції (робіт, послуг), вартість продукції (робіт, послуг), у тому числі митна, або її

натуральні показники, спеціальне використання природних ресурсів, майно юридичних і фізичних осіб та інші об'єкти, визначені законами України про оподаткування.

Суб'єктами оподаткування є юридичні й фізичні особи, на яких покладено обов'язок сплачувати, утримувати й перераховувати податки до бюджету.

Джерело податку – це дохід, з якого платник сплачує податок.

Одиницею оподаткування є фізичний (площа земельної ділянки, об'єм двигуна тощо) чи грошовий вимір об'єкта оподаткування. Грошовий вимір може бути безпосереднім – у разі вимірювання доходів, або опосередкованим (наприклад оцінка майна, земельної ділянки).

Ставка податку – це законодавчо встановлена величина податку на одиницю виміру бази оподаткування. *Ставки податків і зборів* (обов'язкових платежів) встановлюються Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим і сільськими, селищними, міськими радами відповідно до законів України про оподаткування і не змінюються протягом бюджетного року за винятком випадків, пов'язаних із застосуванням антидемпінгових, компенсаційних і спеціальних заходів відповідно до законів України. Зміна податкових ставок і механізм справляння податків і зборів (обов'язкових платежів) не можуть запроваджуватися Законом України про Державний бюджет України на відповідний рік.

Порядок зарахування податків і зборів (обов'язкових платежів) до Державного бюджету України і місцевих бюджетів і державних цільових фондів встановлюється Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим і сільськими, селищними, міськими радами відповідно до цього Закону та інших законів України.

Види ставок податку наведені на рис. 9.1.

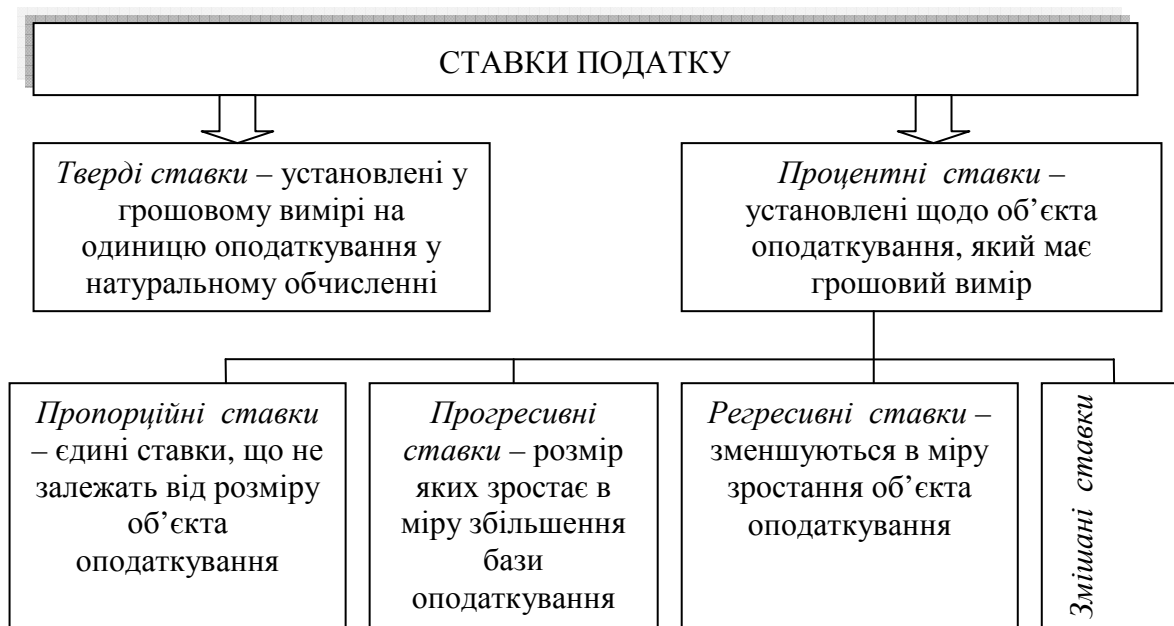

Рис. 9.1 – Класифікація ставок податку залежно від способу побудови ставки

Досконале податкове законодавство – ще недостатня умова для того, щоб система оподаткування була ефективною. Самі собою законодавчо встановлені податки й збори ще не є ефективно діючою податковою системою.

Уся система оподаткування діє в соціально-економічному середовищі й має зв'язок з ним через законодавчі акти (вхід у систему). Метою системи (вихід із системи) є створення фінансових умов для виконання державою економічних і соціальних функцій. Цілі соціально-економічні системи завжди множинні. Система оподаткування не буде ефективною, якщо вона виконуватиме тільки головну функцію – фіскальну. Фінансова практика виробила, а наука сформулювала ряд критеріїв, яким відповідає ефективна система оподаткування. Податкова система може вважатися ефективною за двох умов: коли фінансово забезпечується виконання функцій держави і коли достатньо виконуються основні принципи оподаткування.

Характеристика податкової системи буде неповною, якщо не встановити її місця у фінансовій системі взагалі. У структурі фінансової системи чотири сфери: фінанси суб'єктів господарювання, державні фінанси, міжнародні фінанси, фінансовий ринок. У структурі державних фінансів чотири ланки:

державний бюджет, фонди цільового призначення, державний кредит, фінанси державного сектора. Податки не виділяють в окрему складову фінансової системи, тому що вони перебувають у складі державного бюджету як його доходна частина.

Податки мають розглядатись як підсистема фінансової системи, оскільки з організаційного погляду вони специфічні у порівнянні з державним бюджетом і державними фінансами. *Податки* – це обов’язковий елемент економічної системи держави незалежно від того, яку модель економічного розвитку вона вибирає, які політичні сили перебувають при владі. Відсутність податків паралізує фінансову систему держави в цілому, робить її недієздатною і в кінцевому підсумку позбавленою будь-якого сенсу.

Принципами організації податкової системи будь-якої держави є:

- загальність — платити повинні всі без винятку громадяни держави;
- обов’язковість — платити повинні всі обов’язковим чином;
- економічна ефективність — сплата податків не повинна перешкоджати ефективності фінансово-господарської діяльності фізичних і юридичних осіб держави:

– фіскальна ефективність — сплата податків повинна гарантувати стабільне й постійне надходження податків у бюджет. сума яких буде достатня для забезпечення виконання усіх функцій держави.

Принципами побудови податкової системи України, згідно із ст. 3 Закону України про систему оподаткування [ ], є:

1) стимулювання науково-технічного прогресу, технологічного оновлення виробництва, виходу вітчизняного товаровиробника на світовий ринок високотехнологічної продукції;

2) стимулювання підприємницької та інвестиційної активності — цьому служить введення пільг з оподаткування прибутку, спрямованого на розвиток виробництва (як один з можливих варіантів стимулювання розвитку економіки).

3) обов'язковість сплати податків усіма суб'єктами економічної діяльності - впровадження норм щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), визначених на підставі достовірних даних про об'єкти оподаткування за звітний період, і встановлення відповідальності платників податків за порушення податкового законодавства;

4) рівнозначність і пропорційність - справляння податків з юридичних осіб здійснюється у певній частці від отриманого прибутку і забезпечення сплати рівних податків і зборів (обов'язкових платежів) на рівні прибутки і пропорційно більших податків та зборів (обов'язкових платежів) - на більші доходи;

5) рівність, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації - забезпечення однакового підходу до суб'єктів господарювання (юридичних і фізичних осіб, включаючи нерезидентів) при визначенні обов'язків щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів);

б) соціальна справедливість - забезпечення соціальної підтримки малозабезпечених верств населення шляхом запровадження економічно обгрунтованого неоподатковуваного мінімуму доходів громадян і застосування диференційованого й прогресивного оподаткування громадян, які отримують високі й надвисокі доходи;

7) стабільність - забезпечення незмінності податків і зборів (обов'язкових платежів) і їх ставок, а також податкових пільг протягом бюджетного року;

8) економічна обгрунтованість - встановлення податків і зборів (обов'язкових платежів) на підставі показників розвитку національної економіки та фінансових можливостей з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його доходами;

9) рівномірність сплати - встановлення строків сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) виходячи з необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджету для фінансування витрат;

10) компетенція - встановлення і скасування податків і зборів (обов'язкових платежів), а також пільг їх платникам здійснюються відповідно

до законодавства про оподаткування виключно Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим і сільськими, селищними, міськими радами;

11) єдиний підхід - забезпечення єдиного підходу до розробки податкових законів з обов'язковим визначенням платника податку і збору (обов'язкового платежу), об'єкта оподаткування, джерела сплати податку і збору (обов'язкового платежу), податкового періоду, ставок податку і збору (обов'язкового платежу), строків і порядку сплати податку, підстав для надання податкових пільг;

12) доступність - забезпечення дохідливості норм податкового законодавства для платників податків і зборів (обов'язкових платежів).

Обов'язковими *якостями податкової системи* є:

– максимально можлива для платників податків простота сплати податків;

– соціальна справедливість – порядок сплати податків повинен бути прогресивним, тобто особи, які одержують великі прибутки, мають відповідно сплачувати податків більше, ніж особи з мінімальним або низьким обсягом прибутків;

– неможливість ухилення від сплати податків.

Основою *податкової політики* є забезпечення дієвості податків у реалізації соціально-економічних завдань: забезпечення нарощування національного капіталу за рахунок капіталізації прибутку та сприяння інвестиціям, бюджетне вирівнювання регіонального розвитку, гуманізація суспільних відносин, демографічна і молодіжна політика та сприяння розвитку сім'ї тощо як через фіскальну, так і регулюючу функції. Податкова політика визначається і здійснюється відповідно до завдань соціально-економічного розвитку і може мати як стримуючу, так і стимулюючу спрямованість.

ОПОДАТКУВАННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ			
Непрямі податки	Прямі податки	Збори до державних цільових фондів	Інші платежі, податки, збори
Податок на додану вартість	Податок на прибуток підприємств і організацій	Пенсійний фонд	Оплата компенсаційних витрат на геологорозвідувальні роботи
Акцизний збір	Плата за землю	Фонд соціального страхування	Плата за спеціальне використання природних ресурсів
Мито	Податок з власників транспортних засобів	Фонд зайнятості	Плата за забруднення навколишнього середовища
	Плата за майно підприємств	На будівництво, ремонт і експлуатацію автомобільних шляхів	Державний збір
			Місцеві податки і збори

ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ
Податок на доходи громадян
Податок на промисел
Плата за землю
Мито
Державний збір
Податок із власників транспортних засобів
Внески у Пенсійний фонд
Місцеві податки і збори
Податок на нерухомість (проект)

Рис. 9.1 – Класифікація видів податків України за платниками податків

Система оподаткування кожної держави має свою структуру, тобто включає різні види податків залежно від різних ознак. Структура податкової системи визначається здебільшого рівнем економічного розвитку держави, а також політичними силами, які перебувають при владі.

У класичному плані всі податки поділяються на державні й місцеві (структурно-логічна схема 9.1), прямі й опосередковані (непрямі), податки з юридичних і податки з фізичних осіб, натуральні й грошові, звичайні й надзвичайні.

Класифікація податків, наведена на рис. 9.1 виконана залежно від платників податків – юридичних чи фізичних осіб.

У загальному вигляді податки можна класифікувати за наступними ознаками: залежно від рівня державних структур, які їх установлюють, за формою оподаткування, за економічним змістом об'єкта оподаткування, за способом стягнення. Варіант указаної класифікації податків наведений на структурно-логічній схемі 9.2.

Залежно від рівня державних структур податки поділяються на загальнодержавні й місцеві.

Податки, що надходять до державного бюджету, називаються державними. Вони встановлюються законами держави або декретами уряду. *Загальнодержавні податки і збори* (обов'язкові платежі) встановлюються Верховною Радою України і справляються на всій території України. Порядок зарахування загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів) до Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів і державних цільових фондів визначається згідно із законами України.

Місцеві податки і збори теж встановлюються законами держави, але місцеві органи влади мають повні права щодо обкладання цими податками. Вони можуть диференціювати ставки податків у межах ставки, визначеної законом, надавати додаткові пільги окремим платникам, змінювати строки сплати.

Залежно від об'єкта оподаткування податки поділяються *на прямі й непрямі або опосередковані*. Система прямих і непрямих податків схематично показана на рис. 9.2.

Коли об'єктом оподаткування є прибуток, земля, капітал або дохід юридичної чи фізичної особи, то це прямий податок, він залежить від величини певної власності. Прикладом цього можуть бути податки на прибуток підприємств, доходи громадян, на землю, майно тощо.

При непрямому оподаткуванні об'єктом є не дохід, а витрати. Величина податку включається в ціну товару і сплачується при його купівлі. Величина цього податку прямо не пов'язана з доходами платника. Тому непрямі податки вважаються найбільш несправедливими, фіскальними, хоча і мають певні переваги. Найбільш характерними прикладами непрямих оподаткування є податок на додану вартість, акцизний збір, мито.

Прямі податки		Непрямі податки			
Особисті	Реальні	Фіскальні монополії	Акцизи		Мито
Подушний	Земельний	Для окремих товарів	Специфічні	Універсальні	Статистичне
На доходи	Будинковий		Для окремих товарів	ПДВ	Фіскальне
Майновий	Промисловий			З продажу – купівлі	Протекцію - ністське
На спадщину і дарування	На грошовий капітал			З обігу	Преференційне
					Зрівняльне

Рис 9.2 – Система прямих і непрямих податків

Податком на додану вартість (ПДВ) обкладається споживання товарів і послуг. Це одна з найхарактерніших форм непрямих оподаткування. Величина ПДВ залежить не від величини доходу платника, а від обсягу його споживання. Об'єктом оподаткування ПДВ є додана вартість, тобто вартість, створена на

даному конкретному етапі руху товару. За економічною суттю доданою вартістю є частина валового внутрішнього продукту, створеного (виробленого) певною господарською одиницею. Суб'єктами податку на додану вартість є фізичні й юридичні особи, які займаються підприємницькою діяльністю у сфері виробництва, торгівлі та послуг. Фактично платником ПДВ є споживач, незалежно від того, чи це юридична, чи фізична особа.

Одним з видів непрямого оподаткування є специфічні *акцизи*, найактивніші інструменти державного регулювання кількісних параметрів споживання певного переліку товарів, тютюнових і горілчаних виробів, контролювання доходів монополістів при виробництві деяких товарів, захисту власних виробників й перерозподілу доходів споживачів при купівлі предметів розкоші (ювелірні вироби, дорогі автомобілі).

Специфічні акцизи в більшості країн мають назву “акцизного збору”. Вони включаються в ціну товару й оплачуються покупцями, виробниками або імпортерами товарів. Податок нараховується один раз на точно визначеному законом етапі руху товарів від виробництва до споживання.

Ставки акцизного збору, як правило, встановлюють у процентах до оптової ціни товару. Водночас останніми роками спостерігається певна незручність щодо обчислення акцизу й неточності при визначенні величини податку. Тому все більшого поширення набуває метод впровадження ставок у твердих сумах з одиниці товару. Це дає змогу ефективніше впливати на процес виробництва та реалізацію підакцизних товарів.

Світовий досвід застосування в оподаткуванні специфічних акцизів підтверджує, що треба дуже обережно підходити до визначення ставок акцизних зборів. Високі ставки зумовлюють зростання тіньового обороту, ухилення від оподаткування і появу великої кількості неякісної фальсифікованої продукції. Боротьба з цим явищем не дає позитивних результатів і, що найголовніше, потребує великих затрат з боку держави, які іноді перевищують доходи від акцизного збору.

Іншим видом непрямого оподаткування є *фіскальна монополія*, сутність якої полягає в тому, що держава встановлює таку ціну на товар, що забезпечує певні стабільні й постійні надходження в державний бюджет. За економічним змістом *фіскальна монополія* виражає прибуток держави від реалізації монополізованих товарів.

Монополія держави може бути частковою:

- монополізується лише процес ціноутворення;
- монополізується лише процес ціноутворення виробництва окремих товарів;
- монополізується процес ціноутворення і реалізації товарів.

Монополія держави може бути повною, коли держава залишає за собою право на виробництво і реалізацію окремих товарів за встановленими державними органами ціноутворення цінами.

Об'єктом фіскальної монополії завжди виступають споживчі товари широкого вжитку: сіль, спиртні напої, тютюн і т.п.

Мито встановлюється при ввозі й вивозі товарів через кордон держави. Мито буває: статистичне, фіскальне, протекціоністське антидемпінгове, преференційне, зрівняльне:

- *статистичне мито* встановлюється з метою обліку експорту й імпорту товарів в умовах вільної зовнішньої торгівлі;
- *фіскальне мито* встановлюється на товари із стійким попитом;
- *протекціоністське мито* вводиться в односторонньому порядку з метою захисту внутрішнього ринку від конкуренції з боку товарів іноземного виробництва. Його розмір має забезпечувати цінову перевагу вітчизняних товарів на внутрішньому ринку;
- *антидемпінгове мито* вводиться також для захисту внутрішнього ринку;
- *преференційне мито* встановлюється на двосторонній основі з метою розвитку міжнародної торгівлі;

– *зрівняльне мито* встановлюється за згодою торгуючих сторін. Воно повинно зрівноважити ціни на іноземні й вітчизняні товари з метою виключення цінової конкуренції між ними.

У сучасних умовах економічно доцільним, з погляду поповнення бюджету може бути введення специфічного мита. Доцільність його існування підтверджується практичним досвідом розвинених держав світу, де використовується ця система. Наприклад, у Великобританії ставки акцизного збору базуються на кількості тютюнової продукції, яка ввозиться або виробляється.

Введення специфічного мита дозволяє:

- уникнути можливості в маніпуляціях з митною вартістю товару і, відповідно, забезпечити надходження усієї суми податків у бюджет;
- наблизитися до вже існуючих принципів і параметрів оподаткування у сусідніх державах (Росії, Білорусії, Словаччині тощо), що робить не вигідним перепродаж і контрабанду тютюнових і алкогольних виробів з території цих держав, а також розширює базу оподаткування;
- стимулювати ввезення в Україну високоякісних товарів, на які є попит, на противагу дешевим товарам низької і сумнівної якості.

Перевагою непрямих податків є те, що вони формують прибутки державного бюджету.

Недоліком непрямих податків є те, що їх сплата не залежить від розміру прибутків платників, що негативно впливає на рівень та якість умов життя вразливих верств населення.

За економічним змістом об'єкта оподаткування податки діляться на податки на доходи, споживання і майно.

Податки на доходи застосовують до доходів юридичних і фізичних осіб. Об'єкти оподаткування – прибуток або валовий дохід підприємств, заробітна плата та інші доходи громадян.

Податки на споживання – сплачуються при використанні доходів і справляються як непрямі податки.

Майновий податок встановлюється стосовно майна, що знаходиться у власності того або іншого платника. Податки на майно стягуються постійно, доки майно перебуває у власності.

Принципами функціонування майнових податків є:

1. Необхідність оподатковувати податком власне майно, а не його власника.

2. Оподаткування майна, що належить фізичним і юридичним особам, повинно бути однаковим. Це стосується як розміру податкової ставки, так і механізму вилучення податку.

За способами стягнення податки поділяються на розкладні й окладні.

Розкладні податки формуються поетапно: спочатку встановлюються відповідно з потребами держави у доходах, потім ця сума розкладається на окремі частини за територіальними одиницями, а на низовому рівні – за платниками.

Окладні податки передбачають установлення спочатку ставок (розміру) податку для кожного платника окремо. Загальна величина податку визначається сумою платежів окремих платників.

Щодо диференціації прямих податків, то їх види зумовлені ознакою об'єкта оподаткування. Прямі податки поділяються на особисті й реальні. Відмінність між ними полягає у співвідношенні платника й об'єкта оподаткування:

– в особистих податках первинним виступає платник, а вторинним – об'єкт оподаткування. Особисті податки встановлюються персонально для конкретного платника. У сучасних умовах найбільш поширені особисті податки: прибутковий (має два напрями: податок на доходи фізичних осіб і податок на прибуток підприємств) і майновий (установлений для фізичних і юридичних осіб);

– при реальних податках первинним виступає об'єкт оподаткування, а вторинним – платник. Реальні податки припускають оподаткування майна за

зовнішніми ознаками. До них належать земельний, будинковий, промисловий податки, податок на грошовий капітал.

На сьогоднішній час (2008 рік) в Україні ставка податку на доходи фізичних осіб визначена в розмірі 15,0%, а ставка податку на прибуток підприємств – 25,0%.

Подушний податок встановлюється персонально для фізичної особи, безвідносно до рівня її прибутків і розміру майна. Сума податку фіксована, при збільшенні прибутків частка податків у них зменшується. В Україні даний вид податку не стягується.

Податок на спадщину і дарування є різновидом майнового оподаткування. Має разовий характер, стягується при переході власності від однієї особи до іншої. Джерелом сплати цього виду податку можуть виступати власні кошти платника, або кошти, отримані від реалізації частки майна.

Податок на спадщину і дарування в Україні стягується через систему державного збору. Ставки мита диференційовані для прямих і побічних спадкоємців. Ставка податку для прямих спадкоємців складає 0,5 % від вартості спадщини або подарунку.

Податок на нерухоме майно: проектом Податкового кодексу передбачається введення податку на майно підприємств у розмірі 2% від балансової вартості основних фондів і нематеріальних активів. Відповідно до проекту Закону про податок на нерухоме майно громадяни – власники житлових будинків і квартир вартістю від 3500 до 35160 євро будуть щорічно сплачувати 0,25% від вартості майна, понад 35160 євро — 0,5%. для всіх інших видів майна ставку передбачається установити в розмірі 0,25%.

Об'єктом оподаткування нерухомості є житлові будинки або їх частини (квартири), садові будинки, дачі, гаражі та інші будівлі, споруди. Не підлягають оподаткуванню будівлі громадян у розрахунку 21 квадратний метр загальної площі такої будівлі на кожного члена сім'ї плюс 10 квадратних метрів на сім'ю.

Серед реальних податків поширені земельний і промисловий.

Земельний податок – оподаткувався с площа земельної ділянки. Диференціація ставок залежить від родючості ґрунту і місця знаходження ділянки.

Промисловий податок стягують з різних видів промислів, що приносять прибуток. Він не передбачає точного обліку прибутків, а оподатковування здійснюється за зовнішніми ознаками майна, що пов'язано з одержанням прибутку. В Україні сплата податку на промисел здійснюється у вигляді плати за патент на право разової торгівлі фізичними особами. Проектом Податкового кодексу передбачається скасування цього податку як не відповідного потребам формування бюджету.

Податок на грошовий капітал поширюється на кошти, вкладені в цінні папери, з обліком прибутку, який вони приносять. Більш поширеним є оподаткування не грошового капіталу, а фактичного прибутку що отримується від функціонування капіталу. В Україні не застосовується.

Граничний рівень податкових нарахувань

Податкове законодавство України на сьогодні складається з близько 7 тисяч підзаконних актів. У результаті існування податкового законодавства в його нинішньому вигляді близько 60% валового внутрішнього продукту України створюється в економіці. Учасники суспільного виробництва в тіньовому секторі, як правило, не сплачують ніяких податків ні державному, ні місцевому бюджету (або надходження складають мізерні суми).

З підприємств стягується більше 50% прибутку, внаслідок чого на розвиток самого підприємства практично нічого не залишається. У той же час досвід країн із розвинутою економікою свідчить, що граничний сумарний розмір оподаткування не може перевищувати 1/3 обсягу прибутку, отриманого підприємством. Перевищення цієї цифри підриває основи суспільно-економічного відтворення, веде до розбалансування економіки і загрози соціального вибуху.

Існує визначення граничного рівня оподаткування прибутку підприємств, відповідно до якого сумарна ставка прямих і непрямих податків у середньому не повинна перевищувати 37,7% (так звана *крива Лаффера*, див. рис. 9.3). У цьому разі бюджет одержує всі необхідні й заплановані надходження.

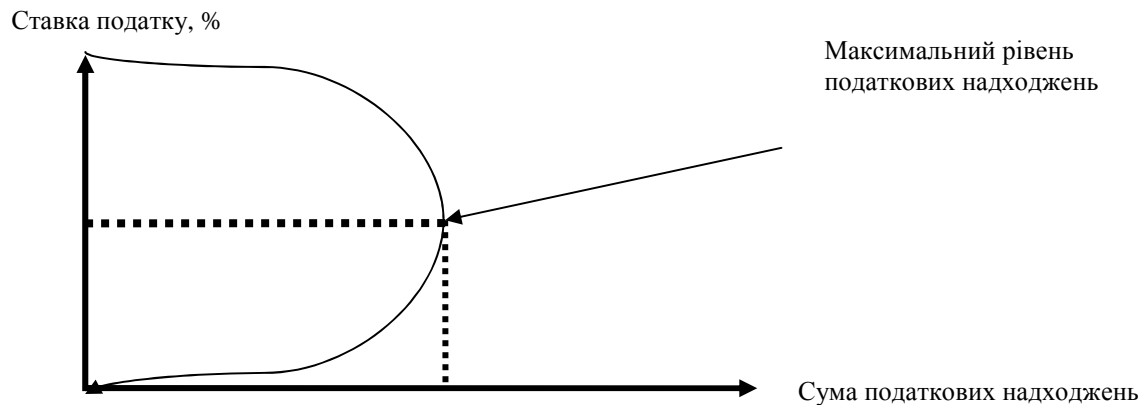

Рис. 9.3 – Визначення максимального рівня податкових надходжень за кривою Лаффера

Концепція Лаффера (США) ґрунтується на встановленні прямої залежності між податковими надходженнями до Держбюджету, податковими ставками і рівнем виробництва. Графік показує, що зростання ставок оподаткування до певного рівня сприяє надходженню податків до бюджету, бо не підриває стимулів економічної діяльності та інвестиційної активності приватного сектора. За межею перевищення починається заборонна зона шкали оподаткування. Податки, що стягуються за високими ставками оподаткування, гальмують підприємницьку ініціативу, приводять до скорочення інвестицій і виробництва. За А.Лаффером – зменшення податкових ставок може сприяти ліквідації бюджетного дефіциту і зменшенню державного боргу.

У європейських країнах населення в основному сплачує п'ять основних податків:

- прибуткові податки з приватних осіб і підприємств (податок на прибуток),
- податок на додану вартість (застосовується у 28 країнах із 156);
- податки на заробітну плату (платять і роботодавці, і працюючі);

- податок на майно в будь-якій формі;
- акцизи.

Економічна ситуація, що склалася в Україні, потребує проведення податкової реформи, головною метою якої полягає у:

- 1) реструктуризації податкового навантаження, приведення його у відповідність із структурою економіки,
- 2) зниженні податкового тиску та скорочення кількості податків і спрощенні правил їх збору;
- 3) перенесенні центру ваги з «умовно-змінних» податків, що зростають пропорційно посиленню ділової активності підприємства (податок на прибуток, податок на додану вартість) на «умовно-постійні» податки (на майно, користування природними ресурсами), що заохочують більш активні й ефективно працюючі підприємства;
- 4) широкому використанню податкових стимулів: податкових канікул, податкових пільг на інвестиції, податкових вільних економічних зон.

На сьогодні в Україні порядок обчислення та сплати різних видів податків і відрахувань регулюється більш ніж 30 законодавчими актами. На схемі 9.2 показано перелік загальнодержавних податків, зборів і відрахувань та місцевих податків і зборів відповідно до діючого законодавства.

Основні причини, що зумовлюють високий рівень оподаткування в Україні, лежать у площині суб'єктивного фактора:

1. Зволікання з ринковими перетвореннями в Україні, відсутність чітких стратегічних програм розвитку країни, корупція, що стає на заваді скороченню витрат державного бюджету, а отже і зменшенню рівня оподаткування.

2. Помилки в проведенні податкової політики, які породили значні масштаби ухилення від оподаткування. Неможливість акумулювати за цих умов достатні доходи в державний бюджет призводила до найпростішого виходу з важкої ситуації – підсилення податкового пресу (в основному на тих, хто не працював «у тіні» й сплачував податки).

3. Зростання дефіциту державного бюджету через помилки в політиці державних витрат. Єдиним способом такого збільшення вважалося підвищення загального рівня оподаткування.

Таким чином, рівень податкового тягара в Україні можна оцінити як надмірний у тому значенні, що він вищий, ніж зумовлений об'єктивними причинами й обставинами.

Питання до теми:

1. Економічний зміст податків та їх призначення.
2. Розвиток податкових теорій у фінансовій науці.
3. Обґрунтуйте основи побудови податкової системи. Податкова концепція А.Лаффера та її значення для побудови науково обґрунтованої податкової системи держави.
4. Характеристика податкової системи України та основних етапів її становлення.
5. Функції податків.
6. Класифікація податків за різними ознаками.
7. Елементи системи оподаткування.
8. Податкова система: поняття, основи побудови.
9. Порівняльний аналіз податкової системи України і зарубіжних країн
10. Поняття, сутність, завдання і принципи податкової політики.

Література: 1,2,3,4,18,21,22.

**СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ ДО ТЕМИ 9.
ПОДАТКИ І ПОДАТКОВА СИСТЕМА.**

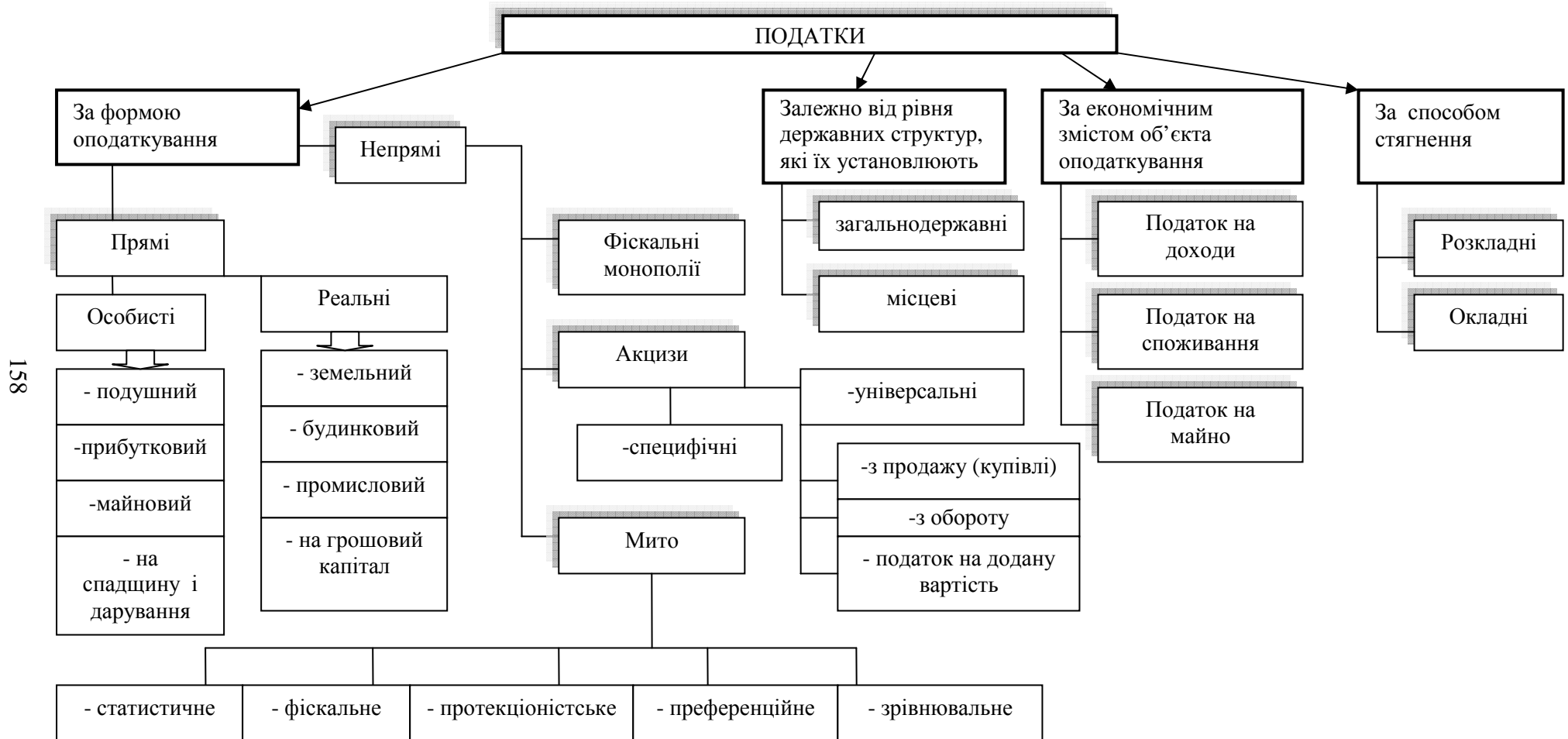

Схема 9.1 – Класифікація податків

Згідно із законом “Про систему оподаткування” в Україні справляються:

Загальнодержавні податки і збори
(обов'язкові платежі) – ст. 14

- 1) податок на додану вартість;
- 2) акцизний збір;
- 3) податок на прибуток підприємств, у т.ч. дивіденди, що сплачуються до бюджету державними некорпоративними, казенними або комунальними підприємствами;
- 4) податок на доходи фізичних осіб;
- 5) мито;
- 6) державне мито;
- 7) податок на нерухоме майно;
- 8) плата (податок) за землю;
- 9) рентні платежі;
- 10) податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів;
- 11) податок на промисел;
- 12) збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету;
- 13) збір за спеціальне використання природних ресурсів;
- 14) збір за забруднення навколишнього природного середовища;
- 15) збір до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення;
- 16) збір на обов'язкове державне пенсійне страхування;
- 17) збір до Державного інноваційного фонду;
- 18) плата за торговий патент;
- 19) фіксований сільськогосподарський податок;
- 20) збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства;
- 21) єдиний збір, що справляється у пунктах пропуску через державний кордон України;
- 22) збір за використання радіочастотного ресурсу України;
- 23) збори до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (початковий, регулярний, спеціальний);
- 24) збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію.

Місцеві податки і збори
(обов'язкові платежі) – ст. 15

- До місцевих податків належать:
- 1) податок з реклами;
  - 2) комунальний податок.
- До місцевих зборів (обов'язкових платежів) належать:
- 1) готельний збір;
  - 2) збір за припаркування автотранспорту;
  - 3) ринковий збір;
  - 4) збір за видачу ордера на квартиру;
  - 5) курортний збір;
  - 6) збір за участь у бігах на іподромі;
  - 7) збір за виграш на бігах на іподромі;
  - 8) збір з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі та іподромі;
  - 9) збір за право використання місцевої символіки;
  - 10) збір за право проведення кіно- і телезйомок;
  - 11) збір за проведення місцевого аукціону, конкурсного розпродажу і лотерей;
  - 12) збір за проїзд по території прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон;
  - 13) збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг;
  - 14) збір з власників собак.

Схема 9.2 – Класифікація податків залежно від рівня державних структур

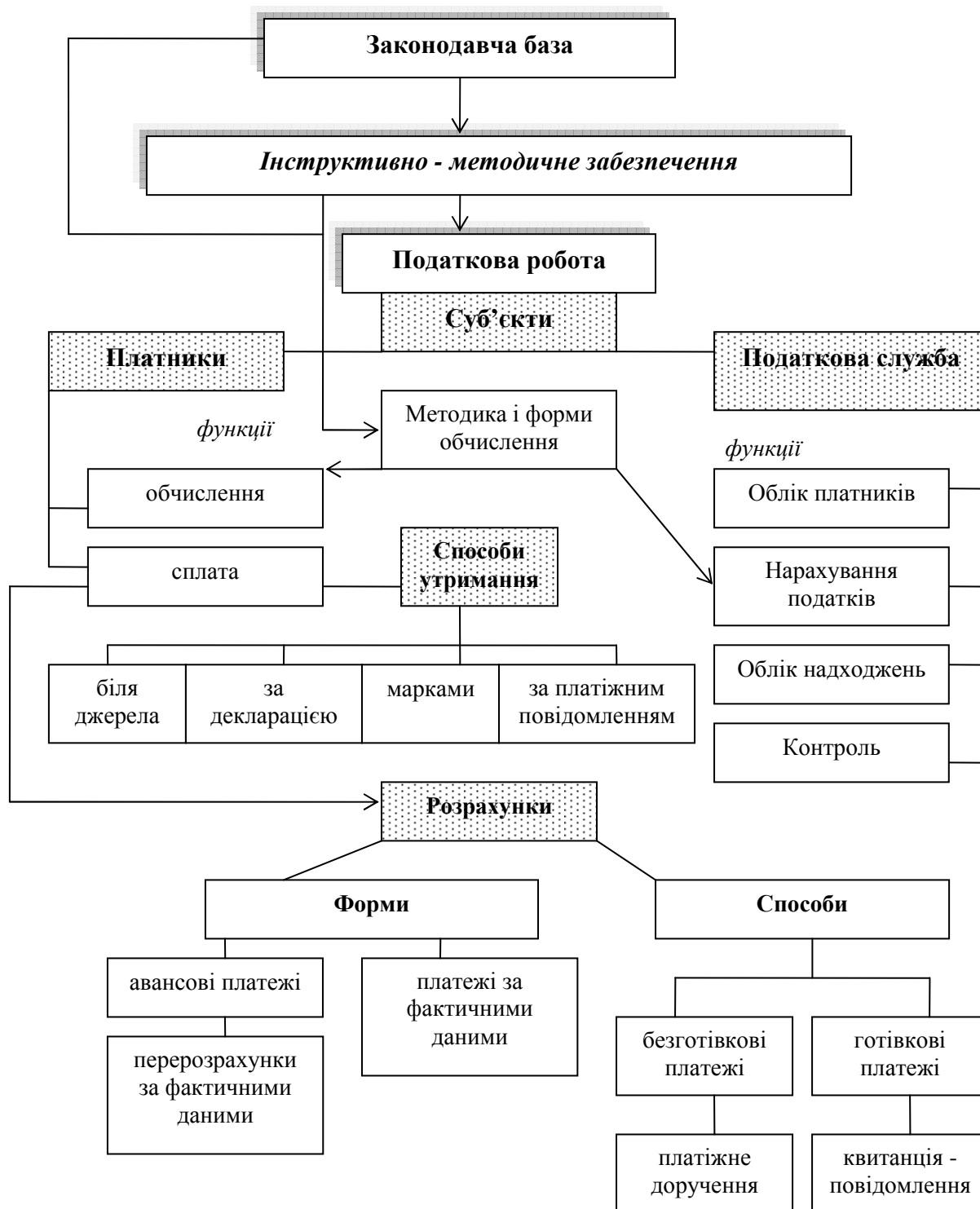

Схема 9.3 – Механізм справляння податків

ТЕМА 10. ДЕРЖАВНІ ЦІЛЬОВІ ФОНДИ

Ключові слова: цільові фонди, пенсійний фонд, Фонд соціального страхування на випадок безробіття, Фонд соціального страхування від нещасних випадків, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонд захисту інвалідів

1. Загальнодержавні цільові фонди: їх сутність, призначення і джерела формування.
2. Державні фонди цільового призначення в Україні та законодавче регулювання їх функціонування

Централізованим фондом грошових ресурсів держави є бюджет, кошти якого знеособлені і забезпечують реалізацію загальних функцій держави. У той же час деякі види державних витрат мають специфічне значення і повинні бути гарантовано забезпечені фінансово. Це фінансові потреби держави щодо забезпечення людей, які досягли пенсійного віку, втрата працездатності, годувальника, інвалідність та ін. непередбачувані події.

Державні цільові фонди – форма перерозподілу й використання фінансових ресурсів, залучених державою для фінансування деяких суспільних потреб і комплексного їх використання на основі самостійності. Державні фонди цільового призначення створюють на основі відповідних законодавчих актів вищих органів влади, якими регламентується їх діяльність, вказуються джерела формування, визначається порядок і напрямки використання коштів, залучених до фондів.

Формування коштів державних фондів цільового призначення відбувається за рахунок обов'язкових платежів юридичних чи фізичних осіб.

Цільові фонди поділяються на дві групи: тимчасові й постійні (рис. 10.1). Функціонування постійних фондів зумовлене виконанням окремих функцій держави, зокрема соціальної функції, в реалізації якої ключове місце займає

соціальне страхування. Для гарантованого забезпечення витратків на соціальне страхування створюються спеціальні фонди.

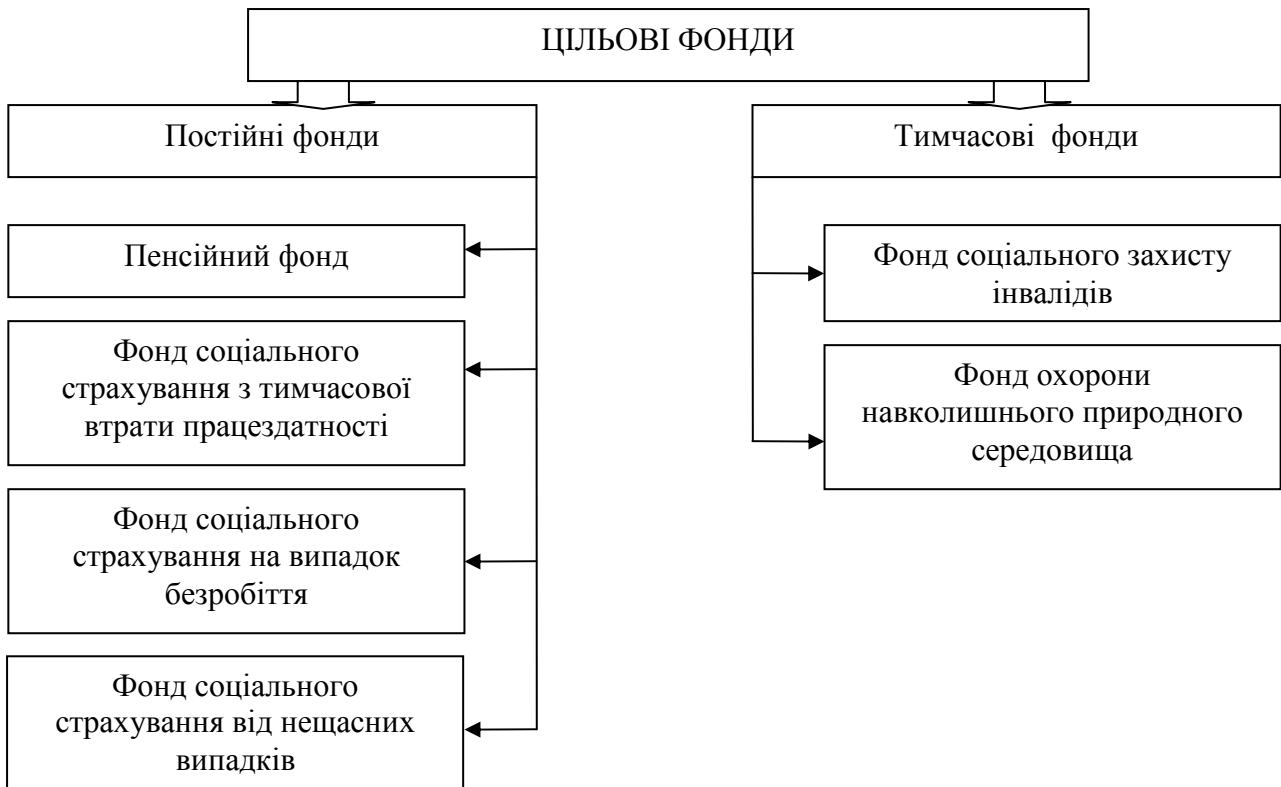

Рис.10.1 – Склад цільових фондів

За допомогою цільових фондів можна:

- впливати на процеси виробництва шляхом фінансування і субсидування суб'єктів господарської діяльності;
- забезпечити природоохоронну діяльність за рахунок фінансування певних джерел і штрафів за забруднення навколишнього середовища;
- здійснювати соціальні послуги населенню шляхом виплати субсидій, допомоги, пенсій та фінансування соціальної сфери;
- надавати позики, в тому числі зарубіжним партнерам чи державам.

У системі державного страхування роль страховика виконує держава, якою створюються страхові фонди і виплачуються страхові відшкодування. Систему державного соціального страхування становлять наступні цільові фонди, які створюються шляхом відповідних зборів з юридичних і фізичних осіб:

– збір на обов'язкове державне пенсійне страхування, що відображає страхування на випадок постійної втрати працездатності, а формою страхового відшкодування є пенсії;

– збір до Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності у зв'язку з хворобою, вагітністю та пологами;

– збір до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, де акумулюються кошти для фінансування втрат, пов'язаних із зайнятістю населення;

– збір Фонду соціального страхування від нещасних випадків, який створюється для проведення профілактичних заходів з охорони здоров'я та працездатності потерпілих на виробництві від нещасних випадків, відшкодування їм матеріальної і моральної шкоди;

– платежі до Фонду соціального захисту інвалідів, що відображають відносини фінансової допомоги інвалідам;

– фонд охорони навколишнього природного середовища.

З метою виконання Закону України «Про пенсійне забезпечення» у 1991р. було створено як самостійний фінансовий інститут Пенсійний фонд України. Кошти цього фонду не включаються до державного бюджету України і не можуть бути використані на інші цілі, крім виплати пенсій і соціальних виплат.

Фінансування витрат на утримання органів Пенсійного фонду України та його апарату визначається кошторисом, який затверджується Кабінетом Міністрів України. Тимчасово вільні кошти при відсутності заборгованості з виплат пенсій можуть бути використані Пенсійним фондом України виключно на придбання державних цінних паперів. Пенсійний фонд України є центральним органом державної виконавчої влади і підвідомчим Кабінету Міністрів України. Він здійснює управління фінансами пенсійного забезпечення і забезпечує насамперед збір та акумуляцію зборів на обов'язкове державне пенсійне страхування та фінансування витрат на виплату пенсій. Пенсійний фонд України має право проводити комерційну діяльність і отримувати доходи від розміщення тимчасово вільних коштів фонду.

Доходи бюджету Пенсійного фонду України формуються за рахунок:

- зборів на обов'язкове державне пенсійне страхування шляхом внесків роботодавців та найманих працівників (відсоток внеску щорічно уточнюється з прийняттям бюджету країни);
- коштів державного бюджету на виплату окремих видів пенсій (наприклад, військовослужбовцям);
- коштів, що надходять за регресивними вимогами;
- добровільних внесків та пожертвувань підприємств, установ, організацій та населення;
- сум фінансових санкцій, стягнених за порушення порядку сплати зборів на обов'язкове державне пенсійне страхування;
- інших надходжень.

При визначенні суми збору, де об'єктом оподаткування є фактичні витрати на оплату праці, платники включають до їх складу витрати на виплату основної і додаткової заробітної плати та інших заохочувальних та компенсаційних виплат, у тому числі в натуральній формі.

Згідно із Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про обов'язкове державне пенсійне страхування» справляються за установленими законодавчо ставками збори на обов'язкове державне пенсійне страхування з:

- операцій купівлі-продажу нерухомого майна (залежно від вартості нерухомого майна, зазначеного в договорі купівлі-продажу);
- вироблених в Україні або імпортованих в Україну тютюнових виробів;
- вартості послуг стільникового рухомого зв'язку.

Напрямки використання коштів Пенсійного фонду наступні:

- виплата пенсій за віком, за інвалідністю, у разі втрати годувальника, за вислугу років та ін., установлених законодавством країни;
- виплата допомоги з догляду за дитиною та щомісячної допомоги до досягнення дитиною віку, установленого законодавством;
- зростання рівня пенсійних виплат у зв'язку із змінами індексу споживчих цін і зростання рівня заробітної плати;

- реалізація державних програм державного і місцевого рівня для підтримки пенсіонерів, інвалідів, дітей та інших категорій населення;
- забезпечення утримання і поточної діяльності органів управління Пенсійного фонду й розвитку матеріально-технічної бази;
- на проведення масово роз'яснювальної роботи.

Реформування пенсійного забезпечення в Україні проводиться шляхом наближення середньої пенсії до рівня середньої заробітної плати та її прямої залежності від рівня заробітної плати й стажу роботи та шляхом розвитку недержавного добровільного пенсійного страхування.

Одним з першочергових завдань реформування пенсійного забезпечення є проведення розмежування джерел фінансування пенсій, які призначені за різними пенсійними програмами. Для реалізації цих та ряду інших завдань було проведено поетапне впровадження персоніфікованого обліку зборів (внесків) на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування з використанням для цього можливостей банківської системи та інформаційного фонду державного реєстру фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів.

Для захисту прав громадян на отримання матеріального забезпечення та соціальних послуг у разі тимчасової непрацездатності, вагітності та пологів, народження дитини, догляду за малолітніми дітьми й смерті громадян чи членів їх сімей створено Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. Гарантом діяльності фонду є держава.

Доходами бюджету Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності є:

- страхові внески роботодавців, найманих робітників, суб'єктів підприємницької діяльності та осіб, які займаються творчою і іншою діяльністю;
- страхові внески осіб, які працюють за кордоном,
- благодійні внески фізичних і юридичних осіб;
- донраховані страхові внески, пені і штрафи;
- асигнування з Держбюджету України;

– інші надходження.

Рівень страхових внесків до фонду щорічно встановлюється Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів.

Кошти фонду загальнообов'язкового соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності направляються на:

– виплату застрахованим особам допомогою у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, вагітністю та пологами, при народженні дитини та по догляду за нею до досягнення трирічного віку, на поховання;

– фінансування санаторно-курортного лікування та оздоровлення застрахованих осіб і членів їх сімей;

– створення місячного резерву коштів для фінансування матеріального забезпечення застрахованих осіб;

– забезпечення утримання апарату управління, поточної діяльності та розвитку матеріально-технічної бази Фонду.

Для сприяння і оперативного вирішення фінансових та управлінських проблем зайнятості населення було створено Фонд зайнятості населення України (на сьогодні - Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття).

Він є самостійною ланкою фінансової системи і функціонує на державному й місцевому рівнях за рахунок:

– асигнувань з державного і місцевих бюджетів, обсяг яких встановлюється Верховною Радою України;

– обов'язкових внесків підприємств, установ і організацій всіх форм власності, які здійснюють виробничо-господарську або комерційну діяльність;

– внесків застрахованих осіб;

– благодійних внесків юридичних і фізичних осіб;

– інших надходжень.

Норми відрахувань до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття визначаються при затвердженні державного бюджету України на наступний рік.

Напрямки використання коштів Фонду:

- виплата допомоги у зв'язку з безробіттям;
- фінансування витрат на перекваліфікацію тимчасово незайнятих робітників і службовців;
- фінансування витрат на працевлаштування;
- фінансування витрат на утримання виконавчої дирекції Фонду та її робочих органів, забезпечення поточної діяльності й розвитку матеріально-технічної та інформаційної бази;
- створення резерву коштів Фонду.

Для проведення профілактичних заходів з охорони праці, відновлення здоров'я та працездатності потерпілих на виробництві від нещасних випадків, відшкодування їм завданої моральної і матеріальної шкоди створено *Фонд соціального страхування від нещасних випадків*. Страхування від нещасного випадку може бути добровільним і обов'язковим.

Обов'язковому страхуванню підлягають особи, які працюють за трудовими договорами, учні, студенти, ординатори, аспіранти, докторанти, які залучені до виконання певних робіт, особи, які утримуються у виправних, лікувально-трудовах та ін.. закладах і залучаються до трудової діяльності на виробництві.

Добровільно можуть застрахуватися особи, які працюють у релігійних організаціях, суб'єкти підприємницької діяльності.

Фінансування Фонду соціального страхування від нещасних випадків здійснюється за рахунок:

- внесків роботодавців (0,84-13,8% фактичних витрат на оплату праці найманих робітників залежно від класу професійного ризику виробництва);

- доходів від розміщення тимчасово вільних коштів Фонду на депозитних рахунках;
- штрафних санкцій за порушення законодавства з охорони праці;
- добровільні внески;
- інші надходження.

Кошти Фонду соціального страхування від нещасних випадків використовуються на:

- виплату пенсій з інвалідності та у зв'язку з втратою годувальника;
- виплату втраченого заробітку;
- виплати одноразової допомоги потерпілому і членам родини потерпілого;
- фінансування витрат на медичну й соціальну допомогу потерпілим.

Управління коштами Фонду здійснюється некомерційною організацією, що діє під контролем держави, представників застрахованих осіб і роботодавців.

Кошти постійних державних цільових фондів, крім Пенсійного, обслуговуються органами Державного казначейства. Касове обслуговування Пенсійного фонду здійснюється банком «Аваль».

До тимчасових цільових фондів відносяться фонд соціального захисту інвалідів і фонд охорони навколишнього природного середовища.

Законом України «Про основи соціального захисту інвалідів в Україні» передбачено встановлення для всіх підприємств, установ та організацій нормативів робочих місць, призначених для працевлаштування інвалідів. З цією метою на основі пропозицій Міністерства праці та соціальної політики України місцеві Ради спільно із підприємствами і організаціями усіх форм власності щороку визначають такі нормативи. У разі нестворення робочих місць відповідно до доведеного нормативу або якщо працевлаштоване інвалідів менше, ніж передбачено нормативом, СПД зобов'язані щороку відраховувати до відділень Фонду цільові кошти для створення робочих місць та здійснення заходів щодо соціальної і професійної реабілітації інвалідів.

Порядок відтворення позабюджетних коштів Фонду та витрачання доходу від цієї діяльності на здійснення заходів з соціального захисту інвалідів визначається його правлінням за погодженням з Міністерством праці та соціальної політики України і Міністерством фінансів України.

Відрахування до Фонду соціального захисту інвалідів України не відносяться до обов'язкових податків і зборів і справляються як фінансова санкція за невиконання відповідних нормативів. Сплачується сума таких відрахувань за рахунок власних доходів підприємства.

Правовою основою збору за забруднення навколишнього природного середовища є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». Для концентрації коштів і цільового фінансування природоохоронних і ресурсозберігаючих заходів утворено Державний фонд охорони навколишнього природного середовища, який формується з коштів від збору за забруднення навколишнього природного середовища та інших коштів відповідно до доходів державного бюджету України.

Збір за забруднення навколишнього природного середовища запроваджено з метою вирішення екологічних проблем, збереження природного середовища, а також для створення джерел фінансування відповідних природоохоронних заходів. Він встановлюється за викиди в атмосферу забруднюючих речовин стаціонарними і пересувними джерелами забруднення; скиди забруднюючих речовин у водні ресурси й підземні горизонти; розміщення відходів у навколишньому природному середовищі.

Відділення загальнодержавних цільових фондів створюються також на місцевому рівні.

Питання до теми:

1. Обґрунтуйте необхідність створення і призначення державних цільових фондів.
2. Охарактеризуйте принципи організації державних цільових фондів та їх значення для забезпечення системи соціального страхування.

3. Охарактеризуйте джерела формування доходів і напрямки видатків Пенсійного фонду; Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності; Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття; Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.

4. Охарактеризуйте напрямки видатків Пенсійного фонду; Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності; Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття; Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.

5. Охарактеризуйте необхідність створення тимчасових цільових фондів.

Література: 5,6,7,8,9,10,13,15,22.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ ДО ТЕМИ 10. ДЕРЖАВНІ ЦІЛЬОВІ ФОНДИ

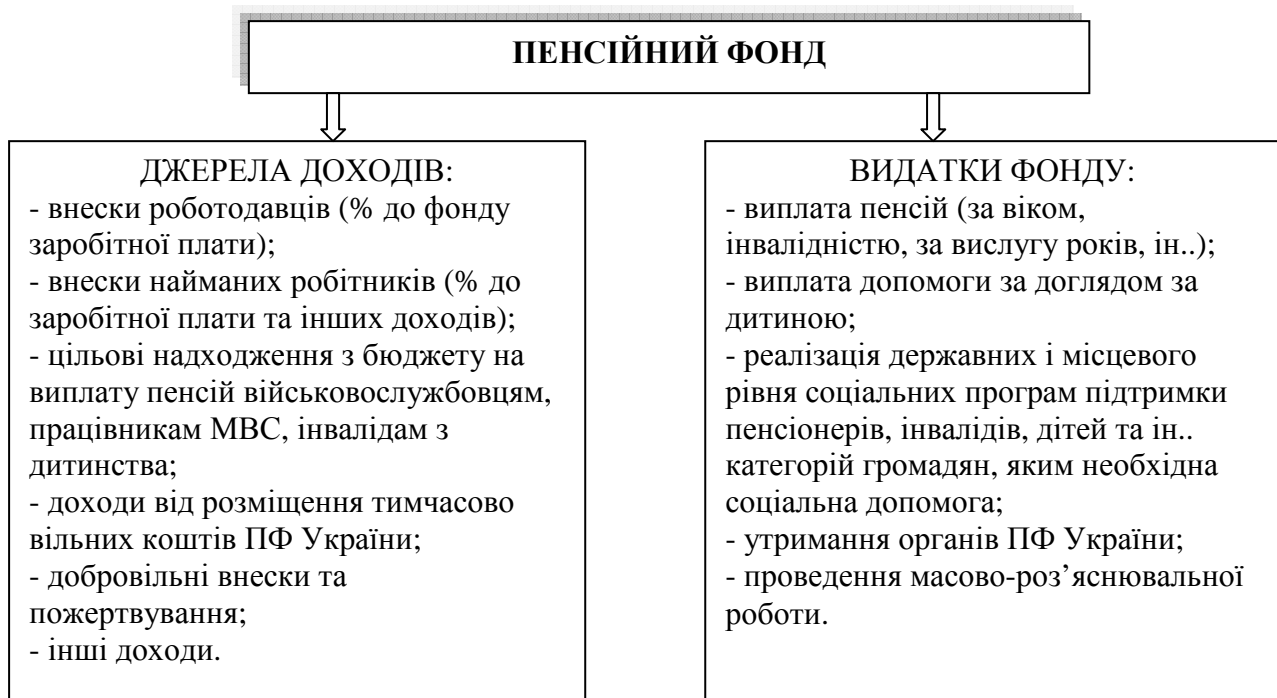

Схема 10.1 – Доходи і видатки Пенсійного фонду України

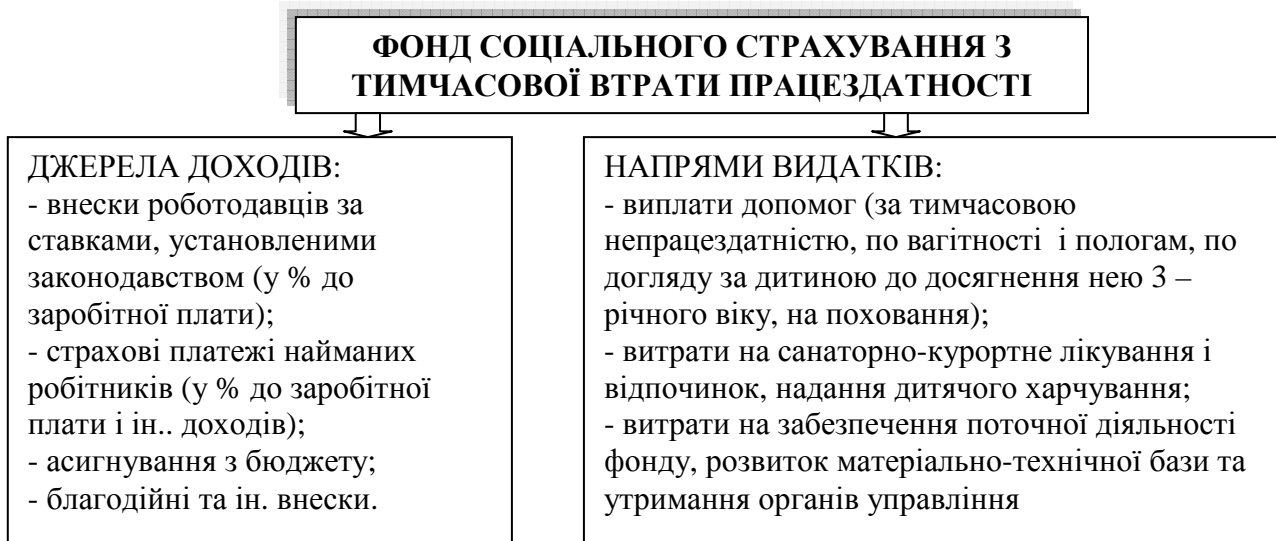

Схема 10.2 – Доходи й видатки Фонду соціального страхування з тимчасової непрацездатності

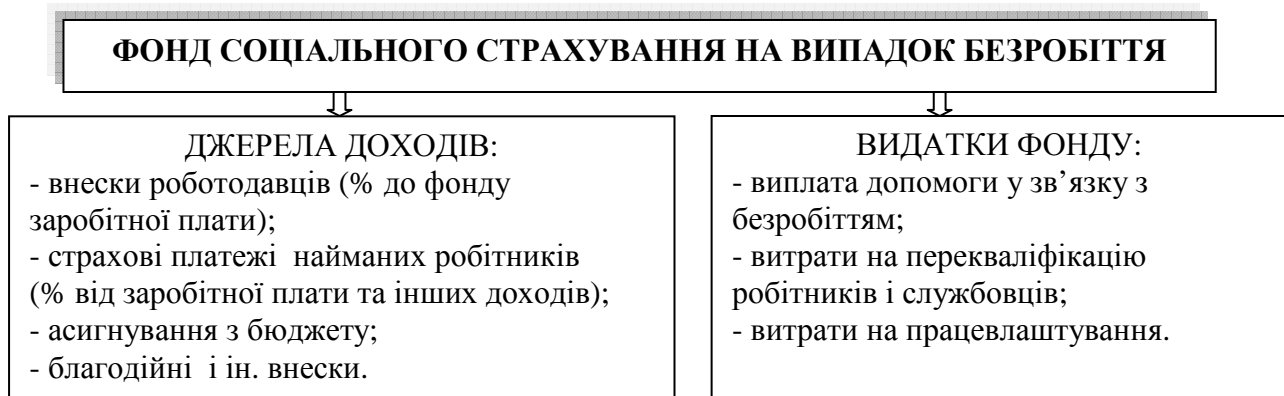

Схема 10.3 – Доходи й видатки Фонду соціального страхування на випадок безробіття

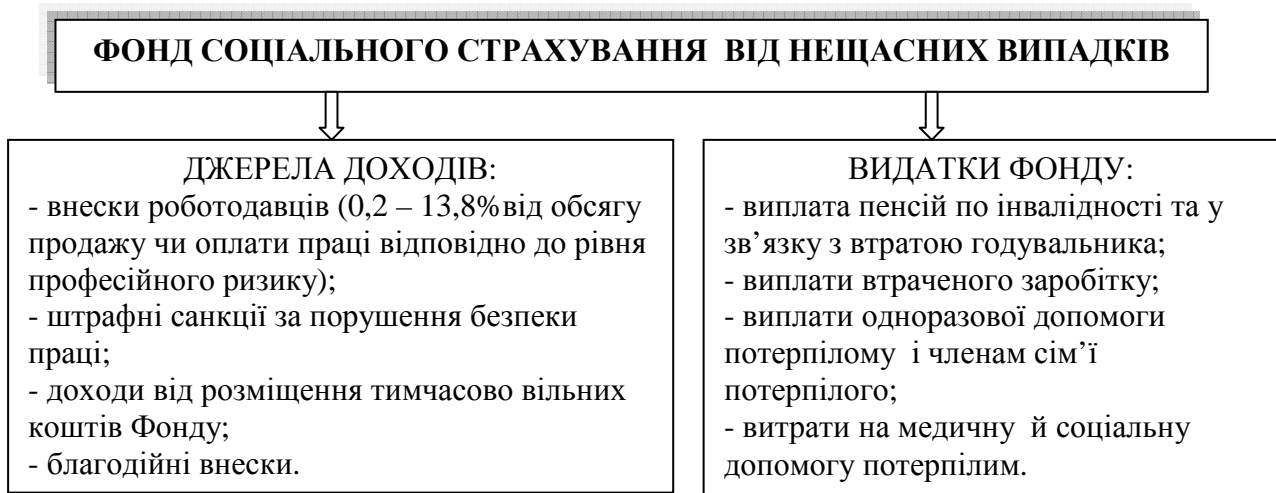

Схема 10.4 – Доходи й видатки Фонду соціального страхування від нещасних випадків

Вид внеску	Нарахування	Утримання
У Пенсійний фонд	33,2% («загальна ставка») 42% (за найманих робітників) 4% (із заробітної плати робітників – інвалідів, які працюють на підприємстві) 19,92% (за найманих робітників – платників фіксованого сільськогосподарського податку) 4% (із заробітної плати усіх робітників для підприємств всеукраїнських суспільних організацій інвалідів, де інвалідів $\geq 50\%$)	2%; 1 – 5% (залежно від розміру доходів)
У Фонд тимчасової втрати працездатності у зв'язку з хворобою, вагітністю та пологами	1,5% («загальна ставка») 0,7% (із заробітної плати робітників – інвалідів, за умови, що фонд оплати праці інвалідів $\geq 25\%$) 0,5% (для підприємств та організацій УТОГ та УТОС)	0,5% (якщо заробітна плата $\leq$ ПМ на працездатну особу) 1% (якщо заробітна плата більше ПМ на працездатну особу) 0,25% (із заробітної плати робітників – інвалідів організацій УТОГ та УТОС)
У Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття	1,3% 0% (із заробітної плати робітників – інвалідів у суспільних організаціях інвалідів, де інвалідів $\geq 50\%$, за умови, що фонд оплати праці інвалідів $\geq 25\%$) 0% (для організацій УТОГ та УТОС)	0,5% («загальна ставка») 0% (із заробітної плати робітників, які отримують або мають право на призначення пенсії за віком, у тому числі на пільгових умовах)
У Фонд соціального страхування від нещасних випадків	Тариф (встановлюється в залежності від класу професійного ризику) 0,2% (для бюджетних установ та об'єднань громадян) 50% від тарифу (для підприємств суспільних організацій інвалідів, де чисельність інвалідів $\geq 50\%$, за умови, що фонд оплати праці інвалідів $\geq 25\%$, для фізичних осіб, які використовують працю інвалідів, якщо фонд оплати праці інвалідів $\geq 25\%$)	X

* ПМ — прожитковий мінімум для працездатної особи.	
- з 01.2005р. по 12.2005р. – 453 грн;	- з 10.2007р. по 12.2007р. - 568 грн.;
- з 01.2006р. по 03.2006р. – 483 грн;	- з 01.2008р. по 03.2008р. – 592 грн.;
- з 04.2006р. по 09.2006р. – 496грн.;	- з 04.2008р. по 06.2008р. - 605 грн.;
- з 10.2006р. по 12.2006р. – 505 грн;	- з 07.2008р. по 09.2008р. - 607 грн.;
- з 01.2007р. по 03.2007р. – 525грн.;	- з 10.2008р. по 12.2008р. - 626 грн.
- з 04.2007р. по 09.2007р. - 561 грн.;	

Схема 10.5 – Ставки соціальних внесків для працедавців і найманих робітників (2008 рік)

ТЕМА 11. ДЕРЖАВНИЙ КРЕДИТ І ДЕРЖАВНИЙ БОРГ

Ключові слова: державний кредит, державні позики, державний борг, казначейські зобов'язання, внутрішній і зовнішній державний борг, анулювання державного боргу, рефінансування державного боргу, управління державним боргом

1. Сутність державного кредиту.
2. Види державного кредиту.
3. Державний борг: сутність і види.
4. Методи погашення державного боргу і управління ним.

В умовах розвинутих товарно-грошових відносин держава може залучати до покриття своїх витрат вільні фінансові ресурси господарських структур чи кошти населення. Головним способом залучення є *державний кредит*, який виражає відносини між державою і численними фізичними і юридичними особами з приводу формування наряду з бюджетом додаткового грошового фонду держави. Державний кредит пов'язаний з бюджетним дефіцитом і є джерелом його покриття. До системи державного кредиту належать позики, які надаються під державні гарантії та поповнення резервів центрального банку від Міжнародного валютного фонду. При здійсненні внутрішніх кредитних операцій держава є позичальником коштів, а населення, підприємства й організації - кредиторами. Держава може бути також кредитором, використовуючи казначейські кредити. Таким чином:

"Державний кредит" - сукупність економічних відносин, що виникають між державою як позичальником (або позикодавцем) коштів і фізичними/юридичними особами, іноземними урядами в процесі формування і використання загальнодержавного фонду грошових ресурсів.

Особливість державного кредиту полягає у зворотності, терміновості й платності наданих у борг коштів. Узяті в борг кошти надходять у розпорядження органів державної влади, перетворюючи їх в додаткові

фінансові ресурси. Джерелом погашення державних позик і виплати відсотків за ними є ресурси бюджету.

Позиковий фонд, що виступає матеріальною основою банківського кредитування, використовується для надання кредитів підприємствам і установам з метою забезпечення безперебійності і підвищення ефективності процесу розширеного відтворення. Кредити можуть одержувати і приватні особи.

Відмінні ознаки державного кредиту порівняно з банківським наступні:

1) потреба суб'єктів економічної діяльності в банківському кредиті виникає у зв'язку з нерівномірністю руху вартості в процесі виробництва й обміну; потреба в державному кредиті виникає через фінансові ускладнення країни, а також для пом'якшення диспропорцій між готівково-грошовою масою в обігу й товарних ресурсах для її покриття;

2) у разі банківського кредиту економічні інтереси позичальника і кредитора збігаються, форма власності на кошти, надані в якості позики не змінюється, державний кредит передбачає відносно відособлені економічні інтереси учасників угоди;

3) банківський відсоток при банківському кредиті слугує засобом економічного впливу на діяльність позичальника, а при державному кредиті відсоток за позику є економічним стимулом реалізації економічних інтересів кредитора з приводу передачі власних коштів у розпорядження держави;

4) банківський кредит є пов'язаним з тією частиною грошового обігу, в якій гроші виконують функцію засобу платежу, а при державному кредиті гроші виконують не тільки функції платіжного засобу, але і функції засобу обігу (за наявні кошти населення може купувати й продавати державні цінні папери);

5) банківський кредит має строго цільове призначення, тоді як державний кредит використовується, як правило, глобально, застосовується для фінансування капітальних вкладень і витрат, пов'язаних з вирішенням соціальних проблем;

б) терміни повернення коштів при банківському кредиті строго регламентуються. У разі їх порушення банківські заклади застосовують до позичальника штрафні санкції. При державному кредиті відносини між позичальником і кредитором складаються на добровільній основі, у відносинах позичальника не застосовуються санкції, взяті в борг наявні кошти мають бути повернуті позичальником кредитору в міру закінчення терміну дії позики;

7) банківський кредит пов'язаний переважно з безготівковим грошовим обігом: притягнення і надання коштів здійснюється за допомогою їх перерахувань з одного рахунку на інший; державний кредит поширений здебільшого у сфері готівково-грошового обігу;

8) при зарахуванні кредиту на розрахунковий рахунок одержувача при банківському кредитуванні створюється можливість одержання готівки для виплати заробітної плати, премій, виплат на відрядження та інших виплат (наприклад, цільові кредити на заробітну плату), що впливає на зростання маси готівки в обігу. Державний кредит сприяє скороченню обсягу готівки в обігу. У державному кредиті держава може виступати як позичальник кредиту, так і кредитор, гарант кредиту.

Призначення державного кредиту виявляється в першу чергу в тому, що він є засобом мобілізації в руках держави додаткових фінансових ресурсів. У разі дефіциту державного бюджету додатково одержані фінансові ресурси направляються на покриття різниці між бюджетними витратами і доходами. При позитивному бюджетному сальдо одержані за допомогою державного кредиту кошти, прямо використовуються для фінансування економічних і соціальних програм. Це означає, що державний кредит, будучи засобом збільшення фінансових можливостей держави, може виступати важливим фактором прискорення соціально-економічного розвитку країни.

Як фінансова категорія, державний кредит виконує три функції: розподільну, регулюючу й контрольну.

За допомогою розподільної (фіскальної) функції державного кредиту здійснюється формування централізованих фондів фінансових ресурсів

держави або їх використання на принципах строковості, платності й повернення. Виступаючи в якості позичальника, держава забезпечує додаткові кошти для фінансування своїх витрат. В економічно розвинутих країнах державні позики є основним джерелом фінансування бюджетного дефіциту. В сучасних умовах прибутки, отримані завдяки державним позикам, стали другим після податків методом фінансування витрат бюджету. Це пояснюється більш швидким темпом зростання витрат порівнянні зі збільшенням податкових надходжень.

Позитивний вплив розподільної функції державного кредиту полягає в тому, що з її допомогою податковий тягар більш рівномірно розподіляється в часі. Податки, які стягуються в період фінансування витрат за рахунок державної позики, не збільшуються (що довелося б зробити в протилежному разі). Однак під час погашення державного кредиту податки стягуються в розмірі, вище за попередньо установлений на величину, необхідну для погашення відсотків по заборгованості.

Регулююча функція державного кредиту полягає в тому, що вступаючи в кредитні відносини, держава впливає на стан грошового обігу, рівень ставок на ринку кредитів і капіталів, на виробництво і зайнятість. Держава регулює грошовий обіг, розміщуючи позики серед різних груп інвесторів. Шляхом мобілізації фінансових коштів фізичних осіб держава зменшує їх платоспроможний попит. У випадку, якщо за рахунок коштів державного кредиту будуть профінансовані виробничі витрати, відбудеться абсолютне скорочення наявної грошової маси в обігу. У випадку, якщо за рахунок коштів державного кредиту будуть профінансовані витрати на оплату праці, обсяг грошової маси в обігу залишиться без змін.

Якщо державний борг фінансується за рахунок залучення накопичень юридичних осіб, а отримані кошти спрямовуються на виплати фізичним особам, кількість грошей в обігу зростає.

Виступаючи на фінансовому ринку як позичальник, держава збільшує попит на позикові засоби і тим самим сприяє зростанню ціни кредиту. Чим

вище попит держави, тим вище, за інших рівних умов, рівень облікового відсотка, тим дорожчим кредит буде для суб'єктів економічної діяльності.

Контрольна функція кредиту має такі особливості:

- вона тісно пов'язана з діяльністю держави і станом централізованого фонду грошових коштів;
- охоплює рух вартості в двох сторонньому порядку, оскільки передбачає повернення і відшкодування отриманих коштів;
- здійснюється не тільки фінансовими структурами, а і кредитними установами.

Державний кредит у системі кредитних відносин виступає у формі ощадної справи і у формі державної позики.

Ощадна справа – це державний кредит за умови спрямування залучених коштів у доходи бюджету. Ощадні банки в основному діють на комерційній основі, мобілізовані ними кошти формують їх кредитні ресурси. За умови спрямування їх на придбання державних цінних паперів вони відносяться до державного кредиту.

Державні позики – це основна форма державного кредиту. Згідно з правового оформленням розрізняють державні позики, забезпечені випуском цінних паперів і наданих на підставі угод (безоблігаційні).

Угодами в основному оформляються кредити від урядів інших країн, міжнародних організацій та фінансових інституцій.

Цінні папери, за допомогою яких здійснюється оформлення державного кредиту, – облігації і казначейські зобов'язання (векселі).

Облігації – це боргові зобов'язання держави з установленими термінами повернення боргу й виплати додаткового доходу у формі процентів чи виграшу. Номінальна вартість облігацій – це сума, надана власником облігації державі в тимчасове користування (встановлюється державою і вказується на облігації). Це сума, яка сплачується за погашення облігації і на яку нараховуються відсотки. Реальна вартість облігацій може бути вище чи нижче номінальної вартості, залежно від курсової різниці, зумовленої номінальною

величиною проценту облігацій, стану кон'юнктури ринку та насиченістю його цінними паперами, довірою населення до уряду держави та ін.

Облігації державної позики, по суті, є особливою формою фіктивного капіталу. Інвестуючи в державні цінні папери певні кошти, їх власники в майбутньому є розпорядниками відповідних сум податкових і неподаткових державних бюджетних надходжень, що в підсумку спричиняє зростання податкового тягаря. Таким чином, сутність державної позики визначається як податок, взятий наперед (антиципований податок).

Казначейські зобов'язання (векселі) – це боргове зобов'язання, спрямоване лише на покриття бюджетного дефіциту. Ними оформляються в основному коротко- чи середньотермінові позики, виплата доходу за якими здійснюється у формі відсотків.

Державний кредит за місцем розміщення може бути зовнішнім і внутрішнім.

Внутрішній кредит виступає у таких формах: державні позики, перетворення частини вкладів населення у державні позики, запозичення коштів загальнодержавного позикового фонду, казначейські й гарантовані позики.

Державні казначейські позики як форма державного кредиту являють собою відносини надання фінансової допомоги (не мають комерційних цілей) підприємствам і організаціям за рахунок бюджетних коштів на засадах терміновості, платності й повернення. В Україні така форма кредиту використовується не дуже активно.

Гарантовані позики – це позики, гарантовані урядом до безумовного погашення позик (і відсотків за ними), наданих місцевим органам влади і управління чи господарськими організаціями. За ними уряд держави несе реальну фінансову відповідальність тільки за неплатоспроможності позичальника.

Зовнішній – міжнародний кредит – це сукупність відносин, за яких держава на світовому фінансовому ринку виступає або у ролі позичальника,

або кредитора. Аналогічно внутрішнім позикам вони надаються на умовах поворотності, терміновості й платності. Сума зовнішніх позик і нарахованих відсотків включається у державний борг країни. Зовнішні позики сприяють подоланню фінансових труднощів країни-одержувача і зміцнення її економічного потенціалу.

Існує декілька різновидів класифікації державних позик. Основні з них наведені на схемах 11.3 і 11.4.

Ефективність державних кредитних операцій (Е) визначається за формулою

$$E = (H_{\text{д кред}} - B_{\text{д кред}}) / B_{\text{д кред}} \times 100\% , \quad (11.1)$$

де $H_{\text{д кред}}$ – надходження за системою державного кредиту;

$B_{\text{д кред}}$ – витрати за системою державного кредиту.

Слід зазначити, що в умовах перехідного періоду держкредит повинен використовуватися не тільки як джерело залучення фінансових ресурсів, але й ефективного інструмента централізованого кредитного регулювання економіки. Кредит відіграє специфічну роль в економіці, бо він не тільки забезпечує безперервність виробництва, але й прискорює його. Кредит сприяє економії витрат обігу. Це досягається за рахунок:

а) скорочення витрат з виготовлення, випуску, обліку і збереження грошових знаків, підготовлена до випуску частина готівки виявляється непотрібною;

б) прискорення обігу коштів, багаторазове використання вільних коштів;

в) скорочення резервних фондів.

В умовах економічного підйому, достатньої економічної стабільності кредит виступає фактором зростання. Перерозподіляючи величезні грошові й товарні маси, кредит підтримує підприємства додатковими ресурсами. Його негативний вплив може виявитися лише в умовах надвиробництва товарів. Особливо помітний такий вплив в умовах інфляції. Нові платіжні кошти, що

входять за допомогою кредиту в оборот, збільшують і без того надлишкову масу грошей, необхідних для обігу.

Використання державного кредиту спричиняє наявність *державного боргу*, який включає суми випущених і непогашених боргових зобов'язань держави (внутрішніх і зовнішніх) і відсотків за ними й надані іноземним кредиторам гарантії за кредитами місцевих органів влади та державним підприємствам, неоплачені державні замовлення, заборгованість по заробітній платі бюджетним організаціям, невідшкодований ПДВ та ін.

Управління державним боргом — одне з пріоритетних завдань фінансової політики держави, важлива умова її фінансової стабільності. Процес управління боргом має декілька етапів: залучення коштів; використання коштів; повернення боргу і виплата відсотків.

Державне управління залученням коштів, як правило, здійснюється в контексті бюджетного процесу, де законом «Про державний бюджет» на відповідний рік встановлюються граничні розміри боргу й державні гарантії щодо його повернення. Мета політики управління боргом – одержати найвищий ефект від фінансування за рахунок запозичених коштів й уникнути макроекономічних труднощів і проблем платіжного балансу в майбутньому.

Державний борг є:

- 1) внутрішній (*капітальний; поточний*);
- 2) зовнішній.

Внутрішній державний борг виникає перед населенням країни (резидентами) у випадку добровільного або примусового вилучення в нього коштів. *Добровільне вилучення* виражається у придбанні населенням на добровільній основі облігацій державної позики. *Примусове вилучення* відбивається в наявності прихованого дефіциту бюджету.

Внутрішній державний борг України включає:

- капітальний борг по заощадженнях населення в закладах Ощадного банку; грошові заощадження;
- страхові внески ;

– облігації державної безпроцентної і державної внутрішньої виграшної позики;

– державні казначейські зобов'язання ;

– сертифікати Ощадного банку СРСР;

– внески до Зовнішнього економбанку колишнього СРСР.

Види зовнішнього державного боргу (боргу перед нерезидентами):

– за видами кредитів: банківські; фірмові;

– за формами представлення: валютні; товарні;

– за цільовим використанням: інвестиційні; неінвестиційні;

– за умовами надання: пільгові; зі сплатою високих відсотків; на компенсаційній основі;

– за термінами повернення заборгованості: короткострокові (з терміном погашення до 1 року); середньострокові (з терміном погашення від 5 років до 10 років); довгострокові (з терміном погашення від 10 років і більше);

– за умовами повернення боргу: одноразові; рівними частинами; нерівними частинами.

До збільшення обсягу зовнішнього державного боргу призводить перевищення надходження в країну товарів і послуг з імпорту над їх експортом із країни.

Зовнішні позики й накопичення державного боргу через дефіцит державного бюджету вважаються обґрунтованими, якщо майбутні прибутки покривають суми, необхідні для його обслуговування.

За сумою державного зовнішнього боргу визначається коефіцієнт його обслуговування (*Коб.*):

$$Коб. = \text{Сума платежів із заборгованості} / \text{Обсяг валютних надходжень} \times 100\% \quad (11.2)$$

Прийнято вважати, що коефіцієнт обслуговування зовнішнього боргу не повинен перевищувати 25 %.

Управління розміщенням запозичених коштів є основним елементом усієї системи управління боргом держави. Тому залучені кошти повинні використовуватися для фінансування зростання виробничих потужностей. При цьому має збільшуватися виробництво товарів не тільки для внутрішніх потреб, а й експорт продукції, конче необхідний для одержання іноземної валюти на обслуговування та погашення зовнішнього боргу. Якщо цього не буде, то платежі з обслуговування боргу досягнуть неприпустимо високої частки експорту й вітчизняного виробництва. У результаті комерційні кредитори, побоюючись імовірних неплатежів, скорочуватимуть кредитування країни.

Обсяг залучених зовнішніх позик для будь-якої країни визначається двома факторами: по-перше, скільки капіталу країна може поглинути, по-друге, який обсяг боргу вона може обслуговувати без ризику виникнення кризи платежів. При обчисленні цих факторів повинні враховуватись як короткотермінові, так і довготермінові характеристики державного боргу. Тому важливою умовою збереження платоспроможності, довіри кредиторів і пом'якшення умов кредитування є економічне зростання.

Що стосується зовнішніх запозичень, то вони повинен використовуватися виключно для інвестицій, проте висока норма інвестицій є необхідною, але недостатньою умовою для підтримки довіри кредиторів. Інвестиції повинні бути також ефективними в тому розумінні, що прибуток за інвестиціями повинен перевищувати вартість залучення капіталу. Позичкові ресурси, що інвестуються нерозумно, є більшою небезпекою, ніж повна відсутність зовнішніх позик. Зовнішній борг може зростати швидше, ніж експорт лише протягом визначеного часу і тільки в тому разі, якщо борг щодо експорту невеликий.

Існує один негативний елемент економічної політики, який є спільним для всіх країн, що схильні мати проблеми з погашенням та обслуговуванням державного боргу. Це неспроможність контролювати дефіцит державного бюджету.

Управління як зовнішнім, так і внутрішнім боргом включає комплекс заходів щодо його обслуговування — це погашення позик, виплати процентів за ними, уточнення і зміни умов погашення випущених позик. Погашення позик здійснюється за рахунок бюджетних коштів. У деяких випадках держава вдається до рефінансування державного боргу, тобто погашення заборгованості шляхом випуску нових позик. Виплата процентів, вигащів, коштів із погашення позик становить основну частку витрат на обслуговування державного боргу. До інших належать витрати з виготовлення, пересилання і реалізації цінних паперів держави, проведення тиражів вигащів, тиражів погашення та деякі інші витрати.

Методами управління державним боргом є:

- конверсія,
- консолідація,
- уніфікація,
- обмін облігацій за регресивним співвідношенням,
- відстрочення погашення і анулювання позики.

Конверсія — це зміна доходності позики. Держава, як правило, зменшує розмір процентів, які мають виплачуватися за позиками. Збільшення строків дії випущеної позики називають *консолідацією*. Консолідація і конверсія можуть провадитися одночасно. *Уніфікація* позик — це об'єднання кількох позик в одну, коли облігації раніше випущених кількох позик обмінюються на облігації нової позики. У деяких випадках може здійснюватися обмін облігацій за регресивним співвідношенням, тобто коли декілька раніше випущених облігацій прирівнюються до однієї нової. Цей метод економічних обґрунтувань не має.

Відстрочення погашення позики, як правило, провадиться тоді, коли випуск нових позик є фінансово недоцільним, оскільки всі доходи від позик використовують на обслуговування раніше випущених позик. Усі зазначені методи застосовують і щодо внутрішнього боргу. Відстрочення погашення боргових зобов'язань, а також анулювання боргу може застосовуватися як до

внутрішніх, так і зовнішніх позик. *Анулювання* боргів може бути зумовлено фінансовою неспроможністю держави, тобто банкрутством, або політичними мотивами.

Методи покриття державного боргу наступні:

- використання валютних резервів держави;
- використання золотих резервів держави;
- збільшення обсягів експорту товарів і послуг;
- одержання іноземних позик і кредитів (у якості надзвичайного заходу).

Управління державним внутрішнім боргом України здійснюється Міністерством фінансів України у порядку, погодженому з Національним банком України. Розміщення боргових зобов'язань Уряду України і надання гарантій від імені Уряду України провадиться за його дорученням Міністерством фінансів України. Граничні розміри державного внутрішнього боргу України, його структура, джерела й строки погашення встановлюються Верховною Радою України одночасно із затвердженням Державного бюджету України на наступний рік. Рахункова палата здійснює контроль за утворенням і погашенням державного внутрішнього боргу України. Обслуговування державного внутрішнього боргу України здійснюється Міністерством фінансів України через банківську систему України шляхом проведення операцій по розміщенню облігацій внутрішніх державних позик, інших цінних паперів, їх погашенню і виплаті доходу по них у вигляді процентів та в іншій формі.

Суми і склад державного боргу України за 2002-2007 рр. наведені у додатках 20-21.

Необхідною умовою успішної виплати зовнішньої заборгованості є вирішення так званої «проблеми трансферту», яка має три аспекти:

1. Бюджетний: забезпечення перевищення прибутків над витратами, що вимагає реалізації системи заходів для збільшення бюджетних надходжень (шляхом створення Податкового кодексу, що стимулює приватні інвестиції) і зменшення бюджетних витрат (за рахунок обмежень державних інвестицій із широким залученням до інвестування комерційних банків, пенсійних фондів,

страхових компаній; з проведенням реформ у соціальній та житлово-комунальній сферах, щоб пільги одержували тільки ті, кому вони реально потрібні; з погашенням боргів перед бюджетом підприємствами-монополістами. скороченням бюрократичного апарату та ін.).

2. *Ресурсний*: виплата зовнішньої заборгованості за рахунок експортних надходжень або активного сальдо торговельного балансу.

3. *Системний*: нарощування фізичного обсягу експорту при адекватному збільшенні його вартісного обсягу.

Універсальні правила кредитно-валютної політики в умовах наявності великої зовнішньої заборгованості такі:

- 1) збільшення привабливості внесків у національній валюті;
- 2) стимулювання резидентів щодо кредитних операцій в національній валюті;
- 3) залучення середньо - й довгострокових фінансових коштів;
- 4) здійснення ефективного валютного контролю.

Питання до теми:

1. Охарактеризуйте соціально-економічну сутність державного кредиту, його роль у формуванні додаткових фінансових ресурсів держави та в покритті бюджетного дефіциту.
2. Наведіть класифікацію видів державного кредиту.
3. Перелічіть форми державного внутрішнього і зовнішнього кредиту дайте їм характеристику.
4. Розкрийте поняття державного боргу і джерел його погашення.
5. Якими факторами спричиняється зовнішній борг країни? Внутрішній борг?
6. Які є форми управління державним боргом?
7. Охарактеризуйте основні джерела погашення державних позик.
8. Охарактеризуйте способи коригування позикової політики.
9. У чому полягають переваги внутрішнього державного боргу над зовнішнім?

10. Особливості формування державного кредиту і державного боргу в Україні на сучасному етапі економічних відносин .

Література: 11,18,22,23,27.

СТРУКТУРНО - ЛОГІЧНІ СХЕМИ ДО ТЕМИ 11. ДЕРЖАВНИЙ КРЕДИТ І ДЕРЖАВНИЙ БОРГ

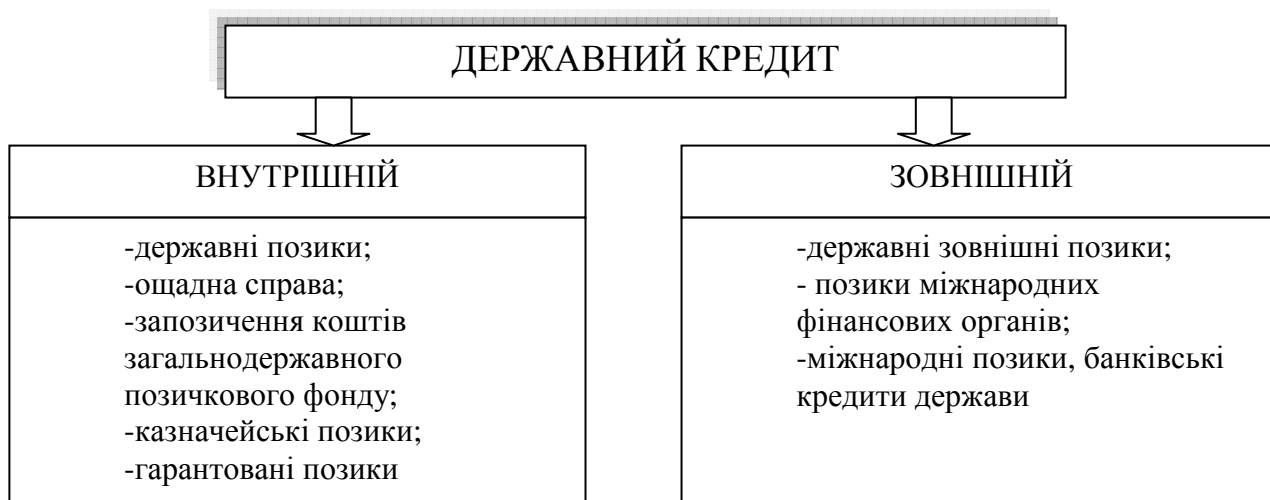
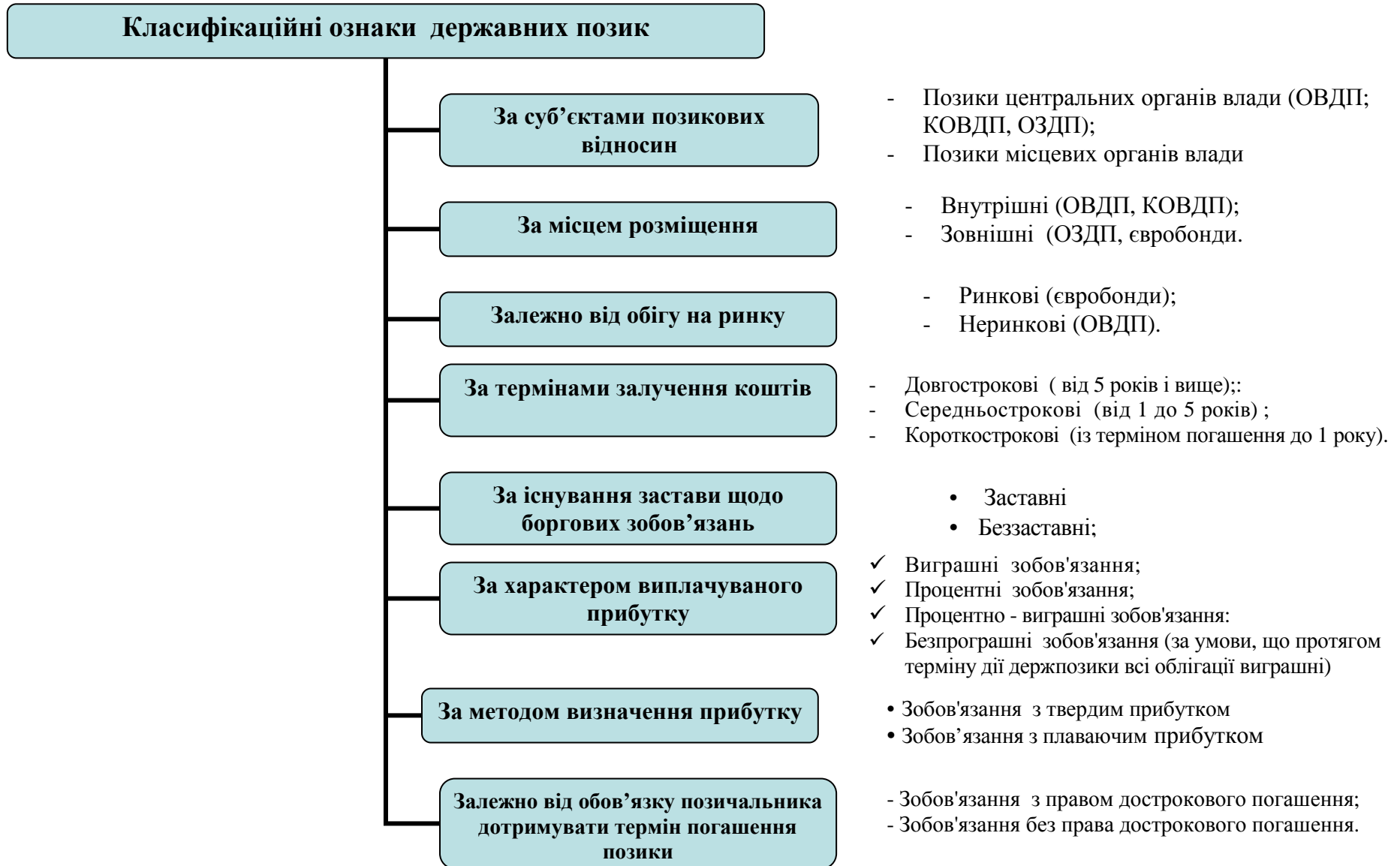

Схема 11.1 – Форми державного кредиту

Схема 11.2 – Структура державного боргу

ОВДП; ОЗДП – облігації внутрішніх (зовнішніх) державних позик.

Схема 11.3 – Класифікаційні ознаки державних позик

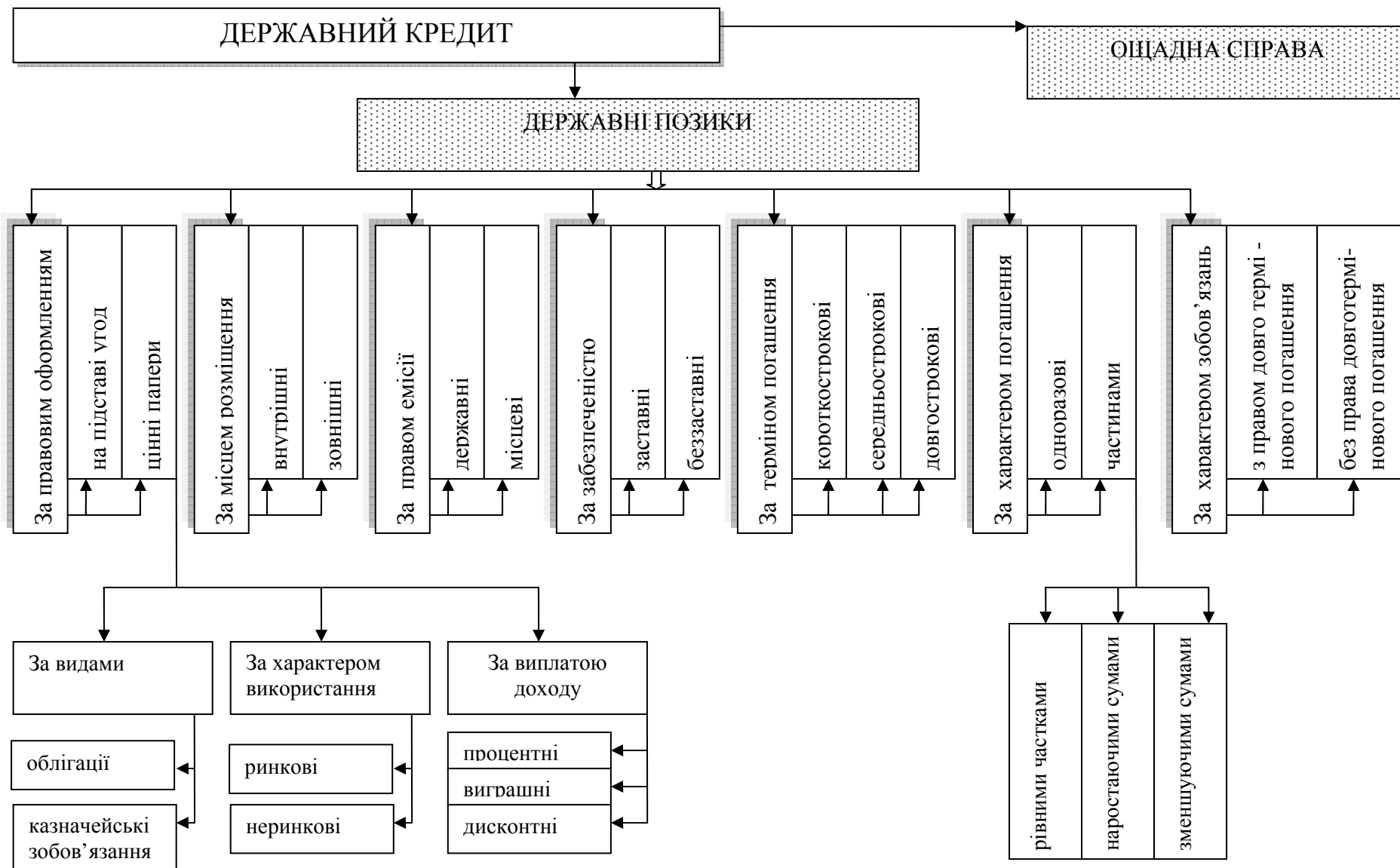

Схема 11.4 – Класифікація державного кредиту

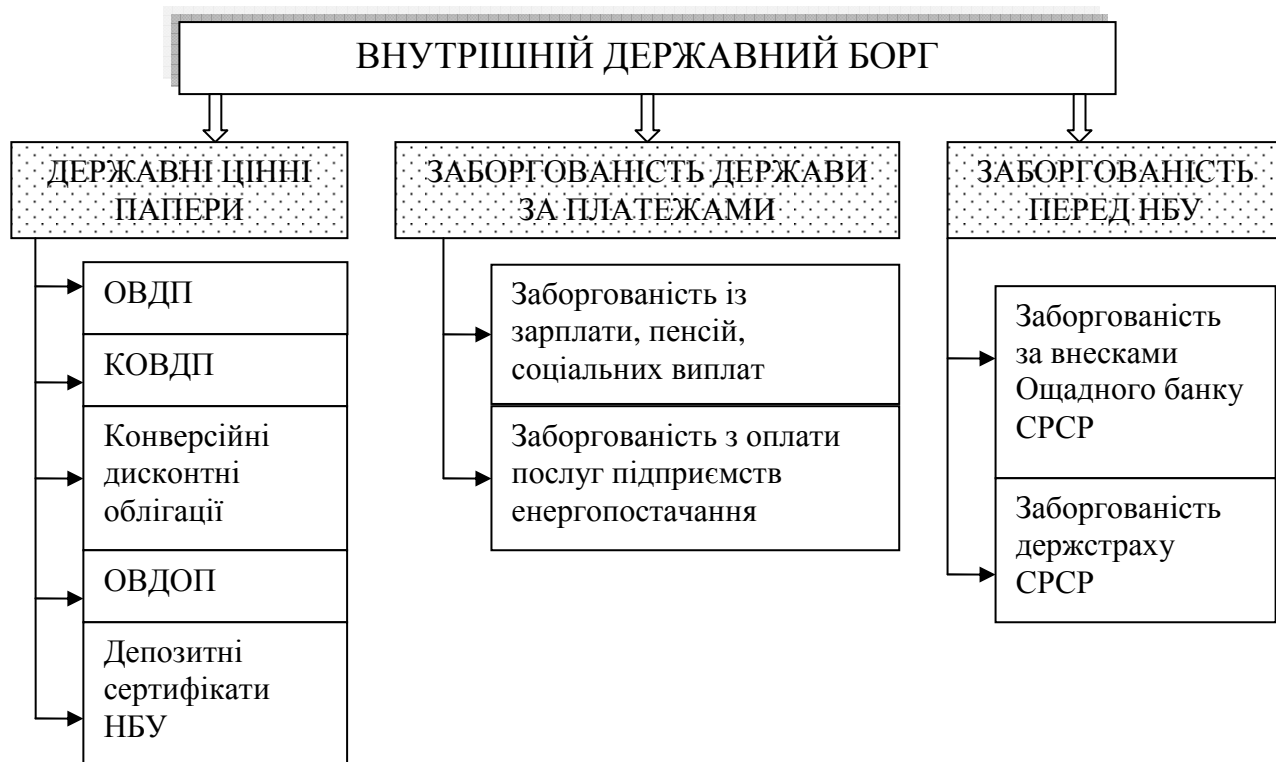

Схема 11.5 – Структура внутрішнього боргу України

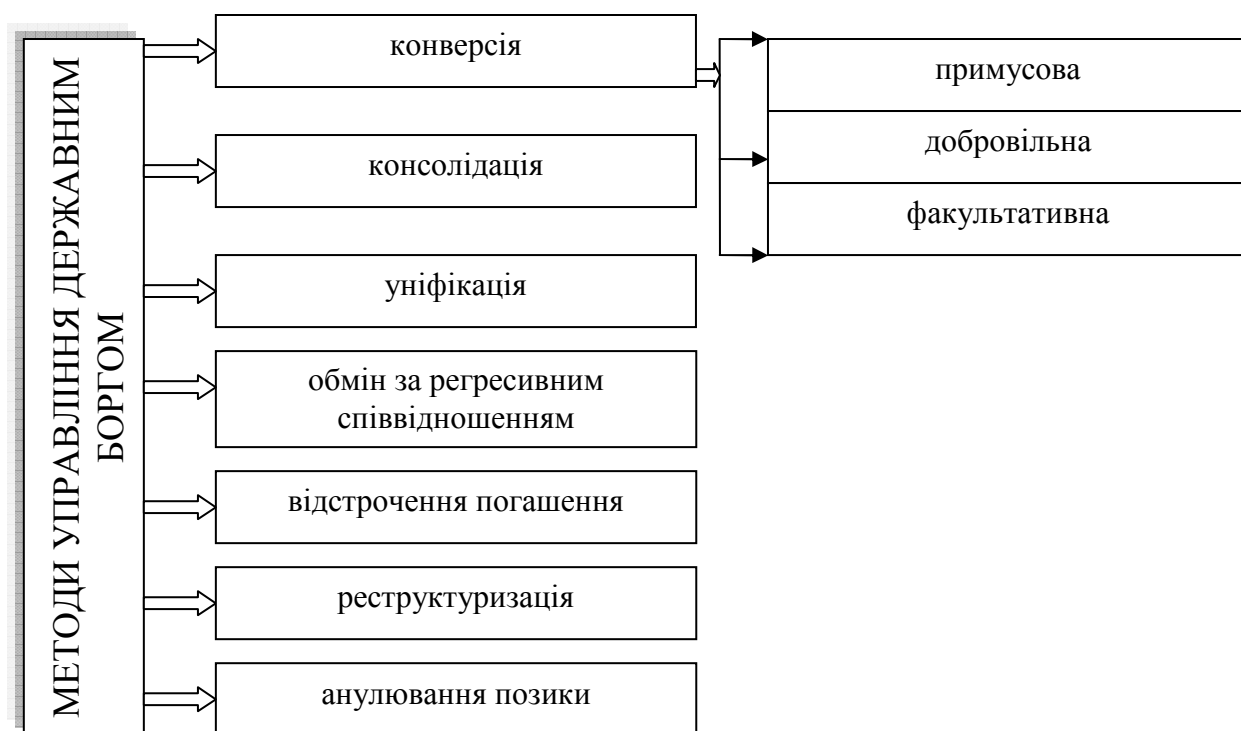

Схема 11.6 – Склад методів управління державним боргом

ТЕМА 12. СТРАХУВАННЯ І СТРАХОВИЙ РИНОК

Ключові слова: страхування, страховик, застрахований, страхові платежі, види страхування, обов'язкове страхування, добровільне страхування, страховий ринок, страхове відшкодування.

1. Страхування: його сутність, значення і функції.
2. Форми і види страхування.
3. Прибутки і витрати страховика, фінансові результати страхових компаній.
4. Страхування в Україні.

Страхування є самостійною сферою фінансової системи і являє собою специфічний вид діяльності: займається фінансовою стороною таких явищ і процесів, що за своєю природою є ймовірними (можуть наступити або не наступити) і проявляються у масі випадків.

Економічна сутність страхування полягає в утворенні спеціалізованими організаціями – страховими компаніями (страховиками) з внесків страхувальників страхового фонду, з якого відшкодовуються збитки, понесені страхувальниками в результаті страхових випадків.

Страховик – юридична особа (страхова компанія), яка бере на себе зобов'язання щодо створення колективного страхового фонду і виплати з нього страхового відшкодування, діє на основі комерційного розрахунку на підставі статуту та відповідної ліцензії. Страхові фонди у межах чинного законодавства можуть використовуватися страховими компаніями в їх фінансовій діяльності (в основному для розміщення на фінансовому ринку з метою отримання доходів від інвестиційної і кредитної діяльності).

Страхувальник – юридична чи фізична особа, яка згідно з відповідним договором із страховиком сплачує до страхового фонду страхові внески.

Застрахований – юридична чи фізична особа, якій належить страхове відшкодування при настанні страхового випадку.

Страховий ринок – сукупність страхових компаній і послуг, що ними надаються.

Страховий поліс – документ, що засвідчує факт страхування.

Страховий випадок – можлива подія, яка може спричинити збитки.

Страхові фонди – цільові фінансові ресурси, призначені для відшкодування збитків. Можуть створюватися у формі *самострахування* (юридична чи фізична особа формує власні страхові (резервні) фонди); *централізованого страхового забезпечення* (заснованого на державній відповідальності й відшкодуванні втрат і збитків за рахунок державних коштів); колективних страхових фондів, що створюються за рахунок внесків всіх учасників і відшкодування збитків тим, хто їх зазнав внаслідок певних обставин, і ґрунтуються на солідарній відповідальності.

Для покриття невідкладних непередбачених витрат, викликаних виникненням несподіваних обставин, створюються спеціальні резервні фонди, що називаються страховими резервами або страховими фондами. Економічна категорія, сукупність форм і методів формування цільових грошових фондів і їхнього використання для відшкодування збитку при різних несприятливих явищах, а також на надання допомоги громадянам і (чи) їхнім родинам при настанні визначених подій у їхньому житті (смерті, травми, інвалідності і т.д.). Страхування реалізується через страхові правовідносини.

Резервні (страхові) фонди класифікують за наступними ознаками:

1. За матеріально-речовинним складом:

- матеріальні;
- грошові;

2. За методами утворення:

- добровільні.;
- обов'язкові;

3. За ступенем централізації:

- державні резервні фонди;
- резервні фонди місцевого рівня;

4. За напрямками використання:

- для покриття збитків від стихійних лих усередині країни;
- для покриття збитків від стихійних лих за межами держави;
- для компенсації непередбачених витрат об'єктів бюджетної сфери.

До ознак, що характеризують категорію страхування, відносяться:

- виникнення при страхуванні грошових перерозподільних відносин, обумовлених можливістю настання непередбачених подій (страхових випадків), що можуть нанести матеріальні збитки як економіці держави, так і населенню;
- солідарне розкладання завданого збитку між учасниками страхування, що зумовлює повернення коштів страхового фонду;
- замкнений характер процесу страхування, що зумовлює зворотність коштів, мобілізованих до страхового фонду;
- перерозподіл збитків як між територіальними одиницями, так і перерозподіл збитків у часі (страхові фонди регіонів формуються щороку в зв'язку з непевністю настання страхового випадку);
- повернення коштів, мобілізованих у страховий фонд при настанні страхового випадку і резервування їх у разі ненастання задля відшкодування надзвичайних збитків у несприятливому періоді.

Таким чином, *страхування* – це система обмінно – перерозподільних відносин з приводу формування і використання колективних страхових фондів для відшкодування збитків, заподіяних за непередбачених обставин і надання матеріальної допомоги у разі настання певних подій на засадах солідарної відповідальності.

Страхові відносини включають:

- страхові платежі (одноразове чи поетапне перерахування коштів страхувальника страховикові на основі установлених страхових тарифів, які відображають ціну страхування);
- виплату страхового відшкодування (виплата страховиком застрахованому (*отримувачу*, у випадку, коли відшкодування не може отримати застрахований) повної або часткової суми понесених збитків;

– перестраховання (передання договору страхування від одного страховика до іншого разом з передачею певної частки ризиків та відповідальності);

– розміщення тимчасово вільних коштів на фінансовому ринку та отримання доходів від цього заходу з розподілом їх як в розпорядження страховика, так і для формування страхових фондів, що зумовлює здешевлення страхування для страхувальників.

Страхові відносини є дуже різноманітними. Як правило, це дво- (між страховиком і страхувальником, який одночасно є застрахованим) чи тристоронні (між страховиком, страхувальником і застрахованим) відносини. У страхових відносинах можуть також брати участь кілька страховиків, коли один ризик розміщується частками між декількома страховиками з виданням на кожен страхову суму страхового полісу і перестраховання.

Сутність страхування виявляється в наступних його функціях:

– *ризикова* — головна функція, тому що страховий ризик як ймовірність збитків є пов'язаним з основними призначенням страхування — наданням грошової допомоги суб'єктам, що постраждали в результаті настання страхового випадку;

– *попереджувальна* – її сутність полягає в тому, що частина страхового фонду використовується на зменшення наслідків страхового ризику;

– *зберігальна* (накопичувальна) – дозволяє реалізувати збережені страховиком фінансові ресурси при страхуванні на дожиття до визначеної страхової події (до досягнення повноліття, весілля і т.п.);

– *контрольна* – виконання фінансового контролю за правильністю проведення страхових операцій і цільовим використанням фінансових ресурсів.

За формою страхування може бути обов'язковим і добровільним. *Обов'язкове страхування* зумовлено ризиками, пов'язаними з життям, втратою працездатності, виникненням збитків, які не можуть бути відшкодовані однією особою. Законодавством установлюється перелік об'єктів та механізм забезпечення реалізації обов'язкового страхування. Відповідальність за

проведення обов'язкового страхування покладена на державні страхові органи. Ним охоплюються всі об'єкти без заяв страхувальників, так як реєстрація об'єкта є підставою для обов'язкового страхування.

Добровільне страхування здійснюється за договором страхувальника і страховика.

Класифікація сукупності страхових відносин має такий вид:

1. *Майнове страхування* (об'єктом страхування виступають матеріальні цінності):

1.1. Страхування майна підприємств і організацій.

1.2. Страхування майна сільськогосподарських підприємств (об'єктом страхування виступають: врожай сільськогосподарських культур, багаторічні насадження, сільськогосподарські тварини — 70% від їх балансової вартості).

1.3. Страхування майна кооперативів і громадських організацій.

1.4. Страхування майна населення.

Призначення майнового страхування полягає у відшкодуванні збитку, що виражається в загибелі й пошкодженні яких-небудь предметів через настання страхового випадку. Страхувальником виступає власник майна. На страхування приймаються всі види майна, що належить підприємствам і організаціям — будинки, споруди, засоби транспорту, машини, устаткування, інвентар, товари, різні види сільськогосподарських культур і тварин, тобто основні й оборотні фонди (крім посівів і тварин), що страхуються виходячи з їх повної балансової вартості. Максимальний розмір страхового відшкодування визначається страховою сумою і виплачується при повній загибелі майна. При пошкодженні майна відшкодування складає частину страхової суми, яка залежить від ступеня пошкодження і способу відшкодування втрат.

2. *Соціальне страхування* — вид обов'язкового страхування; його, призначення — необхідність матеріального забезпечення громадян, які внаслідок визначених причин не можуть брати участі в суспільно-корисній праці і не спроможні за рахунок власної праці підтримувати своє існування.

Кошти соціального страхування використовують у вигляді грошових виплат, фінансування послуг і надання пільг:

а) грошові виплати — пенсії й оплата лікарняних;

б) фінансування послуг — оплата послуг закладів охорони здоров'я для відновлення працездатності, проведення оздоровчо-профілактичних заходів;

в) надання пільг — пільгові послуги для трудового навчання і працевлаштування інвалідів, надання їм послуг з протезування, юридичної допомоги, оплата послуг інтернатів і т.д.

3. *Особисте страхування:*

3.1. Особисте страхування (добровільне страхування життя і здоров'я, страхування дітей на певний строк — до настання повноліття, до весілля і т.д.). Може бути добровільним і обов'язковим (наприклад, страхування пасажирів і військових). Виконує ризикову і нагромаджувальну функції.

3.2. Страхування від нещасних випадків.

4. *Страхування відповідальності:*

4.1. Страхування кредитних ризиків, коли на страхування приймається ризик непогашених позичальником отриманих кредитів і відсотків по них (договір страхування припускає погашення від 50 до 90% суми непогашеного кредиту);

4.2. Страхування громадської відповідальності на випадок заподіяння збитку третім особам (водіїв автотранспорту, підприємців перед працівниками з найму, авіаційних перевізників, власників джерел забруднення навколишнього простору);

4.3. Страхування власників джерел підвищеної небезпеки (підприємств-виробників хімічних речовин).

5. *Страхування підприємницьких ризиків:*

5.1. Страхування на випадок неотримання прибутку.

5.2. Страхування непередбачених збитків, простоїв, зниження рентабельності, на випадок несплати рахунків і т.д.

б. *Медичне страхування*, яке може здійснюватись в обов'язковій і добровільній формі. Об'єкт страхування – здоров'я громадян.

Класифікація страхування наведена на структурно-логічній схемі 12.2.

Методи відшкодування втрат за настанням страхових випадків бувають:

– метод пропорційного відшкодування збитку (страхове відшкодування становить таку частину збитку, яку страхова сума складає стосовно страхової оцінки майна);

– метод «першого ризику», коли всі збитки, що не перевищують страхової суми, відшкодовуються повністю, а інші не відшкодовуються зовсім.

Розходження в розмірі відшкодування в даних методах виникає тільки у разі пошкодження майна, а при умові повної його загибелі сума страхового відшкодування буде однаковою.

Страховики є суб'єктами страхового ринку. Їх організаційно-правові форми діяльності включають державні страхові компанії, акціонерні товариства і товариства взаємного страхування, страхові пули. Посередниками в проведенні страхування виступають страхові й генеральні агенти, страхові брокери.

У процесі формування і розподілу страхового фонду формуються прибутки, витрати й фінансові результати страхових операцій страховиків.

До прибутків від страхової діяльності відносяться:

- зароблені страхові платежі по договорах страхування і перестрахування;
- відсотки від страхових сум, що виплачуються особам, які укладають перестраховальні договори;
- комісійні винагороди від операцій перестрахування;
- надходження із запасних або резервних фондів.

До витрат страхової діяльності відносяться:

- витрати на виплату страхового відшкодування та страхових сум;
- відрахування в запасні й резервні фонди (по кожному виду страхування й у цілому по всіх операціях);
- відрахування на попереджувальні заходи (від стихійних або нещасних випадків);

- витрати на ведення страхових справ.

Фінансові результати страхових операцій визначаються окремо по кожному виду страхування і по всіх страхових операціях у цілому. Визначення робиться шляхом зіставлення прибутків і витрат страхових організацій. У випадку, якщо прибутки перевищують витрати, страхова організація працює прибуткове. При перевищенні витрат над прибутками страхова організація працює зі збитком.

Загальний прибуток страховика складається з наступних складових:

- прибуток від страхової діяльності;
- прибуток від інвестування і розміщення тимчасово вільних коштів;
- прибуток від інших операцій.

За результатами діяльності страхової організації визначається *рентабельність страхових операцій* (відношення річної суми прибутку до річної суми платежів). Рентабельність визначається по кожному виду страхування й у цілому по всіх операціях

В Україні страхова діяльність регламентується Законом України «Про страхування», прийнятим у березні 1996 р. З метою виконання вимог даного Закону Міністерство фінансів України виконує такі функції:

- видача страховикам ліцензій на проведення конкретних видів страхування і перестрахування;
- встановлення правил формування, розміщення та обліку страхових резервів;
- узагальнення практики страхової діяльності. Розробка і подання у встановленому порядку пропозицій щодо розвитку і вдосконалення законодавства України про страхову діяльність;
- участь у здійсненні заходів щодо підвищення кваліфікації кадрів для страхової діяльності;
- ведення єдиного державного реєстру страхових організацій контроль за платоспроможністю страховиків у зв'язку з виконанням ними зобов'язань перед страхувальниками;
- розробка нормативної і методичної документації з питань страхової

діяльності.

За Законом України «Про страхування» пряму відповідальність перед страхувальниками несе страховик, але у випадку неплатоспроможності українського страховика або якщо в нього є укладений договір перестрахування, то вимоги до перестрахувальника-нерезидента проявляються у виконанні зобов'язання перед страхувальниками відповідно до цього договору, укладеного прямо із страхувальниками.

Прийнята урядом програма розвитку страхового ринку України на 2001 – 2004 рр. була спрямована на зростання його привабливості, перетворення страхування на ефективну складову соціального захисту населення. Для зростання фінансової надійності страхових компаній підвищені мінімальні розміри їх статутного капіталу (з 1.06.2003 р. – 1млн.євро, а для страхувальників життя – 1,5 млн.євро).

Економічна і політична ситуація в Україні на поточний час, існуюча структура українського страхового ринку, на думку спеціалістів, не сприяє зміцненню соціального захисту громадян і забезпеченню внутрішніх інвестицій. Діяльність деяких страхових компаній не сприяє зростанню довіри до галузі, що негативно впливає на її розвиток.

Зміцненню страхового ринку країни може сприяти тільки виважена стратегічна і жорстко контрольована програма державного рівня.

Питання до теми:

1. Охарактеризуйте соціально-економічну сутність, об'єктивну необхідність і роль майнового й особистого страхування у забезпеченні безперервності суспільного виробництва.
2. Які форми й методи страхового захисту, система страхових фондів, принципи обов'язкового і добровільного страхування?
3. Охарактеризуйте класифікацію страхування за об'єктами і за ознакою ризику.
4. Розкрийте поняття страхової послуги як елемента страхового ринку.

5. Охарактеризуйте сутність, умови, види, форми й роль страхування:
- а) майна юридичних і фізичних осіб;
  - б) особистого;
  - в) кредитних і фінансових ризиків;
  - г) медичного;
  - д) цивільної відповідальності;
  - е) екологічного;
  - є) перестраховування.
6. Дайте характеристику фінансових відносин страхових компаній.
7. Що Ви розумієте під поняттям «страховий ринок» і його організаційною структурою?
8. Розкрийте зміст державного нагляду за страховою діяльністю в Україні.
9. Який стан розвитку страхового ринку в Україні на сучасному етапі?

Література: 7,9,10,15,18,22.

СТРУКТУРНО - ЛОГІЧНІ СХЕМИ ДО ТЕМИ 12. СТРАХУВАННЯ І СТРАХОВИЙ РИНОК

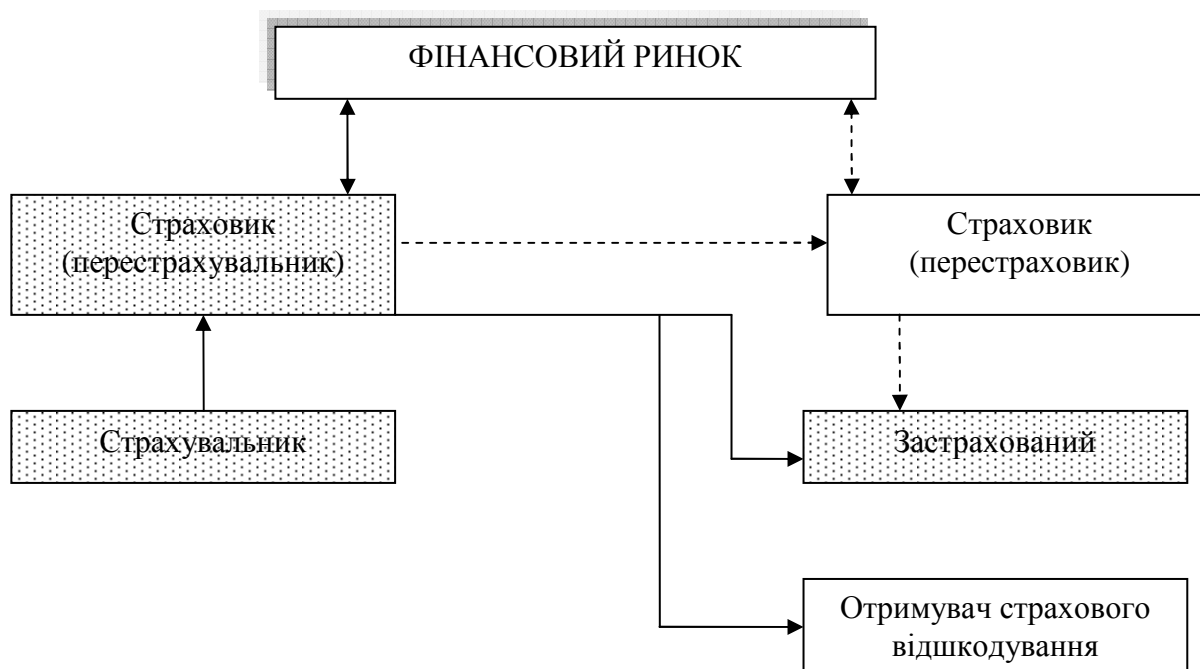

Схема 12.1 – Грошові потоки у страхуванні

Схема 12.2 – Класифікація страхування

ТЕМА 13. ФІНАНСОВИЙ РИНОК

Ключові слова: фінансовий ринок, грошовий ринок, фондовий ринок, кредитний ринок, ринок фінансових послуг, кредитна угода, ринок цінних паперів, цінні папери, акції, облігації, сертифікати, векселя, емітент, інвестор, фінансовий посередник, фондова біржа, інвестиційний фонд, реєстратор, депозитарій, первинний ринок цінних паперів, вторинний ринок цінних паперів, біржовий і позабіржовий обіг цінних паперів

1. Сутність і значення фінансового ринку в сучасних ринкових умовах.
2. Ланки фінансового ринку.
3. Умови створення і перспективи розвитку фінансового ринку в Україні.

Мобілізація переважної частини фінансових ресурсів суб'єктами підприємницької діяльності в ринкових умовах зумовлює функціонування такої сфери фінансової системи, як фінансовий ринок.

За економічною сутністю фінансовий ринок – це сукупність економічних відносин, пов'язаних з розподілом фінансових ресурсів, купівлею-продажем тимчасово вільних грошових коштів і цінних паперів.

Головною функцією фінансового ринку є забезпечення руху грошових коштів від одних власників (кредиторів) до інших (позичальників). Фінансовий ринок виступає як механізм перерозподілу фінансових ресурсів підприємств і заощаджень населення між суб'єктами господарювання й галузями економіки, «зв'язування» частини грошових коштів, не забезпечених споживчими товарами, а також як засіб покриття дефіциту державного бюджету. *Об'єктами* обмінно-перерозподільчих відносин виступають грошово-кредитні ресурси й цінні папери. *Суб'єктами* відносин є держава, підприємства різних форм власності, окремі громадяни.

Класифікацію видів фінансових ринків наведено на схемі 13.2.

За формою фінансових ресурсів фінансовий ринок поділяється на ринок грошей і ринок капіталів.

Ринок грошей – це короткотермінові високоліквідні й малоризикові фінансові активи, які придбаються у тимчасове користування. Інструменти цього ринку – казначейські векселі й короткострокові комерційні векселі.

Основне призначення ринку грошей полягає в забезпеченні оптимальної структури грошової маси та її кругообігу. Його обсяг залежить від кількості грошей в обігу, а структура визначається співвідношенням різних грошових складових.

Валютний ринок є процесом купівлі-продажу іноземних валют за національним курсом, що складається на основі попиту й пропозиції на ці валюти. Функції валютного ринку: своєчасне здійснення міжнародних розрахунків, страхування валютних ризиків; регулювання валютних курсів і диверсифікації валютних резервів; регулювання економічних і соціальних процесів у державі.

Ринок капіталів включає ринок фінансових інструментів, що характеризують право власності й довгострокові зобов'язання (через термін використання прирівнюються до власного капіталу). Ціною ресурсів на цьому ринку є дивіденди, курсові різниці й відсотки за довгостроковими позиками. Складовими ринку капіталів є ринок кредитів і ринок цінних паперів.

Ринок кредитів – це процес залучення коштів у грошовій формі на умовах повернення, платності й строковості. Кредитний ринок є одним із найстаріших сегментів фінансового ринку, він виник як закономірна реакція на потребу в додаткових фінансових ресурсах для здійснення процесу фінансового забезпечення підприємницької та інших видів діяльності юридичних і фізичних осіб. Функціонує на основі укладення кредитних угод і має договірний характер. Джерело коштів кредитного ринку – кошти банківських депозитних рахунків, залишки коштів на розрахункових та ін. рахунках юридичних осіб, вільні кошти населення, акумульовані центробанком.

Кредити бувають короткострокові, середньо- й довгострокові. За користування фінансовими ресурсами виплачуються певні відсотки, які є ціною кредиту, що встановлюється залежно від терміну кредитування. Кредити

національного банку характеризуються обліковою ставкою, що є визначальною у встановленні рівня процентних ставок. Високий рівень облікової ставки і її зростання свідчать про негаразди в економічних процесах держави і посилення інфляційного впливу.

Крім облікової, національний банк установлює ломбардну ставку, за якою центробанком надаються кредити під заставу цінних паперів.

Сегментом кредитного ринку є квазібанки, які умовно можна поділити на:

– фінансові інституції банківського профілю з обмеженим колом банківських операцій (лізингові, факторингові компанії, кредитні спілки, ломбарди та ін.);

– фінансові інституції небанківського спрямування, які маючи фінансові ресурси виконують кредитні операції (страхові компанії, інвестиційні компанії і фонди, пенсійні фонди, фінансові компанії) обмеженої кількості юридичних і фізичних осіб.

Ринок цінних паперів (ЦП), який називають фондовим ринком, – це сукупність відносин фінансового ринку, пов'язаних із випуском і обігом цінних паперів, а також форми й способи цього обігу, тобто це форма розподілу й перерозподілу фінансових ресурсів з метою повнішого забезпечення потреб економіки в ресурсах та їхнього ефективного використання. Це особлива сфера ринкових відносин, де завдяки продажу ЦП здійснюється мобілізація фінансових ресурсів для задоволення інвестиційних потреб суб'єктів економічної діяльності.

Взаємозв'язок кредитного ринку і ринку цінних паперів проявляється в *сек'юритизації*, коли, з одного боку, кредити мають властивості цінних паперів, оскільки приносять дохід і обертаються (тобто купуються і продаються), а з іншого – цінні папери виступають в якості документів, що підтверджують боргові або дольові (пайові) зобов'язання на кредитному ринку.

Цінні папери — це грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила, та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у

вигляді дивідендів або процентів, а також можливість передачі грошових та інших прав, що впливають з цих документів, іншим особам (ст. 1 Закону України «Про цінні папери і фондову біржу» від 18.06.91 р.). Закон України «Про цінні папери і фондову біржу» визначає умови й порядок випуску цінних паперів, а також регулює посередницьку діяльність в організації обігу цінних паперів в Україні. Відповідно до цього Закону можуть випускатися в обіг такі види цінних паперів: акції;облігації внутрішніх республіканських і місцевих позик, облігації внутрішніх республіканських і місцевих позик, облігації підприємств, казначейські зобов'язання держави, ощадні сертифікати, векселі, приватизаційні папери (сертифікати).

Акція – цінні папери без встановленого строку обігу, що засвідчує дольову участь у статутному фонді акціонерного товариства (АТ), дає право його власнику на отримання дивідендів, а також на участь у розподілі майна при ліквідації АТ. Риса акції: безстрокова, свідоцтво про участь у статутному капіталі

Облігації – цінні папери, що засвідчують внесення їх власником грошових коштів і підтверджують зобов'язання емітента відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу в передбачений в ньому строк з виплатою фіксованого %, що є основною рисою облігації.

Казначейські зобов'язання – вид цінних паперів на пред'явника, що розміщуються тільки серед населення і засвідчують внесення їх власником грошових коштів до бюджету і дають право на отримання фіксованого доходу.

Ощадний сертифікат – це письмове свідоцтво банку про депонування коштів.

Векселі – це цінні папери, письмове абстрактне й безспірне зобов'язання позичальника сплатити після настання строку визначену суму грошей власнику векселя.

Депозитне свідоцтво - це цінний папір, який підтверджує, що особа володіє акціями однієї з іноземних корпорацій, які зберігаються в одному з банків, і має право на одержання дивідендів.

Крім цінних паперів першого порядку існують такі види похідних цінних паперів як опціони, ф'ючерси, бони і т.д.

Фондова біржа – це організаційно оформлений, постійно діючий ринок, на якому здійснюється торгівля цінними паперами, як первинними, так і похідними. Тут визначаються привабливість і курс цінних паперів (індикативна функція). Біржа виробляє загальні правила проведення торгів і розрахунків після укладення угод, розповсюджує відповідну інформацію та підтримує професіоналізм учасників ринку (регулятивна функція), а також проводить певний контроль (контрольна функція), мета якого – забезпечення достовірності котирування цінних паперів і надійності біржової торгівлі.

Фінансові інструменти – документи, що мають грошову вартість, за допомогою яких здійснюються операції на фінансовому ринку. До основних фінансових інструментів належать цінні папери, свідчення про депозитні вкладення, кредитні угоди, страхові поліси тощо. Вони поділяються на три групи:

– пайові цінні папери, за якими емітент не бере відповідальність повернути грошові засоби, інвестовані в його діяльність, але які свідчать про участь в управлінні виробництвом і отриманні частки майна при ліквідації емітента;

– боргові цінні папери, за якими емітент несе відповідальність повернути у визначений термін кошти, інвестовані в його діяльність, або які не наділяють їхніх власників правом участі в управлінні виробництвом;

– похідні цінні папери, механізм обігу яких пов'язаний з пайовими, борговими цінними паперами та ін. інструментами.

Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку проводить реєстрацію цінних паперів і регулює їх кругообіг, забезпечує формування інфраструктури ринку, видає ліцензії фінансовим посередникам, які здійснюють операції з цінними паперами.

Ринок цінних паперів можна розмежувати на первинний і вторинний, біржовий і позабіржовий. *Первинний* – це ринок цінних паперів і повторних

емісій цінних паперів, на якому здійснюється їхнє початкове розміщення серед інвесторів. Головною метою *вторинного* ринку є забезпечення ліквідності цінних паперів, тобто створення умов для найкращої торгівлі ними. Це дає можливість власнику цінних паперів реалізувати їх у найкоротший термін при незначних варіаціях курсів і невисоких витратах щодо реалізації.

Біржовий ринок – ринок з найвищим рівнем організації, що максимально сприяє підвищенню мобільності капіталу і формуванню реальних ринкових цін на фін. вклади, що перебувають в обігу.

Позабіржовий ринок охоплює операції з цінними паперами поза біржею. Переважно на цьому ринку відбувається первинне розміщення, а також перепродаж цінних паперів тих емітентів, які не бажають виставити свої активи на біржу.

Особливе місце у фінансовому ринку посідають *фінансові послуги*, що являють собою сукупність різноманітних форм мобілізації і використання фондів фінансових ресурсів для фінансового забезпечення процесу виробництва, виконання робіт і надання послуг, які здійснюються на платній основі й мають відмінні риси свого функціонування. Можуть мати риси кредитних операцій, операцій оренди (лізинг), страхування тощо.

При проведенні фінансових послуг фінансовими посередниками виступають комерційні банки, небанківські кредитні установи, фінансові, факторингові й лізингові компанії, фондові й валютні біржі, інституційні інвестори.

Найбільш характерними фінансовими послугами є операції *лізингу* в межах довгострокової оренди, що проводяться суб'єктами лізингових операцій – лізингодавцями і лізингоодержувачами на підставі лізингових угод.

За *фінансового лізингу* орендар виплачує орендодавцю всю вартість орендованого майна. Після закінчення угоди об'єкт оренди повертається лізингодавцю або викупасться за залишковою вартістю, або укладається нова угода на оренду. Об'єктами фінансового лізингу є переважно виробничі будівлі й споруди.

За оперативного лізингу лізингова угода укладається на термін, що не перевищує періоду амортизації орендованого майна (2-5 років). Після закінчення терміну угоди вона може бути продовжена на нових умовах, або майно може бути повернене власнику чи викуплене за договірною ціною.

Таким чином, лізингові операції дають можливість суб'єктам господарської діяльності отримувати необхідні виробничі фонди без значних початкових витрат і уникнути витрат, пов'язаних з моральним старінням засобів виробництва.

Структура лізингового платежу регулюється законодавством і включає амортизацію, плату за кредит, прибуток лізингодавця, страхові і інші витрати лізингодавця, а величина лізингового платежу встановлюється безпосередньо лізингодавцем.

Держава використовує фінансовий ринок переважно для формування своїх доходів на позиковій основі, хоча певною мірою бере участь і у формуванні його ресурсного потенціалу, тобто виступає в ролі покупця фінансових інструментів.

Регулювання фінансового ринку України здійснюється державними органами регулювання Міністерством фінансів, Національний банк України (НБУ), Фондом державного майна України, а також Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку. НБУ здійснює емісію грошей, керує діяльністю фінансового ринку, здійснює регулювання і встановлює офіційні курси валют чи валютні коридори. На Міністерство фінансів покладена організація функціонування ринку цінних паперів.

Питання до теми:

1. У чому полягає сутність фінансового ринку, яка його роль в мобілізації і розподілі фінансових ресурсів?
2. Охарактеризуйте класифікацію фінансових ринків.
3. Які Ви знаєте цінні папери? Дайте їх характеристику.
4. Що Ви знаєте про правове регулювання фінансового ринку?

5. Дайте характеристику змісту і складу інфраструктури фінансового ринку.
6. Охарактеризуйте природу і роль фінансових інститутів в економіці.
7. Що Ви знаєте про ризик і ціну капіталу?
8. Які Ви знаєте фінансові інструменти грошового ринку як складової фінансового ринку?
9. Розкрийте зміст ринку капіталів (фондового ринку).
10. Розкрийте сутність, основи організації і діяльності фондової біржі.
11. Розкрийте сутність і наведіть приклад фінансових послуг на фінансовому ринку України. Охарактеризуйте сегменти ринку фінансових послуг.
12. Чим зумовлена необхідність державного регулювання ринку цінних паперів і якими методами воно здійснюється в Україні?
13. Охарактеризуйте сучасний стан і перспективи розвитку фінансового ринку в Україні.

Література: 13,15,18,22.

СТРУКТУРНО - ЛОГІЧНІ СХЕМИ ДО ТЕМИ 13.

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

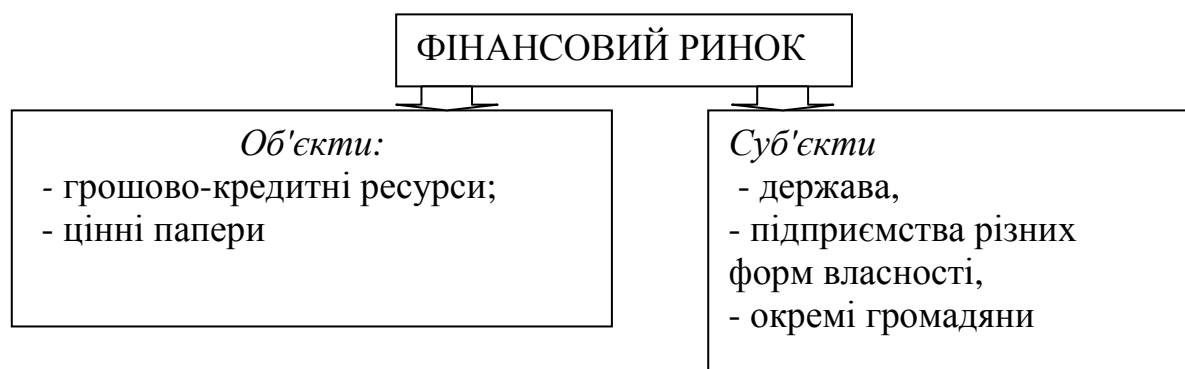

Схема 13.1 – Об'єкти й суб'єкти фінансового ринку

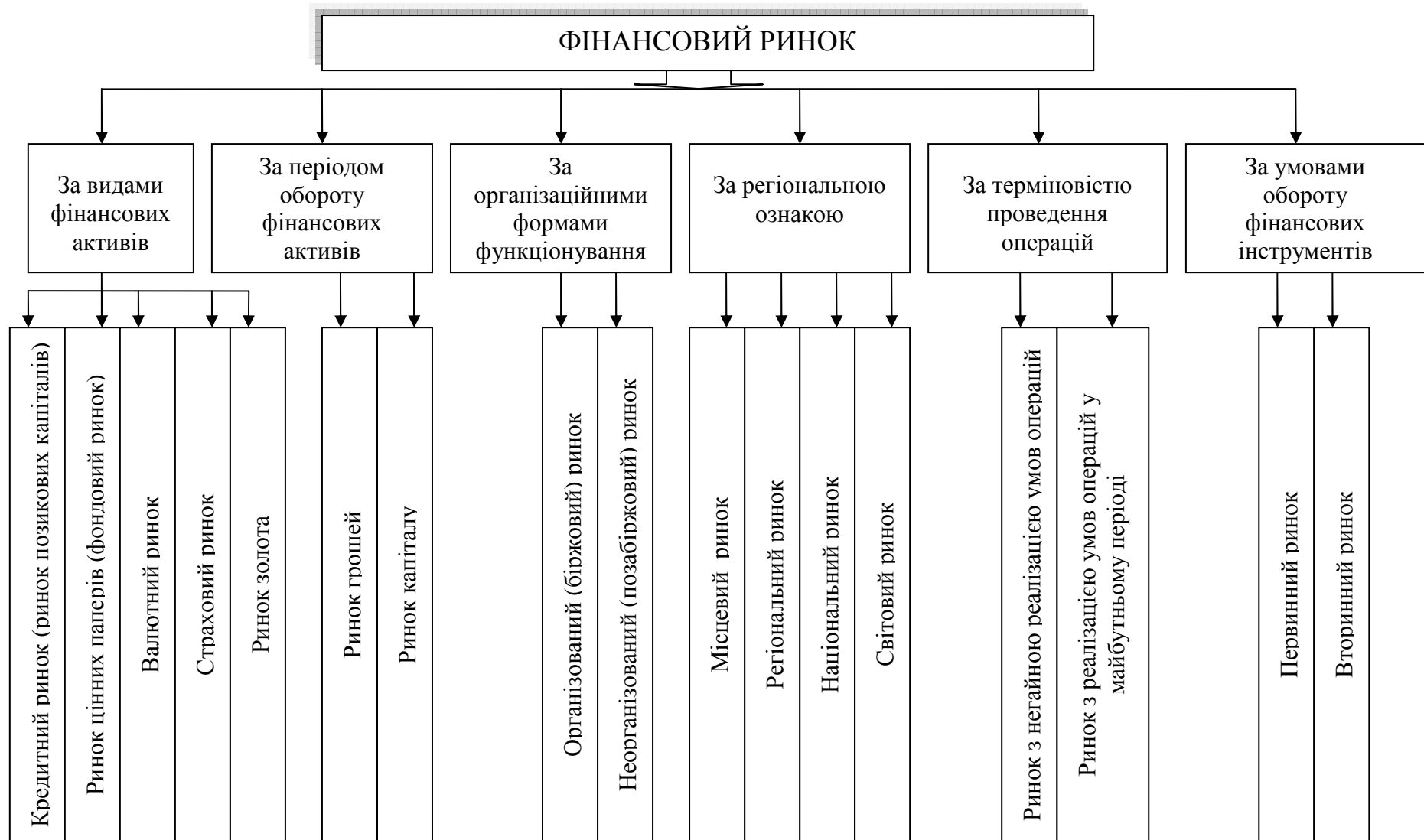

Схема 13.2 – Класифікація видів фінансових ринків

Схема 13.3 – Суб'єкти фондового ринку України

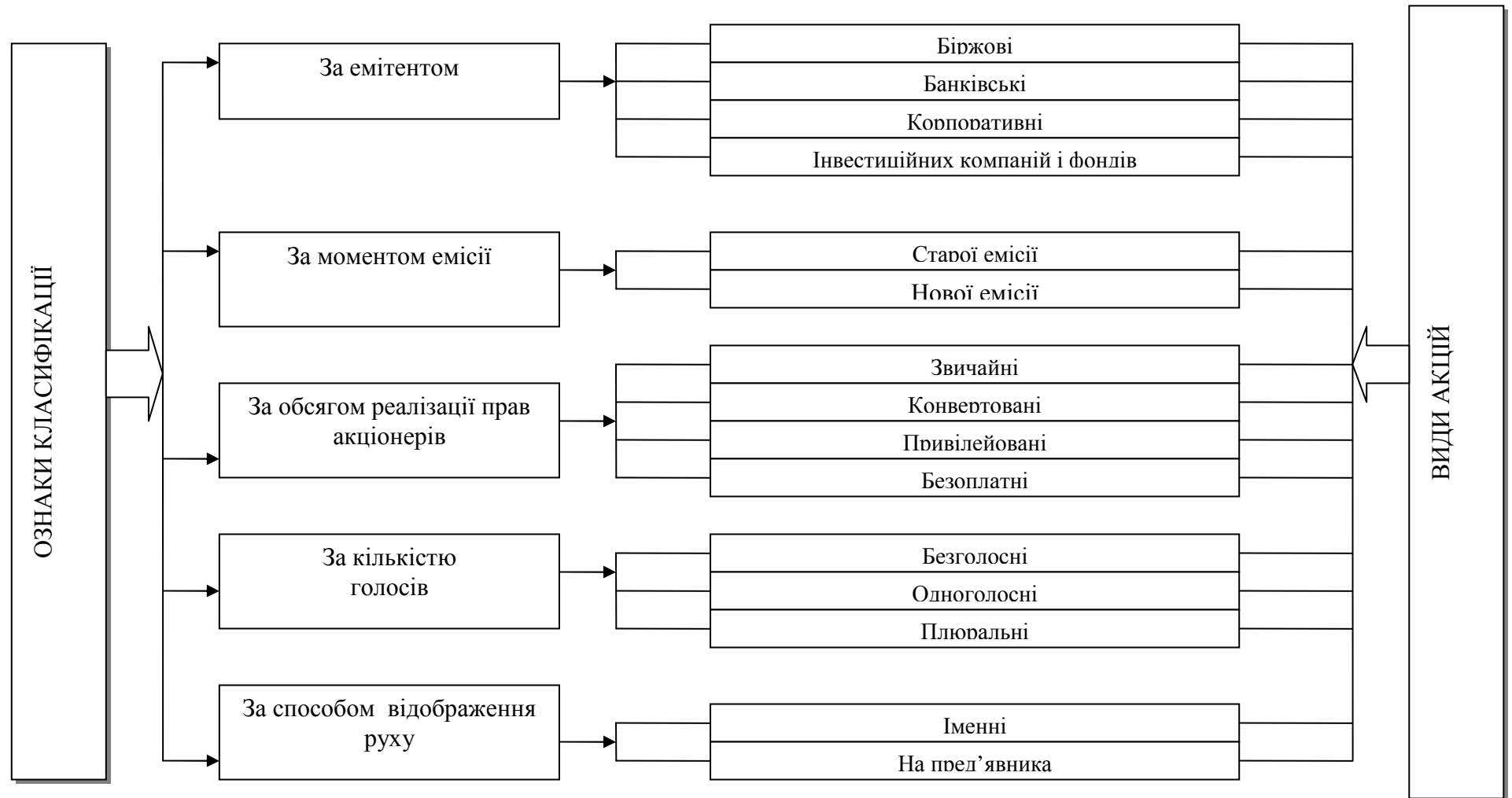

Схема 13.4 – Класифікація акцій

Схема 13.4 – Класифікація облігацій

ТЕМА 14. МІЖНАРОДНІ ФІНАНСИ

Ключові слова: фінанси міжнародних організацій, міжнародні розрахунки, платіжний баланс, валютний курс, міжнародна грошова одиниця, міжнародні фінансові операції, валютне регулювання, валютні інтервенції, міжнародні фінансові організації, ООН, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Європейський банк реконструкції і розвитку, Європейський інвестиційний банк, зовнішньоекономічна діяльність

1. Міжнародні фінанси як сфера фінансової системи.
2. Міжнародні фінансові організації та інститути як ланки міжнародних фінансів.
3. Міжнародні фінансові операції. Форми міжнародних розрахунків.
4. Сутність і принципи валютного регулювання. Валютне регулювання в Україні.
5. Сутність фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності України. Форми розрахунків та регулювання зовнішньоекономічної діяльності .

Економічні міжнародні відносини здійснюються у формі міжнародних фінансових відносин. Ринкова економіка кожної країни є відокремленою системою, що має певну національну специфіку, але завдяки виробничим і торговельним зв'язкам вона інтегрована до світової господарської системи, тобто економіка будь-якої країни не може бути ізольованою, економіки окремих країн об'єднуються у світову економічну систему на основі міжнародних фінансових відносин.

Фінансова система ринкової економіки сьогодні набула надзвичайно високого рівня розвитку як у національному, так і в міжнародному масштабі. Про це свідчить зростання концентрації фінансових ресурсів на макроекономічному рівні; підвищення рівня мобільності та взаємозв'язку фінансових ринків на базі новітніх інформаційних технологій; застосування

різноманітних фінансових інструментів макро- та мікроекономічної політики; глобалізація фінансових відносин.

Міжнародні фінанси являють собою сукупність відносин зі створення та використання грошових коштів, необхідних для здійснення зовнішньоекономічної діяльності державами, фірмами, іншими юридичними та фізичними особами.

Міжнародні фінансові відносини реалізуються у вигляді міжнародних грошових потоків. *Суб'єктами* міжнародних фінансових відносин виступають уряди, підприємства, фірми, банки, установи, фізичні особи.

Рух грошових потоків у світовому господарстві здійснюється в рамках взаємовідносин:

- між господарюючими суб'єктами різних країн;
- між державою і урядами інших країн і міжнародними організаціями;
- між державою і юридичними і фізичними особами інших країн;
- між державою і суб'єктами міжнародних зв'язків, міжнародними фінансовими інституціями.

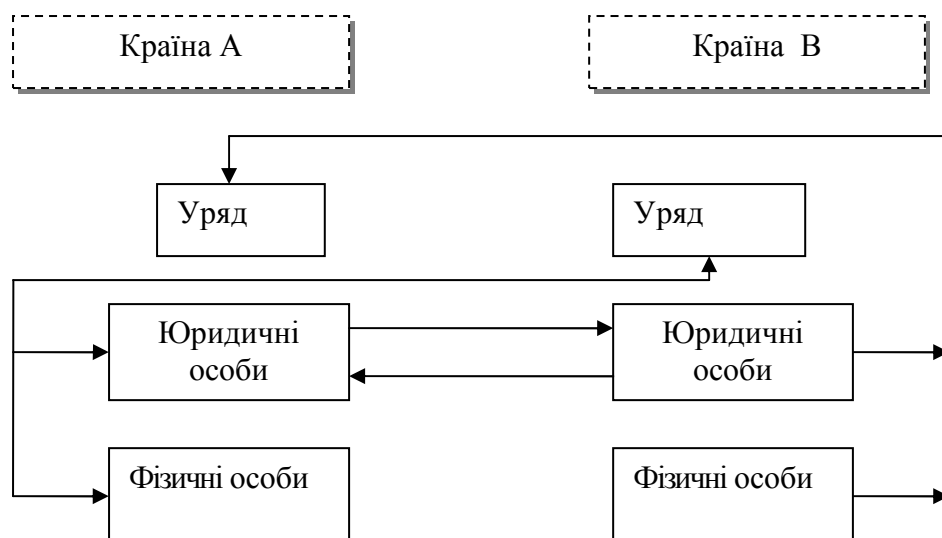

Рис. 14.1 – Грошові потоки в міжнародних фінансових зв'язках

Світові фінансові потоки обслуговують міжнародну торгівлю товарами, послугами, а також перерозподіл капіталів і робочої сили між країнами.

У концентрованому вигляді світові фінансові потоки можна представити як сукупність фінансових ринків і фінансових інститутів.

Фінансові потоки, забезпечуючи міждержавний перерозподіл грошових коштів, виконують такі функції:

- сприяють іноземному інвестуванню;
- активізують операції з цінними паперами та іншими фінансовими інструментами;
- розширюють діапазон валютних операцій.

У цілому перерозподіл фінансових коштів у світовому масштабі забезпечує зростання конкуренції і підвищення ефективності використання виробничих потужностей та інших ресурсів економічного розвитку.

У сфері міжнародних фінансів, крім національних суб'єктів (держава, юридичні і фізичні особи), можна виділити фінанси міжнародних фінансових інституцій та міжнародного фінансового ринку, що є ланками (складовими) міжнародних фінансів.

Фінансова діяльність міжнародних організацій здійснюється за їх статутами і пов'язана з формуванням і використанням їх бюджету та цільових фондів. Формування доходів здійснюється насамперед за рахунок внесків країн, що входять до складу даних організацій. Використання коштів проводиться на основі затвердженого бюджету. Провідні міжнародні організації – Організація Об'єднаних Націй (ООН) та Європейський союз (ЄС)

Головним завданням ООН є підтримання миру. До сфер її діяльності також входять економічні, соціальні й гуманітарні проблеми, права людини, охорона навколишнього природного середовища. Діяльність ООН здійснюється через керівні органи та спеціалізовані організації. Бюджет ООН формується за рахунок внесків країн-учасниць. Їх розмір визначається залежно від рівня економічного розвитку країни. В основі розрахунків лежить норматив платежів, який залежить від обсягів ВВП даної країни.

Сьогодні ООН переживає фінансову кризу, пов'язану з тим, що багато країн мають заборгованість щодо внесків до її бюджету. Це істотно звужує фінансові можливості ООН, ускладнює фінансування передбачених заходів.

Бюджет ЄС формується за рахунок надходжень від країн - членів Союзу. Всі доходи поділяються на дві групи: внески країн-членів та доходи бюджету ЄС. Внески кожної країни до бюджету визначаються залежно від рівня її економічного розвитку, який відображається у виробленому ВВП. Специфікою бюджету ЄС як ланки міжнародних фінансів є наявність власних доходів. До них належать мито і сільськогосподарські податки, якими обкладаються продукти, що імпортуються з країн, які не є членами Союзу, а також податок на додану вартість, який встановлюється за єдиною для всіх країн ставкою по відношенню до уніфікованої в усіх країнах бази оподаткування.

Міжнародні фінансові інституції поділяються на дві групи: світові й регіональні. До світових відносяться Міжнародний валютний фонд (МВФ), група Світового банку та Банк міжнародних розрахунків. Регіональні інституції створюються за континентальною ознакою: Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР); Азіатський банк розвитку; Африканський банк розвитку; Міжамериканський банк розвитку, Лондонський та Паризький клуби кредиторів та ін.

МВФ є провідним світовим фінансовим інститутом. Основними цілями його діяльності є сприяння розвитку міжнародної торгівлі й співробітництва у сфері валютного регулювання та надання кредитів у іноземній валюті для вирівнювання платіжних балансів країн - членів Фонду, за рахунок внесків яких (квот) утворюється капітал МВФ. Діяльність МВФ охоплює три основні напрями: кредитування, регулювання міжнародних валютних відносин, постійний нагляд за світовою економікою. Обсяги кредитування насамперед залежать від резервної і кредитної часток та кредитної політики. Резервна частка становить 25% квоти даної країни, тобто ту частину, що внесена в іноземній валюті. У сучасних умовах, коли курси валют є плаваючими, а не фіксованими, роль МВФ полягає в узгодженні валютної політики країн-членів

Фонду. Безпосереднє фінансування пов'язане безпосередньо з квотами країн-учасниць і проводиться в межах їх резервної і кредитної часток. Система поетапного фінансування використовується МВФ за умови суттєвих і тривалих проблем платіжного балансу країн-позичальників та зумовлює подальші відносини Фонду з ними після безпосереднього фінансування (надання пільгових умов кредитування – під 0,5% на 10 років, спеціальне кредитування, яке використовується у виняткових умовах і включає компенсаційне фінансування та фінансування в разі непередбачуваних обставин, фінансування резервних запасів, зовнішнього боргу і фінансування системних трансформацій, зумовлених різким падінням надходжень від експорту та кардинальним ростом вартості імпорту в зв'язку з переходом до світових цін (зокрема на газ, нафту, електроенергію та ін.).

Важливою складовою діяльності МВФ є регулювання валютних взаємовідносин: без згоди МВФ країни-учасниці не можуть вводити обмеження за платежами і переказами за поточними міжнародними операціями, використовуючи дискримінаційні валютні засоби із застосуванням системи кількох видів валютних курсів.

МВФ здійснює детальний макроекономічний аналіз податкової, грошово-кредитної і валютної політики та стану платіжних балансів, формуючи масив інформації світової економіки в цілому і в розрізі окремих країн, на підставі якого складаються економічні прогнози, що дають можливість проводити координацію макроекономічних процесів країн-учасниць.

Другою за значенням у системі міжнародних фінансів є група Світового банку, яка включає до свого складу чотири міжнародні фінансові інститути: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР); Міжнародну асоціацію розвитку (МАР); Міжнародну фінансову корпорацію (МФК), Агентство з гарантування багатосторонніх інвестицій (БАГІ) та міжнародний центр урегулювання інвестиційних конфліктів (МЦУІК).

Основною метою діяльності МБРР є сприяння розвитку економіки країн-членів МБРР шляхом надання довгострокових кредитів та гарантування

приватних інвестицій, шляхом перерозподілу ресурсів банку (статутний капітал, створений за рахунок внесків країн-учасниць, які здійснюються через підписку на акції в межах установлених квот, залучення коштів через випуск облігаційних позик, резервний фонд). Основне завдання банку полягає у налагодженні співробітництва між центральними банками провідних країн світу та здійснення розрахунків між ними. Банк забезпечує також здійснення розрахунків між країнами, що входять до Європейської валютної системи. Він виконує депозитно-кредитні функції, здійснює валютні операції та операції на фондовому ринку. Кредитування здійснюється шляхом надання системних позик (надання урядами коштів під програми макроекономічної стабілізації та інституційні зміни, які можуть використовуватись позичальниками на власний розсуд, у тому числі на фінансування дефіциту бюджету за певних умов кредитних договорів) та інвестиційні кредити під конкретні інвестиційні проекти, які надаються терміном до 20 років під гарантії урядів.

МАР спеціалізується на наданні кредитів найбільшим країнам світу на термін до 50 років на пільгових умовах (0,75% річних).

БАГІ проводить страхування іноземних інвестицій у країнах, що розвиваються, на випадок політичних ризиків (націоналізація, війни, заворушення, зрив контрактів та ін.).

МФК надає кредити (без гарантії урядів) високорентабельним підприємствам країн, що розвиваються.

МЦУІК виконує функції з урегулювання спорів між урядами окремих країн і їх інвесторами.

В Європі в рамках ЄС функціонують Європейський центральний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) і Європейський інвестиційний банк.

Європейський центральний банк організований у 1999 р. у зв'язку з створенням єдиної європейської валюти – євро. Завдання і функції цього банку аналогічні функціям центральних банків.

ЄБРР проводить діяльність у країнах Східної і Центральної Європи, які здійснюють ринкові реформи.

Україна є членом ЄБРР з 1992 р. Не менше 60% кредитів ЄБРР має спрямовуватись у приватний сектор економіки і не більше 40 % у державну інфраструктуру.

Завданням Європейського інвестиційного банку є фінансування проектів, що мають регіональне, галузеве й загальноєвропейське значення (енергетика, транспорт, телекомунікації, а також проекти, пов'язані з охороною навколишнього природного середовища). Кредити надаються терміном від 20 до 25 років на ринкових умовах. Пільги встановлюються лише в тих випадках, коли передбачається боніфікація за рахунок бюджету ЄС.

У цілому всесвітні міжнародні фінансові інститути відіграють важливу роль у світовій економіці, забезпечуючи надійний рух міжнародних грошових потоків.

Головними каналами руху фінансових потоків є:

- валютно-кредитне й розрахункове обслуговування купівлі-продажу товарів і послуг;
- зарубіжні інвестиції в основний і оборотний капітал;
- операції з цінними паперами та іншими фінансовими інструментами;
- валютні операції;
- фінансове сприяння іншим країнам та державні внески в міжнародні організації.

Рух фінансових коштів міжнародного фінансового ринку здійснюється через банки, спеціалізовані фінансово-кредитні установи, фондові біржі, які всі разом формують міжнародний фінансовий ринок, що містить валютну, кредитну й фондову складові. Механізми міжнародного фінансового ринку забезпечують концентрацію, розподіл і перерозподіл тимчасово вільних грошових коштів між кінцевими споживачами. Спеціалізовані фінансові інститути обслуговують потреби урядів, фірм, юридичних і фізичних осіб, здійснюючи щорічно трансакції на суму близько 150 трлн. доларів.

Фінансові операції міжнародного фінансового ринку здійснюються на грошовому(валютному) ринку, міжнародному ринку кредитів та міжнародному фондовому ринках (цінні папери). Їх економічна природа змінюється під впливом науково-технологічної революції, транснаціоналізації та глобалізації економічних процесів.

Міжнародний грошовий ринок – це продаж і купівля іноземної валюти або цінних паперів в іноземній валюті на основі попиту і пропозиції, характеризується паритетом відсоткових ставок (interest rates parity). Це означає, що в умовах досконалої конкуренції очікувана доходність фінансових активів у різних країнах і на різних ринках повинна наближатися до однакової середньої величини (за умов елімінування ризиків). Це найбільш характерно для ринку євровалют.

Найбільшим світовим валютним ринком є Лондонський, на якому проводиться майже половина всіх валютних операцій. Головною особливістю та економічною привабливістю євроринку є відсутність урядового валютного контролю. Крім інших, суто адміністративних переваг, це дає змогу мінімізувати розрив між кредитною і депозитною відсотковими ставками до розміру, звичайно меншого, ніж на вітчизняних ринках.

Кредитні проценти на євроринку прив'язується до ставки продавця лондонського міжбанківського ринку депозитів (London Interbank Offered Rate – LIBOR). Позики євроринку найчастіше використовують для фінансування потреб в оборотних засобах. Особливість довгострокових операцій на євроринку полягає в тому, що вони здійснюються без посередників.

Міжнародний ринок кредитних ресурсів – це специфічна форма руху коштів між країнами, яка виконує функції забезпечення перерозподілу фінансових ресурсів, посилення акумуляції в рамках світового господарства, прискорення реалізації товарів (робіт, послуг) у всесвітньому масштабі. Коротко-, середньо- і довгострокові кредити надаються установами і організаціями (приватні банки, фірми, страхові організації) сфери міжнародних фінансових організацій, за допомогою яких здійснюється рух капіталів, під

цінні папери, нерухоме майно, векселі, товарні документи. За призначенням кредити поділяються на зв'язані, які мають цільовий характер і фінансові, які використовуються позичальником на власний розсуд.

У міжнародній практиці банківської діяльності з метою страхування поширена практика надання синдиційованих (консорціальних) кредитів, які надаються одному позичальнику двома або більше банками (синдикати), що об'єднали на певний час свої тимчасово вільні кошти на певний час.

Діяльність міжнародного кредитного ринку тісно пов'язана із світовим ринком цінних паперів, який було започатковано в США. Він відрізняється від традиційного банківського кредитування, оскільки спеціалізується переважно на емісії цінних паперів.

Головними ринками комерційних цінних паперів в Європі є:

- ринок єврокомерційних паперів (Eurocommercial paper Market - ECP-Market);
- ринок стерлінгових комерційних паперів (Sterling commercial paper SCP);
- ринок французьких комерційних паперів (French commercial Paper FCP);
- ринок голландських комерційних паперів (Dutch commercial Paper);
- ринок комерційних паперів швейцарського ринку.

Однією з новацій сучасного світового грошового ринку стала поява кредитних (відновлюваних) цінних паперів, забезпечених банківськими гарантіями. Уперше ці папери з'явилися саме на євrorинку у вигляді пільгових євровалютних кредитних цінних паперів. Механізм отримання позикових засобів на основі пільгового євровалютного цінного паперу полягає в емісії короткострокових (1-6 місяців) цінних паперів переважно у формі єврокомерційних векселів, які в міру убування терміну їхньої дії автоматично поновлюються. Поява кредитних цінних паперів сприяла збільшенню банківських доходів за рахунок комісійних, диверсифікації банківської діяльності, більшій надійності та стійкості цих фінансових інститутів.

Суть міжнародного довгострокового фінансового ринку полягає в розміщенні облігацій, що передбачає торгівлю цінними паперами. Такий ринок ще називають *фондовим ринком*, або ринком капіталів. Корпорації емітують облігації за межами своєї країни в різноманітних валютах для інвесторів, які працюють у світовому економічному просторі. Емітуються два типи облігацій: іноземні облігації та єврооблігації (євробонди).

Іноземні облігації (foreign bond) – це міжнародні облігації, емітовані іноземним позичальником і деноміновані у валюті країни розміщення. *Єврооблігації* (eurobond) - це міжнародні облігації, що емітуються міжнародним синдикатом і продаються за межами країни, у валюті якої вони деноміновані.

Переваги єврооблігацій полягають у спрощеному механізмі організації емісії, швидкості її здійснення, низьких витратах, відсутності оподаткування.

Одна з важливих особливостей післявоєнного розвитку фондового ринку - його інтернаціоналізація, яка була істотно прискорена повним скасуванням обмежень на переміщення капіталів у розвинутих країнах у 70-ті роки ХХ ст.

Сукупність валютних ринків включає: роздрібний ринок для *спотової* торгівлі за готівку; міжбанківський ринок для *спотової* і *форвардної* торгівлі; ринки для торгівлі ф'ючерсами й опціонами.

На міжнародному валютному ринку взаємодіють три найбільших учасники: державні центральні банки, корпорації і комерційні банки. Торгівля провідними світовими валютами здійснюється на *спотовому* й *форвардному* ринках. Торгівля на *спотовому ринку* (spot market) передбачає негайну, тобто в день укладання угоди, поставку купленого. Виконання цих угод забезпечує асоціація 12 нью-йоркських банків, яка називається Міжбанківською кліринговою системою (Clearing house Interbank Payment System - CHIPS). На *форвардному ринку* (forward market) комерційні банки й корпорації домовляються обміняти визначену суму в одній валюті на іншу за узгодженою ціною в певний момент у майбутньому.

Першооснову становлення світової валютної системи склала Бреттон-Вудська конференція, проведена в липні 1944 р. Основні риси Бреттон-Вудської валютної системи

були зафіксовані в статуті Міжнародного валютного фонду. Їх сутність полягає в наступному:

- функція світових грошей збереглася за золотом, але масштаби його використання в міжнародних валютних відносинах значно скоротилися;
- долар США був декларативно прив'язаний до золота в ролі еталону цінності валют;
- поряд із золотом в якості міжнародного платіжного засобу і резервної валюти використовується долар США і значно менше — англійський фунт стерлінгів. Резервні валюти обмінюють ся на золото;
- прирівнювання валют і їх взаємний обмін здійснюються на основі офіційно погоджених країнами-членами МВФ валютних паритетів, що виражалися в золоті або доларах США;
- усі валюти прив'язувалися до долара, а їх ринкові курси не повинні були відхилятися від фіксованих доларових паритетів більше ніж на 0,75%;
- розрахунки по платіжних балансах країни робили за допомогою обміну через централізовані канали золота на валюту або валюти на золото.

Ямайська конференція 1976 р. оформила нову світову валютну систему. У 1978 р. угода була ратифікована і були внесені відповідні зміни в Статут МВФ. Згідно з принципами нової системи базою були оголошені:

- СДР (SDR — Special Drawing Rights — спеціальні права запозичення);
- крім СДР країнам-учасницям було дозволено встановлювати паритетні співвідношення до будь-якої валюти, але не до золота;
- була юридично завершена демонетизація золота. Скасовано золоті паритети. США припинили обмін національної валюти на золото;
- було узаконено режим плаваючих валютних курсів замість фіксованих. Країнам було надане право вибору будь-якого режиму валютного курсу.

З часу проведення Ямайської конференції, яка узаконила цей процес, почалася ера змінних курсів валют, що продовжується дотепер. Існування регіональних валютних блоків, а також індивідуальних прив'язок курсів валют ряду країн до інших більш сильних валют або їх кошиків говорить не стільки про принципи системи валютного регулювання, скільки про його відсутність на сучасному етапі.

В умовах режиму змінних курсів немає однозначно тривожних симптомів, так само як і немає однозначних вимірів монетарної політики. Реакція фінансових ринків на урядові заходи часто здається нелогічною. Справа в тому, що на ринках домінують спекулятивні угоди. Режим змінних курсів

відкриває можливість одержання як надзвичайних прибутків, так і неймовірних збитків. Такі ринки чутливі до найменших змін показника інфляції.

Політика валютного регулювання кожної країни визначається її економічними інтересами в міжнародній торгівлі.

Валютний курс встановлюється залежно від попиту на валюту і її пропозиції: при перевищенні попиту над пропозицією валютний курс зростає, при зниженні попиту — курс падає.

Валютний курс являє собою реальний інструмент економічної політики, на який впливають різні чинники макроекономічного характеру: стан платіжного балансу, наявність і обсяг золотовалютних резервів, процентна ставка, міжнародний рух капіталу, іноземні інвестиції та ін.

У сучасному світі золотовалютні резерви скоріше впливають на валютний курс не прямо, а опосередковано як частина сукупного національного багатства країни. На валютний курс зараз впливають чинники безпеки. Зокрема, після вересневих подій 2001 р. в Нью-Йорку й Вашингтоні (терористичних нападів на США) на світових ринках спостерігалися різкі коливання цін на золото з тенденцією до зростання.

Валютне регулювання характеризує встановлений порядок визначення валютного курсу та його регламентування, здійснення валютних операцій суб'єктами валютного ринку (комерційними й центральним банками, юридичними і фізичними особами), порядок ввезення і вивезення іноземної та національної валюти, порядок проведення міжнародних розрахунків. Основою валютного регулювання є вплив на *валютний курс*. У більшості випадків кожна країна зацікавлена в стабільності національної валюти, адже це забезпечує стабільність як внутрішньої, так і зовнішньої економічної політики. Однак у певних умовах може проводитися політика як на зниження, так і на зростання курсу національної валюти.

Необхідність установалення реальних курсів валют привела до встановлення системи міжнародного валютного регулювання. Воно полягає у прийнятті загальних для всіх країн правил проведення валютних операцій.

Сьогодні створено досить надійні міжнародні й національні системи валютного регулювання. Вони дозволяють ефективно контролювати валютні курси. Разом з тим оскільки курс національної валюти відображає стан економіки країни, вони не мають на меті утримання валютного курсу за будь-яку ціну. Навпаки, це недоцільно і небезпечно. *Перевага ринкового механізму* якраз і полягає в тому, що він дає змогу встановити на певну дату курс валюти, максимально наближений до реального. Це, в свою чергу, ставить на міцну основу міжнародні фінансові відносини.

В Україні валютний курс встановлюється шляхом проведення торгів на Українській міжбанківській валютній біржі за валютами: долару США, євро, російському карбованцю, фунту стерлінгів та ін.

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД)

Фінанси зовнішньоекономічної діяльності включають у себе загальнодержавні фінанси, фінанси підприємств, організацій незалежно від форми власності й осіб, які здійснюють господарську діяльність без створення юридичної особи.

Об'єктом фінансів зовнішньоекономічної діяльності є економічні відносини, що виникають у процесі формування і використання прибутку та фондів у національній та іноземній валюті. *Суб'єктом* виступає зарубіжний партнер (іноземна держава, міжнародна організація, юридична особа тощо).

Загальнодержавні фінанси виступають у формі Державного фонду золотовалютних резервів, фінанси підприємств та інших господарських структур – у формі фондів валютних коштів за поставлену продукцію і послуги на експорт.

Фінанси зовнішньоекономічної діяльності підприємств являють собою сукупність економічних відносин щодо формування і використання прибутку і фондів грошових коштів, які виникають у процесі розподілу й перерозподілу частини суспільного продукту і національного доходу, отриманого від зовнішньоекономічної діяльності. Для фінансування зовнішньоекономічних

операцій на підприємстві створюється валютний фонд, який формується після обов'язкового продажу валютних коштів за рахунок частини валютної виручки, яка залишилась у розпорядженні підприємства й перерахована на поточний валютний рахунок в уповноваженому банку. Підприємства й організації, які не здійснюють зовнішньоторговельних операцій, формують валютні фонди за рахунок валютних ресурсів, придбаних на внутрішньому валютному ринку.

Кошти валютних фондів можуть використовуватися на проведення реконструкції, технічного переозброєння та оновлення виробництва експортної продукції, підвищення її якості й конкурентоспроможності, на фінансування науково-дослідних робіт, закупівлю нових технологій і ліцензій та інші цілі, дозволені чинним законодавством.

В основі *фінансового механізму* зовнішньоекономічної діяльності лежать законодавчі акти уряду країн (в тому числі і України) й міжнародні акти, що регулюють порядок здійснення зовнішньої торгівлі, ціноутворення, валютного регулювання, валютних платежів, функціонування ринку цінних паперів, кредитно-розрахункових операцій, оподаткування іноземних юридичних осіб.

Ефективність зовнішньоторговельних операцій залежить від структури зовнішньоторговельного обороту і застосовуваних цін.

Обов'язковою умовою успішності здійснення зовнішньоекономічної діяльності є постійний аналіз зміни курсу основних іноземних валют, балансу платежів країн, з якими передбачається здійснення угод.

Фінанси, одержувані від зовнішньоекономічної діяльності як держави, так і окремих суб'єктів господарської діяльності, виконують наступні функції:

- формування прибутків і фондів в іноземній і національній валюті;
- використання прибутків і фондів, утворених в результаті здійснення зовнішньоекономічної діяльності;
- контроль за формуванням і використанням відповідних ресурсів.

У балансі платежів міститься *п'ять рахунків*: рахунок торгівлі, рахунок послуг, поточний рахунок, рахунок переміщення капіталу, загальний рахунок.

Рахунок торгівлі показує різницю між експортом і імпортом товарів і послуг держави в національній валюті.

Рахунок послуг відбиває обсяг фінансових послуг, торговельної і військової допомоги, подарунків, know-how ("ноу - хау") та інших активів. У рахунку послуг містяться дані про плани і проекти будівництва підприємств; консультації з військових питань; дозволи на використання патентів (ліцензій); фінансові послуги (угоди про надання кредитів іноземним банкам або випуск облігацій і акцій на зовнішніх ринках); дослідження ринків збуту. Держава, що надає послуг більше, ніж одержує, має *позитивний рахунок послуг*.

Поточний рахунок – це алгебраїчна сума торговельного рахунку і рахунку послуг. При їх об'єднанні, наприклад, негативне сальдо торговельного рахунку може цілком перекрити позитивний рахунок послуг.

Рахунок переміщення капіталу показує чистий приплив або відтік різних капіталів, таких як портфельні інвестиції або прямі інвестиції. Прямі інвестиції складають більше 10% інвестицій в економіку інших країн. Якщо частка власника в закордонному проекті складає менше 10%, інвестиції називаються портфельними. Капітал може також імпортуватися або експортуватися через короткострокові або довгострокові позики з однієї країни в іншу. Всі операції з позиками відбиваються на рахунку переміщення капіталу платіжного балансу кожної країни. Позики з інших країн створюють *приплив капіталу*, а надання кредиту створює у платіжному балансі країни, що його надає, *відтік коштів*.

Загальний рахунок — це сума всіх рахунків у платіжному балансі. У спрощеному вигляді загальний рахунок є сумою поточного рахунку й рахунків переміщення капіталу. Загальний рахунок відбиває приплив і відтік коштів унаслідок різних короткострокових і довгострокових операцій держави з іншими країнами. Позитивне сальдо за загальним рахунком завжди дорівнює загальному припливу капіталу, а дефіцит загального рахунку завжди дорівнює загальному відтоку коштів.

Приплив або відтік фінансових коштів може бути в іноземній валюті, золоті або згідно із спеціальним правом запозичення. Вартість спеціального права запозичення визначається як середньозважена розміру п'ятьох валют: долара США, німецької марки, французького франка, фунту стерлінгів, японської ієни. Частка долара США в оцінці спеціального права запозичення складає 40%. є Одним з показників могутності держави є її золотовалютні резерви.

У реальній економіці на валютний курс справляють вплив конкурентоздатність вітчизняних товарів і динаміка цін на світовому ринку, а також політика стимулювання галузей, орієнтованих на експорт, стан державного бюджету, розміри зовнішніх запозичень як джерела фінансування бюджетного дефіциту. *До основних чинників, що впливають на курс будь-якої валюти* відносяться: стан національної економіки, стан платіжного балансу, рівень інфляції, міждержавна міграція короткострокових капіталів, співвідношення попиту і пропозиції на кожну валюту, суспільно-політичні, військові, природно - географічні, еколого-економічні чинники.

До чинників, що впливають на курс вітчизняної валюти на внутрішньому ринку, відносяться:

–необхідність виплати заробітної плати працівникам, що призводить до продажу валютних коштів суб'єктами економічної діяльності, які мають їх у своєму розпорядженні, на валютній біржі й накопичення національної валюти. У цьому випадку курс іноземної валюти знижується, а національної зростає. Особливо даний процес є характерним наприкінці календарного року, по закінченні квартального періоду, на початку сезону відпусток, перед великими календарними святами;

–сезонна грошова емісія (навесні — перед сільськогосподарськими посівними роботами, восени — перед збиральними сільськогосподарськими роботами), що приводить до збільшення обсягу національної валюти в обігу, зростання курсу іноземної валюти і, відповідно, до зниження курсу національної валюти.

На *зовнішньому ринку* на курс національної валюти впливають такі чинники:

- нестабільний політичний й економічний стан країни, чия валюта реалізується на зовнішньому валютному ринку;
- несприятливі природно-географічні й екологічні умови (стихійні лиха, землетруси, цунамі, повені, техногенно-екологічні катастрофи і т.п.);
- стан платіжного балансу (його дефіцит або профіцит);
- експортна конкурентоздатність національних товарів і послуг на світовому ринку;
- рівень внутрішніх оптових і роздрібних цін на товари й послуги;
- купівельна спроможність національної валюти на внутрішньому ринку.

Стратегією у визначенні курсу валют служить так званий підхід "BBC" (від англійського *band, basket crawl* – діапазон, корзинка, рухливість). Принцип діапазону обмежує гнучкість і дозволяє ринковим силам грати сигнальну роль, залишаючи за Національним банком повний контроль.

Принцип кошика валют, на відміну від прив'язки курсу до долара, враховує багатонаціональний характер торговельних інтересів держави.

Принцип рухливості враховує як показники інфляції в різних країнах, так і зростаючу роль реального курсу валюти, що відбивав би потреби зростання або допомагав реагувати на раптові зміни на світових ринках.

Зниження курсу вітчизняної валюти приводить до збільшення обсягу експортних операцій держави, припливу іноземних інвестицій. Підвищення ж курсу, навпаки, погіршує експортні можливості суб'єктів господарської діяльності.

Конвертованість національної грошової одиниці може бути:

- повною, коли наявне вільне обертання національної грошової одиниці у валюту інших країн (поширюється на всі категорії юридичних і фізичних осіб – власників національної валюти);
- частковою, поширюється на деякі угоди або на деякі категорії власників національної валюти:

–зовнішньою, припускає повну свободу обміну тільки для нерезидентів, тоді як фізичні і юридичні особи – резиденти держави подібною свободою не володіють;

–внутрішньою, припускає повну свободу обміну тільки для резидентів, а нерезиденти такою свободою обміну не володіють.

Важливим у зовнішньоекономічній діяльності держави (в тому числі і України) є *митне регулювання* зовнішньоекономічних зв'язків, яке здійснюється згідно із законодавством і міжнародними договорами. Митну політику держави визначає Верховна Рада України.

На єдиній митній території України оподатковуються митом товари, які ввозяться на її територію або вивозяться за її межі, або переміщуються транзитом по її території. *Ставки мита* єдині для всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності незалежно від форм власності, організації господарської діяльності й територіального розміщення, за винятком випадків, передбачених законом України та її міжнародними договорами.

Митний контроль і митне оподаткування на території спеціальних економічних зон регулюються відповідними законами України і міжнародними договорами, які встановлюють спеціальний правовий режим цих зон у кожному конкретному випадку. До суб'єктів ЗЕД, які проводять демпінг, а також до тих держав, які вдаються до дискримінаційних дій щодо України, можуть застосовуватися митні санкції, передбачені законодавчим актами України.

Таким чином, зовнішньоекономічна діяльність держави, будучи одним з найважливіших джерел формування доходної частини державного бюджету, в свою чергу визначається різними внутрішніми й зовнішніми чинниками, ігнорування яких може призвести як до зростання дефіциту бюджету, так і до порушення внутрішньої економічної рівноваги.

За умов ефективного використання зовнішньоекономічних чинників розвитку держава спроможна значно поліпшити внутрішню соціально-економічну ситуацію, стабілізувати процеси суспільного виробництва, забезпечити стале економічне зростання.

Фінанси як економічний інструмент господарювання використовують для здійснення інтеграції України в світову економіку.

Фінансовий механізм, який діє у сфері міжнародних економічних зв'язків України, виступає знаряддям реалізації фінансової політики держави в області міжнародного співробітництва.

Одним з напрямків впливу фінансів на розвиток міжнародних зв'язків є мобілізація ресурсів зарубіжних інвесторів. Зарубіжні інвестиції здійснюються у вигляді залучення засобів іноземних держав-інвесторів, іноземних комерційних організацій, міжнародних будівельних компаній для створення об'єктів в різноманітних галузях вітчизняної економіки. З метою стимулювання іноземних інвесторів встановлюється система фінансових, валютних і митних пільг.

Важливими джерелами фінансових ресурсів для України є цільові фонди й кредити Міжнародного валютного фонду (МВФ). Вони використовуються для надання фінансової підтримки та інтеграції України в світову економіку.

Питання до теми:

1. Розкрийте сутність, призначення і роль міжнародних фінансів.
2. Охарактеризуйте світові фінансові потоки.
3. У чому полягає сутність міжнародної фінансової інтеграції та її вплив на фінансові інтереси країни і регіонів.
4. Назвіть міжнародні фінансові інституції, охарактеризуйте їх завдання, сфери діяльності, формування капіталів і ресурсів.
5. Дайте характеристику міжнародному фінансовому ринку і його окремим складовим підсистемам: міжнародному ринку грошей (валютний ринок); міжнародному ринку кредитних ресурсів; міжнародному ринку цінних паперів.
6. Охарактеризуйте міжнародні розрахунки, їх державне регулювання і вплив на фінансово-економічний стан держави.
7. Що таке валютне регулювання?

8. Як формуються і використовуються бюджети ООН і ЄС?
9. Які функції виконує МВФ, як формується його капітал?
10. Які фінансові інституції входять до Світового банку?
11. Які завдання і функції МБРР, МАР, МФК та БАГІ?
12. Які завдання і функції Європейського центробанку, Європейського інвестиційного банку та ЄБРР?
13. Сутність зовнішньоекономічної діяльності.
14. Охарактеризуйте діяльність України в середовищі міжнародних фінансів.

Література: 15,20,22,24,27.

СТРУКТУРНО - ЛОГІЧНІ СХЕМИ ДО ТЕМИ 14. МІЖНАРОДНІ ФІНАНСИ

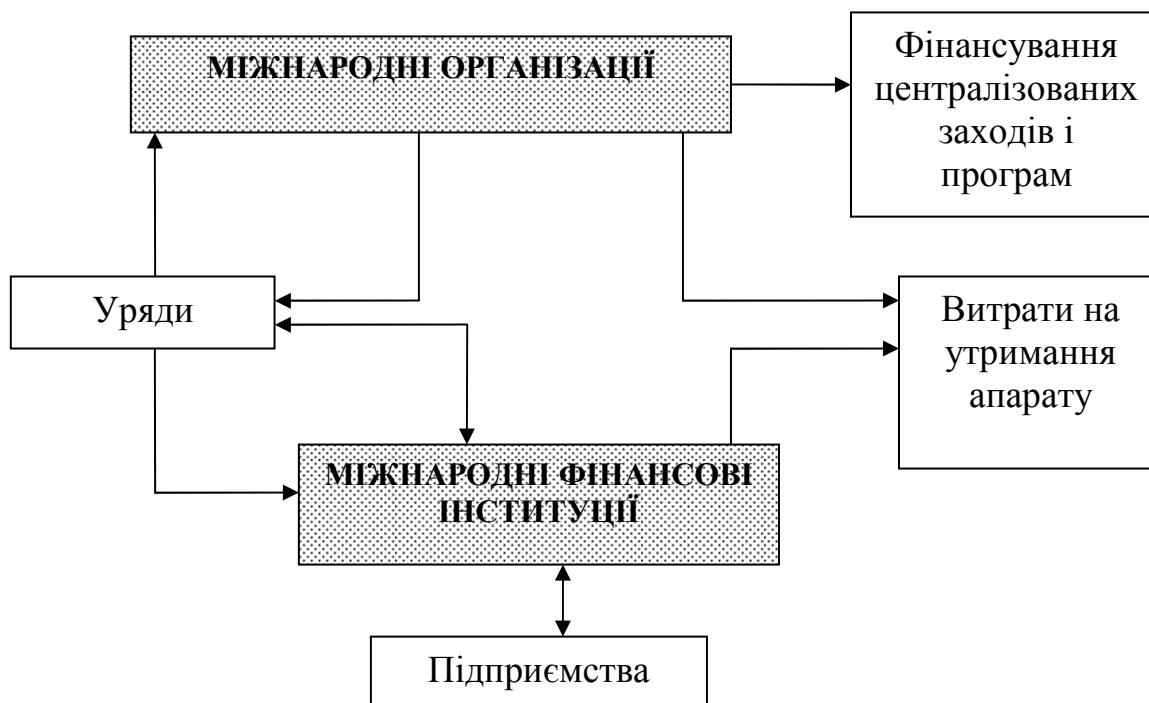

Схема 14.1 – Грошові потоки у сфері міжнародних фінансів

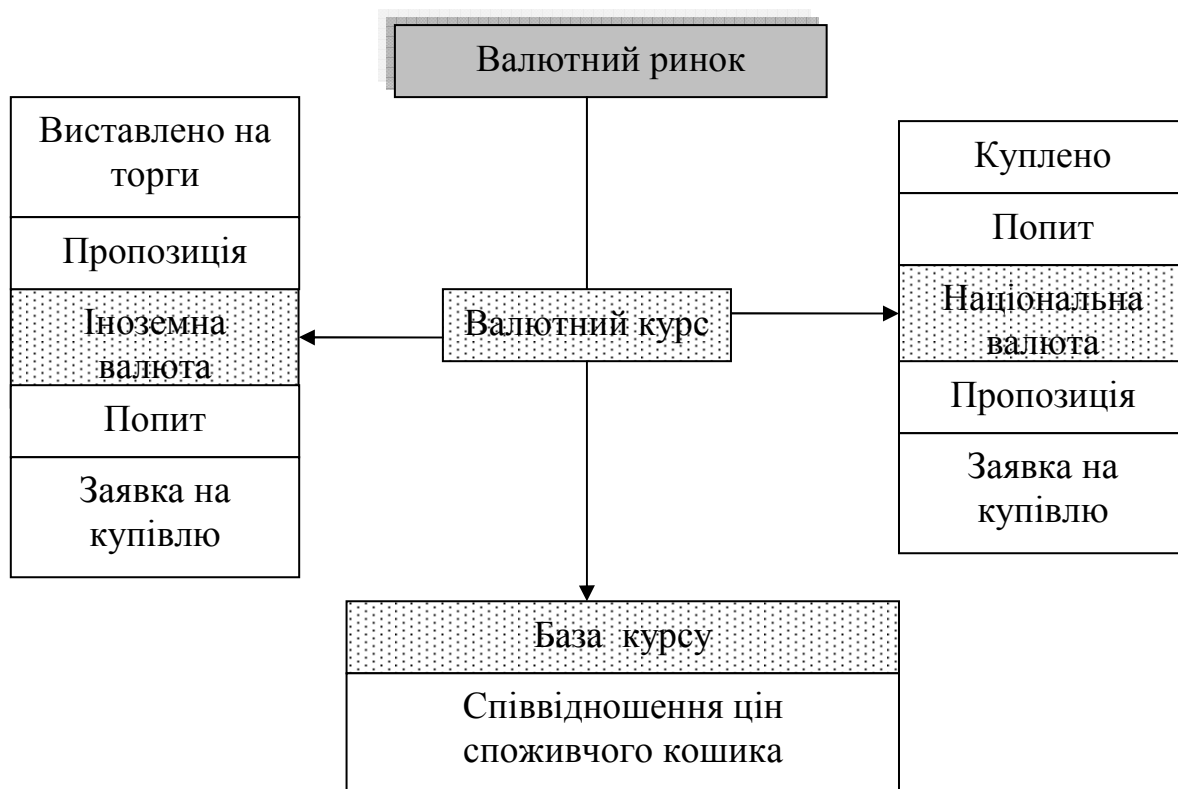

Схема 14.2 – Ціноутворення на валютному ринку

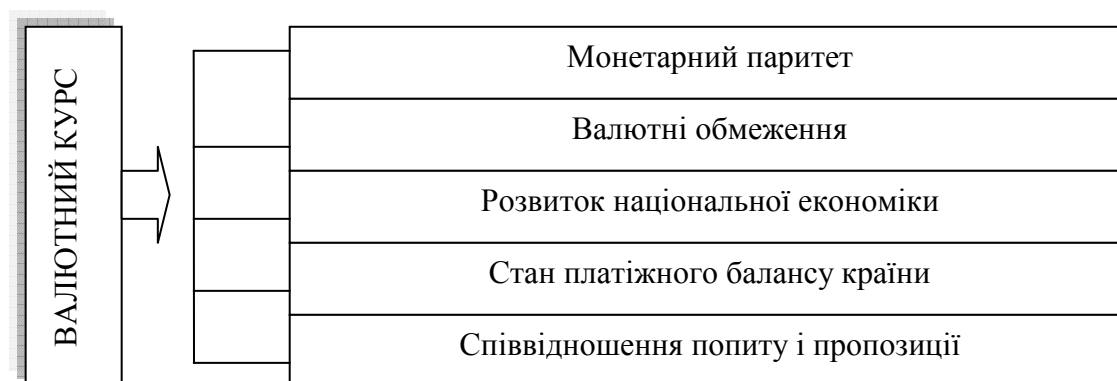

Схема 14.3 – Фактори, що впливають на валютний курс

ЧАСТИНА ІІІ. ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ЗА МОДУЛЕМ „ФІНАНСИ”

Для більш детального вивчення модулю студенти повинні працювати з наведеною у переліку літературою, поточними змінами до законодавства з питань фінансової і податкової політики України й додатками до цього навчального посібника.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ЗА ЗМІСТОВИМ МОДУЛЕМ І.

Практичне заняття за темою *1. Сутність фінансів, їх функції і роль.*

План заняття:

1. Історія розвитку фінансової науки. Процес трансформації виробничих відносин у фінансові.
2. Фінанси як економічна категорія: визначення, ознаки, зв'язок з грошима. Видима і прихована сторона фінансових відносин.
3. Зв'язок фінансів з іншими вартісними економічними категоріями.
4. Суспільне призначення фінансів та їх роль у ринковій економіці.
5. Види фінансових відносин.

Обговорюються поставлені питання, проводиться опитування.

На першому занятті студенти визначаються з видами вибіркової самостійної роботи.

Практичне заняття за темою *2. Фінансова система.*

План заняття:

1. Сутність, склад і характеристика фінансової системи за її внутрішньою будовою.
2. Взаємозв'язок між сферами і ланками фінансових відносин.
3. Сутність, склад і характеристика фінансової системи за її організаційною структурою.
4. Характеристика фінансових систем країн з розвинутими ринковими відносинами.

5. Фінансова система України.

Обговорюються поставлені питання, проводиться опитування.

Завдання для самостійної роботи:

1. Скласти тематичний кросворд до теми.
2. Вибрати з фінансового словника поняття, що розкривають зміст теми.

Практичне заняття за темою 3. *Фінансова політика і фінансовий механізм.*

План заняття:

1. Поняття і завдання фінансової політики. Фінансова стратегія і фінансова тактика.
2. Характеристика типів фінансової політики.
3. Зміст напрямів фінансової політики. Характеристика фінансової політики України.
4. Фінансовий механізм і його складові елементи.
5. Фінансові методи як складова фінансового механізму.
6. Характеристика форм фінансового забезпечення розширеного відтворення.
7. Фінансове регулювання як підсистема фінансового механізму.
8. Характеристика видів, форм, методів і суб'єктів фінансового контролю. Шляхи підвищення його дієвості.
9. Фінансове планування : сутність, завдання, принципи й методи.
10. Характеристика фінансових важелів та стимулів як складових фінансового механізму.
11. Зміст нормативно-правового забезпечення як елемента фінансового механізму.

Обговорюються поставлені питання, проводиться опитування та презентація рефератів за вивченими темами.

Завдання для самостійної роботи:

1. Скласти кросворд до тем 1-3 чи тестові питання.
2. Вибрати з фінансового словника поняття, що розкривають зміст теми

Практичне заняття за темою 4. *Фінанси господарських суб'єктів*

План заняття:

1. Сутність фінансів підприємств, їх функції та принципи організації.
  2. Внутрішні й зовнішні фінансові відносини суб'єктів господарювання.
  3. Порядок розподілу виручки від реалізації продукції, робіт і послуг.
  4. Фінансові ресурси підприємств, характеристика їх складу.
  5. Джерела формування фінансових ресурсів новостворених підприємств.
  6. Поняття доходів і витрат суб'єктів господарювання, їх класифікація.
  7. Фінансові результати діяльності підприємств та макро- і мікроекономічні чинники, що їх визначають.
  8. Характеристика методів організації фінансової діяльності підприємств.
- Обговорюються поставлені питання, проводиться опитування і презентація рефератів за темою.

Практичне завдання:

1. Порівняти форми звітності бюджетних підприємств і підприємств виробничої сфери (акціонерних товариств або підприємств малих форм), наведених у Додатках.
  - 1.1. У чому полягає різниця одержання доходу (прибутку) і відображення цього процесу у фінансовій звітності (баланс, звіт про фінансові результати).
  - 1.2. У чому полягає принципова різниця одержання доходів цими підприємствами?
  - 1.3. Яка різниця у формуванні доходів і витрат цих підприємств?

Завдання для самостійної роботи:

1. Скласти тематичний кросворд.

2. Визначити структуру доходів підприємства за його «Звітом про фінансові результати».

3. Вибрати з фінансового словника поняття, що розкривають зміст теми.

Практичне заняття за темою 5 . *Державні фінанси*

План заняття:

1. Головні фонди фінансових ресурсів держави.
2. Джерела формування фінансових ресурсів держави.
3. Органи управління і фінансові інститути державної фінансової системи: склад, функції і зв'язок зі сферами і ланками фінансової системи

4. Шляхи вдосконалення функціонування фінансових органів і інститутів.

Обговорюються поставлені питання, проводиться опитування та презентація рефератів за темою.

Завдання для самостійної роботи:

1. Скласти тематичний кросворд чи 10 тестових завдань до теми 1-5 (2 запитання за кожною темою).

2. Вибрати з фінансового словника поняття, що розкривають зміст теми.

Практичне заняття за темою 6. *Бюджет і бюджетна система*

План заняття:

1. Бюджет держави – складова ланка державних фінансів
2. Сутність бюджету як економічної категорії
3. Роль бюджету у фінансовій системі та соціально-економічному розвитку країни

4. Ієрархічна будова бюджетної системи України
5. Поняття бюджетного устрою, його принципи і їх реалізація на практиці.

6. Бюджетна резолюція, її зміст і призначення.

7. Поняття бюджетного процесу і його етапи.

8. Бюджетні права органів законодавчої і виконавчої влади (Верховної Ради України, місцевих Рад народних депутатів, Кабінету Міністрів, фінансового управління, відділів місцевих Рад).

Обговорюються поставлені питання, проводиться опитування та презентація рефератів за темою.

Практичне завдання

Студенти одержують завдання для вивчення матеріалів бюджетів України попередніх періодів та їх виконання:

1. Вивчення основних положень Закону про бюджет поточного року.
2. Визначення доходів і видатків та наявності дефіциту чи профіциту бюджету.

Практичне заняття за темою *7. Доходи й видатки державного бюджету*

План заняття:

1. Роль доходів і видатків державного бюджету в соціально-економічному розвитку країни.
2. Доходи бюджету, їх класифікація і джерела формування.
3. Класифікація бюджетних видатків.
4. Секвестр: зміст поняття, мета і умови проведення. Захищені статті державного бюджету України.
5. Бюджетний дефіцит і бюджетний профіцит.
6. Вирішення завдань.

Обговорюються поставлені питання, проводиться опитування та рішення практичних завдань.

Практичне завдання 1:

За даними державного бюджету України за останні два роки:

1. Дати характеристику структури доходів державного бюджету України згідно з кожною з виділених класифікаційних ознак. Проаналізувати тенденції, що простежуються в доходній частині державного бюджету України.

2. Дати характеристику структури видатків державного бюджету України згідно з кожною з виділених класифікаційних ознак. Проаналізувати тенденції, що простежуються у видатковій частині державного бюджету України.

3. Чи є (і в якій сумі) бюджетний дефіцит в аналізованих бюджетах бюджеті? Які джерела можуть бути використані для покриття бюджетного дефіциту?

Практичне завдання 2:

1. Визначити й проаналізувати структуру бюджету поточного року. Які його особливості і нововведення мають місце порівняно з попереднім періодом?

2. Вибрати з фінансового словника поняття, що розкривають зміст теми

Практичне заняття за темою 8. *Місцеві фінанси*

План заняття:

1. Поняття місцевих фінансів, їх склад і призначення.
2. Місце місцевих фінансів у складі державних фінансів і у фінансовій системі в цілому.
3. Функції місцевих бюджетів. Нормативні акти, що їх регламентують. Ієрархічна будова місцевих бюджетів.
4. Склад і структура доходів місцевих бюджетів. Тенденції їх розвитку.
5. Власні, закріплені, регулюючі доходи місцевих бюджетів
6. Основи розмежування доходів і видатків між різними ланками бюджетної системи.

Обговорюються поставлені питання, проводиться опитування і презентація рефератів.

При вивченні матеріалів теми студентам слід звернути увагу на законодавчо-нормативну базу щодо місцевих податків і зборів.

Органи місцевого самоврядування самостійно встановлюють і визначають порядок сплати місцевих податків і зборів відповідно до переліку, встановленого ст. 15 Закону України «Про систему оподаткування» і ст. 1 Декрету Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори» та в межах, установлених Декретом граничних розмірів ставок, крім збору на проїзд по території прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон (встановлюється обласними радами). У межах своєї компетенції органи місцевого самоврядування мають право запроваджувати пільгові податкові ставки, повністю відмінити окремі місцеві податки і збори або звільняти від їх сплати певні категорії платників й надавати відстрочку в сплаті місцевих податків і зборів. Місцеві податки і збори перераховують до бюджетів місцевого самоврядування в порядку, визначеному Радами народних депутатів, якими вони встановлюються.

Платники зобов'язані сплачувати місцеві податки і збори відповідно до рішення органу місцевого самоврядування про впровадження платежу і тільки після набрання чинності цього рішення. Відповідальність за правильність обчислення, своєчасність сплати місцевих податків і зборів до бюджету місцевого самоврядування покладається на платників відповідно до чинного законодавства.

Контроль за сплатою місцевих податків і зборів здійснюється державними податковими інспекціями.

Комунальний податок

Комунальний податок – це обов'язковий місцевий податок, що нараховується на основі неоподаткованого мінімуму доходів громадян і середньоспискової чисельності працюючих.

Зайнятий працівник враховується тільки один раз (за місцем основної роботи), незалежно від строку трудового договору й тривалості робочого часу, тобто сумісники в розрахунок чисельності не входять.

Середньооблікова чисельність працівників за звітний період (місяць) розраховується підсумком чисельності працівників облікового складу за

кожний календарний день звітнього місяця, включаючи святкові (неробочі) й вихідні дні, та діленням розрахованої суми на число календарних днів звітнього місяця.

Таблиця 8.1

Комунальний податок	
Платники	Юридичні особи, за винятком бюджетних установ, організацій, планово-дотаційних та сільськогосподарських підприємств
Об'єкт	Фонд оплати праці, розрахований виходячи з офіційно встановленого неоподаткованого мінімуму доходів громадян (незалежно від фактично сплаченої заробітної плати), помноженого на середньоспискову чисельність працюючих за звітний місяць
Ставка	Граничний розмір ставки не повинен перевищувати 10% річного фонду оплати праці, розрахованого виходячи з неоподаткованого мінімуму доходів громадян (нмдг)
Джерело	Для юридичних осіб – собівартість продукції

Термін (і період) розрахунку й сплати комунального податку встановлюється рішенням органу місцевого самоврядування. У разі неподання розрахунку в прийняті терміни платник сплачує відповідний штраф.

Податок з реклами

Підприємства, які сплачують податок з реклами, щомісячно до 20 числа місяця, наступного за звітним, подають до державних податкових органів розрахунок суми податку з реклами, який сплачується за час оплати послуг щодо встановлення і розміщення реклами.

Таблиця 8.2

Податок з реклами	
Платник	Всі юридичні й фізичні особи, які сплачують податок з реклами за її встановлення та розміщення
Об'єкт	Вартість послуг за встановлення та розміщення реклами, а у випадку, коли рекламні роботи виконуються власними силами рекламодавця, - вартість фактично здійснюваних витрат
Ставка	0,1% вартості послуг за розміщення одноразової реклами; 0,5% вартості послуг за розміщення багаторазової реклами
Джерело	Для юридичних осіб – собівартість продукції (робіт, послуг), для громадян – власні кошти

Ринковий збір

Ринковий збір — це плата за право зайняття місця для торгівлі на ринках усіх форм власності, зокрема у павільйонах, на критих і відкритих столах, майданчиках для торгівлі з автомашин, візків, мотоциклів, ручних візків.

Ринковий збір сплачується до початку торгівлі через касовий апарат адміністрації ринку. На підставі касового чека про сплату ринкового збору особі надається місце для торгівлі.

За об'єкти торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування, які розташовані у стаціонарних приміщеннях (магазинах, кіосках, палатках) на території ринку, й за власні торговельно-закупівельні підрозділи ринку, незалежно від зайнятого місця, ринковий збір не справляється. Збір не справляється також за торгівлю за межами ринку, але при цьому необхідно одержати дозвіл на торгівлю у спеціально відведених для цього місцях, сплативши при цьому збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі.

На громадян - суб'єктів підприємницької діяльності, які зареєстровані без створення юридичної особи і здійснюють торгівлю у стаціонарних приміщеннях (магазинах, кіосках, палатках) на території ринку, дія указу президента України щодо звільнення від сплати ринкового збору не поширюється.

Таблиця 8.3

Ринковий збір	
Платники	Юридичні особи усіх форм власності, їх філіалів, відділень, представництв і громадяни, які реалізують сільськогосподарську, промислову продукцію та інші товари на ринках
Об'єкт	Плата за торгові місця на ринках та в павільйонах, на критих і відкритих столах, майданчиках торгівлі з автомашин, візків, мотоциклів, ручних візків за кожний день торгівлі
Ставка	Для фізичних осіб – від 0,05 до 0,15 нмдг Для юридичних осіб – від 0,2 до 2 нмдг
Джерело	Для юридичних осіб – собівартість продукції (робіт, послуг). Для громадян – власні кошти

На громадян, які торгують на ринках товарами, виданими в рахунок оплати праці, розповсюджується порядок сплати ринкового збору, визначений органом місцевого самоврядування.

Рішенням органу місцевого самоврядування встановлюється термін перерахунку ринкового збору до місцевого бюджету (щоденно чи щодакдно). Розрахунок ринкового збору подається щомісяця.

У разі неподання розрахунку в прийнятий термін, помилок у розрахунках та несвоєчасних розрахунків платник сплачує відповідні штрафи.

Збір за паркування автотранспорту

Збір за паркування автотранспорту – це збір, що стягується з юридичних і фізичних осіб за припаркування автомобілів у спеціально обладнаних або відведених для цього місцях.

Таблиця 8.4

Збір за припаркування автотранспорту	
Платники	Юридичні особи й громадяни, які припарковують автомобілі у спеціально обладнаних або відведених для цього місцях
Об'єкт	Плата за стоянку з розрахунку за один час паркування
Ставка	Не повинна перевищувати: 3% неоподаткованого мінімуму доходів громадян (у спеціально обладнаних місцях); 1% неоподаткованого мінімуму доходів громадян (у відведених місцях)
Джерело	Для юридичних осіб - собівартість продукції (робіт, послуг); Для громадян - власні кошти

Рішенням органу місцевого самоврядування встановлено, що збір за припаркування автотранспорту перераховується до місцевого бюджету щоденно (щодакдно), а розрахунок збору за припаркування автотранспорту подається щомісяця.

Готельний збір

Готельний збір - це збір, який стягується з громадян за проживання в готелях, кемпінгах та інших установах готельного типу.

Орендарі, які орендують у готелі приміщення під офіс і не використовують такі приміщення для проживання, не є платниками готельного збору.

За неповну добу проживання у готелі збір справляється на загальних підставах, тобто як за проживання за повну добу.

Готельний збір також повинен справлятися за надання в гуртожитках кімнат громадянам для короткотермінового проживання, якщо інше не передбачене рішенням органу місцевого самоврядування про його запровадження.

Таблиця 8.5

Готельний збір	
Платники	Особи, які проживають у готелях.
Об'єкт	Добова вартість
Ставка	Не повинна перевищувати 20% добової вартості житла (без додаткових послуг)
Джерело	Для юридичних осіб - собівартість продукції (робіт, послуг); для громадян - власні кошти

Рішенням органу місцевого самоврядування встановлюються терміни перерахунку готельного збору до місцевого бюджету та його розрахунок (подається щомісяця). У разі неподання розрахунку згідно з обумовленим терміном, платник сплачує штраф у розмірі 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Готельний збір справляється і перераховується до бюджету місцевого самоврядування адміністрацією готелю.

Курортний збір

Курортний збір - це збір з громадян, які тимчасово перебувають у курортній місцевості. Від сплати курортного збору звільняються: діти віком до 16 років, інваліди й особи, які їх супроводжують, учасники Великої Вітчизняної війни; воїни-інтернаціоналісти, учасники ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, особи, які прибули за путівками та курсівками до санаторіїв, будинків відпочинку, пансіонатів, включно з містечками та базами відпочинку, особи, які прибули до курортної місцевості у службове

відрядження, на навчання, постійне місце проживання, до батьків та близьких родичів, особи, які прибули за плановими туристичними маршрутами туристично-екскурсійних установ та організацій, а також ті, які здійснюють подорож за маршрутними книжками, чоловіки віком 60 років і старші, жінки віком 55 років і старші.

Таблиця 8.6

Курортний збір	
Платники	Громадяни, які прибувають у курортну місцевість
Об'єкт	Плата за послуги при реєстрації громадян установами, відповідальними за дотриманням правил паспортної системи
Ставка	Не більше 10% неоподаткованого мінімуму доходів громадян
Джерело	Власні кошти громадян

Курортний збір справляється з платників за місцем їх тимчасового проживання не пізніше як у триденний термін від дня прибуття. У разі зміни платником місця проживання в межах курортної місцевості курортний збір повторно не справляється. Курортний збір справляється:

- адміністрацією готелю та іншими установами готельного типу під час реєстрації прибулих;

- квартирно-посередницькими організаціями при направленні осіб (крім прибулих за путівками туристично-екскурсійних установ і організацій) на поселення в будинки (квартири), що належать громадянам за правом власності.

З осіб, які зупиняються в будинках (квартирах) громадян без сприяння квартирно-посередницьких організацій, а також з осіб (крім тих, що здійснюють подорож за і маршрутними книжками), які проживають у наметах, автомашинах тощо, курортний збір справляється в порядку, визначеному Радами народних депутатів, які встановлюють цей збір.

Рішенням органу місцевого самоврядування установлені терміни перерахунку курортного збору до місцевого бюджету (щоденно чи щодакдно), а його розрахунок подається щомісяця. У разі порушення термінів на платника накладається штраф.

Збір за участь у бігах на іподромі

Збір за участь у бігах на іподромі – це збір, який стягується з юридичних осіб і громадян, які виставляють своїх коней на змаганнях комерційного характеру.

Таблиця 8.7

Збір за участь у бігах на іподромі	
Платники	Юридичні особи і громадяни, які виставляють своїх коней на змаганнях комерційного характеру
Об'єкт	Плата за участь у бігах при реєстрації учасників
Ставка	Не більше трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян
Джерело	Для юридичних осіб - за рахунок прибутку, для фізичних - власні кошти

Збір за участь у бігах на іподромі перераховується до бюджету місцевого самоврядування в порядку, визначеному органами місцевого самоврядування.

Збір за виграш у бігах на іподромі

Збір за виграш у бігах на іподромі – це збір, що стягується з осіб, які виграли на іподромі у грі на тоталізаторі.

Таблиця 8.8

Збір за виграш у бігах на іподромі	
Платники	Особи, які виграли у грі на тоталізаторі, на іподромі
Об'єкт	Сума виграшу на бігах на іподромі
Ставка	Не повинна перевищувати 6% від суми виграшу
Джерело	Сума виграшу

Збір за виграш у бігах на іподромі перераховується до бюджету місцевого самоврядування в порядку, визначеному його органами.

Збір з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі на іподромі

Збір з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі на іподромі, – це збір, який стягується у вигляді процентної надбавки до плати, визначеної за участь у грі. Збір з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі на іподромі, перераховується до бюджету місцевого самоврядування в порядку, визначеному органами місцевого самоврядування.

Таблиця 8.9

Збір з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі на іподромі	
Платники	Учасники гри на тоталізаторі на іподромі, які придбали білети на участь у грі
Об'єкт	Вартість білетів на участь у грі на тоталізаторі
Ставка	Не повинна перевищувати 5% від суми плати, визначеної за участь у грі на тоталізаторі
Джерело	Власні кошти фізичної особи, яка бере участь у грі

Збір за проведення місцевого аукціону, конкурсного розпродажу і лотерей

Збір за проведення місцевого аукціону, конкурсного розпродажу і лотерей – це збір, який стягується за право проведення місцевих аукціонів, конкурсного розпродажу і лотерей.

Таблиця 8.10

Збір за проведення місцевого аукціону, конкурсного розпродажу і лотерей	
Платники	Юридичні і фізичні особи, які мають дозвіл на проведення місцевого аукціону, конкурсного продажу і лотерей, що видається уповноваженою організацією
Об'єкт	Вартість заявлених на місцеві аукціони, конкурсний розпродаж товарів, виходячи з їх початкової ціни або сума, на яку випускається лотерея
Ставка	0,1% вартості заявлених товарів або суми, на яку випускається лотерея, але не більше трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з кожного учасника
Джерело	Для фізичних осіб – прибуток Для юридичних осіб – власні кошти

Збір за проведення місцевого аукціону, конкурсного розпродажу і лотерей перераховуються до місцевого бюджету в порядку, визначеному органами місцевого самоврядування.

Збір за видачу ордера на квартиру

Збір за видачу ордера на квартиру – це збір за послуги, пов'язані з видачею документів, які дають право на заселення квартири.

Збір за видачу ордера на квартиру сплачується через установи банків до отримання ордера і перераховується до місцевого бюджету. Документом про сплату збору є квитанція, видана установою банку. При видачі громадянину ордера на квартиру, в книзі обліку виданих ордерів повинен бути зроблений

відповідний запис про сплату збору за видачу ордеру на квартиру (номер квитанції і дата сплати). Без сплати збору ордер не видається.

Таблиця 8.11

Збір за видачу ордеру на квартиру	
Платники	Одержувачі ордеру на квартиру
Об'єкт	Плата за послуги, пов'язані з видачею документів, які дають право на заселення квартири
Ставка	30% неоподаткованого мінімуму доходів громадян оформлення ордеру на квартиру
Джерело	Для фізичних осіб – власні кошти

Відповідальність за повне стягнення збору за видачу ордеру на квартиру і перерахування його до місцевого бюджету, а також подання звітності до податкової інспекції покладається на керівників органів обліку й розподілу житла. Збір за видачу ордеру на квартиру перераховується до бюджету місцевого самоврядування в порядку, визначеному органами місцевого самоврядування

Збір за право використання місцевої символіки

Збір за право використання місцевої символіки – це збір за право використання цієї символіки в комерційних цілях.

Дозвіл на використання місцевої символіки (герб міста чи іншого населеного пункту, назва або зображення архітектурних, історичних пам'яток і т.д.) видається уповноваженими організаціями строком на 1 рік. Вони ведуть і облік платників.

Таблиця 8.12

Збір за право використання місцевої символіки	
Платники	Юридичні особи й громадяни, які використовують місцеву символіку комерційних цілях
Об'єкт	Вартість виробленої продукції, виконаних робіт, наданих послуг
Ставка	Для юридичних осіб - 0,1% вартості виробленої продукції, виконаних робіт, наданих послуг з використанням місцевої символіки, для громадян, які займаються підприємницькою діяльністю - 5 неоподаткованих мінімумів доходів громадян
Джерело	Для юридичних осіб - собівартість продукції (робіт, послуг), для фізичних осіб - витрати, пов'язані з підприємницькою діяльністю

За використання місцевої символіки без дозволу юридичних осіб стягується вся сума прибутку, отримана від її реалізації, а з фізичних осіб – штраф у розмірі 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Збір за право використання місцевої символіки перераховується до бюджету місцевого самоврядування в порядку, визначеному органами місцевого самоврядування.

Збір за право проведення кіно - і телезйомок

Нарахування суми збору за право проведення кіно - і телезйомок і контроль за його сплатою до бюджету здійснюються органом, який видає дозвіл на проведення зйомок.

Таблиця 8.13

Збір за право проведення кіно - і телезйомок	
Платники	Комерційні кіно - і телеорганізації, включаючи організації з іноземними інвестиціями, і зарубіжні організації, які проводять зйомки
Об'єкт	Фактичні витрати на проведення необхідних для здійснення зйомок додаткових заходів місцевими органами виконавчої влади
Ставка	Не повинна перевищувати фактичні витрати на проведення зазначених заходів
Джерело	Прибуток юридичних осіб

Збір за право проведення кіно - і телезйомок перераховується до бюджету місцевого самоврядування в порядку, визначеному органами місцевого самоврядування.

Збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі

Збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі - це плата за оформлення і видачу дозволів на торгівлю в спеціально відведених для цього місцях.

Відповідальність за розрахунок збору та його надходження до бюджету покладається на уповноважені організації або посадові особи, яким доручено видавати дозвіл на розміщення об'єктів торгівлі.

Збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі перераховується до місцевого бюджету в порядку, визначеному органами місцевого самоврядування

Таблиця 8.14

Збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі	
Платники	Юридичні й фізичні особи, які реалізують сільськогосподарську, промислову продукцію та інші товари у спеціально відведених місцях
Об'єкт	Плата за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі
Ставка	Не повинна перевищувати: 20 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян для суб'єктів, які постійно здійснюють торгівлю у спеціально відведених для цього місцях; одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян за день за одноразову торгівлю
Джерело	Для юридичних осіб - прибуток; для фізичних осіб - власні кошти

Збір з власників собак

Платниками збору з власників собак є громадяни – власники собак (крім службових), які проживають у будинках державного та громадського житлового фонду і приватизованих квартирах. Збір з власників собак сплачується органам житлового - комунального господарства за кожний рік.

Таблиця 8.15

Збір з власників собак	
Платники	Громадяни - власники собак (крім службових)
Об'єкт	Наявність собаки
Ставка	Не повинна перевищувати: 10% неоподаткованого мінімуму доходу громадян на момент нарахування
Джерело	Власні кошти

Збір за проїзд по території прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон

Збір за проїзд по території прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон, - це місцевий збір, який стягується в розмірі до 0,5 нмдг. залежно від марки й потужності автомобілів, а з юридичних осіб і громадян інших держав, у тому числі суб'єктів колишнього Союзу, - в розмірі від 5 до 50 доларів США

Таблиця 8.16

Збір за проїзд по території прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон	
Платники	Юридичні особи й громадяни України.
Об'єкт	Марка і потужність автомобілів
Ставка	Для юридичних осіб і громадян України в розмірі до 0,5 нмдг; для юридичних осіб і громадян інших держав - у розмірі від 5 до 50 доларів США
Джерело	Для юридичних осіб – прибуток, для громадян – власні кошти.

Збір за проїзд територією прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон, перераховується до бюджету місцевого самоврядування в порядку, визначеному обласними радами.

Завдання для самостійної роботи

За даними місцевого бюджету (будь – якого бюджету районного, міського чи обласного масштабу України, який студенти підбирають самостійно за матеріалами в бібліотеці, пресі, Інтернет) за поточний і минулий роки:

1. Дати характеристику структури його доходів та видатків, проаналізувати тенденції, які простежуються в доходній та витратній частині.
2. Визначити наявність дефіциту чи профіциту місцевого бюджету.
3. Якщо має місце дефіцит місцевого бюджету, то які, на Вашу думку, шляхи його подолання?

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ЗА ЗМІСТОВИМ МОДУЛЕМ 2

Практичне заняття за темою 9. *Податки й податкова система*

План заняття:

1. Об'єктивна необхідність, сутність і функції податків.
2. Класифікація податків і елементи податку.
3. Сутність і наукові принципи побудови податкової системи. Її місце в економічній системі держави.
4. Податкова система України.

5. Прямі й непрямі податки, що діють в Україні, їх ставки на поточний момент.

6. Поняття неоподаткованого мінімуму та мінімальної величини заробітної плати, вживання цих показників в оподаткуванні.

7. Вирішення завдань.

Обговорюються поставлені питання, проводиться опитування, презентація рефератів та вирішення практичних завдань.

Практичні завдання:

Завдання 1. Визначте величину податків СПД, якщо відомо, що ним було одержано у звітному періоді 125 тис. грн. доходу від реалізації продукції (зовнішньоекономічною діяльністю підприємство не займалося, вся вироблена продукція була продана, залишки продукції на початок і кінець періоду відсутні); собівартість продукції склала 100 тис. грн. СПД працює на загальній формі оподаткування (ПДВ складає 20%). Які податки і в якій сумі має сплатити СПД?

Завдання 2. Визначте розмір прибуткового податку, який сплатять працівники підприємства за місяць, якщо відома сума доходів його працівників:

Таблиця 9.1- Розрахунок прибуткового податку працівників СПД

П.І.Б	Сума доходів, грн.	Сума прибуткового податку	Примітка
Артемочко Н.К.	2843		
Аспарян Є.Р.	740		
Авілов К.Н.	720		
Грищенко А.А.	1555		
Дробот Р.Ю.	1375		
Заєць А.Л.	1440		
Коротун К.А.	1410		
Маслов Ф.Ф.	1555		
Яхно А.В.	690		
Всього			

Індивідуальне завдання:

1. Підготуйте матеріали про діючі на поточний час в Україні ставки податків, та класифікуйте їх (державні чи місцеві, прямі і непрямі, для громадян чи відносно СПД – юридичних чи фізичних осіб).

2. Які новації щодо оподаткування пропонуються у бюджеті поточного року?

Практичне заняття за темою 10. Державні цільові фонди

План практичного заняття:

1. Моніторинг ставок Державних цільових фондів і їх складу.
2. Сутність і призначення загальнодержавних цільових фондів.
3. Діючі норми зборів до Державних цільових фондів в Україні.
4. Вирішення завдань.

Обговорюються поставлені питання, проводиться опитування, презентація рефератів та вирішення практичних завдань.

Практичне завдання:

Підприємство нарахувало заробітну плату робітникам. Розрахуйте орієнтовну величину сум відрахувань зборів до державних цільових фондів. Укажіть величину діючих на поточний час ставок відрахувань, які будуть сплачені з фонду оплати праці підприємством та робітниками із своїх доходів):

Таблиця 10.1 - Відомість заробітної плати ПП „Метелик” за серпень

П.І.Б	Сума заробітної плати, грн.	Сума відрахувань Державним цільовим фондам			
Артов Н.К.	843				
Аспарян Є.Р.	740				
Авілов К.Н.	1720				
Білик І.Р.	999				
Брайко В.П.	610				
Грищенко А.А.	1555				
Маслов Ф.Ф.	555				
Семко І.П.	1600				
Яхно А.В.	1690				
Всього					

Практичне заняття за темою 11. Державний кредит і державний борг

План заняття:

1. Сутність і функції державного кредиту.
2. Види й форми державного кредиту, їх зміст і характеристика.
3. Класифікація державних позик.
4. Методи управління державним боргом, їх характеристика.
5. Формування державного боргу в Україні
6. Заслуховування рефератів за темою

Обговорюються поставлені питання, проводиться опитування, презентація рефератів та вирішення практичних завдань.

Завдання для самостійної роботи

1. За матеріалами додатку ознайомитися із складом державного боргу України. Скласти таблицю, в якій відобразити динаміку внутрішнього й зовнішнього боргу України.

2. З фінансового словника вибрати поняття, що розкривають сутність державного кредиту і державного боргу.

Практичне заняття за темою 12. Страхування і страховий ринок

План заняття:

1. Поняття страхування, його функції і ознаки.
2. Економічна необхідність, передумови виникнення і роль страхування. Особливості фінансових відносин у сфері страхування.
3. Форми й методи страхування. Характеристика системи страхових фондів.
4. Класифікація страхування.
5. Роль страхування при переході до ринкових відносин.
6. Страховий ринок в Україні. Діючі ставки страхування.

Обговорюються поставлені питання, проводиться опитування, презентація рефератів.

Практичне заняття за темою 13. *Фінансовий ринок*

План заняття:

1. Суб'єкти і об'єкти, елементи і функції фінансового ринку.
2. Органи, які здійснюють регулювання фінансового ринку, функції

кожного з них.

3. Характеристика інструментів кожного з сегментів фінансового ринку.

4. Характеристика цінних паперів.

5. Правове забезпечення функціонування фондової біржі в Україні.

Обговорюються поставлені питання, проводиться опитування, презентація рефератів.

Практичне заняття за темою 14. *Міжнародні фінанси.*

План заняття:

1. Сутність міжнародних фінансів.

2. Міжнародні розрахунки.

3. Фінанси міжнародних організацій і фінансові міжнародні інституції.

4. Валютний ринок і валютне регулювання.

5. Митне регулювання зовнішньоекономічних зв'язків

6. Зовнішньоекономічна діяльність СПД.

7. Взаємовідносини України з міжнародними організаціями.

Обговорюються поставлені питання, проводиться опитування та рішення практичних завдань.

На практичному занятті заслуховуються реферати, що відповідають темі практичного заняття.

Практичні завдання.

Завдання 1.

Назвіть відмінності форвардів і опціонів.

Завдання 2.

Розрахуйте, скільки фунтів можна купити за 1000 грн., якщо Ви знаєте, що 1,8 \$ = 1фунт; 1 \$ = 4,75 грн.

Завдання 3.

Розрахуйте, скільки євро можна купити за 1000 грн., якщо Ви знаєте, що 1 \$ = 4,75 грн., а співвідношення євро і долара складають 1:1,3.

Завдання 4.

Офіційний курс валют відносно гривні: 1 \$ = 5,05 грн., 1 євро = 6,25 грн.

Визначте зміни в курсі гривні, якщо коливання EUR/\$ будуть в межах 1,297 - 1,305.

Завдання 5.

Вибрати з фінансового словника поняття, що розкривають зміст теми, записати їх у зошит для самостійних робіт.

ЧАСТИНА IV. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Самостійна робота є важливим способом оволодіння навчальним матеріалом під час позааудиторної навчальної роботи.

Змістом самостійної роботи з дисципліни «Фінанси» є вивчення теоретичних питань, прослуханого лекційного матеріалу, а також виконання практичних завдань, що забезпечує підготовку до поточних аудиторних занять, пошуково-аналітична та наукова робота. Перелік завдань для самостійної роботи студентів з змістового модулю «Фінанси» наведений в *Карті самостійної роботи студента* (табл. 1.1).

Всі завдання самостійної роботи студентів (СРС) поділяються на обов'язкові й вибіркові. До обов'язкових належать завдання, які всі студенти повинні виконати обов'язково під час опанування дисципліни. До вибіркових належать альтернативні завдання, серед яких кожен студент може вибрати завдання на власний розсуд з тим, щоб набрати необхідну кількість балів.

Кожен студент роздруковує для себе Карту самостійної роботи студентів і визначається щодо вибіркової складової – самостійної роботи, виконує обов'язкові й вибіркові завдання і відповідно до встановлених термінів звітує викладачеві про їх виконання.

Поточні консультації студентів з питань виконання завдань СРС, а також підведення підсумків з деяких видів робіт здійснюються при планових заняттях з індивідуально-консультативної роботи (ІКР).

Методичні вказівки щодо виконання та оформлення вибіркової самостійної роботи студентів

Самостійна робота є невід'ємною частиною навчального процесу. Метою методичних вказівок є конкретизація самостійної роботи студента для забезпечення підвищення рівня знань, удосконалення процесів освоєння дисципліни шляхом поєднання вивчення теоретичних основ і відпрацювання практичних навичок, виконання і захисту самостійної роботи, єдності навчання

і науково-дослідної роботи.

Освоєння курсу «Фінанси» відповідно до програми передбачає самостійне опрацювання студентом літературних джерел, вивчення теоретичних питань тем, виконання практичних завдань і написання рефератів.

Навчальні завдання за кожною темою містять перелік питань, літературних джерел і практичних завдань.

Самостійна робота студента контролюється викладачем курсу, який встановлює час консультацій та термін виконання самостійної роботи за кожною темою курсу.

Завдання самостійної роботи, одержані за кожною темою, на практичних заняттях студент виконує в окремому зошиті.

З метою поглибленого вивчення теоретичного і практичного матеріалу студент пише реферат.

Підготовка реферату — один з етапів вивчення змістового модуля «Фінанси», що дозволяє розширити й поглибити теоретичні знання та практичні навички аналітичної роботи з окремих тем на основі самостійного опрацювання і узагальнення матеріалів, почерпнутих з нормативних і літературних джерел.

Реферати виконують студенти денної форми навчання, вони є результатом самостійного дослідження з обраної теми.

При написанні реферату студент повинен показати вміння користуватися нормативними документами, літературними джерелами, узагальнювати матеріали, формулювати обґрунтовані висновки й пропозиції.

Підготовка реферату включає такі етапи: вибір теми; визначення завдань дослідження і складання плану реферату; підбір літературних джерел і фактичного матеріалу; написання і оформлення реферату.

Вибір теми. Тему реферату студент обирає з наданого переліку тем самостійно або з допомогою наукового керівника. При виборі теми реферату необхідно враховувати науково-дослідні інтереси студента і актуальність теми для практичної діяльності. Студент може також запропонувати свою тему, яка

повинна мати теоретичне або практичне значення для конкретного підприємства, галузі або народного господарства України.

Визначення завдань дослідження і складання плану реферату. Обравши тему реферату, студент визначає мету і об'єкт дослідження. Це допоможе встановити сукупність завдань, які потрібно вирішити при підготовці реферату.

Мета реферату – закріплення теоретичних знань з модуля «Фінанси», поглиблене вивчення і розробка окремих проблемних питань, узагальнення і підготовка пропозицій з використання аналітичних методів економічного аналізу в підприємницькій діяльності.

Після визначення мети і завдань дослідження, студент разом з науковим керівником складає план реферату і визначає терміни його написання та захисту.

Реферат студент виконує з використанням одержаних знань при вивченні математики, статистики, теорії економічного аналізу та інших курсів.

Реферат повинен містити критичну оцінку літературних джерел, практичного й теоретичного досвіду проведення економічного аналізу, характеризувати самостійну роботу майбутніх спеціалістів з практичного застосування методики проведення економічного аналізу.

Загальний обсяг реферату не повинен перевищувати 10—15 сторінок (без додатків і списку літератури).

Підготовлений реферат повинен мати таку структуру:

- 1 Вступ (1 – 2 стор.).
- 2 Загальнотеоретичний розділ (2 – 3 стор.).
- 3 Основна частина (7 – 8 стор.).
- 4 Висновки (1 – 2 стор.).
- 5 Список використаної літератури.
- 6 Додатки.

У вступі слід обґрунтувати вибір теми, її актуальність і наукову новизну проведених досліджень, визначити об'єкти дослідження. В основній частині – розкрити загальнотеоретичні аспекти за вибраною темою реферату,

законодавче й нормативне забезпечення аналізованих проблем, провести критичну оцінку вибраної теми за матеріалами літературних джерел.

При розкритті запитання доцільно навести певні розрахунки (наприклад, вертикальний чи горизонтальний аналіз бюджету), рисунки, графіки й схеми.

У висновках слід викласти самостійні узагальнення і пропозиції, які послідовно відображають результати дослідження студентом даної теми.

Список використаної літератури містить лише ті джерела, які були безпосередньо використані при написанні реферату. При складанні списку літератури слід дотримуватися такої послідовності:

1. Закони України.
2. Укази Президента України.
3. Постанови Верховної Ради України.
4. Постанови, декрети, рішення Кабінету Міністрів України.
5. Інструктивні матеріали міністерств і відомств.
6. Монографії, наукові праці, статті, навчальна література.

У переліку літературних джерел законодавчі й нормативні матеріали розташовують у хронологічному порядку, монографії, статті та ін. — в алфавітному порядку за прізвищем автора.

У додатках до реферату містяться використані студентом при розробці даної теми первинні документи, звітні форми, графіки та інші матеріали, які роблять результати дослідження більш наочними.

Підбір літературних джерел і фактичного матеріалу. Підбір та вивчення літератури є процесом творчого засвоєння питань, поставлених у рефераті. Вивчення літературних джерел слід починати від популярних і до монографій, наукових статей та ін. Доцільно спочатку опрацьовувати підручники, навчальні посібники, а потім нормативно-законодавчі документи, теоретичні розробки, статті.

У процесі роботи над літературними джерелами необхідно виділити основне у прочитаному, ретельно розібратися в термінології, записати питання, які виникають під час роботи з літературою.

Написання і оформлення реферату. Написання реферату передбачає кілька послідовних етапів. На початковому етапі відбирають і систематизують матеріал для підготовки роботи згідно з планом.

Таблиці також розміщують відразу після посилання на них у тексті. Вони повинні бути простими й зрозумілими. Нумерують таблиці послідовно в межах глави (розділу), причому номер розміщують праворуч над заголовком разом із словом «Таблиця», наприклад Таблиця 2.3. Одиниці виміру в таблицях наводять згідно із стандартом. При використанні в тексті формул обов'язково вказують значення символів.

Формули нумерують послідовно в межах глави (розділу), наприклад (1.1). Перша цифра вказує главу (розділ), друга – порядковий номер формули.

Формою контролю самостійної роботи є перевірка підготовлених завдань, рефератів і співбесіда. За їх результатами викладач виставляє оцінку за виконану вибірккову самостійну роботу модуля «Фінанси» згідно з існуючими критеріями бальної рейтингової оцінки.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1.Фінанси як економічна категорія: визначення, ознаки, зв'язок з грошима. Видима і прихована сторона фінансових відносин.

2.Зв'язок фінансів з іншими вартісними економічними категоріями (ціною, заробітною платою, кредитом).

3.Види фінансових відносин.

4.Суспільне призначення фінансів та їх роль у ринковій економіці.

5.Фінансова система України.

6.Сутність, склад і характеристика фінансової системи за її організаційною структурою і внутрішньою будовою.

7.Взаємозв'язок між сферами і ланками фінансових відносин.

8.Органи управління і фінансові інститути фінансової системи: склад, функції і зв'язок зі сферами і ланками фінансової системи.

9.Фінансова політика України й перспективи її розвитку.

10. Фінансова стратегія і фінансова тактика.
11. Характеристика типів фінансової політики.
12. Зміст напрямів фінансової політики. Характеристика фінансової політики України.
13. Фінансовий механізм: склад, структура, шляхи удосконалення.
14. Фінансові методи як складова фінансового механізму.
15. Фінансове планування.
16. Управлінська діяльність у сфері фінансових відносин.
17. Фінансове планування і прогнозування: мета, завдання, перспективи розвитку в Україні.
18. Система фінансових планів, їх характеристика.
19. Характеристика фінансових важелів і стимулів як складових фінансового механізму.
20. Зміст нормативно-правового забезпечення як елемента фінансового механізму.
21. Сутність фінансів підприємств, їх функції і принципи організації.
22. Внутрішні й зовнішні фінансові відносини суб'єктів господарювання.
23. Порядок розподілу виручки від реалізації продукції, робіт і послуг.
24. Поняття фінансових ресурсів підприємств, характеристика їх складу.
25. Характеристика загальних напрямів використання фінансових ресурсів підприємств.
26. Поняття доходів і витрат підприємства, їх класифікація.
27. Фінансові результати діяльності підприємств та макро- і мікроекономічні чинники, що визначають їх формування.
28. Характеристика методів організації фінансової діяльності підприємств (принципи, мета, зміст і роль кожного методу).
29. Характеристика фінансів суб'єктів господарювання різних форм власності.

30. Економічна сутність і призначення бюджету.
31. Доходи Державного бюджету України і шляхи їх збільшення.
32. Бюджетна система України: становлення і розвиток.
33. Сутність бюджету як економічної категорії.
34. Роль бюджету у фінансовій системі країни.
35. Джерела фінансування бюджетного дефіциту, економічні наслідки їх застосування.
36. Ієрархічна будова бюджетної системи України.
37. Бюджетний процес.
38. Поняття бюджетного устрою, його принципи та їх реалізація на практиці.
39. Бюджетна резолюція, її зміст і призначення.
40. Бюджетні права органів законодавчої і виконавчої влади.
41. Джерела формування доходів бюджету і класифікація бюджетних доходів.
42. Роль доходів і видатків держбюджету в соціально-економічному розвитку країни.
43. Аналіз тенденцій, що простежуються в доходній частині Державного бюджету України (на прикладі бюджету на поточний навчальний рік).
44. Видатки бюджету, їх класифікація.
45. Характеристика структури видатків Державного бюджету України (згідно з бюджетом поточного року).
46. Аналіз тенденцій, що простежуються у видатковій частині Державного бюджету України.
47. Секвестр: зміст поняття, мета і умови проведення. Захищені статті державного бюджету України.
48. Місцеві бюджети і їх функції.
49. Характеристика регіональних бюджетів України на прикладі будь-якої області.

50. Місце місцевих фінансів у складі державних фінансів і у фінансовій системі в цілому.
51. Ієрархічна будова місцевих бюджетів.
52. Склад і структура доходів місцевих бюджетів. Тенденції їх розвитку.
53. Власні, закріплені, регулюючі доходи (місцеві).
54. Регулювання видатків регіональних бюджетів.
55. Загальнодержавні фонди цільового призначення у поточному році.
56. Бюджетний дефіцит в Україні і шляхи його подолання.
57. Об'єктивна необхідність, сутність і функції податків.
58. Класифікація податків.
59. Сутність і наукові принципи побудови податкової системи. Її місце в економічній системі держави.
60. Податки і податковий механізм.
61. Податкова система України. Нове в оподаткуванні поточного року.
62. Податок на додану вартість.
63. Види непрямих податків в Україні.
64. Платежі за ресурси.
65. Місцеві податки і збори.
66. Прибуткове оподаткування підприємств.
67. Прибуткове оподаткування громадян.
68. Державний борг.
69. Страхування і перспективи його розвитку в Україні.
70. Економічна необхідність, передумови виникнення і роль страхування. Особливості фінансових відносин у сфері страхування.
71. Поняття страхування, його функції і ознаки.
72. Форми і методи страхування. Характеристика системи страхових фондів.
73. Сутність, види, форми і роль кожної з галузей страхування.
74. Роль страхування при переході до ринкових відносин.

75. Страховий ринок.
76. Майнове страхування юридичних і фізичних осіб та перспективи його розвитку.
77. Особисте страхування.
78. Державний кредит і його функції.
79. Види і форми державного кредиту, їх зміст і характеристика.
80. Класифікація державних позик.
81. Поняття державного боргу. Поточний і капітальний державний борг.
82. Методи управління державним боргом, їх характеристика.
83. Формування державного боргу в Україні.
84. Порівняльна характеристика фінансового ринку України з розвинутими країнами світу.
85. Фінансовий ринок і характеристика інструментів кожного з сегментів фінансового ринку.
86. Органи, які здійснюють регулювання фінансового ринку, функції кожного з них.
87. Правове забезпечення функціонування фондової біржі в Україні.
88. Фондовий ринок.
89. Цінні папери: види, класифікація.
90. Умови створення і перспективи розвитку фондового ринку в Україні.
91. Теоретичні основи оподаткування.
92. Фінанси міжнародних організацій і фінансові міжнародні інститути.
93. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
94. Характеристика форм фінансового забезпечення розширеного відтворення.
95. Фінансове регулювання як підсистема фінансового механізму.
96. Характеристика видів, форм, методів і суб'єктів фінансового контролю та шляхи підвищення його дієвості.

97. Фінанси зовнішньоекономічної діяльності підприємств.
98. Політика валютного регулювання.
99. Митне регулювання зовнішньоекономічних зв'язків.
100. Міжнародні фінансові інституції і їх фінансова діяльність.

ТЕСТОВІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ (приклад)

Перший поточний модульний контроль (100 балів)

ЧАСТИНА 1 (20 балів)

Репродуктивний рівень пізнання

Умови виконання завдання: Визначити правильність наведених нижче тверджень, позначити їх у відповідних клітинках (за правильну відповідь зараховується один бал):

ТВЕРДЖЕННЯ	ВІДПОВІДІ	
1. До фінансових методів відносяться: оперативне управління і регулювання; планування і прогнозування; кредитування; самофінансування; оподаткування; контроль.	ТАК	НІ
2. Основні напрями бюджетної політики визначаються Кабінетом Міністрів України у спеціальній постанові, що має назву бюджетної резолюції.	ТАК	НІ
3. Фінансове забезпечення реалізується на основі відповідної системи фінансування, яке може здійснюватися у трьох формах: самофінансування, кредитування, зовнішнє фінансування.	ТАК	НІ
4. Самофінансування являє собою забезпечення потреб простого і розширеного відтворення виробництва за рахунок власних коштів юридичних і фізичних осіб.	ТАК	
5. Під бюджетним устроєм розуміють організацію і принципи побудови бюджетної системи, її структуру, взаємозв'язок між окремими ланками	ТАК	НІ
6. Виникнення фінансів пов'язане з двома суспільно-економічними передумовами: 1. Виникнення держави і розвиток державності. 2. Розвиток ТГВ.	ТАК	НІ
7. Фінанси суб'єктів господарювання є основним елементом фінансової системи, являють собою грошові відносини, пов'язані з формуванням і розподілом фінансових ресурсів.	ТАК	НІ

ТВЕРДЖЕННЯ	ВІДПОВІДІ	
8. Бюджетна система складається з Державного бюджету України, республіканського бюджету АР Крим і місцевих бюджетів, зведеного (консолідованого) бюджету.	ТАК	НІ
9. Субвенція – вид допомоги місцевим бюджетам від держави цільового характеру, виділяється за бюджетом розвитку за дольовою участю місцевих бюджетів на безоплатній основі.	ТАК	НІ
10.Фінансове законодавство формує правове поле для виконання господарської діяльності і, відповідно, для реалізації політики управління.	ТАК	НІ
11.Об'єктом фінансового контролю є грошові розподільні процеси при формуванні й використанні фінансових ресурсів, у тому числі у формі фондів коштів, на всіх рівнях і ланках народного господарства.	ТАК	НІ
12.Бюджетна класифікація – єдине систематизоване, функціональне групування доходів і видатків бюджету за однорідними ознаками, що забезпечує загальнодержавну й міжнародну порівнянність бюджетних даних	ТАК	НІ
13. У регламентації бюджетного процесу можна виділити такі етапи: складання проекту; розгляд бюджету; затвердження бюджету; виконання бюджету; складання, розгляд і затвердження звіту про виконання бюджету.	ТАК	НІ
14. Дефіцит бюджету при затвердженні бюджету тієї чи іншої ланки бюджетної системи не повинен перевищувати загальних видатків .	ТАК	НІ
15.Двоканальна схема формування бюджетів передбачає формування місцевого й загальнодержавного бюджетів з різних податків або у єдиних податках фіксуються частки місцевого й державного бюджетів.	ТАК	НІ
16. Субсидія – вид допомоги місцевим бюджетам від держави, має цільовий характер, виділяється за бюджетом розвитку на основі дольової участі місцевих бюджетів.	ТАК	НІ
17.Складанню бюджету передуює забезпечення відповідними даними бюджетів різних рівнів. Кабінет Міністрів України доводить до Верховної Ради особливості складання розрахунків до проектів бюджетів на наступний бюджетний рік.	ТАК	НІ
18.За своєю економічною сутністю місцеві фінанси – це система формування, розподілу і використання фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами покладених на них функцій і завдань, як власних, так і делегованих.	ТАК	НІ
19.Бюджетний процес – регламентований законодавством порядок складання, розгляду, затвердження бюджетів, їх виконання і контроль за виконанням, затвердження звітів про	ТАК	НІ

ТВЕРДЖЕННЯ	ВІДПОВІДІ	
виконання бюджетів, що входять до бюджетної системи України.		
20. Метою фінансової діяльності місцевих органів є задоволення суспільних потреб і інтересів, підтримка соціально-економічного розвитку регіонів.	ТАК	НІ

ЧАСТИНА 2 (10 БАЛІВ)

Алгоритмічний рівень пізнання

Умови виконання завдання: Визначити вірну (чи невірну) відповідь з наведених нижче. Правильна відповідь за кожним пунктом оцінюється в 1 бал:

1. Неподаткові надходження акумульовані головним чином за допомогою податків і Доходів бюджету:

- 1) доходи від підприємницької діяльності;
- 2) адміністративні збори і платежі, доходи від некомерційних і вторинних продаж;
- 3) надходження від фінансових санкцій і штрафів;
- 4) доходи від продажу державних товарів і запасів.

2. Бюджетна система складається з:

- 1) Державного бюджету;
- 2) республіканського бюджету Автономної Республіки Крим;
- 3) бюджетів підприємств;
- 4) місцевих бюджетів.

3. Для складання проекту місцевих бюджетів різних рівнів Кабінет Міністрів України доводить до місцевих органів влади і управління такі показники:

- 1) нормативи (відсотки) відрахувань від регульованих доходів і сум контингентів цих доходів;
- 2) розміри сум прямих і непрямих податків, які передбачається передати за цільовим призначенням;
- 3) розміри дотацій і субвенцій з Державного бюджету за цільовим призначенням;
- 4) перелік видатків з Державного бюджету на фінансування місцевих бюджетів.

4. За методами мобілізації Державні ресурси класифікуються як:

- 1) податкові надходження;
- 2) позики;
- 3) емісія;
- 4) надходження від державних і недержавних підприємств.

5. Бюджет – це:

- 1) план створення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій державної і місцевої влади;

- 2) план розвитку країни на поточний рік із зазначенням необхідної суми грошових коштів;
  - 3) план розвитку країни з уточненням регіонів та територіальних громад на перспективу;
  - 4) контрольні цифри щодо витрат і доходів СПД, громадських і неприбуткових організацій.
6. Функціонування фінансового механізму забезпечується через:
- 1) правове регламентування;
  - 2) планування;
  - 3) державний і місцевий бюджет;
  - 4) організацію і контроль.
7. Об'єктом фінансового контролю є:
- 1) грошові процеси;
  - 2) розподільні процеси при формуванні фінансових ресурсів;
  - 3) контроль згрупування доходів і видатків бюджету за однорідними ознаками;
  - 4) розподільні процеси при використанні фінансових ресурсів.
8. Ступінь фінансової самостійності місцевих органів влади характеризує:
- 1) незалежність держави в цілому;
  - 2) потенційні можливості економічного розвитку держави;
  - 3) територіальна визначеність;
  - 4) рівень демократичних прав і свобод громадян.
9. Умовою функціонування фінансів є:
- 1) наявність грошей;
  - 2) потреба суб'єктів господарювання і держави в ресурсах, що забезпечують їхню діяльність;
  - 3) регулярне надходження коштів у бюджет;
  - 4) економічні відносини.
10. За методами мобілізації Державні ресурси класифікуються як:
- 1) податкові надходження;
  - 2) позики;
  - 3) емісія;
  - 4) прибутки державних і недержавних підприємств

ЧАСТИНА 3 (25 БАЛІВ)

Частково творчий і репродуктивний рівень пізнання

Умови виконання завдання: Заповнити пропущені слова, вирази, числа, тощо.

1. Фінансове вирівнювання – процес усунення _____ і _____
 _____ (3 сл.).

2. Бюджетна система – це _____ різних видів і рівнів.
 що знаходяться у певному взаємозв'язку (2 сл.).

3. Місцеві фінанси – це система _____ за допомогою яких кошти _____ і _____ на економічний і соціальний розвиток територій (4 сл.)

4. Доходи бюджетів створюються за рахунок _____ від _____, _____, _____ і інших обов'язкових платежів, надходжень з інших джерел, установлених законодавством України (5 сл.).

5. Фінансова наука вивчає _____ на всіх рівнях _____ (3 сл.).

6. За формами організації фінанси мають _____ рівні: _____; _____; _____ (4 сл.).

7. Фінансова політика – це _____ з використання фінансових відносин для забезпечення економічного і соціального розвитку (3 сл.).

ЧАСТИНА 4 (20 БАЛІВ)

Творчий та частково алгоритмічний рівень пізнання

Умови виконання завдання:

1. Указати елементи структури фінансового механізму (6 балів):

A)
B)
C)
D)
E)

2. Указати фінансові методи управління (7 балів):

A)
B)
C)
D)
E)
F)

4. Указати на схемі складові формування фінансових ресурсів підприємств (7 балів)

ЧАСТИНА 5 (15 БАЛІВ)

Частково творчий рівень з елементами алгоритмічного

Умови виконання завдання: Знайти відповідність показників з групи А показникам чи показнику групи Б.

A)	B)	C)	D)	E)	F)	G)	H)	I)	J)	K)	L)	M)
Група А							Група Б					
А) Фінансові ресурси							1. Державний бюджет					
В) Загальнодержавні фінанси							2. Бюджетні субсидії,					
С) Важелі управління фінансовим механізмом							3. Бюджет розвитку					
D) Правове регламентування							4. Власні і прирівняні до них засобів					
E) Прибуток від реалізації продукції							5. Видатки розвитку					
F) Видатки всіх бюджетів							6. Законодавчі акти з фінансів					
G) Пріоритетні соціально-економічні заходи							7. Місцевий бюджет					
H) Механізм здійснення фінансової політики держави							8. Населення					
I) Основні надходження бюджетів							9. Касова система					
J) Види виконання бюджету							10.Обсяг реалізації продукції					
K) Місцеве самоуправління							11.Податки, збори					
L) Місцеві фінанси							12.Принципи фінансування і кредитування					
M)Місцеві органи влади							13.Поточні видатки					
							14.Фінансова самостійність					
							15.Фонд коштів державного кредиту.					

ЧАСТИНА 6 (10 БАЛІВ)

Творчий рівень пізнання

Умови виконання завдання: Визначити, що буде, коли.... (Вказати свою думку щодо наведеного).

1. Чи включаються до відповідних бюджетів видатки, не передбачені законами України?

---

2. Що було б, якщо роль фінансів зводилася лише до розподільчої функції?

Другий поточний модульний контроль (100 балів)

ЧАСТИНА 1 (20 балів)

Репродуктивний рівень пізнання

Умови виконання завдання: Визначити правильність наведених тверджень, позначити їх у відповідних клітинках (за правильну відповідь зараховується один бал):

ТВЕРДЖЕННЯ	ВІДПОВІДІ	
	ТАК	НІ
1. Податкова система може вважатися ефективною за двох умов: коли фінансово забезпечується виконання функцій держави і коли достатньо виконуються основні принципи оподаткування.	ТАК	НІ
2. Кошти державного бюджету України витрачаються лише на цілі та в межах, затверджених Законом про Державний бюджет України	ТАК	НІ
3. Сучасна система державних доходів утворюється з доходів у грошовій і здебільшого в натуральній формі.	ТАК	НІ
4. Фінансові результати страхових операцій визначаються по всіх страхових операціях у цілому.	ТАК	НІ
5. Кошти Фонду соціального страхування України належать до складу державного бюджету України.	ТАК	НІ
6. Доходи бюджету Пенсійного фонду України формуються за рахунок: зборів на обов'язкове державне пенсійне страхування; коштів державного та місцевих бюджетів; коштів, що надходять за регресивними вимогами; добровільних внесків підприємств, установ і організацій і громадян; сум фінансових санкцій, стягнених за порушення порядку сплати зборів на обов'язкове державне пенсійне страхування; інших надходжень.	ТАК	НІ
7. Збір за забруднення навколишнього природного середовища запроваджено з метою вирішення екологічних проблем, збереження природного середовища, створення джерел фінансування відповідних природоохоронних заходів.	ТАК	НІ
8. Залежно від об'єкта оподаткування податки поділяються на податок на додану вартість, мито, акцизи.	ТАК	НІ
9. Державні прибутки закріплені за державними витратами	ТАК	НІ
10. При непрямому оподаткуванні об'єктом є не дохід, а витрата. Величина податку включається в ціну товару і сплачується при купівлі товару. Величина цього податку пов'язана з доходами платника.	ТАК	НІ
11. Дефіцит бюджету при затвердженні бюджету тієї чи іншої ланки бюджетної системи не повинен перевищувати видатків розвитку.	ТАК	НІ

ТВЕРДЖЕННЯ	ВІДПОВІДІ	
12.Перерозподіл фінансових коштів у світовому масштабі забезпечує зменшення конкуренції і підвищення ефективності використання виробничих потужностей та інших ресурсів економічного розвитку.	ТАК	НІ
13.Міжнародні фінансові операції здійснюються на грошовому, валютному й товарному ринках	ТАК	НІ
14.Рентабельність страхової компанії визначається по кожному виду страхування й у цілому по всіх операціях	ТАК	НІ
15.Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку проводить реєстрацію цінних паперів і регулює їх кругообіг, забезпечує формування інфраструктури ринку, видає ліцензії фінансовим посередникам, які здійснюють операції з цінними паперами.	ТАК	НІ
16.Механізми міжнародного фінансового ринку забезпечують концентрацію, розподіл і перерозподіл тимчасово вільних грошових коштів між кінцевими споживачами	ТАК	НІ
17.Позитивний вплив фіскальної функції державного кредиту полягає в тому, що з її допомогою податковий тягар більш рівномірно розподіляється територіально між СПД.	ТАК	НІ
18.Світові фінансові потоки обслуговують міжнародну торгівлю товарами, послугами, а також перерозподіл капіталів між країнами.	ТАК	НІ
19.Суб'єктами міжнародних фінансових відносин виступають уряди, підприємства, фірми, банки, установи, фізичні особи.	ТАК	НІ
20.Якщо державний борг фінансується за рахунок притягнення накопичень юридичних осіб, а отримані кошти спрямовуються на виплати фізичним особам, кількість грошей в обігу зростає	ТАК	НІ

ЧАСТИНА 2 (10 БАЛІВ)

Алгоритмічний рівень пізнання

Умови виконання завдання: Визначити вірну (чи невірну) відповідь з наведених нижче. Правильна відповідь за кожним пунктом оцінюється у 1 бал:

1. Ступінь фінансової самостійності місцевих органів влади характеризує:
  - 1) незалежність держави в цілому;
  - 2) потенційні можливості економічного розвитку держави;
  - 3) територіальна визначеність;
  - 4) рівень демократичних прав і свобод громадян.
2. “Крива Лаффера” служить для визначення:
  - 1) граничного рівня податку на додану вартість;
  - 2) граничного рівня оподаткування прибутку підприємств;
  - 3) планування граничного рівня податків на поточний рік;

- 4) граничного рівня місцевих податків.
3. Класифікаційні ознаки Державного кредиту за характером виплачуваного прибутку:
  - 1) виграшні зобов'язання;
  - 2) процентні зобов'язання;
  - 3) процентне виграшне зобов'язання;
  - 4) зобов'язання з правом дострокового погашення.
4. Якими інституціями установлюється Порядок зарахування податків і зборів (обов'язкових платежів) до Державного бюджету України і місцевих бюджетів та державних цільових фондів?
  - 1) Верховною Радою України;
  - 2) Верховною Радою Автономної Республіки Крим;
  - 3) сільськими, селищними, міськими Радами;
  - 4) Кабінетом Міністрів України.
5. Кредит сприяє економії витрат обігу. Це досягається за рахунок:
  - 1) скорочення витрат з виготовлення, випуску, обліку і збереження грошових знаків;
  - 2) прискорення обігу коштів, багаторазове використання вільних коштів;
  - 3) збільшення суми позикових коштів СПД;
  - 4) скорочення резервних фондів.
6. До прибутків від страхової діяльності відносяться:
  - 1) зароблені страхові платежі по договорах страхування і перестраховання;
  - 2) прибутки від оренди майна, що належить страховій компанії;
  - 3) комісійні винагороди від операцій перестраховання;
  - 4) надходження із запасних або резервних фондів.
7. Основними елементами фінансового ринку є:
  - 1) кредитний ринок;
  - 2) ринок цінних паперів;
  - 3) товарний ринок;
  - 4) грошовий ринок.
8. Функції валютного ринку:
  - 1) своєчасне здійснення міжнародних розрахунків;
  - 2) страхування підприємств, які займаються продажем і обміном валют;
  - 3) регулювання валютних курсів і диверсифікації валютних резервів;
  - 4) регулювання економічних і соціальних процесів у державі.
9. Емітентами цінних паперів є :
  - 1) юридичні особи;
  - 2) фізичні особи;
  - 3) державні органи;
  - 4) органи місцевого самоврядування.
10. Прямі податки включають;
  - 1) прибутковий податок;
  - 2) податок на прибуток;
  - 3) податок на землю;
  - 4) податок на транспорт.

ЧАСТИНА 3 (15 БАЛІВ)

Частково творчий і репродуктивний рівень пізнання

Умови виконання завдання: Заповнити пропущені слова, вирази, числа тощо:

1. Особливість державного кредиту полягає у _____, _____ і наданих у борг коштів (2сл.)
2. Як фінансова категорія, державний кредит виконує дві функції: _____ та _____ (2сл.)
3. Сутність страхування виявляється в його наступних функціях: _____, _____, _____, _____ (4 сл)
4. Основні види страхування — _____, _____, страхування _____ (3сл)
5. Головною функцією фінансового ринку є забезпечення руху грошових коштів від _____ до _____ (2сл).
6. Суб'єктами міжнародних фінансових відносин виступають _____, _____, фірми, банки, установи, фізичні особи (2 сл.).

ЧАСТИНА 4 (15 БАЛІВ)

Творчий і частково алгоритмічний рівень пізнання

Умови виконання завдання: Надати сутність визначенням

1. Ревальвація —
2. Страховий випадок —
3. Торговельний баланс —
4. Депозит —
5. Система оподаткування —
6. Податки —
7. Маржа —
8. Фінансове право —

ЧАСТИНА 5 (20 БАЛІВ)

Частково творчий рівень з елементами алгоритмічного

Умови виконання завдання: Знайти відповідність показнику з групи А показників чи показника з групи Б.

A)	B)	C)	D)	E)	F)	G)	H)	I)	J)

Група А	Група Б
A) Податкова система	1. Акциз
B) Державний бюджет	2. Брокер
C) Пенсійне забезпечення	3. Валютне регулювання
D) Міжнародні фінанси	4. Видатки,
E) Державні цільові фонди	5. Державний кредит
F) Фінансовий ринок	6. Дефіцит
G) ринок цінних паперів	7. Емісійний дохід
H) Непрямі податки	8. Податок на промисел
I) Оподаткування фізичних осіб	9. Емітент
J) форми одержавлення частини вартості ВВП	10. Інвестиційний фонд
	11. Мито
	12. Розподільча функція
	13. Міждержавний перерозподіл
	14. Нещасний випадок
	15. Персоніфікований облік
	16. Податок на нерухомість
	17. Реформування
	18. Ринок кредитів
	19. Субвенція
	20. Фонд соціального страхування

ЧАСТИНА 6 (20 БАЛІВ)

Творчий рівень пізнання

Умови виконання завдання: Визначити, що буде, якщо....(Указати свою думку щодо наведеного)

1. Які податки і в якій сумі має сплатити СПД, коли відомо, що СПД у звітному періоді одержано 360 тис. грн. виручки від реалізації продукції (зовнішньоекономічною діяльністю підприємство не займалося, вся вироблена продукція була продана, залишки продукції на початок і кінець періоду відсутні); собівартість продукції склала 200 тис. грн. (СПД працює на загальній формі оподаткування)?

2. Які заходи, на Вашу думку, повинні вживатись державою для ліквідації дефіциту бюджету?

3. МП, яке працює на загальній формі оподаткування, одержало виручку від реалізації в розмірі 100 тис. грн.(без ПДВ), розрахункова рентабельність (за прибутком до оподаткування) склала 0,2%.

Яку суму прибутку одержить підприємство і якою буде сума податкових нарахувань?

4. Яку суму в доларах і фунтах одержить підприємець за його місячною виручкою 10,1 тис.грн.? Відомо, що в поточному періоді 1фунт = 1,8\$; 1 \$ = 5.05 гривень.

Яку суму збору до Пенсійного фонду буде перераховано за операцію обміну валюти?

СКЛАДАННЯ ФІНАНСОВОГО КРОСВОРДУ

Фінансовий кросворд може бути складений як за темою модуля, так і за кожним поточним модулем і повинен містити 10-30 термінів.

Слова кросворду повинні відповідати програмі курсу «Фінанси», наводитися без скорочень. Це мають бути іменники в називному відмінку однини.

Для складання кросворду студенту треба взяти у викладача одне чи два контрольних слова. Якщо контрольне слово має до п'яти букв, воно має перетинатися кросвордом не менше 3 разів, коли більше букв - 4 і більше разів.

Якщо дано два вихідних контрольних слова, вони можуть перетинатися, але не можуть мати суміжних клітин.

Відповіді кросворду мають бути повними визначеннями зашифрованих слів.

Кросворд надається в електронному вигляді чи на паперовому носії. Він охайно оформляється з наданням даних:

1. Пуста решітка з номерами клітинок, куди вписуються слова.
2. Визначення (розшифровка закодованих слів).
3. Заповнений із збереженням нумерації кросворд.
4. Перелік правильних відповідей.
5. Літературні джерела, використані при складанні кросворду.

Протягом вивчення змістового модуля «Фінанси» студент може здати не більше одного кросворду (для денного навчання у підсумкову оцінку зараховують додатково 10 балів).

ПРИКЛАД СКЛАДАННЯ КРОСВОРДУ:

		11		10					
				ф					
	2	3		і					
1				н					9
				4					
				а					
				5					
				н					
				6					
				с					
			7	и					
						8			

По горизонталі:

- 1 - основний комплексний документ бухгалтерського обліку, що містить інформацію про склад і вартісну оцінку активів і джерел їхнього покриття,
- 3 - доручення на зарахування або списання коштів по рахунках у банку,
- 4 - відхилення у бік перевищення ринкового курсу цінних паперів від їх номінальної вартості,
- 5 - основна вартість, зазначена на акції, облігації, векселі, купоні, банкноті або іншому фінансовому інструменті,
- 6 - продаж або купівля валюти із зобов'язанням купити або продати через деякий час,
- 7 - обліковий відсоток при обліку цінних паперів,
- 8 - економічний інструмент, завдяки якому вартість ВВП набуває грошового вираження і стає об'єктом розподілу,

10 - терміновий контакт, термінова угода.

По вертикалі:

1 - організована форма постійно діючого оптового ринку цінних паперів, на якому здійснюються біржові угоди з їх купівлі-продажу,

2 - різновид ціни, плата, що стягується з підприємств, організацій і населення за послуги (побутові, комунальні, транспортні та ін.),

9 - фінансовий документ (вексель), оплачуваний по пред'явленню або на визначену дату,

11 - грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет та в інших формах, що перебувають в обігу і є законним платіжним засобом.

Відповідь:

По вертикалі: 1 – біржа, 2 – тариф, 9 – тратта, 11 – валюта.

По горизонталі: 1 – баланс, 3 – авізо, 4 – ажю, 5 – номінал, 6 – СВОП, 7 – дисконт, 8 – ціна, 10 – ф'ючерс.

		11 В		10- Ф	Ю	Ч	Е	Р	С	
	2-Т	3-А	В	І	З	О				
1-Б	А	Л	А	Н	С				9-Т	
І	Р	Ю		4- А	Ж	І	О		Р	
Р	И	Т		5-Н	О	М	І	Н	А	Л
Ж	Ф	А		6- С	В	О	П		Т	
А			7-Д	И	С	К	О	Н	Т	
						8 Ц	І	Н	А	

При складанні кросворду використано матеріали лекцій і фінансового словника до курсу.

СКЛАДАННЯ ТЕМАТИЧНИХ ТЕСТІВ ЗА МОДУЛЕМ «ФІНАНСИ»

Студенти при виконанні самостійної роботи можуть складати тестові завдання відкритої форми, коли з чотирьох перерахованих відповідей одна є вірною (невірною).

Тести надаються в електронному вигляді і на паперовому носії. За вибраною темою треба скласти не менше 10 тестових завдань. Оформлення самостійної роботи по складанню тестів наступне:

1. Роботу виконують на двох аркушах: перший – тестові завдання з указанням вихідної теми модуля, другий – відповіді на них.

2. На тестових завданнях вказують ПІБ студента-автора тестів, факультет і групу, дату надання тестів викладачеві.

Протягом вивчення змістового модуля «Фінанси» студент може здати тематичні тестові завдання за однією темою (для денного відділення у підсумкову оцінку зараховуються додатково 10 балів).

Приклад складання тестових завдань:

1. “Крива Лаффера” служить для визначення:

- 1) граничного рівня податку на додану вартість;
- 2) граничного рівня оподаткування прибутку підприємств;
- 3) планування граничного рівня податків на поточний рік;
- 4) граничного рівня місцевих податків.

2. Об'єктом фінансового контролю є

- 1) грошові процеси;
- 2) розподільні процеси при формуванні фінансових ресурсів;
- 3) контроль згрупування доходів і видатків бюджету за однорідними ознаками;
- 4) розподільні процеси при використанні фінансових ресурсів.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ СТУДЕНТАМИ ЗАОЧНОГО НАВЧАННЯ

Студенти заочної форми навчання виконують контрольну роботу з дисципліни «Фінанси» відповідно до навчального плану.

Виконання контрольної роботи дає змогу показати рівень засвоєння теоретичного матеріалу та вміння викласти його на основі творчої роботи з науково-методичними й літературними джерелами та фактичними даними і статистичними матеріалами щодо обраної тематики модуля «Фінанси».

Контрольна робота складається з наступних завдань:

1. Розкриття теоретичного питання.

Виконання першого завдання пов'язане з написанням реферату згідно з тематикою рефератів і запропонованою методикою їх написання (стор. 222 - 226).

При написанні завдання потрібно показати знання і правильне розуміння закономірностей, що складаються у фінансовій сфері; вміння провести аналіз і зробити висновки з певного питання, вміння використовувати літературні джерела для повноти розкриття першого питання.

Тема реферату, виконуваного як перша частина контрольної роботи, студентами заочного відділення обирається залежно від двох останніх цифр номера залікової книжки (в тому числі з 01 до 09 цифр номеру– відповідно 1 - 9 теми рефератів, цифр 00 – тема №100, решта тем від 10 до 99 відповідають двом останнім цифрам).

Реферат виконують за структурою і обсягом відповідно до методики написання рефератів. У процесі написання першого питання використовують нормативно-правові джерела й статистичний чи практичний матеріал, зібраний за місцем роботи. Розкриття реферативних питань має ілюструватися таблицями, схемами, діаграмами, графіками.

2. Складання кросворду і тестів за темою реферату (10 закритих тестових завдань, що включають запитання і чотири відповіді, одна з яких є правильною).

3. Аналітичне завдання.

Студенти, в яких номер залікової книжки закінчується парним числом, аналізують Державний бюджет України, а студенти, в яких номер залікової книжки закінчується непарним числом, аналізують Зведений (консолідований) бюджет України поточного року.

Студентам, які виконують завдання *першого* варіанта, необхідно порівняти виконання бюджету поточного і попереднього періодів:

1. Побудувати таблицю, в яку занести укрупнені позиції бюджету (за позиціями, аналогічно додаткам та) за два періоди. Передбачити графи, де будуть показані розрахункові показники структури доходів і видатків, графу динаміки доходів і витрат (визначення темпів змін) і графу для приміток.

2. Визначити співвідношення доходів і витрат бюджету в цілому в поточному і в попередньому періодах.

3. Визначити структуру (питому вагу складових) доходів і витрат бюджетів і провести аналіз динаміки змін одержаних результатів.

4. Визначити відношення дефіциту (профіциту) бюджету до обсягу ВВП країни.

5. Написати висновки щодо одержаних результатів (визначити чи збалансовані бюджети поточного і попереднього періодів, наявність дефіциту (профіциту) бюджетів, визначити зміни структури й динаміки доходів і видатків), пояснивши причини змін, що відбулися.

Студентам, яке виконують завдання *другого* варіанта, необхідно :

1. Побудувати таблицю зведеного (консолідовано) бюджету України за поточний і попередній періоди.

2. Визначити питому вагу засобів Держбюджету і місцевих бюджетів у зведеному бюджеті по кожному виду доходів і видатків і порівняти їх зміну.

3. Написати висновки, в яких оцінити зміни питомої ваги доходів і видатків та централізованих коштів; збалансованість бюджету.

Обсяг контрольної роботи має бути в межах 15-20 сторінок стандартного формату.

Розкриття першого завдання контрольної роботи пов'язане з використанням науково-методичної літератури. При використанні цитат потрібно вказувати назву і автора роботи, місце і рік видання, сторінку. Це відноситься і до статистичних та цифрових даних.

Зміст роботи повинен відповідати плану, який розробляється студентом при написанні реферативної частини контрольної роботи, відображати сутність теми, її внутрішню структуру і логіку дослідження.

Під час написання контрольної роботи слід ознайомитися із законодавчими й нормативними документами з вибраної теми, публікаціями в періодичних виданнях, підібрати науково-методичну літературу.

Контрольна робота має бути набрана на комп'ютері відповідно до вимог установлених стандартом: текст роботи друкують з одного боку аркуша формату А4, шрифт ТNR— 14, інтервал між рядками — 1,5. Кожна сторінка обмежується полями по 20 мм за периметрами аркуша.

Нумерацію сторінок проставляють, починаючи із змісту роботи (включає план реферату та вказання обсягу виконання другого й третього завдання контрольної роботи). Титульний аркуш вважається першою сторінкою, номер на ньому не ставлять.

Контрольні роботи, що не відповідають установленим вимогам, повертають на доопрацювання.

При написанні контрольної роботи студенти використовують матеріали посібника, детально відпрацьовують теми модуля.

Екзамен з дисципліни для студентів заочного навчання проводиться на основі підсумкового модуля, який включає питання поточних тестових модулів, приклади варіантів яких наведені на стор. 266 – 276.

ФІНАНСОВИЙ СЛОВНИК

Ажіо — відхилення у бік перевищення ринкового курсу цінних паперів від їх номінальної вартості.

Авізо - доручення на зарахування або списання коштів по рахунках у банку. Розрізняють авізо кредитові (гроші зараховуються) й дебітові (гроші списуються).

Авуар (податковий) - податковий кредит, відкритий будь-якому платнику податків (компанії або фізичній особі), який одержує дивіденди, що розподіляють компаніями, які платять податок на фірми.

Акредитив - доручення банку про виплату певної суми фізичній або юридичній особі при виконанні зазначених в акредитивному аркуші умов.

Акт ревізії (перевірки) - службовий двосторонній документ, який підтверджує факт проведення комплексної, фінансової чи тематичної ревізії (перевірки), відображає її результати стосовно наслідків окремих фінансово-господарських операцій чи діяльності підприємства в цілому і є носієм доказової інформації про виявленні й систематизовані за економічною однорідністю недоліки в господарюванні й порушення законів та інших нормативно-правових актів.

Активи підприємства - власність підприємства, відображена в активі балансу. В основному існують три види активів: 1) поточні активи, що складаються із грошового капіталу й коштів, які можуть бути швидко трансформовані в готівку; 2) основний капітал з тривалим терміном служби, використовуваний підприємством при виробництві товарів і послуг; 3) інші активи, які включають нематеріальні активи, що не мають натурально-речовинної форми, але цінні для підприємства, капіталовкладення в інші компанії, довгострокові цінні папери, витрати майбутніх періодів та інші активи.

Акциз - вид непрямого податку у складі ціни товарів. Акцизи були поширені вже в XIX ст. Розвиток акцизного оподаткування привів до появи універсального акцизу у вигляді податку з обороту, податку з продажів,

податку на додану вартість. Розрізняють індивідуальні акцизи (по окремих видах і групах товарів) і універсальні (наприклад, податок на додану вартість).

Акціонерне товариство - компанія, що є юридичною особою, капітал якої складається з внесків пайовиків-акціонерів і засновників. Форма організації виробництва на основі залучення коштів шляхом продажу акцій. Існують закриті й відкриті акціонерні товариства.

Акціонерний капітал - основний капітал акціонерного товариства, розмір якого визначається його статутом. Утворюється за рахунок позикових коштів й емісії (випуску) акцій.

Акція – цінний папір без установленого строку обігу, що засвідчує внесення певного паю до статутного фонду акціонерного товариства.

Акція — цінний папір, що засвідчує права власника на частку власності акціонерного товариства. Власники акцій мають право на одержання частини прибутку у формі дивідендів і на участь в управленні акціонерним товариством. Акції мають номінальну вартість, позначену на самій акції, і курсову вартість, за якою вони фактично купуються і продаються на фондовій біржі. Акції бувають: іменні, на пред'явника, прості, привілейовані.

Акція – цінні папери без установленого строку обігу, що засвідчує дольову участь у статутному фонді АТ, дає право його власнику на отримання дивідендів, а також на участь у розподілі майна при ліквідації АТ.

Акція - цінний папір, що випускається акціонерним товариством, дає право її власнику, члену акціонерного товариства, брати участь в його керуванні й одержувати дивіденди з прибутку.

Акція іменна - акція з вказівкою її власника. Поширюється в порядку відкритої підписки. Може бути простою і привілейованою.

Акція звичайна - акція з нефіксованим дивідендом, розмір якого визначається загальними зборами акціонерів після сплати фіксованого відсотка власникам привілейованих акцій.

Акція на подавця - акція, що містить ім'я її власника. Може бути простою і привілейованою.

Акція привілейована - акція, дивіденд якої фіксується у вигляді твердого відсотка, виплачуваного в першочерговому порядку незалежно від величини прибутку компанії. Ця акція не дає права голосу, її власник не бере участі у керуванні компанією.

Амністія (податкова) - комплекс заходів щодо погашення заборгованості по податкових та інших обов'язкових платежах платниками податків, а також звільнення від сплати штрафів і пенею із сум платежів, що сплачуються добровільно ними у бюджет і позабюджетні державні фонди.

Амортизаційні кошти – фінансові кошти, виділювані спеціальним призначенням для збереження і поновлення основних фондів підприємства.

Амортизаційний фонд - кошти, призначені для простого й розширеного відтворення основних фондів.

Амортизація - поступове перенесення вартості основних фондів на вироблені з їхньою допомогою продукти або послуги; цільове нагромадження коштів і їхнє наступне застосування для відшкодування зношених основних фондів.

Андеррайтер — банк (може бути і фізична особа), що гарантує емітенту розміщення його цінних паперів за визначену винагороду.

Аудиторський контроль - незалежний позавідомчий фінансовий контроль, проведений аудиторською фірмою, що має ліцензію на здійснення аудиторської діяльності. Основне завдання - установлення вірогідності, повноти й реальності бухгалтерської і фінансової звітності й дотримання фінансового законодавства.

Баланс - основний комплексний документ бухгалтерського обліку, що містить інформацію про склад і вартісну оцінку коштів підприємства (активів) і джерелах їхнього покриття (пасив).

Банк – юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати в сукупності такі операції: залучення до вкладів коштів фізичних і юридичних осіб і розміщення цих коштів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних і юридичних осіб.

Банківська діяльність - набір посередницьких операцій на грошовому ринку, який виконують спеціальні інституції (банки) як виключну діяльність на підставі закону й під особливим наглядом держави; являє собою залучення до вкладів грошових коштів фізичних і юридичних осіб і розміщення цих коштів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних і юридичних осіб.

Банківське законодавство - система всіх упорядкованих певним чином нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері банківської діяльності.

Банківське регулювання - розробка і видання уповноваженими органами на основі законів нормативно-правових актів, що регламентують види й способи банківської діяльності.

Банківський кредит - кредит, видаваний у вигляді грошових позичок господарським суб'єктам та іншим позичальникам.

Банківська система виконання бюджету — здійснення сплати обов'язкових податкових платежів і відрахувань через банківську систему із наступною акумуляцією цих платежів на рахунок Міністерства фінансів і розподілом їх по одержувачах бюджетних коштів знову через банківську систему.

Банкрутство - поняття, що означає руйнування, відмову підприємства платити по своїх боргових зобов'язаннях через відсутність коштів. Як правило, приводить до закриття або примусової ліквідації підприємства, розпродажу майна для погашення всіх боргів.

Безготівковий грошовий обіг - частина грошового обігу, в якій рух грошей здійснюється у вигляді перерахувань по рахунках у кредитних установах і заліків взаємних вимог.

Бізнес-план - програма діяльності підприємства, план конкретних заходів щодо досягнення конкретних цілей його діяльності, що включає оцінку очікуваних витрат і доходів. Розробляється на основі маркетингових досліджень.

Біржа — організована форма постійно діючого оптового ринку цінних паперів, на якому здійснюються біржові угоди з їх купівлі-продажу, а також формуються середні ціни на цінні папери.

Біржовий курс - продажна ціна цінного паперу на фондовій біржі.

Брокер — біржовий посередник, що сприяє здійсненню операцій між зацікавленими сторонами – клієнтами біржі.

Брутто (тарифна ставка) — нормований стосовно страхової суми і терміну виплат розмір платежу. Складається з двох частин: нетто-ставки, що призначається для створення фонду виплат страхових сум (відшкодувань), і навантаження (надбавки), використовуваного для покриття витрат на проведення страхування, витрати на утримання апарата страхових органів тощо.

Бюджет - форма утворення і витрати фонду коштів, призначених для фінансового забезпечення завдань і функцій держави й місцевого самоврядування.

Бюджет держави — економічні відносини, що виникають у держави з юридичними й фізичними особами у зв'язку з розподілом і перерозподілом ВВП з метою формування і використання бюджетного фонду, призначеного для виконання державою покладених функцій.

Бюджет держави – складова ланка державних фінансів. Суть бюджету – фінансове забезпечення виконання державою її функцій: економічної, соціальної, управлінської та оборонної. Сутність бюджету як економічної категорії реалізується через розподільну (перерозподільну) і контрольну функції.

Бюджетна політика - діяльність органів державної влади щодо формування бюджету держави, його збалансування, розподілу й перерозподілу бюджетних ресурсів та забезпечення всеохоплюючого контролю за їх використанням.

Бюджетні асигнування - кошти бюджетів різних рівнів, що направляються на розвиток економіки, фінансування соціально-культурних заходів, оборони країни, утримання органів державної влади та управління.

Бюджетний дефіцит – явище, коли видатки бюджету перевищують доходи. Причиною дефіциту є потреба держави витратити коштів більше, ніж це дозволяють фінансові можливості.

Бюджет поточний – в ньому зосереджені всі витрати, обумовлені діючими нормами і сформованим рівнем соціальної забезпеченості.

Бюджет розвитку — в ньому передбачаються витрати, що спрямовуються на фінансування пріоритетних соціально-економічних заходів.

Бюджетна класифікація — ЄДИНЕ СИСТЕМНЕ науково обґрунтоване угруповання прибутків і витрат бюджетів усіх рівнів з присвоєнням об'єктам класифікації групових кодів. Забезпечує єдність фінансових показників, уніфікацію обліку й звітності органів державного управління і порівнянність бюджетів усіх рівнів, або угруповання доходів і витрат бюджетів усіх рівнів з присвоєнням об'єктам класифікації відповідних групових кодів.

Бюджетна система – сукупність бюджетів різних видів і рівнів, що знаходяться у певному взаємозв'язку.

Бюджетна система України - врегульована нормами права сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, що побудована з урахуванням економічних відносин, державного й адміністративно-територіального устрою.

Бюджетне планування — планомірний процес упорядкування, розгляду, затвердження і виконання бюджету. Це комплекс організаційно-технічних, методичних і методологічних заходів щодо визначення обсягів прибутків і суми витрат бюджетів на всіх стадіях бюджетного процесу.

Бюджетне планування - централізований розподіл і перерозподіл вартості валового суспільного продукту й національного доходу між ланками бюджетної системи на основі загальнонаціональної соціально-економічної програми розвитку країни у процесі складання і виконання бюджетів і позабюджетних фондів різного рівня.

Бюджетна позичка - бюджетні кошти, призначені іншому бюджету на поворотній, безоплатній основі на термін не більше шести місяців у межах фінансового року.

Бюджетне право — сукупність установлених державою юридичних норм, що регулюють діяльність органів державної влади і управління з упорядкування, розгляду, затвердження і виконання бюджету.

Бюджетний процес - регламентована нормами права діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування і учасників бюджетного процесу із складання та розгляду проектів бюджетів, проектів бюджетів державних позабюджетних фондів, затвердження і виконання бюджетів і бюджетів державних позабюджетних фондів, а також з контролю за їхнім виконанням.

Бюджетне прогнозування — визначення ймовірних показників прибутків і витрат на перспективу. Це науково-аналітична стадія розробки бюджету, в процесі якої формується концепція, шляхи її вирішення та основні цілі, що мають бути досягнуті.

Бюджетний період — термін, протягом якого діє складений і затверджений бюджет. В Україні і в Німеччині збігається з календарним роком, у США — із 1 жовтня до 31 вересня, у Великобританії і Японії— із 1 квітня до 31 березня, Швеції – із 1 липня по 30 червня.

Бюджетне регулювання - перерозподіл коштів з метою забезпечення територіальним бюджетам мінімально необхідного рівня доходів, що направляються на економічний і соціальний розвиток території.

Бюджетний устрій – організація і принципи побудови бюджетної системи, її структура, взаємозв'язок між окремими ланками. Визначається державним устроєм. В унітарних (єдиних, злитих) державах бюджетна система включає дві ланки: державний бюджет і численні місцеві бюджети, які своїми доходами й витратами не входять у державний бюджет. У федеративних державах бюджетна система включає три ланки: державний і федеральний бюджети, бюджети членів федерації.

Бюджетний цикл — термін з моменту початку впорядкування проекту бюджету до моменту затвердження звіту про його виконання законодавчим органом держави.

Валовий дохід - характеризує кінцевий результат діяльності підприємства і являє собою різницю між валовим виторгом і всіма витратами на виробництво й реалізацію продукції.

Валовий внутрішній продукт — сума валових продуктів усіх галузей економіки. Макроекономічний показник, що відображає сумарну ринкову вартість кінцевих продуктів і послуг, зроблених на території країни незалежно від національної приналежності функціонуючих в її народному господарстві юридичних і фізичних осіб за певний період часу. ВВП - модифікація іншого макроекономічного показника - *валового національного продукту* (ВНП), від якого відрізняється на величину сальдо розрахунків із закордонними країнами.

Валовий національний продукт — складається з вартості товарів і послуг, вироблених резидентами країни за рік, незалежно від їхнього місцезнаходження. Включає вартість кінцевих продуктів. Відрізняється від валового внутрішнього продукту на: 1)сальдо зовнішньоекономічних операцій, включаючи сальдо експорту й імпорту товарів і послуг; 2)сальдо переказу заробітної плати іноземних робітників;3)сальдо переказу прибутку від вивезеного за межі країни капіталу. Валовий національний продукт може перевищувати валовий внутрішній продукт, а може бути й меншим від розміру сальдо.

Валовий прибуток - частина валового доходу підприємства, що залишається в нього після відрахування всіх обов'язкових витрат.

Валюта України - грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет та в інших формах, що перебувають в обігу і є законним платіжним засобом на території України.

Валютна інтервенція — дії Центрального і Національного банків на валютному ринку, спрямовані на підтримку курсу національної грошової одиниці.

Валютна конвертованість національної грошової одиниці — обіговість національної грошової одиниці.

Валютна політика - сукупність заходів, що здійснюються у сфері міжнародних економічних відносин відповідно до поточних і стратегічних цілей економічної політики країни.

Валютна система - державно-правова форма організації міжнародних валютних (грошових) відносин держав

Валютне регулювання – характеризує встановлений порядок визначення валютного курсу та його регламентування, здійснення валютних операцій суб'єктами валютного ринку (комерційними й центральним банками, юридичними і фізичними особами), порядок ввезення і вивезення іноземної та національної валюти, порядок проведення міжнародних розрахунків.

Валютні операції – певні банківські й фінансові операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності.

Валютні цінності - іноземна валюта, платіжні документи й фондові цінності в іноземній валюті, дорогоцінні метали й дорогоцінне каміння, за винятком ювелірних і побутових виробів.

Валютний курс — ціна, за якою валюта однієї країни обмінюється на валюту інших країн.

Варант — вид цінних паперів, що надає право покупцю облігацій або привілейованих акцій купувати прості акції за визначену раніше ціну.

Вексель — письмове боргове зобов'язання строго встановленої форми, що дає його власнику (векселетримачу) безперечне право при настанні терміну зажадати від боржника сплати зазначеної в ньому грошової суми. Види векселів: простий і переказний. Простий вексель виписується позичальником (векселедавцем) і містить зобов'язання платежу кредитору (векселетримачу). Переказний вексель (тратта) виписується кредитором (трасатом) і містить наказ боржнику (трасату) про сплату зазначеної суми третій особі (ремітенту) або пред'явнику.

Вексель – це цінні папери, письмове безспірне зобов'язання позичальника сплатити після настання строку визначену суму грошей власникові векселя.

Венчурна фірма – комерційна науково-технічна фірма, яка займається розробкою і впровадженням нових технологій і продукції з невизначеним заздалегідь доходом (ризикований внесок капіталу).

Венчурне фінансування – забезпечення фінансовими ресурсами інноваційної діяльності; фінансування науково-технічних досліджень.

Відкрита інфляція — інфляція грошової одиниці, за якої ціни і прибутки вільно формуються в основному під впливом попиту і пропозиції.

Відомчий фінансовий контроль – контроль, який здійснюють конкретні контрольно-ревізійні управління (відділи, групи) міністерств, відомств, державних комітетів та інших органів державного управління. Спрямований на забезпечення законності й фінансової дисципліни як підпорядкованими підприємствами, установами, організаціями, так і всередині самого відомства.

Вільна ринкова економіка – економічна система, в якій розподіл ресурсів визначається не державою, а рішеннями, прийнятими на рівні окремих підприємців або підприємства.

Вільний ринок – ринок, на якому державне регулювання не має ніякого впливу на співвідношення попиту і пропозиції.

Виконання бюджету — повна мобілізація всіх запланованих прибутків у розрізі джерел і платників з наступним фінансуванням заходів, прийнятих державною Програмою економічного і соціального розвитку, винагорода, яку страхувальник виплачує страховику за взятий на себе ризик.

Витрати бюджету – економічні відносини, пов'язані з розподілом фонду коштів держави і його використанням за галузевим, відомчим, цільовим і територіальним призначенням. Це витрати на фінансування народного господарства, соціально-культурних заходів (утворення, охорона здоров'я, соціальне забезпечення), оборону країни, зміст органів керування й правоохоронних органів, витрати з державного внутрішнього боргу, витрати на надання фінансової підтримки територіям та ін.

Власність - правовідносини, що виникають з приводу володіння, користування і розпорядження майном.

Власні доходи територіальних бюджетів - регіональні й місцеві податки й збори, відрахування від податків вищестоящих бюджетів, передані в регіональні й місцеві бюджети на постійній основі в твердо фіксованій частці.

Внутрішній борг - зобов'язання, що виникають у валюті Російської Федерації.

Внутрішньогосподарський фінансовий контроль - контроль, що здійснюється економічними службами підприємств, установ, організацій (бухгалтеріями, фінансовими відділами, службами фінансового менеджменту та внутрішнього аудиту, відділами планування тощо) і супроводжує повсякденну фінансово-господарську діяльність.

Гарантійне зобов'язання, або доручення - форма забезпечення банківської позички.

Гіперінфляція — інфляція грошової одиниці, при наявності якої знецінення грошей стане самопідтримуваним і неконтрольованим процесом, а темпи зростання цін і грошової маси стають винятково високими (більше 1000% у рік). Як правило, це може відбуватися в умовах воєнних дій держави, економічної розрухи, політичної нестабільності.

Глобалізація економіки — під цим розуміється цілий ряд напрямків: становлення глобальних транснаціональних корпорацій, регіоналізація економіки, інтенсифікація світової торгівлі, тенденції конвертації, фінансова глобалізація.

Готівкові розрахунки - платежі готівкою підприємств, підприємців і фізичних осіб між собою за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги) і за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна.

Грошова маса - сукупність купівельних, платіжних і накопичених коштів, що обслуговує економічні зв'язки й належить фізичним і юридичним особам, а також державі. Зміна грошової маси вимірюються грошовими агрегатами.

Грошова одиниця - установлений в законодавчому порядку грошовий знак, що служить для порівняння й вираження грошей.

Грошово-кредитна політика - визначена сукупність заходів у сфері грошового обігу й кредиту, що спрямовані на забезпечення стабільності національної валюти, стримування інфляційних процесів в економіці країни, регулювання економічного зростання, забезпечення зайнятості населення і вирівнювання платіжного балансу країни.

Дебітор - особа, яка одержала продукцію або послугу, але ще не оплатила їх.

Дебіторська заборгованість - рахунок до одержання суми, що належить підприємству від покупців за товари й послуги, продані в кредит. У балансі підприємства записуються як поточні активи.

Девальвація — знецінення офіційного курсу національної валюти стосовно іноземних валют. Є поширеним у світі методом підтримки конкурентоздатності національної економіки.

Демонетизація золота — заходи з припинення використання золота як засобу міжнародних платежів і монетарних запасів.

Демпінг - практика, використовувана в міжнародній торгівлі, коли товар на експортному ринку продається за ціною нижче внутрішньої ціни даного ринку з метою придушення конкурентів.

Державні доходи – грошові відносини з мобілізації фінансових ресурсів у розпорядження державних структур. Застосовують три методи мобілізації державних доходів: *податки, державні позики, емісія* (паперово-грошова й кредитна).

Державне регулювання – законодавчо оформлена система зовнішнього впливу на підприємство.

Державне фінансування – метод безповоротного надання фінансових ресурсів суб'єктам господарювання за рахунок коштів бюджетних і позабюджетних фондів. За допомогою державного фінансування відбувається цілеспрямований перерозподіл фінансових ресурсів між суб'єктами господарювання.

Державні позики – економічні відносини між державою, з одного боку, і юридичними й фізичними особами - з іншого, при яких позичальником виступає держава.

Державні мінімальні соціальні стандарти – установлені законодавством України мінімальні необхідні рівні гарантій соціального захисту, що забезпечують задоволення найважливіших потреб людини.

Державні витрати – грошові відносини, пов'язані з використанням централізованих і децентралізованих державних коштів на різні потреби держави. Фінансуються державні витрати у трьох формах: самофінансування, бюджетного фінансування, кредитного забезпечення.

Державний бюджет України — план утворення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, що здійснюються органами державної влади України, органами влади Автономної Республіки Крим і місцевими Радами народних депутатів.

Державний бюджет — є централізованим грошовим фондом, являє собою фінансові загальнодержавні ресурси; узагальнений основний фінансовий план країни. Як економічна категорія виражає фінансові відносини, пов'язані з утворенням і використанням централізованого фонду грошових ресурсів держави. Ці відносини складаються між державою, з однією боку, і резидентами – з іншого.

Державні фінанси — це система грошових фондів, зосереджених у державі й призначених для забезпечення властивих їй функцій, а також сукупності форм і методів, за допомогою яких ці функції реалізуються; це частина фінансів держави (інша частина — фінанси підприємств недержавних форм власності), що являє собою сукупність державного бюджету, бюджетів різних рівнів державного управління, державного соціального страхування, державного кредиту, позабюджетних фондів, фінансів державних підприємств

Державний кредит – грошові відносини, що виникають у держави з юридичними й фізичними особами у зв'язку з мобілізацією тимчасово вільних коштів у розпорядження органів державної влади і їхнім використанням на фінансування державних витрат. Основними формами державного кредиту є позики й казначейські позики.

Державний, або муніципальний борг – зобов'язання, що виникають із державних або муніципальних позик, прийнятих на себе Україною, суб'єктом України або муніципальним утворенням, гарантії по зобов'язаннях третіх осіб, інші зобов'язання, а також прийняті на себе Україною, суб'єктом України або муніципальним утворенням зобов'язання третіх осіб.

Державний фінансовий контроль – контроль з боку органів влади й управління України, а також спеціально створених контрольних органів (Рахункова палата, Міністерство фінансів, Державна податкова інспекція та ін.) за дотриманням законодавства у сфері державних бюджетів і позабюджетних фондів, податків, фінансової діяльності державних установ і підприємств, організацією грошових розрахунків, ведення обліку й звітності.

Депозит — ощадний рахунок фізичної або юридичної особи в кредитній установі.

Депозитне свідоцтво – цінний папір, який підтверджує, що особа володіє акціями однієї з іноземних корпорацій, які зберігаються в одному з банків, і має право на одержання дивідендів, а також на частку активів цієї корпорації у разі її ліквідації.

Депресивні регіони — територіальні соціально-економічні системи, для яких характерними є довготривалі негативні явища й зрушення у процесі суспільного відтворення, що проявляються у низькій продуктивності людського капіталу, скороченні суспільного виробництва, зменшенні накопичення та споживання, які призводять в цілому до відставання території у рівні соціально-економічного розвитку, та за багатьма іншими характеристиками (за рівнем життя населення тощо) від решти територіальних утворень.

Державний фінансовий контроль – контроль, що його здійснюють органи державної влади, в першу чергу законодавчої виконавчої. Спрямований на об'єкти, що підлягають контролю незалежно від їх відомчого підпорядкування.

Дериватив — стандартний документ, що свідчить про права і/або обов'язки придбати чи продати цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також гроші на визначених у даному документі умовах у майбутньому.

Дефіцит платіжного балансу — перевищення валютних платежів країни за кордон над валютними надходженнями в країну через кордон.

Дефіцит торговельного балансу — перевищення імпорту товарів і послуг над їх експортом з держави.

Дефіцит бюджету - перевищення видаткової частини бюджету над доходною.

Дефлятор валового внутрішнього продукту — враховує зміни цін усіх товарів і послуг. Включає товари, які вироблені тільки всередині держави. Визначаються: номінальний ВВП і реальний ВВП.

Джерела економічного зростання в сучасному суспільстві: 1)приріст основних фондів (нетто-інвестиції) 2)збільшення трудового потенціалу (приріст працездатного населення і/або збільшення робочого часу); 3)загальний приріст продуктивності економічних чинників (науково-технічний і виробничо-технологічний прогрес, поєднання капіталу й праці) в результаті: а)технологічного прогресу і/або б) інституціональних реформ, таких, як покращання правової системи, посилення конкуренції, поліпшення фінансової системи, підвищення мобільності виробничих чинників, забезпечення прозорості ринків і т.п.

Джерело сплати — доходи (прибуток), з яких вносяться податки.

Дивіденд — частина загальної суми чистого прибутку акціонерного товариства, що розподіляється між акціонерами відповідно до наявних в їх розпорядженні акцій.

Дисконт — 1) дисконт векселя, 2) обліковий відсоток при обліку цінних паперів.

Дисконтна ставка – норма відсотка, що стягується Центральним банком при наданні позичок комерційним банкам.

Ділер — фізична або юридична особа, яка здійснює біржове або торговельне представництво.

Договір банківського рахунку – складна правова категорія, що передбачає публічний обов'язок клієнта зберігати кошти на рахунку в банківській установі; двостороннє зобов'язання банку і клієнта на умовах консенсуальності й платності.

Доміцилірування векселя — сплата векселя за дорученням клієнта, який за попередньою домовленістю з банком вказує місце, де буде робитися платіж.

Допомога – регулярна або одноразова грошова виплата, надавана громадянам країни у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, вагітністю й родами, при народженні дитини, по догляду за дитиною та ін.

Дотація — фінансові ресурси, що виділяються з вищестоящого бюджету нижчестоящому на суму відсутніх прибутків при неможливості скорочення витрат, не мають цільового призначення.

Доходи населення кінцеві — доходи населення (в поточних цінах), які отримуються населенням в результаті перерозподілу фінансових ресурсів населення.

Доходи населення (домогосподарства) сукупні — грошові й натуральні надходження народонаселенню (по домогосподарствах) з метою задоволення особистих потреб.

Економічний інструмент – економічна категорія, свідомо, цілеспрямовано використовується в інтересах суб'єктів господарювання і держави. На суспільне виробництво може мати кількісний й якісний вплив.

Економічний стимул – економічний важіль, за допомогою якого вдається впливати на матеріальні інтереси суб'єктів господарювання. Вплив на матеріальні інтереси відбувається через форми організації фінансових відносин.

Емісійна премія – різниця від продажу акцій за ринковою ціною та їх номінальною вартістю.

Євро — валюта країн Європейського Союзу, що включає: німецьку марку, голландський гульден, австрійський шилінг, бельгійський франк, французький франк.

Євровалюта — будь-яка конвертована валюта, депонована в закордонному банку.

Забезпеченість кредиту – види й форми гарантованих зобов'язань позичальника перед кредитором (банком) по відшкодуванню суми позикових коштів (кредиту) у випадках їхнього можливого неповернення позичальником.

Закон про Державний бюджет України – закон, який затверджує повноваження органам державної влади здійснювати виконання Державного бюджету України протягом бюджетного періоду.

Зведений (консолідований) бюджет — сукупність усіх бюджетів, що входять у бюджетну систему по прибутках і витратах (в Україні — це державний бюджет, бюджет АР Крим, бюджети областей і місцеві бюджети).

Змінний курс — курс валюти, що вільно підвищується і знижується залежно від попиту і пропозиції (включає як регулювання, так і певну свободу вибору режиму валютного курсу).

Зовнішній борг — зобов'язання, що виникають в іноземній валюті.

Інвестиції — господарські операції, що припускають внесок фінансових ресурсів або майна у статутний фонд юридичної особи в обмін на корпоративні права, емітовані даною юридичною особою.

“Індекс Доу-Джонса” — середній показник курсів акцій на Нью - Йоркській фондовій біржі. Являє собою арифметичну середню (не зважену) щоденних котувань групи 30 головних компаній США на момент закриття біржі.

Індекс споживчих цін — являє собою співвідношення ціни споживчого кошика в поточному році до ціни аналогічного кошика в базовому році. Включає товари, вироблені не тільки всередині держави, але й імпорт. Враховує тільки товари і послуги, що використовуються індивідуальними споживачами.

Індосамент — спеціальний напис на переказному векселі, за яким векселедержатель передає всі або тільки певні права придбання векселя, індосамент має бути безумовним. Частковий індосамент недійсний. Індосамент буває передаточним, передорученим і заставним, кожний з яких, у свою чергу, може бути іменним, бланковим і на пред'явника.

Інкасування векселя — виконання доручення векселедержателя по одержанню в термін платежів за векселем; при ненадходженні платежу вексель повертається кредитору з протестом, а у разі недогляду протесту банк відповідає за наслідки.

Іноземна валюта — іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу і є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави.

Інфраструктура — комплекс галузей господарства, що обслуговують промислове (або яке-небудь інше) виробництво, а також населення. Включає транспорт, зв'язок, торгівлю, матеріально-технічне забезпечення, науку, освіту, охорону здоров'я.

Іпотека — здача нерухомості, землі в заставу для одержання кредитної підзаставної позички.

Казначейство — спеціалізований фінансовий орган, що відає виконанням державного бюджету. Організує збір доходів держбюджету, надає кошти на передбачені в ньому витрати, в деяких випадках здійснює емісії паперових грошей.

Казначейські зобов'язання — це вид цінних паперів на пред'явника, які розміщують виключно на добровільних засадах і які свідчать про внесення їхнім власником грошових коштів до бюджету й дають право на отримання фінансового доходу.

Казначейський вексель — форма боргового зобов'язання держави. На відміну від державних облігацій, казначейські векселі випускаються на термін, як правило, до одного року, під покриття бюджетного дефіциту з виплатою доходу у вигляді дисконту.

Казначейські облігації держави — вид розміщуваних на добровільній основі серед населення державних цінних паперів, які засвідчують внесення їхніми держателями коштів у бюджет і дають право на одержання фіксованого прибутку протягом усього терміну володіння цими цінними паперами.

Капітал — вартість, яку пускають в оборот для одержання прибутку.

Капітальні вкладення — витрати матеріальних, трудових і грошових ресурсів, спрямовані на відновлення і приріст основних фондів.

Касова система виконання бюджету — здійснення обліку надходження прибутків і фінансування витрат Державною бюджету на основі реєстрації фактичних грошових потоків.

Кліринг — система безготівкових розрахунків за товари, цінні папери й послуги. Заснований на заліку взаємних вимог і зобов'язань.

“Коефіцієнт Кука” — показник рентабельності використання власних коштів банку або достатності цих коштів, визначається як відношення власного капіталу банку до суми його активів. За Базельською угодою 1988 р. він має дорівнювати 8 %.

Комерційний банк — кредитна організація, що має ліцензію на здійснення банківських операцій з метою одержання прибутку.

Комерційний кредит — товарна форма кредиту, що виникає при відстрочці платежу; боргове зобов'язання, оформлене векселем.

Комерційний розрахунок — метод ведення господарства, що полягає в порівнянні у грошовій формі витрат і результатів діяльності; його метою є одержання максимуму прибутку при мінімумі витрат. Комерційний розрахунок припускає обов'язкове одержання прибутку, достатнього для досягнення господарювання рівня рентабельності.

Конверсія — переорієнтація підприємства на виробництво продукції принципово іншого типу.

Конвертованість валют — здатність однієї валюти обмінюватися на іншу валюту.

Конкурентоздатність — здатність суб'єктів господарювання виконувати свою діяльність в умовах ринкових відносин та одержувати за цих умов прибуток, достатній для науково-технічного вдосконалення виробництва, стимулювання працівників і підтримки на високого якісного рівня продукції.

Контрольний пакет акцій — частка загальної вартості (кількості) акцій, що дозволяє їхнім власникам контролювати діяльність усього акціонерного товариства.

Концерн — об'єднання самостійних підприємств різних галузей, зв'язаних спільними розробками, за допомогою системи участі, патентно-ліцензійних угод, фінансування, тісного виробничого співробітництва.

Концесія — дозвіл однією державою іншим державам, їхнім фірмам і приватним особам проводити виробничо-експлуатаційну діяльність відповідно до концесійного договору. У договорі про концесії може передбачатися здача в експлуатацію державою за плату не тільки підприємств, а і (головним чином) землі з правом видобутку корисних копалин.

Короткострокові активи — готівка й активи, які найближчим часом можуть бути переведені в грошову форму або будуть використані в найближчому майбутньому, звичайно протягом року.

Короткострокові зобов'язання — зобов'язання, строк погашення яких настає протягом короткого терміну (в межах одного року).

Короткострокові фінансові вкладення — фінансові вкладення, розраховані на короткий період, високоліквідні цінні папери, в тому числі короткострокові казначейські зобов'язання держави, облігації, акції, тимчасова фінансова допомога іншим підприємствам, депозитні сертифікати, отримані короткострокові векселі.

Кошик доходів бюджетів місцевого самоврядування — сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів), що закріплені Бюджетним кодексом України на постійній основі за бюджетами місцевого самоврядування і враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів.

Кошторис — фінансовий документ, що містить інформацію про утворення і використання коштів відповідно до їх цільового призначення.

Кошторисне фінансування — метод покриття витрат установ та організацій відповідно до затвердженого кошторису.

Кредит — рух позичкового капіталу, здійснюваний на засадах забезпеченості, терміновості, зворотності й платності. Виконує функції перерозподілу коштів між господарськими суб'єктами; сприяє економії витрат обігу; прискорює концентрацію і централізацію капіталу, стимулює науково-технічний прогрес.

Кредитна картка — іменний грошовий документ, випущений кредитною установою, що засвідчує наявність у цій установі рахунку клієнта й надає право на придбання товарів і послуг у роздрібній торговельній мережі без оплати готівкою.

Кредитні гроші — гроші, породжені розвитком кредитних зв'язків і відносин між кредиторами і позичальниками. До них відносяться *векселі, банкноти, чеки, банківські кредитні картки*.

Кредитування — одна з форм фінансового забезпечення відтворювальних витрат, при якій витрати суб'єкта господарювання покриваються за рахунок банківських позичок, надаваних на засадах платності, терміновості й зворотності.

Кредиторська заборгованість — заборгованість, що виникає при розрахунках з постачальниками; тимчасове використання у грошовому обігу підприємства коштів кредитора.

Криза платоспроможності — взаємні неплатежі підприємств, викликані дефіцитом наявної або безготівкової грошової маси.

Купон — відрізний талон цінного паперу (акції, облігації), що дає його власникові право одержати у встановлений час певний доход у вигляді відсотків і дивідендів.

Курс акцій, облігацій та інших цінних паперів — ціна акції, інших цінних паперів на фондовій біржі. Курс прямо пропорційний розмірам дивіденду, відсотка й перебуває у зворотній залежності від величини позичкового відсотка.

Ліквідність активів — величина, зворотна часу, необхідному для перетворення активів у гроші. Чим менше часу знадобиться для перетворення активів у гроші, тим вони ліквідніші.

Ліквідність балансу підприємства — ступінь покриття зобов'язань підприємства його активами, строк перетворення яких у гроші відповідає строку погашення зобов'язань.

Ліквідність підприємства — здатність суб'єкта господарювання в будь-який момент робити необхідні витрати.

Ліміт капітальних вкладень — граничний розмір капітальних вкладень на заплановане запровадження в дію потужностей або на створення нормативних заділів капітального будівництва.

Ліміт кредитування — гранична сума видачі кредиту або залишків заборгованості в плановому періоді.

Лімітування витрат — обмеження витрачання коштів, передбачених окремими статтями бюджетної класифікації.

Ліцензія — спеціальний дозвіл юридичній особі уповноважених на те державних органів здійснювати конкретні, оговорені законом господарські операції, включаючи зовнішньоторговельні (експортні й імпорتنі).

Лоро — рахунок, відкритий банком своєму кореспонденту (як правило закордонному) для внесення сум, що надходять на його користь. З цього рахунку проводять платежі за дорученням “рідного” банку кореспондента.

Макроекономічна стабілізація — розрізняють стабілізацію, засновану на валютному курсі, і монетарну стабілізацію. Перша припускає прив'язку курсу Національної валюти до якої-небудь валюти і використання курсу як номінального “якоря”.

Маржа — різниця між курсами купівлі й продажу валюти комерційним банком.

Медичне страхування — форма соціального захисту інтересів населення в охороні здоров'я; пов'язане з компенсацією витрат громадян на медичне обслуговування та інших витрат з підтримки здоров'я.

Медичне страхування — форма соціального захисту інтересів населення в охороні здоров'я. Гарантує громадянам одержання медичної допомоги при

виникненні страхового випадку. Проводиться у двох формах - обов'язковій і добровільній.

Метод владних приписів — основний метод фінансово-правового регулювання, що становить органічно цілісну систему безперервного впливу на учасників фінансово-правових відносин з метою реалізації ними своїх функцій.

Міжбюджетні відносини — відносини між державою, Автономною Республікою Крим і місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією і законами України.

Міжбюджетні трансферти — кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого. Вони поділяються на: дотацію вирівнювання; субвенцію; кошти, що передаються до Державного бюджету України і місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів; інші дотації.

Місцевий бюджет — бюджет муніципального утворення, формування, затвердження і виконання якого здійснюють органи місцевого управління.

Мито – встановлюється при переміщенні товарів через митний кордон держави, тобто при ввезенні, вивезенні або транспортуванні транзитом. На відміну від інших непрямих податків стягнення мита має за мету не стільки фіскальні потреби держави, скільки формування раціональної структури експорту і імпорту.

Місцеві податки й збори — податки й збори, установлені представницькими органами місцевого самоврядування самостійно відповідно до федеральних законів.

Місцеві фінанси — сукупність коштів, формованих і використовуваних для вирішення питань місцевого значення.

Місцеві бюджети — це фонди фінансових ресурсів, що знаходяться в розпорядженні місцевих органів самоврядування.

Національний дохід — це вартісне вираження чистого продукту; визначається як сума всіх прибутків; може бути обчислений: валовий національний продукт,

вироблений у державі, мінус загальна сума амортизаційних відрахувань, мінус загальна сума непрямих податків.

Національний дохід (НД) — являє собою суму всіх прибутків. Статистика національного прибутку розділяє показник НД на п'ять компонентів залежно від способу одержання прибутку (в середньому, у розвинутих країнах): 1) зарплата найманим робітникам (73%); 2) прибутки некорпорованих підприємств (7%); 3) рента (2%); 4) прибуток корпорацій після виплати зарплати і зобов'язань по боргах (11%); 5) чистий відсоток (7%). НД=ЧНП — непрямі податки.

Національний обмінний курс — відносна ціна валют двох країн.

Нетто-ставка — показник страхових внесків з однієї грошової одиниці (із 100, 1000 грошових одиниць) страхової суми, що передбачає рівновагу фінансових зобов'язань страхувальників і страховика в розрахунку на весь період дії договору страхування. Встановлюється на основі середньої багаторічної ймовірності страхового випадку; повинна забезпечити страховику створення фонду, достатнього для виплати відшкодування.

Номінал — номінальна або основна вартість (на відміну від ринкової вартості), зазначена на акції, облігації, векселі, купоні, банкноті або іншому інструменті.

Номінальна вартість акції — частка в акціонерному капіталі компанії, позначена на особовій стороні акції.

Номінальна вартість облігацій — це ціна, позначена на цінному папері, яка засвідчує, що вона представляє визначений капітал, використовуваний емітентом даного цінного паперу.

Норма амортизації — відсоток від вартості основного капіталу, який щорічно включається в собівартість зробленої продукції (послуг).

Об'єкт обкладання податком — прибуток або майно, стосовно якого обчислюються податок.

Облігація — цінний папір, що підтверджує зобов'язання емітента відшкодувати власнику цінного паперу номінальну вартість у встановлений термін із сплатою

фіксованого відсотка, якщо інше не передбачено умовами випуску. Риси облігації: виплата фіксованого % .

Облігації — цінні папери, що приносять дохід у формі відсотка. Випускаються державними органами для покриття бюджетного дефіциту й акціонерних товариств з метою мобілізації капіталу. На відміну від акцій на облігаціях зазначений строк їхнього погашення.

Облігації державних позик — коротко- і довгострокові цінні папери, що випускаються Міністерством фінансів РФ для залучення коштів інвесторів і виконання державою своїх функцій.

Облігації ощадної позики — державні цінні папери, що випускаються для залучення коштів інвесторів, але призначені в основному для розміщення серед населення.

Обмінний курс — ціна, за якою здійснюється обмін товарів /послуг між двома країнами.

Оборотна касова готівка — фінансові кошти, що створюються у складі місцевих бюджетів для покриття тимчасових касових розривів при їх виконанні.

Оборотні кошти — кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди й фонди обігу. Оборотні виробничі фонди представлені такими активами, як сировина, матеріали, паливо, тара, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів та ін.; фонди обігу - товарами (на складі й у відвантаженні) і коштами (у касі підприємства, на його розрахунковому рахунку та інших рахунках, у розрахунках).

Оборотний капітал — частка капіталу підприємства, вкладена в поточні активи, фактично всі оборотні кошти. Чистий оборотний капітал являє собою різницю між поточними активами й поточними (короткостроковими) зобов'язаннями.

Обслуговування боргу — виплата відсотків і погашення основної суми боргу за певний звітний період.

“Овердрафт” — 1) сума, отримана за чеком понад залишок на поточному рахунку; 2) перевищення суми кредиту в банку, наданого в межах коштів на рахунку або на депозиті клієнта.

Окупність капітальних вкладень — показник ефективності капітальних вкладень, обумовлених як відношення капітальних вкладень до економічного ефекту, одержуваного від їхнього використання у процесі виробництва.

Оренда — майнове наймання, засноване на договорі про надання майна в тимчасове користування за певну плату.

Оперативне керування — керування майном підприємства, фінансованого власником.

Оплата праці - форма грошової або натуральної винагороди працівників.

Оптова (відпускна) ціна - оптова ціна підприємства або ціна виготовника продукції, за якою товари реалізуються іншим підприємствам й організаціям.

Опціон — угода, об’єктом якої служить зобов’язання (право) купити або продати визначене число ф’ючерсних контрактів або наявних контрактів за заданою ціною протягом визначеного терміну, або право покупки/продажу акцій за фіксованою ціною протягом установленого строку.

Основні виробничі фонди – засоби праці (будинки, споруди, машини й устаткування, транспортні засоби та ін.), за допомогою яких виготовляється продукція. Вони служать тривалий строк, зберігають у процесі виробництва свою натуральну форму й переносять свою вартість на готовий продукт частинами, в міру зносу. Поповнюються за рахунок капітальних вкладень.

Основні невиробничі фонди - предмети тривалого користування, що обслуговують у суспільстві невиробниче споживання. До них відносяться житлові будинки, поліклініки, клуби, санаторії, стадіони й т.п., що перебувають на балансі підприємства.

Офшор - обмежені території, в яких діють особливо пільгові економічні умови. Так само, як й "податкові гавані", є різновидом вільних економічних зон.

Оцінка фондів - вартісне вираження фондів, використовуване в бухгалтерській звітності.

Ощадний сертифікат – це письмове свідоцтво банку про депонування коштів
Ощадний банк - кредитно-фінансова установа, призначена для акумуляції заощаджень населення й коштів підприємств та їхнього ефективного розміщення для одержання прибутку.

Пенсія — гарантована щомісячна виплата грошових сум для матеріального забезпечення громадян у зв'язку зі старістю, інвалідністю, вислугою років і смертю годувальника.

Пенсійні фонди — різновид банків спеціального призначення, створюються для виплати пенсій за рахунок коштів держави, підприємств і самих працюючих; кошти можуть використовуватися як кредитні ресурси.

Перекладний вексель (тратта) — письмове розпорядження однієї особи (векселедавця) іншій особі (платникові) про виплату на вимогу або на певну дату зазначеної у векселі суми грошей третій особі (бенефициару) або пред'явникові даного векселя.

Перемикання капіталу — припинення фінансування в одній сфері діяльності й відкриття фінансування нових сфер діяльності.

Переоцінка фондів — зміна вартісної оцінки фондів під впливом цінових та інших факторів, що визначають умови відтворення.

Перестраховування — особлива форма страхування, що дозволяє розподілити великі ризики між багатьма страховими організаціями.

Період окупності — час, необхідний для того, щоб сума, інвестована в той чи інший проект, повністю повернулася за рахунок коштів, отриманих у результаті основної діяльності за даним проектом.

Планування — процес, що забезпечує збалансовану взаємодію окремих видів ресурсів у рамках обраного об'єкта керування, що встановлює пропорції і темпи зростання.

Платіжне доручення — розрахунковий документ, що виписується платником і містить вказівку банку про перерахування певної грошової суми з рахунку платника на рахунок одержувача; застосовується в розрахунках по товарних і нетоварних операціях, авансових платежах.

Платіжна вимога — розрахунковий документ, що випикується постачальником і містить вказівку банку одержати належну йому грошову суму від платника на підставі відповідних документів, що свідчать про зроблені операції.

Платіжна система — платіжна організація, члени платіжної системи й сукупність відносин, що виникають між ними при переказуванні грошей.

Платіжні документи та інші цінні папери — акції, облігації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, інші фінансові й банківські документи, виражені в національній чи іноземній валюті або банківських металах.

Платіжний баланс — співвідношення платежів, зроблених країною за кордоном, і надходжень, отриманих нею через кордон за певний період часу (місяць, квартал, півріччя, рік). Включає торговельний баланс, що відображає співвідношення вартості експорту й імпорту товарів країни за відповідний період, баланс послуг і некомерційних платежів. У сукупності вони утворюють *платіжний баланс по поточних операціях*. *Загальний платіжний баланс країни* складають платіжний баланс по поточних операціях і баланс руху капіталів і кредиторів, а також рух золотих і валютних резервів.

Платіжний баланс — статистичний звіт, в якому відбиваються всі зовнішньоекономічні операції за певний період часу між резидентами держави і закордонними партнерами.

Платіжний оборот — сукупність усіх грошових платежів в економіці країни.

Підтримуюча інфляція — інфляція грошової одиниці, за якою зростання цін на товари й послуги не торкається витрат на енергоносії і товари першої необхідності.

Платники податків — фізичні або юридичні особи, що безпосередньо вносять певний вид платежу в бюджет.

Повзуча інфляція — інфляція грошової одиниці, що складає не більше 10% у рік.

Податки — обов'язкові платежі, що сплачуються на користь держави юридичними й фізичними особами.

Податкова політика — діяльність держави у сфері встановлення і стягнення податків, головними критеріями якої є економічна ефективність і соціальна справедливість.

Податкова система — сукупність установлених у країні податків і механізму їх справляння. Складається з прямих і непрямих податків; *прямі* встановлюються безпосередньо на доход або майно платника податків, *непрямі* включаються у вигляді надбавки в ціну товару (тарифу на послугу) і оплачуються споживачем. У складі *непрямих* податків виділяють: акцизи, фіскальні монополії, мита.

Податкове законодавство — система законодавчих актів, що містить правові норми, які встановлюють правила поведінки сторін у податковій сфері суспільних відносин.

Податкове право як фінансово-правовий інститут — сукупність норм, що регулюють суспільні відносини у сфері справляння податків та обов'язкових платежів до бюджетів і державних цільових фондів, встановлюючи при цьому права, обов'язки й відповідальність сторін.

Податкові пільги — повне або часткове звільнення суб'єкта від оподаткування відповідно до діючого законодавства.

Податкові правовідносини — відносини, що виникають на підставі податкових норм, які встановлюють, змінюють чи відміняють податкові платежі, та у зв'язку з юридичними фактами, учасники яких наділені суб'єктивними правами й несуть юридичні обов'язки, пов'язані зі сплатою податків та зборів до бюджетів і цільових фондів і поданням податкової звітності.

Податковий контроль — спеціалізований контроль з боку державних органів за дотриманням податкового законодавства, правильністю вирахувань, повнотою і своєчасністю сплати податків та інших обов'язкових платежів юридичними й фізичними особами (в Україні - Державна податкова адміністрація).

Податковий кредит — одна з податкових пільг, що полягає у відстрочці стягнення податку.

Податковий період — термін, за який відбуваються нарахування і сплата податку.

Податок — встановлений законом для досягнення загальнодержавних або місцевого значення цілей обов'язковий індивідуально безоплатний грошовий платіж, який вноситься юридичними і фізичними особами у державний чи місцевий бюджет за наявності матеріальних передумов (доходу, прибутку чи майна) у чітко визначені строки та в передбачених законодавством розмірах і не призначений для конкретних витрат.

Позабюджетні фонди — фінансові ресурси, утворені за рахунок відрахувань суб'єктів економічної діяльності й використані за цільовим призначенням (наприклад, Пенсійний фонд). Розрізняють фонди за цільовим призначенням (такі, що мають економічний, соціальний або природоохоронний характер) і за рівнями управління (загальнодержавний, регіональний і місцевий).

Позиковий відсоток — ціна кредитних коштів на ринку позичкових капіталів за їхні споживчі властивості – приносити користувачеві кредитом (позичальнику) доход (прибуток).

Поточні витрати — витрати, що виникли у процесі виробництва продукції й надання послуг для одержання прибутку й віднесені до даного звітного року.

Преференція — пільга або надання особливого податкового режиму для групи господарюючих суб'єктів, що дозволяє їм протягом зазначеного часу не нести частину податкових зобов'язань.

Прибуток — кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства; визначається як різниця між виручкою і витратами.

Прибуток від страхових операцій — надходження страхових платежів і внесків від різних видів страхування.

Приватизація — процес зміни відносин власності при передачі державного підприємства в інші форми власності, в тому числі в колективну, акціонерну й приватну.

Привілейовані акції — дають їх власникам переважне право на одержання дивідендів, а також право на пріоритетну участь у розподілі майна акціонерного товариства у разі його ліквідації. За цими акціями дивіденди виплачуються в розмірі не менше заздалегідь устанавленого твердого відсотка до їх номінальної вартості, й незалежно від суми прибутку, отриманого акціонерним товариством. У випадку недостатності прибутку виплата відсотків за даними акціям робиться за рахунок резервного фонду Ці акції не дають права їх власникам брати участь в управлінні акціонерним товариством.

Привілейована акція — акція, що дає власнику переважні права в порівнянні з власником звичайної акції на одержання дивідендів відразу після виплати відсотків по облігаціях і позиках. Має обмежений фіксований розмір дивідендів і не має права голосу.

Принципи кредитування — терміновість, платність, зворотність і матеріальна забезпеченість кредиту.

Прихована інфляція — інфляція грошової одиниці, яка проявляється в хронічному дефіциті товарів і послуг, зростанні вимушених грошових заощаджень, розвитку тіньової економіки.

Прихований дефіцит бюджету — неповне або несвоєчасне фінансування галузей бюджетної сфери. Виникає в умовах боротьби за скорочення витрат з метою зменшення “відкритого” офіційного дефіциту бюджету.

Прості акції — дивіденди по них можуть бути як більше, так і менше, ніж по привілейованих акціях, але вони дають право їх власникам брати участь в управлінні акціонерним товариством.

Простий вексель — безумовне грошове зобов'язання встановленої законом форми, видаване банком (векселедавцем) фізичній або юридичній особі (векселедержателю), що надає останньому право вимагати з позичальника сплати на певний термін суми грошей, зазначеної у векселі.

Проспект емісії — документ, що містить необхідну інформацію про випуск цінних паперів, які підлягають реєстрації у встановленому порядку.

Профіцит бюджету — перевищення доходної частини бюджету над видатковою (властиве місцевим бюджетам).

Прямі інвестиції — господарські операції, що припускають внесок фінансових ресурсів або майна у статутний фонд юридичної особи в обмін на корпоративні права, емітовані даною юридичною особою.

Реальна заробітна плата — номінальна зарплата, скоректована на величину обов'язкових податкових відрахувань і платежів, а також на рівень інфляції.

Реальний обмінний курс — відносна ціна товарів двох країн.

Ревальвація — підвищення офіційного курсу національної грошової одиниці щодо іноземних валют.

Ревізія — метод документального контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, установи, організації з додержанням законодавства з фінансових питань, достовірності обліку й звітності, способу документального викриття недостач, розтрат, привласнень та крадіжок коштів і матеріальних цінностей, запобігання фінансовим зловживанням.

Регулювання економіки — цілеспрямована зміна темпів розвитку народного господарства й окремих його структурних підрозділів на основі перерозподілу фінансових ресурсів.

Резервний фонд — цільове джерело, створюване за рахунок регулярних відрахувань з прибутку підприємства. Ці кошти повинні перебувати у високоліквідних активах.

Рекламація — претензія, пропонована покупцем продавцеві у зв'язку з невідповідністю якості й/або кількості поставленого товару умовам контракту.

Реінвестування — використання частини прибутку від капітальних вкладень або від дивідендів для повторного інвестування, поповнення капіталу.

Рендит — рівень дивіденду на одну акцію.

Рентабельність — один з основних вартісних показників ефективності виробництва. Вона характеризує рівень віддачі витрат, вкладених у процес виробництва й реалізації продукції, роботи й послуг.

Рентинг — короткостроковий лізинг без права наступної передачі майна лізингоодержувачу.

Рестрикція — 1) обмеження банками і державою розмірів кредиту, який надається з метою попередження банкрутства банку; 2) обмеження виробництва, продажу й експорту деяких товарів з метою підтримки високих цін на них.

Реструктуризація зовнішнього боргу — продовження строків погашення боргу й виплати по ньому відсотків.

Реструктуризація фіскальної заборгованості — визначення сумарної заборгованості в бюджет, визначення строків її погашення, контроль і дотримання в цей період обов'язкових строків сплати поточних платежів у бюджеті й позабюджетні фонди.

Рефінансування державного боргу — розміщення нових державних позик для погашення заборгованості по раніше випущених облігаціях державної позики.

Рецессофляція — інфляція грошової одиниці, що характеризується співіснуванням процесу падіння обсягів виробництва і постійного зростання цін на товари й послуги.

Ринкова вартість — сума, яку можна одержати при продажі активів (власності) на ринку.

Ринкова інфраструктура — сукупність галузей і видів діяльності, які обслуговують ринок і забезпечують безперервність його функціонування, умови нормального розвитку ринкових відносин. Провідним підрозділом ринкової інфраструктури є фінансова інфраструктура.

Рівень бідності — відсоток домогосподарств у загальній їх чисельності, фінансові ресурси яких є меншими за поріг (межу) бідності.

Рівень дефіциту бюджету — відношення абсолютного розміру дефіциту до обсягу бюджету або до об'єму валового внутрішнього продукту. Прийнятна межа — не більше 3 % (до об'єму валового внутрішнього продукту).

Рівень доларизації внесків — відношення суми всіх виявлених в іноземній валюті коштів на рахунках до суми всіх коштів на рахунках (в середині 90-х років в Україні рівень доларизацій внесків був 55%).

Роздержавлення — переведення державної власності в інші її форми. Якщо роздержавлення виражається в придбанні громадянами в приватну власність державних і муніципальних підприємств, а також у створенні акціонерного товариства, то це – приватизація.

Розрахунковий рахунок — рахунок, що відкривається банками юридичним особам для зберігання коштів і здійснення розрахунків.

Розпис бюджету — основний оперативний план розподілу прибутків-витрат по підрозділах бюджетної класифікації, в якому проставляються строки надходження податків та інших платежів і витрата бюджетних коштів протягом року.

Розпорядники бюджетних коштів — бюджетні установи в особі їх керівників, уповноважені на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення видатків з бюджету.

Роялті — 1) ліцензійна винагорода в якості періодичних відрахувань від прибутку або суми продаж продукції, виробленої за ліцензією; 2) авторський гонорар; 3) орендна плата за право промислової розробки надр.

Самостраховання — сукупність заходів, спрямованих на запобігання ризиків, створення резервних фондів матеріальних і фінансових ресурсів та ін.

Самофінансування — один з методів фінансового забезпечення відтворювальних витрат, заснований на використанні суб'єктами господарювання власних фінансових ресурсів. При недостатності власних коштів підприємства використовують фінансові ресурси, на основі випуску цінних паперів.

Санація підприємства — сукупність заходів з оздоровлення фінансового стану підприємства й запобігання банкрутства.

СВОП — продаж або купівля валюти із зобов'язанням купити або продати через деякий час.

Сек'ютеризація — один з елементів реструктуризації зовнішніх боргів держави: а) списання боргу; б) викуп боргу; в) сек'ютеризація; г) обмін державного боргу на акції національних підприємств, процес обміну зовнішніх боргів на облігації. Основна ідея полягає в тому, що країна-боржник емітує нові боргові зобов'язання у вигляді облігацій, що або безпосередньо обмінюються на старий борг, або продаються. У разі продажу отримані кошти спрямовуються на погашення старих зобов'язань. Останнім часом найбільше поширення має сек'ютеризація банківських боргів, тобто обмін зобов'язань перед банками-кредиторами на облігації.

Секвестр — заборона, обмеження видатків, яке встановлюється державною владою; пропорційне скорочення державного бюджету у процентах, що здійснюється щомісячно до кінця поточного фінансового року в разі невиконання дохідної частини бюджету.

Секвестр — пропорційне зниження державних витрат по всіх статтях бюджету (крім захищених) протягом часу, що залишився до кінця року.

Система оподаткування — сукупність податків, зборів, інших обов'язкових платежів у бюджет; державні цільові фонди, що стягуються у встановленому законом порядку

Система сучасного фінансового ринку — складається з п'яти складових:

1) банківський ринок; 2) ринок цінних паперів; (фондовий ринок); 3) валютний ринок; 4) ринок дорогоцінних металів, 5) ринок страхових послуг.

Система цін — сукупність різних видів цін (оптових, закупівельних, роздрібних й ін.), що перебувають у тісному взаємозв'язку й взаємозалежності.

Слампфляція — інфляція грошової одиниці, що характеризується співіснуванням процесу безробіття, і інфляції, що зростає.

Собівартість продукції — сумарні витрати на виробництво й реалізацію продукції.

Соціальне забезпечення — система розподільних відносин, у процесі яких за рахунок частини національного доходу утворюються і використовуються

суспільні фонди коштів для матеріального забезпечення громадян у старості, з інвалідності, втрати годувальника та в деяких випадках, установлених законом.

Соціальне страхування — система економічних відносин, за допомогою яких формуються і витрачаються фонди коштів, призначених для матеріального забезпечення непрацездатних.

Спеціальне право запозичення — міжнародна рахункова грошова одиниця, що емітується МВФ. Це кредити, що надаються країнам-імпортерам і контролюються Міжнародним валютним фондом. Кожна країна має свою квоту на кредит, яка залежить від обсягу експорту й імпорту.

Споживчий бюджет — баланс доходів і витрат родини (домогосподарства), що характеризує основні джерела доходів, інші напрямки й величину витрат родини (домогосподарства).

Споживчий попит — представлена на ринку й обмежена рамками платоспроможної можливості потреба в товарах. Попит виступає у формах: негативний, відсутність попиту, прихований, падаючий, нерегулярний, повноцінний, надмірний, нерациональний. Попит підрозділяється на три види: реалізований, незадоволений, такий, що формується.

Споживчі товари і послуги — товари і послуги, що призначені для задоволення індивідуальних і сімейних потреб громадян.

Стагнація — застій в економіці, пов'язаний із зростаючим безробіттям та безперервним ростом цін.

Стагфляція — стан народного господарства країни, що характеризується одночасним переплетенням затяжного ослаблення економічної активності (стагнація) з інфляцією.

Статут — офіційний документ, що підтверджує законність створення компанії, що містить характер і правила її діяльності, основи взаємин між членами й т.п.

Страхова сума — грошова сума, в межах якої страховик відповідно до умов страхування зобов'язаний провести виплату при настанні страхового випадку, а також сума, що виплачується за особистим страхуванням.

Страхова угода (страховий поліс) — розроблений під певний вид страхування продукт (товар у вигляді зобов'язання) страховика, який пропонується купити страхувальнику.

Страхові відшкодування — фактично зроблені виплати, що компенсують збиток при настанні страхового випадку.

Страховий випадок — передбачена договором страхування і така, що реально сталася, подія (аварія автомобіля, пожежа, повінь, інший нещасний випадок і т.п.), в результаті настання якої виплачується страхове відшкодування.

Страховий брокер — суб'єкт страхового ринку, який виступає на стороні страхувальника і відповідає перед ним за надійне розміщення його ризику.

Страховий портфель — число укладених договорів страхувальником.

Страховий ризик — це певна подія, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності й випадковості настання (ймовірність дожиття або смерті, ймовірність аварії з транспортним засобом, ймовірність пожежі тощо).

Страховий ринок — різновид банків спеціального призначення, що мобілізуються за допомогою продажу страхових полісів кошти, які надаються у довгостроковий кредит державі і підприємствам.

Страховий тариф (страхова премія, платіж) — ставка страхового внеску з одиниці страхової суми за певний період страхування.

Страховий фонд — сукупність зарезервованих страховиками коштів.

Страхування — сукупність особливих замкнутих перерозподільних відносин між учасниками даного процесу, пов'язаних з формуванням, за рахунок грошових внесків цільового страхового фонду, призначеного для покриття можливих збитків або для вирівнювання втрат у прибутках суб'єктів господарювання чи фізичних осіб, у зв'язку з наслідками страхових випадків

Субвенція — фінансові ресурси, що виділяються з вищестоящого бюджету нижчестоящому на фінансування передбачених державним бюджетом витрат на основі пайової участі, мають строго цільовий характер, виділяються переважно за бюджетом розвитку.

Субсидія — фінансові ресурси, що виділяються з вищестоящого бюджету нижчестоящому на фінансування конкретних заходів, мають цільовий характер; виділяються в основному за поточним бюджетом.

Суб'єкти фінансових правовідносин — юридичні й фізичні особи, які можуть бути носіями суб'єктивних юридичних прав та обов'язків.

Суб'єкти фінансового права — юридичні й фізичні особи, які мають правосуб'єктність, тобто правоздатність і дієздатність у сфері фінансових відносин.

Сутність обмінного курсу — в першу чергу полягає в тому, що держава зобов'язана не дати впасти курсу національної валюти.

Сутність фінансів — сукупність економічних відносин між державою, організаціями, підприємствами і громадянами, які виникають при розподілі й перерозподілі товарів та послуг, вироблених в державі і пов'язаних із системою утворення та використання фондів грошових ресурсів для задоволення потреб розширеного відтворення суспільного виробництва.

Сфери фінансової системи: Виділяють чотири сфери: рівень мікроекономіки — фінанси суб'єктів господарювання (ланки: фінанси підприємств, які займаються комерційною діяльністю; фінансові організації і установи, які функціонують на некомерційній основі (невиробнича сфера); фінанси громадянських організацій, творчих спілок різних фондів; державні підприємства); рівень макроекономіки — державні фінанси характеризують фінансову діяльність держави (ланки: бюджет держави, державний кредит, фонди цільового призначення, місцеві фінанси); рівень світового господарства — міжнародні фінанси відображають перерозподільно-обмінні відносини й централізацію ресурсів на світовому рівні (ланки: валютний ринок, міжнародні організації, міжнародні фінансові інститути); забезпечуюча сфера - фінансовий ринок охоплює кругообіг фінансових ресурсів як специфічного товару (ланки: ринок грошей; ринок кредитних ресурсів; ринок цінних паперів; ринок офісних послуг). Уособленою ланкою фінансової системи виступає страхування: соціальне, страхування

майна, особисте страхування, страхування ризиків, відповідальності, перестраховання

Тариф — різновид ціни, плата, що стягується з підприємств, організацій і населення за послуги (побутові, комунальні, транспортні та ін.).

Тезаврація (тезаврування) — накопичення золота як багатства.

Територіальна соціально-економічна система — цілісна сукупність пов'язаних між собою природних, виробничих і соціальних об'єктів, а також інфраструктурних ланок, які беруть участь у суспільному виробництві даної території (регіону, області, країни тощо).

Товарна біржа — спеціально організований ринок, де продаються і купуються масові товари. На товарній біржі можуть укладатися як угоди спот (поставка наявного товару негайно або в дуже короткий термін), так і угоди на поставку в певному місці й на певний термін у майбутньому (форвардні контракти), а також ф'ючерсні контракти.

Торговельний баланс — різниця між експортом й імпортом товарів і послуг держави в національній валюті.

Торговельна націнка — частина роздрібною ціни товару, що забезпечує відшкодування поточних витрат й одержання прибутку роздрібними торговельними підприємствами.

Трансферна ціна — оптова ціна, що обслуговує оборот товарів і послуг усередині даного підприємства або фірми; за цією ціною здійснюються розрахунки за сировину, матеріали, напівфабрикати й послуги.

Трансферні платежі — одна з форм перерозподілу державних бюджетних коштів.

Трастові (довірчі) операції — пов'язані з відносинами за дорученням: керування спадщиною, виконання операцій за дорученням і у зв'язку з опікою, агентські послуги.

Трійська унція — міжнародна одиниця ваг, використовувана при реалізації дорогоцінних металів (золота, срібла, платини, поладію). Одна трійська унція дорівнює 31,1 грама.

Трансферт — переведення іноземної валюти або золота з однієї країни в іншу.

Трансферти — фінансові кошти, що передаються з державного бюджету або з місцевих бюджетів вищого рівня в бюджети нижчого рівня у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій та інших форм.

Тратта — фінансовий документ (вексель), оплачуваний по пред'явленні або на визначену дату. Він виникає на основі платежів за кордон або з-за кордону в дану країну. Відповідно до тратти банк зобов'язаний сплатити гроші пред'явнику.

Треjder — представник брокера в торговельній зоні біржі. Приймає замовлення від імені фірми на продаж і покупку, збирає інформацію про товари.

Факторинг — різновид торгово-комісійних операцій, що сполучаються із кредитуванням оборотного капіталу клієнта.

Фіксований курс — офіційно встановлене співвідношення між національними валютами, засноване на визначеному законодавчо порядку валютних паритетів.

Фінанси держави — економічні відносини з мобілізації, розподілу й витрачання централізованих і децентралізованих фондів коштів держави та органів місцевої влади й місцевого самоврядування; підприємств, установ й організацій і громадян – суб'єктів підприємницької діяльності для забезпечення розширеного відтворення та соціально-культурних потреб.

Фінансова інформація — система фінансових показників, призначених для ухвалення рішення, і розрахована на конкретних користувачів.

Фінансова звітність — сукупність документів, що містять інформацію про фінансові показники.

Фінансова політика — діяльність держави, підприємства з цілеспрямованого використання фінансів. Зміст фінансової політики включає: вироблення концепцій розвитку фінансів, визначення основних напрямків їхнього використання і розробку заходів, спрямованих на досягнення поставлених цілей.

Фінансова стратегія — комплекс заходів, спрямованих на досягнення перспективних фінансових цілей.

Фінансова діяльність держави — планована діяльність у сфері мобілізації, розподілу й використання централізованих і децентралізованих фондів коштів з метою виконання завдань і функцій держави.

Фінансова система — 1) сукупність фінансових інститутів, кожний з яких сприяє утворенню і використанню відповідних централізованих та децентралізованих фондів коштів для здійснення фінансової діяльності держави; 2) сукупність органів державної влади та місцевого самоврядування, які здійснюють в межах своєї компетенції керівництво фінансовою діяльністю держави і підприємств, установ, організацій, які беруть у ній участь.

Фінансово-промислова група — група підприємств, установ, кредитних організацій (включаючи банки) і інвестиційних інститутів, які об'єднали свої капітали в добровільному порядку або пакети своїх акцій.

Фінансове забезпечення відтворювального процесу — покриття витрат за рахунок фінансових ресурсів, акумульованих суб'єктами господарювання і державою. Здійснюється у трьох формах: *самофінансування, кредитування і державного фінансування.*

Фінансове законодавство — галузь законодавства, що є сукупністю законів та інших нормативно-правових актів, у яких фінансово-правові норми мають своє зовнішнє вираження і становлять джерело фінансового права.

Фінансове право — публічна галузь права, яка містить сукупність юридичних норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі створення, розподілу й використання фондів коштів (фінансових ресурсів) держави і органів місцевого самоврядування, необхідних для реалізації їх завдань та функцій.

Фінансовий контроль — цілеспрямована діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, спрямована на додержання законності, фінансової дисципліни й раціональності в забезпеченні реалізації фінансової діяльності держави та ефективного соціально-економічного розвитку всіх суб'єктів фінансових відносин.

Фінансові правовідносини — врегульовані фінансово-правовими нормами суспільні відносини, учасники яких виступають як носії юридичних прав та обов'язків у сфері мобілізації, розподілу й витрачання централізованих і децентралізованих фондів коштів.

Фінансовий стан підприємства — забезпеченість або незабезпеченість підприємства коштами для виконання його господарської діяльності.

Фінансово-правова норма — встановлене державою в строго визначеному порядку й формі і забезпечене заходами державного примусу, виражене у категоричній формі правило поведінки суб'єктів фінансово-правових відносин, що виникають з приводу мобілізації, розподілу й використання централізованих і децентралізованих фондів коштів, яке закріплює права й обов'язки їх учасників.

Фінансові результати — процес одержання фінансових ресурсів, пов'язаний з виробництвом і реалізацією товарів, операціями на ринку капіталів.

Фінансові ресурси — грошові доходи, нагромадження і надходження, що формуються суб'єктами господарювання й держави і мають на меті розширене відтворення, матеріальне стимулювання працюючих, задоволення соціальних потреб, потреб оборони й державного управління. Є матеріальними носіями фінансових відносин. Використовуються у фондовій і нефондовій формах.

Фінансові фонди — грошові фонди, сформовані за рахунок фінансових ресурсів. Призначення фінансових фондів - підготовка умов, що забезпечують задоволення мінливих суспільних потреб.

Фінансовий контроль — елемент системи керування фінансами, особлива сфера вартісного контролю за фінансовою діяльністю всіх економічних суб'єктів (держави, територіальних громад, підприємств й організацій), дотриманням фінансово-господарського законодавства, доцільністю виробничих витрат, економічною ефективністю фінансово-господарських операцій.

Фінансовий лізинг — характеризується тривалим строком контракту (від 5 до 10 років) і амортизацією всієї або більшої частини вартості устаткування.

Фактично фінансовий лізинг являє собою форму довгострокового кредитування.

Фінансовий механізм — сукупність форм організації фінансових відносин, методів (способів) формування і використання фінансових ресурсів, застосовуваних суспільством з метою створення сприятливих умов для економічного й соціального розвитку суспільства. Відповідно до структури фінансової системи фінансовий механізм підрозділяється на *фінансовий механізм підприємств* (організацій, установ), *страховий механізм*, *бюджетний механізм* і т.д. У кожному з них відповідно до функціонального призначення можна виділити такі ланки: мобілізацію фінансових ресурсів, фінансування, стимулювання та ін.

Фінансовий звіт — звіт, що дає інформацію про фінансове становище підприємства, про його доходи, витрати й чистий прибуток, використанні фінансових ресурсів за певний період часу.

Фінансовий ринок — ринок, на якому обертаються капітали й кредити. Фінансовий ринок підрозділяється на ринок короткострокового капіталу й ринок довгострокового позичкового капіталу.

Фінансові ресурси домогосподарства — грошові кошти, цінні папери та інші цінності, що знаходяться в розпорядженні домогосподарств — низової ланки суспільного виробництва, що складається з однієї людини, яка веде господарство, отримує доходи і здійснює витрати на задоволення своїх потреб або групи людей, які сумісно проживають і ведуть господарство, отримують доходи й здійснюють витрати для задоволення своїх особистих потреб.

Фінанси — це сукупність грошових відносин, організованих державою, у процесі яких здійснюється формування і використання загальнодержавних фондів грошових коштів для вирішення економічних, соціальних і політичних завдань.

Фінанси — особлива, специфічна форма виробничих відносин, пов'язана з процесом розподілу і перерозподілу частини вартості валового внутрішнього

продукту, утворенням і використанням на цій основі цільових централізованих і децентралізованих грошових фондів суспільного призначення.

Фінанси (фінансові відносини) — особлива, опосередкована система грошових відносин. Це тип економічних відносин, що виникає при розподілі й перерозподілі валового внутрішнього продукту, виробленого в державі.

Фінанси місцевих органів влади — система формування, розподілу і використання грошових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них завдань і функцій як власних, так і делегованих.

Фінанси місцеві — система економічних відносин, при посередництві яких місцеві органи влади мобілізують, розподіляють і використовують фінансові ресурси відповідно до покладених на них законом і договорами обов'язків. Синонім поняття “фінанси місцевих органів влади”.

Фінанси зовнішньоекономічної діяльності підприємств — сукупність економічних відносин з формування і використання прибутку і фондів грошових коштів, які виникають у процесі розподілу й перерозподілу частини суспільного продукту і національного доходу, отриманого від зовнішньоекономічної діяльності.

Фінанси місцевого самоврядування — система економічних відносин, при посередництві яких територіальні колективи й органи місцевого самоврядування мобілізують, розподіляють і використовують фінансові ресурси відповідно до своїх функцій.

Фінанси підприємств — це складова усієї системи відносин, але їм притаманні певні специфічні ознаки, що впливають з особливостей форм власності й господарювання.

Фінансова інфраструктура — цілісна сукупність підприємств та організацій — учасників сфери обслуговування фінансових послуг, являє собою підрозділ ринкової інфраструктури.

Фінансова політика — особлива сфера економічної діяльності держави, направлена на мобілізацію фінансових ресурсів, їх раціональний розподіл і використання для забезпечення виконання державою своїх функцій.

Фінансова політика — спосіб впливу фінансових відносин на економічний і соціальний розвиток суспільства; знаходиться в безпосередній залежності від характеру виробництва й сутності виробничих відносин; проявляється в системі форм і методів мобілізації фінансових ресурсів та їх розподілу.

Фінансова система держави — сукупність обмежених, але взаємозалежних між собою ланок фінансових відносин, що виникають у різних сферах виробничої і невиробничої діяльності в процесі вартісного розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту і національного доходу з метою формування розподілу і використання фінансових ресурсів для задоволення суспільних потреб.

Фінансова стратегія — довгостроковий курс фінансової політики, розрахований на перспективу, передбачає вирішення крупномасштабних завдань, що визначаються економічною і соціальною стратегією.

Фінансова тактика — вирішення завдань на певному етапі розвитку країни і забезпечення цього розвитку шляхом своєчасної зміни способів організації фінансових ресурсів.

Фінансове планування — це діяльність з формування, розподілу й використання централізованих і децентралізованих фондів грошових ресурсів.

Фінансове право — сукупність юридичних норм, що регламентують фінансові відносини.

Фінансовий механізм зовнішньоекономічної діяльності — сукупність форм і методів управління фінансово-кредитними і валютними відносинами, які виникають між окремими державами і регламентуються ними в правовому порядку.

Фінансовий механізм — сукупність форм, методів впливу на соціально - економічний розвиток суспільства. Основними елементами фінансового механізму є: фінансове планування; фінансові важелі (прибуток, ціна, орендна плата, амортизаційні відрахування, дивіденди, фінансові санкції, процентна ставка, дисконт і ін.), управління фінансами (сукупність прийомів і методів впливу на об'єкт для досягнення певної мети); фінансовий контроль;

фінансовий аудит (процес детальної перевірки правильності складання фінансової звітності й аналіз фінансового стану підприємства); фінансове право.

Фінансовий ринок — особливий тип ринку, предметом купівлі - продажу на якому виступають різні фінансові інструменти. Система сучасного фінансового ринку складається з п'яти складових, якими є банківський ринок, ринок цінних паперів (фондовий ринок), валютний ринок, ринок дорогоцінних металів, ринок страхових послуг.

Фінансові важелі — інструменти формування і використання централізованих і децентралізованих фондів фінансових ресурсів.

Фінансові ресурси населення — грошові кошти, цінні папери та інші цінності, що знаходяться в розпорядженні громадян.

Фінансові інститути місцевих органів влади — сукупність закладів, установ, які є суб'єктами фінансових відносин у сфері компетенції місцевого самоврядування. До складу фінансових інститутів місцевого самоврядування входять позабюджетні, валютні й цільові фонди, муніципальні банки, ощадні каси, страхові товариства, пенсійні фонди, фонди сприяння та інші структури, які мають відповідний правовий статус. Фінансові інститути місцевих органів влади здійснюють регулювання фінансової діяльності місцевого самоврядування. Фінансові інститути місцевих органів влади перебувають у муніципальній власності або створені за пайовою участю територіальних колективів.

Фінансові інструменти — документи, що мають грошову вартість, за допомогою яких здійснюються операції на фінансовому ринку. До основних фінансових інструментів належать цінні папери, свідчення про депозитні вклади, кредитні угоди, страхові поліси тощо.

Фінансові методи включають: фінансове забезпечення; фінансове регулювання; фінансове стимулювання.

Фінансові ресурси держави — кошти, утворені в процесі розподілу й перерозподілу частинки валового внутрішнього продукту і національного доходу

у грошовій формі. Виступають у двох формах: у формі централізованих і у формі децентралізованих фінансових ресурсів.

Фінансові ресурси підприємств комунальної форми власності — фонди грошових ресурсів, які утворюються підприємствами, що належать місцевому самоврядуванню різних рівнів, використовуються відповідно до законодавства і рішень органів місцевого самоврядування.

Фіскальна монополія — це прибуток держави від реалізації монополізованих державою товарів.

Флоут — різниця між загальною вартістю платіжних документів, що знаходяться у процесі інкасації у кліринговій системі Національного банку, і сумою “нерозміщеного кредиту”, що дорівнює вартості наданих комерційними банками, але ще не оплачених Національним банком платіжних документів.

Фонд відшкодування — цільове джерело фінансування простого відтворення.

Фонд нагромадження — цільове джерело фінансування розширеного відтворення, використання якого збільшує активи підприємства.

Фондова біржа — це організаційно оформлений, постійно діючий ринок, на якому здійснюється торгівля цінними паперами, як первинними, так і похідними й визначається курс цінних паперів.

Фондовий ринок — це особлива сфера ринкових відносин, де завдяки продажу цінних паперів здійснюється мобілізація фінансових ресурсів для задоволення інвестиційних потреб суб'єктів економічної діяльності.

Форвардний договір — попередня реалізація продавцем продукції, що ще не зроблена.

Ф'ючерс - терміновий контакт, термінова угода.

Ф'ючерсний договір (контракт) — вид договору про купівлю акцій (цінних паперів) або товару з їх оплатою через визначений період часу за ціною, зафіксованою в даному договорі.

Хеджування ризиків — форма страхування ціни і прибутку при здійсненні ф'ючерсних угод, при цьому продавець (покупець) одночасно з реалізацію

(покупкою) товару проводить закупівлю (продаж) відповідної кількості ф'ючерсних контрактів.

Хеджування ризиків — форма страхування ціни і прибутку шляхом перенесення ризику зміни ціни з однієї юридичної чи фізичної особи на іншу, в загальному випадку – з хеджера на спекулянта.

Холдингова компанія — акціонерна компанія, що використовує свій капітал для придбання контрольних пакетів акцій інших компаній з метою керування, керівництва ними й одержання дивідендів.

Цесія — загальногромадський договір про переуступку вимог за векселем.

Ціна — економічний інструмент, завдяки якому вартість ВВП набуває грошового вираження і стає об'єктом розподілу.

Цінні папери — грошові документи, що засвідчують майнові права або свідчать про надання позики (*облігації*) чи придбання власником цінного папера права на частину майна (*акція*). За економічним змістом цінні папери – це довгострокові зобов'язання емітента виплачувати власнику цінного папера доход у вигляді дивіденду або фіксованих відсотків. Бувають двох типів: *часткові* (акції) й *боргові* (облігації).

Чек — вид цінного папера, грошовий документ строго встановленої форми, що містить наказ власника рахунку (чекодавця) про виплату певній особі або пред'явникові чека (чекоутримувачеві) зазначеної в ньому суми.

Черговість платежів — установлена послідовність списання коштів з рахунку підприємства при наявності декількох термінових і прострочених платежів і недостатності коштів для їхнього повного погашення.

Чистий національний продукт (ЧНП) — визначається як різниця валового національного продукту, виробленого в державі, і загальної суми амортизаційних відрахувань.

Юридична особа — підприємство, що виступає як суб'єкт громадянства, у тому числі господарських прав й обов'язків, має самостійний баланс, гербову печатку й розрахунковий рахунок у банку, діє на підставі статуту або положення й що відповідає у випадку банкрутства приналежним йому майном.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна література:

1. Конституція України. — К.: Преса України, 1997.
2. Бюджетний кодекс України. Ухвалений Верховною Радою України 22.03.2001 р.
3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.97 р. №280/97 — ВР. Розділ III // Відомості Верховної Ради України. - 1997. - № 24.
4. Закон України «Про загальнодержавне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23.09.99 р. № 1105-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 46—47.
5. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» від 18.01.01 р. №2240-111 — ВР // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — №14.
6. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000 р. № 1533-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 22.
7. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — №29.
8. Закон України «Про цінні папери і фондову біржу» від 18.06.91 р. № 1201-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 38.
9. Закон України «Про Рахункову палату Верховної Ради України» від 11.07.96 р. № 315/96 — ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996.— №43.
10. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державну податкову службу в Україні»» від 05.02.98 р. № 83/98 — ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 29.
11. Закон України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» від 26.01.93 р. № 2939-XII // Відомості Верховної Ради України.—1993.—№ 13.

12. Закон України «Про аудиторську діяльність» від 22.04.93 р. № 3125-ХП // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 23.

13. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про підприємства в Україні»» від 04.02.98 р. № 72/98 — ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 24.

14. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про підприємництво»» від 23.12.97 р. № 762/97 — ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 17.

15. Закон України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про господарські товариства»» від 22.12.97 р. № 769/97 — ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 18.

16. Закон України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» від 21.12.2001 р. № 2157-ІІІ // Офіційний вісник України. — 2001. — № 4.

17. Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” від 28.12.94 р. із змінами та доповненнями.

18. Закон України “Про податок на додану вартість від 03.04.97 р. із змінами та доповненнями.

19. Закон України “Про податок з доходів фізичних осіб” від 22.05.03 із змінами та доповненнями.

20. Закон України “Про систему оподаткування” від 25.06.91 р. із змінами та доповненнями.

21. Закон України “Про розмір внесків на деякі види загальнообов’язкового державного соціального страхування” від 11.01.01 із змінами та доповненнями.

22. Закон України “Про збір на обов’язкове державне пенсійне страхування” від 26.06.97 р. із змінами та доповненнями.

23. Закон України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” від 23.09.99 р. із змінами

та доповненнями.

24. Закон України “Про страхові тарифи на загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” від 22.02.01 із змінами.

25. Закон України від 21.12.00 р. № 2181 - III "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами"

26. Указ Президента України «Про Державне Казначейство України» // Діло. — 1995. — № 43.

27. Декрет Кабінету Міністрів України "Про місцеві податки й збори" від 20.05.1993 року № 56-93 із змінами та доповненнями.

28. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку страхового ринку України на 2001—2004 роки» від 2.02.2001 р. №98 // Офіційний вісник України. — 2001. — № 6.

29. Інструкція зі статистики чисельності працівників, зайнятих у народному господарстві України, затверджена наказом Мінстату України від 07.07.95 р. № 171 за погодженням Мінекономіки України, Мінпраці України, Мінфіном України, зареєстровано у Міністерстві юстиції України від 07.08.95р. № 287/823.

30. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14.01.98 р. № 16/98 — ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 23.

31. Базилевич ВД. Державні фінанси: Навч. посібник. — К.: Атіка, 2002.

32. Бакуто Л.Д. Финансы зарубежных стран. - Харків: ХНУ им. В.Н.Каразіна, 2001.

33. Василик ОД., Павлюк КВ. Державні фінанси України: Навч. посібник. - К.: НІОС, 2002.

34. Гребельный ВИ. Финансы предприятий: Уч. пособие. — К.: Европ. ун-т, 2003.

35. Дробозина Л.А. Общая теория финансов: Учебник. — М.: ЮНИТИ,

1995.

36.Кравченко В. Місцеві фінанси України: Навч.посібник. — К.: Знання, 1999.

37. Опарін В. М. Фінанси: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2001.

38.Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч.посібник. —К.: КНЕУ, 2004.- 240 с.

Додаткова література:

1.Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів). — Львів: Каменяр, 2000.

2. Бабич АМ., Павлова Л.Н. Государственные и муниципальные финансы. — М.: Финансы, 1999.

3.Балабанов А., Балабанов И. Финансы. — СПб.: Питер, 2000.

4.Бочаров ВВ., Леонтьев В.Е. Корпоративные финансы: Уч. пособие. — СПб.: Питер, 2002.

5.Гроші та кредит: Підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. М. І. Савлука. — К.: КНЕУ, 2001.

6.Завгородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С Фінансовий словник: 3-тє вид., випр. та доп. — К.: Т-во «Знання», 2000.

7. Петровська І.О., Клиновий Д.В. Фінанси (з елементами статистики фінансів); Навч. посібник. - К.: ЦУЛ, 2002.

8.Управление внешнеэкономической деятельностью: Учебное пособие. — 2-е изд. / Под общ. ред. А.И. Кредисова. - К.: ВИРА-Р, 2001.

9. Фінанси: Навч.- метод.посібник. - 2-е вид., перероб.ідоп./ О.Романенко, С. Огородник та ін.- К.: КНЕУ, 2006.- 387с.

10. Финансы. / Под ред. Дробозиной ЛА. — М.: Финансы, 1997.

11Финансы. / Под ред. Родионовой К.А. — М.: Финансы и статистика, 1995.

12. Фінанси підприємств/ За ред. А.М. Подерьогіна. – К.: КНЕУ, 2002.

13. Фінанси підприємств/ За ред. Г.Г. Кірейцева – К.: ЦУЛ, 2002.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1.

Основні показники економічного і соціального розвитку України у 2003-2006 рр.

Показники	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.
1	2	3	4	5
Валовий внутрішній продукт, млн .грн .	267 344	345 113	441 452	544153
Темпи зростання реального ВВП до відповідного періоду попереднього року, % (кумулятивно)	109,6	112,1	102,7	107,3
Індекс споживчих цін до відповідного періоду попереднього року,%	105,2	109,0	113,5	109,1
Фінансові результати (сальдо) підприємств до оподаткування, млн.грн .	19 643,3	44 578,4	64 370,8	76 253,4
Темпи зростання до відповідного періоду попереднього року , %	134,2	в 2,3 р. б.	144,4	118,5
Питома вага прибуткових підприємств, %	62,8	65,2	65,8	66,5
Дебіторська заборгованість між підприємствами та установами України, млн.грн. на 1 число наступного за звітним періодом (кумулятивно)	261 520,0	296 095,1	303 329,5	357 504,8
Кредиторська заборгованість між підприємствами та установами України, млн.грн. на 1 число наступного за звітним періодом (кумулятивно)	305 237,7	352 631,4	361 542,1	416 787,7
Номінальні доходи населення, млн.грн.	215 672	274 241	381 404	472061*
Темпи зростання до відповідного періоду попереднього року, %	116,5	127,2	139,1	123,8
Реальні наявні доходи з урахуванням цінового фактору, у %	109,1	119,6	123,9	111,8
Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за період, грн.	462	590	806	1 041
Індекс реальної заробітної плати, % до відповідного періоду попереднього року	115,2	123,8	120,3	118,3
Чисельність наявного населення, тис.осіб (середня за період)	47 812,9	47 451,6	47 105,2	46 787,8
Рівень зареєстрованого безробіття, на 1-ше число періоду наступного за звітним, % до населення працездатного віку	3,5	3,5	3,1	2,7
Інвестиції в основний капітал (капітальні вкладення), млн.грн.	51 011,2	75 714,4	93 096,1	125 253,7
Зовнішня торгівля товарами й послугами з початку року (платіжний баланс), млн.дол.США (кумулятивно)				
експорт	28 953	41 291	44 378	50 239
імпорт	27 665	36 313	43 707	53 307
сальдо	1 288	4 978	671	-3 068
Курс гривні до євро(середній за період)	6,0244	6,6094	6,3899	6,3369
Курс гривні до долару США (середній за період)	5,3327	5,3192	5,1247	5,0500
Грошова база на кінець періоду, млн. грн.	40 089	53 763	82 760	97 214

Продовження додатку 1

1	2	3	4	5
Зведений бюджет України				
Доходи, млн.грн.	75 285,8	91 529,4	134 183,2	171 811,5
у % до ВВП	28,16	26,52	30,40	31,57
Видатки, млн.грн.	75 430,1	101 415,5	141 698,8	175 284,3
у % до ВВП	28,21	29,39	32,1	32,21
Кредитування, млн.грн.	362,4	1 122,9	290,7	227,9
у % до ВВП	0,14	0,33	0,07	0,04
Дефіцит (-) профіцит (+), млн.грн.	-506,7	-11 009,0	-7 806,3	-3 700,8
у % до ВВП	-0,19	-3,19	-1,77	-0,68
Державний бюджет України				
Доходи, млн.грн.	55 076,9	70 337,8	105 330,2	133 521,7
у %до ВВП	20,60	20,38	23,86	24,54
Видатки, млн.грн.	55 757,1	79 471,5	112 975,9	137 108,0
у % до ВВП	20,86	23,03	25,59	25,20
Кредитування, млн.грн.	362,9	1082,8	299,9	190,3
у %до ВВП	0,14	0,31	0,07	0,03
Дефіцит (-) профіцит (+), млн.грн.	-1 043,1	-10 216,5	-7 945,6	-3 776,6
у % до ВВП	-0,39	-2,96	-1,80	-0,69
Бюджети АР Крим ,областей, міст Києва і Севастополя				
Доходи, млн.грн	34 306,5	39 604,2	53 677,3	75 895,2
у %до ВВП	12,83	11,48	12,16	13,95
Видатки, млн.грн.	33 770,6	40 356,6	53 547,2	75 781,6
у % до ВВП	12,63	11,69	12,13	13,93
Кредитування , млн.грн .	-0,5	40,1	-9,2	37,7
у % до ВВП	0,00	0,01	0,00	0,01
Дефіцит (-) профіцит (+), млн .грн .	536,4	-792,5	139,3	75,8
у %до ВВП	0,20	-0,23	0,03	0,01

*) За даними Міністерства фінансів України, Державного комітету статистики України , Національного банку України

ДОДАТОК 2.

Основні показники соціально-економічного розвитку України за 2007 р.

	Фактично за 2007р.	Темпи зростання, %	
		2007р. до 2006р.	2006р. до 2005р.
Валовий внутрішній продукт, млн.грн.	...	107,3	107,3
Обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) ¹ , млн.грн.	537377,6	x	x
Індекс промислового виробництва	x	110,2	106,2
Обсяг продукції сільського господарства, млн.грн.	109850	94,4	102,5
Виробництво продукції тваринництва			
реалізація худоби та птиці на забій (у живій вазі), тис.т	2765,2	108,4	106,8
молоко, тис.т	12254,6	92,2	96,9
яйця, млн.шт.	14021,1	98,5	109,1
Обсяг продукції будівництва, млн.грн.	53524,6	115,8	109,9
Вантажооборот, млрд.ткм	496,4	103,7	104,5
Пасажирооборот, млрд.пас.км	144,4	103,7	102,5
Експорт товарів ¹ , млн.дол.США	44448,9	127,9	111,6
Імпорт товарів ¹ , млн.дол.США	54041,1	134,2	123,5
Сальдо (+, -) ¹ , млн.дол.США	-9592,2	x	x
Оборот роздрібної торгівлі, млн.грн.	318725,3	128,8	126,5
Доходи населення			
номінальні, млн.грн.	551817 ¹	129,9 ¹	126,0 ¹
реальний наявний, %	x	112,5 ¹	113,8 ¹
Витрати населення, млн.грн.	505457 ¹	133,3 ¹	127,4 ¹
Середньомісячна заробітна плата одного працівника			
номінальна, грн.	1351	129,7	129,2
реальна, %	x	112,5	118,3
Заборгованість із виплати заробітної плати – усього ⁴ , млн.грн.	668,7	x	x
Кількість зареєстрованих безробітних на кінець періоду, тис. осіб	642,3	x	x
Індекс цін виробників промислової продукції	x	123,3 ⁵	114,1 ⁵
Індекс споживчих цін	x	116,6 ⁵	111,6 ⁵

¹ Дані за січень–листопад.² Листопад 2007р. у % до жовтня 2007р.³ Листопад 2007р. у % до листопада 2006р.⁴ Станом на 1 січня 2008р.

ДОДАТОК 3.

Показники виконання Державного бюджету України за 2007 р. *

Показники	Фактичне виконання, млн.грн.	Темпи росту до 2006 р., %
Доходи	165 942,1	124,3
Податкові надходження , в т .ч .	116 670,8	123,1
податок на прибуток підприємств	33 964,0	131,3
податок на додану вартість	59 382,8	117,8
акцизний збір із вироблених в Україні товарів	8 990,4	120,0
акцизний збір із ввезених на територію України товарів	1 495,5	142,3
ввізне мито	9 588,9	137,5
Неподаткові надходження	42 114,7	117,8
Доходи від операцій з капіталом	1 769,9	319,2
Від урядів зарубіжних країн і міжнародних організацій	104,5	68,0
Цільові фонди	930,5	138,1
Офіційні трансферти	4 351,7	276,2
Видатки	174 235,9	127,1
Поточні видатки , в т .ч .	148 407,3	122,0
оплата праці працівників бюджетних установ	24 679,4	119,4
нарахування на заробітну плату	7 896,9	192,9
медикаменти та перев'язувальні матеріали	1 471,8	144,3
продукти харчування	1 111,7	125,4
оплата комунальних послуг та енергоносіїв	2 133,8	132,5
поточні трансферти населенню	28 509,6	95,5
Капітальні видатки , в т .ч	25 828,6	167,1
придбання основного капіталу	6 728,7	163,0
Довідково : обслуговування державного боргу	3 349,9	107,7
внутрішнього	743,4	83,1
зовнішнього	2 606,5	117,7
Довідково : офіційні трансферти	44 655,0	130,8
Кредитування	1 518,6	-
Фінансування ("+" - дефіцит , "-" - профіцит), в т .ч .	9 812,5	-
Запозичення	10 447,6	88,1
внутрішні	3 573,0	-
зовнішні	6 874,6	66,9
Погашення	6470,6	65,7
внутрішні	2 366,8	56,9
зовнішні	4 103,7	72,2

* Відповідно до звіту Державного казначейства України від 25.01.2008 р.

ДОДАТОК 4.

Показники виконання Зведеного бюджету України за 2007 р. *

Показники	Фактичне виконання, млн. грн.	Темпи росту до 2006 р., %
Доходи	219 939,1	128,0
Податкові надходження , в т .ч .	161 264,2	128,2
Податок з доходів фізичних осіб	34 782,1	152,6
податок на прибуток підприємств	34 407,2	131,5
податок на додану вартість	59 382,8	117,8
акцизний збір із вироблених в Україні товарів	9 072,2	120,0
акцизний збір із ввезених на територію України товарів	1495,5	142,3
ввізне мито	9 588,9	137,5
Неподаткові надходження	48 555,8	119,7
Доходи від операцій з капіталом	6 373,4	198,0
Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	104,5	68,0
Цільові фонди	3 641,2	169,5
Видатки	226 035,7	129,0
Поточні видатки , в т .ч .	187 352,4	124,3
оплата праці працівників бюджетних установ	54 214,2	126,2
нарахування на заробітну плату	18 462,8	152,8
медикаменти та перев'язувальні матеріали	3 220,8	129,2
продукти харчування	3 961,5	123,0
оплата комунальних послуг та енергоносіїв	6 951, 1	135,4
поточні трансферти населенню	44 835,8	114,2
Капітальні видатки , в т .ч .	38 683,3	157,7
придбання основного капіталу	17 881,9	152,4
Довідково : обслуговування державного боргу	3 679,0	107,0
внутрішнього	811,3	84,3
зовнішнього	2 867,7	115,8
Кредитування	1 574,7	-
Фінансування ("+" - дефіцит , "-" - профіцит), в т .ч .	7 671,4	-
Запозичення	11 915,1	100,4
внутрішні	3 738,0	235,4
зовнішні	8 177,1	79,6
Погашення	6 599,4	66,8
внутрішні	2 495,7	59,6
зовнішні	4 103,7	72,2

* Відповідно до звіту Державного казначейства України від 25.01.2008 р.

ДОДАТОК 5.

Доходи Державного бюджету України за КЕК на 2007 р., тис.грн.

Код	Найменування показників згідно з бюджетною класифікацією	Всього	Загальний фонд	Спеціальний фонд
1	2	3	4	5
	Всього доходів	140 290 268,9	112 479 930,5	27 810 338,4
40000000	Офіційні трансферти	4 128 170,5	4 128 170,5	
41010100	Кошти, що надходять до Державного бюджету з інших бюджетів	4 128 170,5	4 128 170,5	
	Разом доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів)	108 351 760,0	108 351 760,0	27 810 338,4
10000000	Податкові надходження	101 262 235,4	94 471 220,0	6 791 015,4
11000000	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	24 810 500,0	24 810 500,0	
11020000	Податок на прибуток підприємств	24 810 500,0	24 810 500,0	
13000000	Збори за спеціальне використання природних ресурсів	2 132 251,1	1 515 651,1	616 600,0
13010000	Збір за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду	100 000,0	100 000,0	
13010100	Збір за спеціальне використання лісових ресурсів державного значення	100 000,0	100 000,0	
13020000	Збір за спеціальне водокористування	697 347,9	697 347,9	
13030000	Платежі за користування надрами	506 607,3	506 607,3	
13030100	Платежі за користування надрами загальнодержавного значення	506 607,3	506 607,3	
13040000	Збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету	827 095,9	210 495,9	616 600,0
13070000	Плата за використання інших природних ресурсів	1 200,0	1 200,0	
14000000	Внутрішні податки на товари й послуги	65 588 995,0	62 451 109,0	3 137 886,0
14010000	Податок на додану вартість	55 161 000,0	55 161 000,0	
14010100	Податок на додану вартість із вироблених в Україні товарів (робіт, послуг)	39 684 300,0	39 684 300,0	
14010200	Бюджетне відшкодування податку на додану вартість грошовими коштами	-18 776 900,0	-18 776 900,0	
14010300	Податок на додану вартість із ввезених на територію України товарів	34 253 600,0	34 253 600,0	
14020000	Акцизний збір із вироблених в Україні товарів	8 734 852,0	6 412 221,0	2 322 631,0
14030000	Акцизний збір з ввезених на територію України товарів	1 111 216,0	295 961,0	815 255,0
14060000	Плата за ліцензії на певні види господарської діяльності	581 927,0	581 927,0	
14060200	Плата за видачу ліцензій та сертифікатів	69 369,0	69 369,0	
14060400	Кошти в іноземній валюті за реєстрацію представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності	2 000,0	2 000,0	
14060500	Плата за ліцензії на виробництво спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв і тютюнових виробів	56 843,0	56 843,0	

Продовження додатку 5

1	2	3	4	5
14060600	Плата за ліцензії на право експорту, імпорту та оптової торгівлі спирту етилового, коньячного та плодового	2 302,0	2 302,0	
14060700	Плата за ліцензії на право експорту, імпорту алкогольними напоями та тютюновими виробами	23 100,0	23 100,0	
14060900	Плата за державну реєстрацію, крім плати за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності	3 300,0	3 300,0	
14061000	Плата за ліцензії на право оптової торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами	83 108,0	83 108,0	
14061200	Грошовий (ліцензійний) збір за видачу ліцензій за кабельне мовлення, ретрансляцію, проводове (кабельне) мовлення і час мовлення	3 836,0	3 836,0	
14061400	Плата за видачу, переоформлення, продовження терміну дії ліцензій на користування радіочастотним ресурсом України та видачу дублікатів таких ліцензій	268 742,0	268 742,0	
14061500	Плата за ліцензії, видані Національною комісією регулювання електроенергетики	14 957,0	14 957,0	
14061700	Плата за видачу, переоформлення, продовження терміну дії ліцензій на здійснення діяльності у сфері телекомунікацій та видачу копій і дублікатів таких ліцензій	54 370,0	54 370,0	
15000000	Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	8 455 489,3	5 693 959,9	2 761 529,4
15010000	<i>Ввізне мито</i>	8 060 000,0	5 308 000,0	2 752 000,0
15010100	Мито на товари, що ввозяться суб'єктами підприємницької діяльності	4 945 000,0	4 945 000,0	
15010200	Мито на товари, які ввозяться (пересилаються) громадянами	363 000,0	363 000,0	
15010500	Мито на нафтопродукти, транспортні засоби та шини до них, що ввозяться суб'єктами підприємницької діяльності та громадянами	2 752 000,0		2 752 000,0
15020000	<i>Вивізне мито</i>	299 044,0	299 044,0	
15020100	Мито на товари, що вивозяться суб'єктами підприємницької діяльності	299 044,0	299 044,0	
15030000	<i>Кошти, отримані за вчинення консульських дій</i>	96 445,3	86 915,9	9 529,4
16000000	Інші податки	275 000,0		275 000,0
16060000	<i>Збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства</i>	275 000,0		275 000,0
20000000	Неподаткові надходження	33 125 064,8	13 640 770,0	19 484 294,8
21000000	<i>Доходи від власності й підприємницької діяльності</i>	12 739 500,3	11 941 770,7	797 729,6

Продовження додатку 5

1	2	3	4	5
21010000	Частина прибутку (доходу) господарських організацій, що вилучається до бюджету та дивіденди, нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, які є у державній власності	1 306 200,0	1 022 800,0	283 400,0
21020000	Надходження від перевищення валових доходів над видатками Національного банку України	1 875 700,0	1 875 700,0	
21030000	Надходження від грошово-речових лотерей	70 000,0	70 000,0	
21040000	Надходження від розміщення в установах банків тимчасово вільних бюджетних коштів	8 000,0	8 000,0	
21060000	Рентна плата	8 552 270,7	8 552 270,7	
21060100	Рентна плата за нафту, що видобувається в Україні	3 705 314,0	3 705 314,0	
21060200	Рентна плата за природний газ, що видобувається в Україні	1 026 612,0	1 026 612,0	
21060500	Рентна плата за транзитне транспортування природного газу	2 432 346,6	2 432 346,6	
21060600	Рентна плата за транспортування нафти та нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та продуктопроводами	198 810,0	198 810,0	
21060700	Рентна плата за транзитне транспортування аміаку	67 246,5	67 246,5	
21060800	Рентна плата за газовий конденсат, що видобувається в Україні	1 121 941,6	1 121 941,6	
21080000	Інші надходження	927 329,6	413 000,0	514 329,6
22000000	Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу	965 315,4	917 815,4	47 500,0
22060000	Плата за надання послуг службою дозвільної системи органів внутрішніх справ	3 224,2	3 224,2	
22070000	Виконавчий збір	95 000,0	47 500,0	47 500,0
22080000	Плата за оренду цілісних майнових комплексів та іншого державного майна	290 000,0	290 000,0	
22090000	Державне мито	304 800,0	304 800,0	
22110000	Єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України	84 700,0	84 700,0	
22120000	Плата за надані в оренду ставки, що знаходяться в басейнах річок загальнодержавного значення	591,2	591,2	
22200000	Плата за митне оформлення товарів і транспортних засобів поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, установленим для митних органів	187 000,0	187 000,0	
24000000	Інші неподаткові надходження	9 779 840,0	781 183,9	8 998 656,1
24010000	Надходження коштів від реалізації конфіскованого майна	24 000,0	24 000,0	

Продовження додатку 5

1	2	3	4	5
24030000	Находження сум кредиторської та депонентської заборгованості підприємств, організацій та установ, щодо яких минув строк позовної давності	4 800,0	4 800,0	
24040000	Находження коштів від реалізації надлишкового майна космічного призначення, що належить Національному космічному агентству України	50,0		50,0
24050000	Находження коштів від реалізації надлишкового озброєння, військової та спеціальної техніки, іншого майна Збройних сил України та інших утворених згідно з законодавством військових формувань і правоохоронних органів	760 064,0	250 025,0	510 039,0
24060000	Інші надходження	481 492,0	436 500,0	44 992,0
24060200	Збори за послуги, пов'язані з охороною прав на інтелектуальну власність	10 700,0		10 700,0
24060300	Інші надходження	178 300,0	178 300,0	
24060400	Находження від видачі сертифікатів на експортно-імпортні операції з наркотичними засобами, психотропними речовинами і прекурсорами	3 000,0	1 200,0	1 800,0
24060500	Відрахування від суми коштів, витрачених на рекламу тютюнових виробів та/або алкогольних напоїв	4 500,0	4 500,0	
24060800	Находження від збору за проведення гастрольних заходів	1 500,0		1 500,0
24060900	Находження коштів від продажу спеціальних дозволів на користування надрами та збору за видачу таких дозволів	150 000,0	150 000,0	
24061000	Плата за виділення номерного ресурсу	16 000,0	16 000,0	
24061400	Збір за користування радіочастотним ресурсом	70 000,0	70 000,0	
24061500	Находження до Державного спеціалізованого фонду фінансування загальнодержавних витрат на авіаційну діяльність та участь України у міжнародних авіаційних організаціях	33 000,0	16 500,0	16 500,0
24061700	Плата за оформлення посвідчення закордонного українця	100,0		100,0
24061800	Находження до страхового фонду безпеки авіації	10,0		10,0
24062100	Грошові стягнення за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища в результаті господарської та іншої діяльності	14 382,0		14 382,0
24090000	Портовий (адміністративний) збір	24 700,0	2 470,0	22 230,0
24110000	Доходи від операцій з кредитування та надання гарантій	63 744,3	63 388,9	355,4
24110100	Плата за надання гарантій і позик, отриманих за рахунок коштів, залучених державою та/або під державні гарантії	17 373,9	17 373,9	

Продовження додатку 5

1	2	3	4	5
24110200	Плата за користування позиками, наданими за рахунок коштів, залучених державою	46 015,0	46 015,0	
24110400	Відсотки за користування пільговим довгостроковим державним кредитом, наданим молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла	355,4		355,4
24120000	<i>Збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію</i>	2 800 000,0		2 800 000,0
24130000	<i>Надходження коштів від погашення заборгованості ДП "НАЕК "Енергоатом" перед цільовим галузевим фондом створення ядерно-паливного циклу в Україні за придбаний концентрат природного урану та поставлене йому на компенсаційній основі протягом 1994-1999 років ядерне паливо</i>	165 687,0		165 687,0
24140000	<i>Додаткові збори на виплату пенсій</i>	4 754 202,7		4 754 202,7
24140100	Сплата збору з купівлі-продажу валюти	2 123 946,2		2 123 946,2
24140200	Сплата збору з торгівлі ювелірними виробами із золота (крім обручок), платини і дорогоцінного каміння	23 842,1		23 842,1
24140300	Сплата збору при відчуженні легкових автомобілів	1 125 432,3		1 125 432,3
24140500	Сплата збору з операцій купівлі-продажу нерухомого майна	427 352,4		427 352,4
24140600	Сплата збору з послуг стільникового рухомого зв'язку	1 053 629,7		1 053 629,7
24150000	<i>Збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності</i>	701 100,0		701 100,0
25000000	Власні надходження бюджетних установ	9 640 409,1		9 640 409,1
25010000	Плата за послуги, що надаються бюджетними установами	9 315 920,0		9 315 920,0
25020000	Інші джерела власних надходжень бюджетних установ	324 489,1		324 489,1
30000000	Доходи від операцій з капіталом	1 009 679,3	150 500,0	859 179,3
31000000	Надходження від продажу основного капіталу	40 500,0	40 500,0	
31010000	<i>Надходження коштів від реалізації безхазяйного майна, майна, що за правом спадкоємства перейшло у власність держави, та скарбів, знахідок, а також валютні цінності і грошові кошти, власники яких невідомі</i>	24 000,0	24 000,0	
31020000	<i>Надходження коштів від Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння</i>	16 500,0	16 500,0	
32000000	Надходження від реалізації державних запасів товарів	409 179,3	50 000,0	359 179,3

Продовження додатку 5

1	2	3	4	5
32010000	Надходження від реалізації матеріальних цінностей державного резерву	259 179,3		259 179,3
32020000	Надходження від реалізації розброньованих матеріальних цінностей мобілізаційного резерву	150 000,0	50 000,0	100 000,0
33000000	Надходження від продажу землі і нематеріальних активів	560 000,0	60 000,0	500 000,0
40000000	Офіційні трансферти	97 613,9	89 270,0	8 343,9
42000000	<i>Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій</i>	<i>97 613,9</i>	<i>89 270,0</i>	<i>8 343,9</i>
42010000	Надходження від секретаріату ООН, ОБСЄ або іншої регіональної організації за участь українського контингенту у миротворчих операціях	97 613,9	89 270,0	8 343,9
50000000	Цільові фонди	667 505,0		667 505,0
50070000	Платежі до Фонду соціального захисту інвалідів	150 000,0		150 000,0
50080000	Збір за забруднення навколишнього природного середовища	517 505,0		517 505,0

ДОДАТОК 6.

Фінансування Державного бюджету України на 2007 р., тис.грн.

Код	Найменування	Всього	Загальний фонд	Спеціальний фонд
400000	Фінансування за борговими операціями	4 977 251,0	3 674 265,0	1 302 986,0
<i>401000</i>	<i>Запозичення</i>	<i>11 627 855,8</i>	<i>9 826 344,8</i>	<i>1 801 511,0</i>
<i>401100</i>	<i>Внутрішні запозичення</i>	<i>3 829 790,3</i>	<i>3 829 790,3</i>	
<i>401200</i>	<i>Зовнішні запозичення</i>	<i>7 798 065,5</i>	<i>5 996 554,5</i>	<i>1 801 511,0</i>
402000	Погашення	-6 650 604,8	-6 152 079,8	-498 525,0
<i>402100</i>	<i>Внутрішні зобов'язання</i>	<i>-2 499 556,7</i>	<i>-2 499 556,7</i>	
<i>402200</i>	<i>Зовнішні зобов'язання</i>	<i>-4 151 048,1</i>	<i>-3 652 523,1</i>	<i>-498 525,0</i>
500000	Надходження від приватизації державного майна	10 020 430,0	10 000 188,0	20 242,0
<i>501000</i>	<i>Надходження від приватизації державного майна (крім об'єктів, для яких передбачено окремий розподіл коштів відповідно до Державної програми приватизації на 2000-2002 роки) та інших надходжень, безпосередньо пов'язаних з процесом приватизації та кредитування</i>	<i>10 020 188,0</i>	<i>10 000 188,0</i>	<i>20 000,0</i>
<i>502000</i>	<i>Надходження від приватизації об'єктів незавершеного будівництва, що споруджувались відповідно до Чорнобильської будівельної програми</i>	<i>242,0</i>		<i>242,0</i>
600000	Фінансування за активними операціями	150 767,0	150 767,0	
<i>601000</i>	<i>Зміни обсягів депозитів і цінних паперів, що використовуються для управління ліквідністю</i>	<i>150 767,0</i>	<i>150 767,0</i>	
<i>601100</i>	<i>Повернення коштів з депозитів або пред'явлення цінних паперів</i>	<i>173 717,0</i>	<i>173 717,0</i>	
<i>601200</i>	<i>Розміщення коштів на депозитах або придбання цінних паперів</i>	<i>-22 950,0</i>	<i>-22 950,0</i>	

ДОДАТОК 7.

Розподіл видатків на централізовані заходи і програми на 2007 рік між адміністративно-територіальними одиницями, тис.грн. (Додаток № 5 до Закону України "Про Державний бюджет України на 2007 р.")

№ п/п	Адміністративно-територіальні одиниці	2201190	2201230	2301270	2301290	2301310	2301370	2301400	2501210	2501360	Разом
		Інформатизація та комп'ютеризація професійно-технічних та вищих навчальних закладів, забезпечення професійно-технічних і вищих навчальних закладів сучасними технічними засобами навчання з природничо-математичних і технологічних дисциплін	Видання, придбання, зберігання і доставка підручників і посібників для студентів вищих навчальних закладів та учнів загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів	Програми і централізовані заходи з імунопрофілактики	Централізована закупівля обладнання для закладів охорони здоров'я	Централізовані заходи з трансплантації органів та тканин	Забезпечення медичних заходів по боротьбі з туберкульозом, профілактики та лікування СНІДу, лікування онкологічних хворих	Забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру	Компенсація сім'ям з дітьми та видатки на безплатне харчування дітей, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи	Оздоровлення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи	
1.	Автономна Республіка Крим	273,9	4 026,7	8 183,5	8454,4	555,2	15 997,4	11 543,2	1 880,0	1 143,0	52 057,3
2.	Вінницька область	273,9	4 881,7	6 883,8	7251,7	333,1	11 967,1	6 728,8	23 304,0	8 310,0	69 934,1
3.	Волинська область	952,4	3 608,5	5 318,7	4433,9	138,9	8 443,5	4 120,0	43 150,0	15 560,0	85 725,9
4.	Дніпропетровська область	273,9	9 496,1	13 807,8	14691	777,3	33 057,9	15 968,4	5 471,0	3 110,0	96 653,4
5.	Донецька область	547,6	8 758,8	15 978,1	19701,5	6 504,9	45 141,9	19 215,7	4 977,0	4 153,0	124 978,5
6.	Житомирська область	952,4	4 090,2	5 901,1	5668,5	472,0	10 574,0	4 847,4	78 487,0	28 502,0	139 494,6
7.	Закарпатська область	273,9	5 204,0	6 619,2	5308	360,8	9 737,6	4 713,2	1 464,0	692,0	34 372,7
8.	Запорізька область	273,8	4 887,2	7 040,5	7931	11 200,4	14 667,9	6 273,7	2 135,0	1 182,0	55 591,5
9.	Івано-Франківська область	952,2	5 348,5	6 596,9	5919,1		12 212,4	5 048,2	3 451,0	1 518,0	41 046,3
10.	Київська область	273,8	4 737,2	6 863,0	7516,8	249,9	13 670,6	6 137,8	152 786,0	57 405,0	249 640,1
11.	Кіровоградська область	952,4	3 993,3	4 107,4	4548,1	138,9	8 413,6	3 654,8	3 354,0	1 825,0	30 987,5
12.	Луганська область	410,7	5 482,5	7 859,3	10266,9	333,1	19 517,2	9 764,9	3 171,0	2 570,0	59 375,6
13.	Львівська область	273,9	7 945,2	11 683,6	10982,9	2 419,2	20 849,8	13 567,8	2 948,0	1 656,0	72 326,4
14.	Миколаївська область	952,3	4 604,7	5 020,7	5197,6	138,9	10 898,9	4 462,6	1 943,0	920,0	34 138,7
15.	Одеська область	273,8	5 432,2	11 115,6	10237,5	5 544,7	21 448,1	8 449,4	1 700,0	1 459,0	65 660,3
16.	Полтавська область	273,8	5 170,6	5 479,0	6626,5	111,0	11 061,1	5 150,2	6 405,0	3 294,0	43 571,2
17.	Рівненська область	273,9	3 056,0	6 239,8	4928,7	360,8	8 330,0	5 070,6	116 259,0	40 199,0	184 717,8
18.	Сумська область	952,4	4 296,3	4 097,0	5226,1	194,2	9 114,6	4 110,5	4 207,0	2 138,0	34 336,1
19.	Тернопільська область	273,9	3 705,9	4 774,2	4739,4	166,6	8 423,7	4 010,7	10 993,0	3 946,0	41 033,4
20.	Харківська область	410,7	5 165,6	10 458,6	12056,4	583,1	20 556,4	10 964,7	5 039,0	3 866,0	69 100,5
21.	Херсонська область	952,3	3 533,8	4 729,3	4800,8	55,5	12 752,0	3 923,5	1 880,0	1 019,0	33 646,2
22.	Хмельницька область	952,2	4 080,0	5 699,9	5853	305,5	9 251,1	4 719,2	2 889,0	1 532,0	35 281,9
23.	Черкаська область	952,2	3 421,4	4 708,9	5717,1	194,2	9 880,6	4 550,3	31 577,0	12 053,0	73 054,7
24.	Чернівецька область	273,8	2 811,0	4 324,5	3870,5	305,5	6 446,5	3 336,3	5 402,0	1 949,0	28 719,1
25.	Чернігівська область	952,3	1 764,4	3 942,9	4979,4	360,8	8 424,9	3 868,2	22 130,0	9 209,0	55 631,9
26.	м.Київ	547,7	8 352,9	10 978,7	11477,6	749,6	16 372,2	8 823,5	12 773,0	10 657,0	80 732,2
27.	м.Севастополь	273,9	949,3	1 633,9	1615,6	83,4	2 928,9	1 615,6	225,0	133,0	9 458,6
	Всього:	15 000,0	128 804,0	190 045,8	200 000,0	32 637,5	380 139,9	184 639,2	550 000,0	220 000,0	1 901 266,4

ДОДАТОК 8.

Виконання Державного бюджету України в 2006 р.

	Закон про бюджет на 2006 р., млрд. грн.	Факт 2006 р., млрд. грн.	Рівень виконання плану, %	
			2005 р.	2006 р.
Доходи державного бюджету	127,5	133,5	99,3	104,7
Доходи загального фонду, в т. ч.	97,3	101,3	101,1	104,2
податок на прибуток підприємств	25,3	25,4	106,2	100,2
ПДВ, в т. ч.:	41,7	47,5	104,9	113,9
ПДВ із вироблених в Україні товарів (робіт, послуг)	29,2	30,6	102,9	104,9
ПДВ із ввезених на територію України товарів (робіт, послуг)	28,3	31,9	104,6	112,5
акцизний збір із вироблених в Україні товарів	6,0	5,4	100,8	88,8
акцизний збір із ввезених на територію України товарів	0,2	0,1	73,7	62,9
ввізне мито	5,4	4,5	88,9	83,8
рентна плата	6,6	6,4	89,7	95,9
Видатки державного бюджету	140,2	137,1	96,2	97,8
Програмні видатки, в т. ч.:	137,0	134,0	96,2	97,8
Міжбюджетні трансферти	35,1	34,2	91,2	97,4
Обслуговування державного боргу	3,2	3,1	97,4	97,6
Фінансування державного бюджету	13,2	3,8	71,4	28,5
Фінансування загального фонду, в т. ч.:	11,7	4,8	84,1	41,0
Погашення	9,7	9,3	99,8	96,7
Надходження від приватизації державного майна	2,1	0,6	203,5	26,3
Зміна залишків готівкових коштів	9,4	2,2	-	-
("-" - зростання; "+" - скорочення)				

Основні завдання бюджетної політики на 2008 р.

Основні завдання бюджетної політики на 2008 р. визначені постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 2007 р. № 316 „Про схвалення Декларації цілей та завдань бюджету на 2008 р. (Бюджетної декларації)”.

Основною метою бюджетної політики на 2008 р. є забезпечення макроекономічної стабільності, збалансованості й стійкості бюджетної системи, що досягається шляхом:

1. Застосування ефективної регулюючої ролі бюджету:

- утримання обсягу державного боргу відносно валового внутрішнього продукту на рівні не вищому, ніж у 2007 році;
- визначення дефіциту бюджету на економічно безпечному рівні;
- збереження частки перерозподілу валового внутрішнього продукту через зведений бюджет на рівні, що не перевищує прогнозований на 2007 рік;
- застосування активних операцій з управління державним боргом та ліквідністю короткострокового єдиного казначейського рахунку.

2. Підвищення результативності, ефективності й прозорості використання бюджетних коштів:

- концентрація бюджетних ресурсів на виконанні пріоритетних державних (цільових) програм, удосконаленні механізму контролю за їх виконанням;
- планування видатків на бюджетні програми, не пов'язані з утриманням бюджетних установ, виключно за наявності затверджених державних цільових програм у відповідних галузях;
- упорядкування структури головних розпорядників коштів державного бюджету та оптимізація кількості бюджетних програм;
- концентрація капітальних видатків на виконання пріоритетних інвестиційних програм;
- визначення у законі про державний бюджет захищених статей видатків соціального характеру й поділу бюджету на загальний та спеціальний фонди;

Продовження додатку 9.

- розвиток відповідно до норм і стандартів єдиного правового поля системи державного внутрішнього фінансового контролю;
- розроблення і затвердження Стратегії модернізації і підвищення ефективності управління державними фінансами на 2007 - 2016 рр.;
- упорядкування процедури державних закупівель та наближення законодавства у сфері державних закупівель до вимог ЄС та СОТ.

3. Збільшення розміру мінімальної заробітної плати на кінець року до 90 відсотків розміру прожиткового мінімуму.

4. Запровадження головними розпорядниками бюджетних коштів середньострокового планування на основі визначених пріоритетних завдань своєї діяльності й результативних показників, які вони прагнуть досягти, через:

- удосконалення механізму взаємодії між головними розпорядниками бюджетних коштів та відповідальними за виконання бюджетних програм на усіх стадіях бюджетного процесу, у тому числі програм, у яких відповідальні за їх виконання є співвиконавцями єдиних державних програм;
- приведення державних цільових програм у відповідність до Порядку розроблення та виконання державних цільових програм, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 106 (Офіційний вісник України, 2007 р., № 8, ст. 313);
- формування бюджетних програм на основі довгострокових пріоритетів державної політики, викладених у стратегічних і програмних документах Кабінету Міністрів України.

5. Підвищення відповідальності розпорядників бюджетних коштів за їх цільове використання:

- запровадження постійного моніторингу виконання і системи вимірювання результативності виконання бюджетних програм з метою прийняття управлінських рішень;

Продовження додатку 9.

- здійснення заходів із запровадження інституту державних бухгалтерів у бюджетних установах та на державних підприємствах;
- запровадження казначейських посвідчень правочинів, проведених розпорядниками бюджетних коштів.

6. Удосконалення системи бухгалтерського обліку у державному секторі шляхом здійснення заходів щодо розроблення національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та фінансової звітності у державному секторі.

7. Внесення змін до Бюджетного кодексу України у частині щодо застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі, удосконалення процедур розгляду, прийняття та виконання закону про Державний бюджет України, посилення контролю за дотриманням бюджетного законодавства та складання на його основі проекту Державного бюджету України на 2008 рік.

Витяг із закону України “Про систему оподаткування”

В Україні справляються:

- загальнодержавні податки й збори (обов'язкові платежі);
- місцеві податки і збори (обов'язкові платежі);

Стаття 14. Загальнодержавні податки й збори (обов'язкові платежі)

1. До загальнодержавних належать такі податки і збори (обов'язкові платежі):

1) податок на додану вартість;

2) акцизний збір;

3) податок на прибуток підприємств, у тому числі дивіденди, що сплачуються до бюджету державними некорпоратизованими, казенними або комунальними підприємствами;

4) податок на доходи фізичних осіб;

5) мито;

6) державне мито;

7) податок на нерухоме майно (нерухомість);

8) плата (податок) за землю;

9) рентні платежі;

10) податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів;

11) податок на промисел;

12) збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету;

13) збір за спеціальне використання природних ресурсів;

14) збір за забруднення навколишнього природного середовища;

15) збір до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення;

16) пункт 16 частини першої статті 14 виключено

Продовження додатку 10.

- 17) збір на обов'язкове державне пенсійне страхування;
- 18) збір до Державного інноваційного фонду;
- 19) плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності.
- 20) фіксований сільськогосподарський податок;
- 21) збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства;
- 22) гербовий збір (застосовується до 1 січня 2000 року);
- 23) єдиний збір, що справляється у пунктах пропуску через державний кордон України;
- 24) збір за використання радіочастотного ресурсу України;
- 25) збори до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (початковий, регулярний, спеціальний);
- 26) збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію.

Стаття 15. Місцеві податки і збори (обов'язкові платежі)

1. До місцевих податків належать:

- 1) податок з реклами;
- 2) комунальний податок.

2. До місцевих зборів (обов'язкових платежів) належать:

- 1) готельний збір;
- 2) збір за припаркування автотранспорту;
- 3) ринковий збір;
- 4) збір за видачу ордера на квартиру;
- 5) курортний збір;
- 6) збір за участь у бігах на іподромі;
- 7) збір за виграш на бігах на іподромі;
- 8) збір з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі та іподромі;
- 9) збір за право використання місцевої символіки;
- 10) збір за право проведення кіно- і телезйомок;

Продовження додатку 10.

- 11) збір за проведення місцевого аукціону, конкурсного розпродажу і лотерей;
- 12) збір за проїзд по території прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон;
- 13) збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг;
- 14) збір з власників собак.

Закон України Про систему оподаткування Розділ II, п.т. 13-15 Нормативно-правові акти України щодо системи оподаткування в Україні

ДОДАТОК 11.

Нормативно-правові акти України щодо системи оподаткування в Україні

Нормативно-правовий акт	Ким виданий	Назва	Дата документа	Номер документа	Дата введення в дію та інші примітки
1	2	3	4	5	6
Закони України					
Закон	ВРУ	“Про систему оподаткування”	25.06.91	1251-ХІІ	Із змінами і доповненнями
Закон	ВРУ	“Про фіксований сільськогосподарський податок”	17.12.98	320-ХІV	Із змінами і доповненнями
Закон	ВРУ	“Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”	30.06.99	784-ХІV	
Закон	ВРУ	“Про списання заборгованості зі сплати податків і зборів (обов’язкових платежів) платників податків у зв’язку з реформуванням сільськогосподарських підприємств”	16.03.00	1565-ІІІ	
Закон	ВРУ	“Про Державний бюджет України на 2001 рік”	07.12.00	2120-ІІІ	
Закон	ВРУ	“Про банки і банківську діяльність”	07.12.00	2121-ІІІ	
Закон	ВРУ	"Про порядок погашення зобов’язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами"	21.12.00	2181-ІІІ	
Закон	ВРУ	“Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань оподаткування”	07.06.01	2515-ІІІ	набирає чинності з дня опублікування.
Закон	ВРУ	"Про Державний бюджет України на 2002 рік"	20.12.01	2905-ІІІ	вводиться в дію з 1.01.2002 року.
Закон	ВРУ	"Про внесення змін до деяких законів України щодо створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон і запровадження спеціальних режимів інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку"	07.02.02	3036-ІІІ	набирає чинності з дня опублікування – 22.03.02

Продовження додатку 11

1	2	3	4	5	6
Закон	ВРУ	«Про іпотеку»	5.06.03	898-IV	набирає чинності з 1.01.2004 р.
Закон	ВРУ	“Про внесення змін до статті 18 Закону України "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами”	7.08.03	1127-IV	
Закон	ВРУ	“Про Державний бюджет України на 2004 рік”	27.11.03	1344-IV	
Закон	ВРУ	“Про телекомунікації”	18.11.03	1280-IV	
Закон	ВРУ	“Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень”	18.11.03	1255-IV	
Закон	ВРУ	“Про внесення змін до деяких законодавчих актів України”	11.12.03	1377-IV	
Закон	ВРУ	“Про внесення змін до Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”	17.02.04	1499-IV	
Закон	ВРУ	Про Державний бюджет України на 2005 рік	23.12.2004	2285-IV	
Закон	ВРУ	"Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу"	23.03.2005	2711-IV	Зі змінами
Закон	ВРУ	„Про внесення змін до деяких законів України щодо оподаткування реабілітаційних установ для інвалідів та дітей-інвалідів”	07.07.2005	2772-IV	
Закон	ВРУ	„Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стягнення державного мита”	22.09.2005	2900-IV	набирає чинності з дня опублікування
Закон	ВРУ	„Про внесення зміни до статті 17 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців”	22.09.2005	2919-IV	набирає чинності з дня опублікування
Закон	ВРУ	„Про Державний бюджет України на 2006 рік”	20.12.2005	3235-IV	
Закон	ВРУ	„Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення їх у відповідність із законодавчими актами України у сфері ліцензування”	19.01.2006	3370-IV	
Закон	ВРУ	„Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2006 рік”	14.11.2006	338-V	

1	2	3	4	5	6
Укази Президента України					
Указ	Президент України	“Про заходи щодо нормалізації платіжної дисципліни в народному господарстві України”	16.03.95	227/95	
Указ	Президент України	“Про заходи щодо стабілізації фінансового стану підприємств”	03.09.96	243/96	Із змінами, внесеними згідно з Указами Президента
Указ	Президент України	“Про внесення змін до Указу Президента України від 03.07.98 № 727 “Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва”	28.06.99	746	
Указ	Президент України	„Про заходи щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні” “Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва”	28.10.05	1513/2005	
Постанови Верховної Ради України					
Постанова	ВРУ	"Про зняття з розгляду деяких проектів законів України щодо списання та/або реструктуризації податкової заборгованості"	07.02.02	3070-III	
Постанова	ВРУ	"Про зняття з розгляду деяких проектів законів України з питань оподаткування в частині, що стосується видавничої справи"	07.02.02	3071-III	
Постанова	ВРУ	„Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 10 червня 2005 р. N 439”	030.12.2005	1305	
Постанови Кабінету Міністрів України					
Постанова	КМУ	“Про порядок відшкодування збитків державного бюджету, що виникли внаслідок настання гарантійних випадків за іноземними кредитами, одержаними юридичними особами України під гарантії Уряду України”	14.12.95	1002	

1	2	3	4	5	6
Постанова	КМУ	“Про впорядкування залучення і використання іноземних кредитів, повернення яких гарантується Кабінетом Міністрів України, вдосконалення системи залучення зовнішніх фінансових ресурсів та обслуговування зовнішнього державного боргу”	05.05.97	414	
Постанова	КМУ	“Про додаткові заходи щодо відшкодування витрат державного бюджету на виконання гарантійних зобов'язань Кабінету Міністрів України”	26.01.98	98	
Постанова	КМУ	“Про впровадження механізму страхування експортних та кредитних ризиків”	17.08.98	1280	
Постанова	КМУ	“Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України з питань діяльності державної податкової служби”	25.08.98	1336	
Постанова	КМУ	“Про забезпечення відшкодування витрат державного бюджету, які виникли внаслідок виконання зобов'язань за іноземними кредитами, залученими державою або під державні гарантії”	21.09.98	1466	
Постанова	КМУ	“Про заходи щодо додаткового забезпечення гарантійних або інших зобов'язань Кабінету Міністрів України, які надаються в забезпечення зобов'язань юридичних осіб-резидентів та вдосконалення системи відшкодування ними витрат державного бюджету”	27.11.98	1879	
Постанова	КМУ	“Про заходи щодо здійснення контролю за цільовим та ефективним використанням іноземних кредитів, залучених державою або під державні гарантії”	06.01.99	23	

Продовження додатку 11

1	2	3	4	5	6
Постанова	КМУ	“Про затвердження Порядку проведення розрахунків за електричну та теплову енергію, природний газ, послуги водопостачання і водовідведення”	07.06.00	934	Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ від 08.11.00 № 1666, від 14.11.00 № 1693, від 14.12.00 № 1829, від 19.12.00 № 1839, від 26.12.00 № 1885
Постанова	КМУ	“Про заходи щодо забезпечення погашення і обслуговування іноземних кредитів, залучених державою або під державні гарантії”	16.11.00	1708	Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ від 14.03.01 № 240
Постанова	КМУ	“Про заходи щодо забезпечення своєчасного та повного надходження податкових платежів до Державного бюджету України”	16.07.01	845	від 25.08.98

Продовження додатку 11

1	2	3	4	5	6
Постанова	КМУ	“Про затвердження Порядку надіслання органами державної податкової служби подання про здійснення заходів з погашення податкового боргу платника податків та інформації про скасування або зміни суми нарахованого податкового зобов’язання за рішенням суду (господарського суду) від інших контролюючих органів”	24.10.01	1387	
Постанова	КМУ	“Про затвердження форми протоколу про тимчасове затримання активів”	26.10.01	1412	
Постанова	КМУ	"Про заходи щодо забезпечення виконання Державного бюджету України у I кварталі 2002 року"	10.01.02	21	
Постанова	КМУ	"Про додаткові заходи щодо забезпечення виконання Державного бюджету України у I кварталі 2002 року"	24.01.02	78	
Постанова	КМУ	Про затвердження Порядку випуску, авалування, акцептування, індосування та погашення векселів, що випускаються державними підприємствами та акціонерними товариствами, у статутному фонді яких частка держави перевищує 50 відсотків	06.03.02	262	
Постанова	КМУ	Про заходи щодо забезпечення виконання Державного бюджету України у II кварталі 2002 року	19.04.02	546	
Постанова	КМУ	“Про затвердження орієнтовного плану законопроектної роботи на 2002 рік”	09.07.02	945	
Постанова	КМУ	“Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2001 р. № 121”	10.12.03	1905	
Постанова	КМУ	“Про митний контроль і митне оформлення електроенергії, що переміщується через митний кордон України”	10.12.03	1909	
Постанова	КМУ	“Про встановлення розміру збору за видачу експортних (імпортних) ліцензій”	18.05.2005	362	

1	2	3	4	5	6
Постанова	КМУ	„Про делегування Державній податковій адміністрації повноваження на затвердження Порядку проведення інвентаризації платників податку на додану вартість”	30.06.2005	534	
Постанова	КМУ	„Про затвердження Порядку координації проведення планових виїзних перевірок органами виконавчої влади, уповноваженими здійснювати контроль за нарахуванням і сплатою податків та зборів (обов'язкових платежів)”	21.07.2005	619	
Постанова	КМУ	„Про підсумки соціально-економічного розвитку України за дев'ять місяців 2005 року та невідкладні завдання щодо поліпшення економічної ситуації”	22.11.05	1105	
Постанова	КМУ	„Деякі питання реалізації статті 27 Закону України "Про Державний бюджет України на 2006 рік"	22.02.2006	176	
Розпорядження					
Розпорядження	КМУ	“Про забезпечення погашення та обслуговування іноземних кредитів, залучених під державні гарантії для закупівлі сільськогосподарської техніки компанії “Кейс Корпорейшн”, у 2000 і наступних роках”	11.08.00	322-p	
Розпорядження	КМУ	"Про затвердження плану заходів щодо забезпечення застосування Закону України "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами""	25.03.02	149-p	
Розпорядження	КМУ	«Про внесення змін до переліку пріоритетних видів економічної діяльності на територіях пріоритетного розвитку Автономної Республіки Крим, для яких установлено спеціальний режим інвестиційної діяльності»	27.06.03	380-p	
Розпорядження	КМУ	"Про затвердження Програми скорочення податкового боргу на 2004 рік”	10.12.03	762-p	
Розпорядження	КМУ	"Про затвердження Програми скорочення податкового боргу на 2004 рік”	10.12.03	762-p	

Продовження додатку 11

1	2	3	4	5	6
Розпорядження	КМУ	“Про внесення змін до розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 липня 2003 р. № 462”	29.04.04	260-р	
Розпорядження	КМУ	Про деякі питання спрощеної системи оподаткування	10.03.2005	58-р	
Розпорядження	Президента України	„Про Цільовий план Україна - НАТО на 2005 рік у рамках Плану дій Україна – НАТО”	21.04.2005	990/2005-рп	
Розпорядження	КМУ	„Про облік повідомлень про факти порушення митних правил, контрабанди або інших протиправних дій”	29.06.2005	220-р	
Розпорядження	КМУ	„Про проведення перевірки фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки”	23.06.2005	216-р	
Накази					
Наказ	ДПА України	“Про затвердження Порядку присвоєння реєстраційних (облікових) номерів платників податків”	03.08.98	380	Зареєстровано в Мін юсті 1 вересня 1998 р. за N 540/2980 Із змінами і доповненнями, внесеними наказами Державної податкової адміністрації України від 28 грудня 1999 року N 729, від 14 травня 2001 року N 195, від 9 березня 2005 року N 103

Продовження додатку 11

1	2	3	4	5	6
Наказ	ДПА України	“Про затвердження Свідоцтва про право сплати єдиного податку суб'єктом малого підприємництва - юридичною особою та Порядку його видачі”	13.10.98	476	Зареєстровано в Міністерстві юстиції 27.10.98 за № 688/3128 Із змінами і доповненнями, внесеними наказом ДПА України від 12.10.99 № 555
Наказ	ДПА України	“Про затвердження форми Книги обліку доходів і витрат суб'єкта малого підприємництва - юридичної особи та Порядку її ведення	13.10.98	477	Зареєстровано в Міністерстві юстиції 27.10.98 за № 689/3129 Із змінами і доповненнями, внесеними наказом ДПА України від 12.10.99 № 554
Наказ	ДПА України	Про внесення змін до форми Книги обліку доходів і витрат суб'єкта малого підприємництва - юридичної особи та Порядку її ведення	12.10.99	554	Зареєстровано в Міністерстві юстиції 19.10.99 за № 713/4006

Продовження додатку 11

1	2	3	4	5	6
Наказ	ДПА України	“Про внесення змін до форми та Порядку видачі Свідоцтва про право сплати єдиного податку суб'єктом малого підприємництва - юридичною особою”	12.10.99	555	Зареєстровано в Міністерстві юстиції 18.10.99 за № 709/4002
Наказ	ДПА України	"Про затвердження Порядку проведення органами державної податкової служби списання заборгованості за станом на 1 травня 2000 року зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) платників податків у зв'язку з реформуванням сільськогосподарських підприємств"	28.04.00	225	Зареєстрований в Міністерстві юстиції 22.05.00 за № 294/4515 Із змінами, внесеними згідно з Наказом ДПА від 26.07.00 № 412
Наказ	ДПА України	“Про внесення доповнень до наказу Державної податкової адміністрації України від 28.04.2000 № 225 "Про затвердження Порядку проведення органами державної податкової служби списання заборгованості за станом на 1 травня 2000 року зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) платників податків у зв'язку з реформуванням сільськогосподарських підприємств”	26.07.00	412	Зареєстровано в Міністерстві юстиції 09.11.00 за № 790/5011
Наказ	ДПА України	“Про затвердження Порядку проведення органами державної податкової служби прощення (списання) і розстрочення (відстрочення) податкової заборгованості платників податків при укладенні мирової угоди у справі про банкрутство”	21.11.00	600	Зареєстрований в Міністерстві юстиції 06.12.00 за № 893/5114

Продовження додатку 11

1	2	3	4	5	6
Наказ	Мінеконом України	“Про затвердження Порядку продажу активів у рахунок погашення податкового боргу боржника в процедурах банкрутства”	07.06.01	123	Зареєстровано в Міністерстві юстиції 22.07.01 за № 536/5727
Наказ	ДПА України	“Про затвердження Порядку застосування податкової застави органами державної податкової служби”	28.08.01	338	Зареєстровано в Міністерстві юстиції 03.10.01 за № 857/6048
Наказ	ДПА України	“Про затвердження Порядку розстрочення та відстрочення податкових зобов'язань платників податків”	18.09.01	378	Зареєстровано в Міністерстві юстиції 29.10.2001 за №912/6103
Наказ	ДПА України	“Про затвердження Порядку застосування адміністративного арешту активів платників податків”	25.09.01	386	Зареєстровано в Міністерстві юстиції від 05.10.2001 №865/6056
Наказ	ДПА України	Про затвердження Порядку видачі, обліку, відстрочення та оплати (погашення) векселя (письмового зобов'язання), що видається суб'єктом підприємницької діяльності при здійсненні операції з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах	25.02.02	83	Зареєстровано в Міністерстві юстиції 13 березня 2002 р. за N 248/6536

Продовження додатку 11

1	2	3	4	5	6
Наказ	ДПА України	“Про затвердження Порядку передачі банками інформації про відкриття (закриття) власних кореспондентських рахунків, закриття та зміну рахунків клієнтів - платників податків і зборів (обов'язкових платежів) до органів державної податкової служби електронними засобами та заповнення розрахункових документів у разі сплати (стягнення) платежів до бюджету або повернення платежів з бюджету”	01.07.02	301	Зареєстровано в Міністерстві юстиції 6 вересня 2002 р. за N 735/7023 Із змінами і доповненнями, внесеними наказами ДПА України від 13 березня 2003 року N 114, від 1 грудня 2003 року N 575, від 28 лютого 2005 року N 87
Наказ	ДПА України	“Методичні рекомендації визначення сум податкових зобов'язань за непрямими методами”	05.07.02	312	
Наказ	Мінекономіки та з питань європейської інтеграції України, ДПА України	“Про затвердження Положення про порядок застосування законодавства з питань пільгового оподаткування виконавців робіт, послуг на митній території України, які виконуються за рахунок міжнародної технічної допомоги, що надається на безоплатній та безповоротній основі на період підготовки до зняття і зняття енергоблоків Чорнобильської АЕС з експлуатації та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему, або за рахунок коштів, які передбачаються в державному бюджеті як внесок України до Чорнобильського фонду "Укриття"	7.10.03	276/477	Зареєстровано в Мінюсті України 24.10.2003 за № 973/8294

Продовження додатку 11

1	2	3	4	5	6
Наказ	ДПА України	“Про затвердження форми Розрахунку сплати єдиного податку суб’єктом малого підприємництва – юридичною особою та Порядку його складання”	28.02.03	98	Зареєстровано в Мінюсті 19.03.2003 за № 221/7542
Наказ	ДПА України	“Про затвердження Порядку надання роз’яснень окремих положень податкового законодавства”	12.04.03	176	Зареєстровано в Мінюсті 23.04.2003 за № 326/7647
Наказ	ДПА України	“Про затвердження Порядку оформлення результатів документальних перевірок щодо дотримання податкового та валютного законодавства суб’єктами підприємницької діяльності - фізичними особами”	11.06.04	326	
Наказ	ДПА, Мінфіну, Держказначейства України	“Про затвердження Порядку взаємодії органів державної податкової служби України, фінансових органів та органів Державного казначейства України в процесі повернення помилково та/або надміру сплачених податків, зборів (обов’язкових платежів) платникам податків”	03.02.2005	58/78/22	Зареєстровано в Міністерстві юстиції 18 лютого 2005 р. за №247/10527
Наказ	ДПА України	„Про затвердження Інструкції про порядок ведення органами державної податкової служби оперативного обліку платежів до бюджету, контроль за справлянням яких здійснюється органами державної податкової служби України”	18.05.2005	276	Зареєстровано в Міністерстві юстиції 2 серпня 2005 р. за N 843/11123
Наказ	ДПА України	„Про заходи щодо забезпечення здійснення державної регуляторної політики”	13.06.2005	209	
Наказ	ДПА України	„Про затвердження податкового роз’яснення”	16.06.2005	216	

Продовження додатку 11

1	2	3	4	5	6
Наказ	ДПА України	„Про затвердження Порядку оформлення результатів невізних документальних, виїзних планових та позапланових перевірок з питань дотримання податкового, валютного та іншого законодавства”	10.08.2005	327	Зареєстровано в Міністерстві юстиції 25.08.2005 за № 925/11205
Наказ	ДПА України	„Про затвердження Змін до Положення про картку фізичної особи - платника податків”	29.08.2005	370	Зареєстровано в Міністерстві юстиції 9 вересня 2005 р. N1024/11304
Наказ	ДПА України	„Про затвердження Порядку проведення інвентаризації платників податку на додану вартість”	30.08.2005	372	Зареєстровано в Міністерстві юстиції 13 вересня 2005 р. N 1039/11319
Наказ	ДПА України	„Про затвердження форм довідок щодо цільового використання спирту етилового та журналу обліку погашення податкових векселів”	20.10.2005	462	
Наказ	ДПА України	„Про затвердження Інструкції про порядок вилучення посадовими особами органів державної податкової служби України оригіналів та копій фінансово-господарських та бухгалтерських документів”	08.11.2005	493	Зареєстровано в Міністерстві юстиції 25 листопада 2005 р. N1427/11707
Наказ	ДПА України	„Про затвердження Плану діяльності Державної податкової адміністрації України з підготовки проектів регуляторних актів у сфері господарської діяльності на 2006 рік”	15.12.2005	575	

Продовження додатку 11

1	2	3	4	5	6
Наказ	ДПА України	„Про організацію особистого прийому громадян”	26.12.2005	604	
Наказ	ДПА України	„Про затвердження Регламенту адміністрування податків, зборів (обов’язкових платежів)”	09.02.2006	62	
Наказ	ДПА України	„Про затвердження формату (стандарту) електронного документа звітності платників податків”	03.05.2006	242	
Наказ	ДПА України	„Про затвердження Узагальнюючого податкового роз’яснення щодо застосування положень Указу Президента України від 3 липня 1998 року № 727/98 “Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб’єктів малого підприємництва”	23.06.2006	352	
Наказ	ДПА України	„Про затвердження податкового роз’яснення”	23.06.2006	353	
Наказ	ДПА України	„Про затвердження податкового роз’яснення”	06.07.2006	385	

Нормативно-правові акти України щодо місцевих податків і зборів (обов'язкові платежі)

Нормативно-правовий акт	Ким виданий	Назва	Дата документу	Номер документу	Дата введення в дію та інші примітки
1	2	3	4	5	6
Місцеві податки і збори (обов'язкові платежі)					
Закони України					
Закон	ВРУ	“Про доповнення Декрету Кабінету міністрів України “Про місцеві податки і збори”	17.06.93	3293-XII	3 дня опублікування
Закон	ВРУ	“Про запровадження єдиного збору, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України”	04.11.99	1212-XIV	Із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 12 липня 2001 року N 2659-III
Закон	ВРУ	“Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами”	21.12.00	2181-III	3 01.04.2001
Закон	ВРУ	“Про внесення змін до деяких законодавчих актів України”	07.06.01	2515-III	Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
Закон	ВРУ	“Про внесення змін до деяких законів України за результатами парламентських слухань “Проблеми інформаційної діяльності, свободи слова, дотримання законності на стан інформаційної безпеки України”	13.09.01	2680-III	Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.(Урядовий кур'єр №189 від 17.10.01)
Закон	ВРУ	“Про внесення змін до Декрету Кабінету Міністрів України "Про місцеві податки і збори"”	20.03.03	641-IV	
Закон	ВРУ	“Про внесення змін до деяких законів України”	03.04.03	703-IV	
Декрети Кабінету Міністрів України					
Декрет	КМУ	“Про місцеві податки і збори”	20.05.93	56-93	3 дня опублікування

1	2	3	4	5	6
Укази Президенту України					
Указ	Президент України	“Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб’єктів малого підприємництва”	03.07.98	727/98	3 дня опублікування. Із змінами і доповненнями, внесеними Указом Президента України від 28.06.99 № 746/99 (Указом Президента України від 28.06.99 №746/99 цей Указ викладено у новій редакції)
Указ	Президент України	“Про внесення змін до Указу Президента України від 03.07.98 № 727 “Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб’єктів малого підприємництва”	28.06.99	746	
Указ	Президент України	“Про впорядкування механізму сплати ринкового збору”	28.06.99	761/99	
Постанови Кабінету Міністрів України					
Постанова	КМУ	“Про затвердження переліку населених пунктів, віднесених до курортних”	28.12.96	38	
Постанова	КМУ	“Про затвердження переліку населених пунктів, віднесених до курортних”	28.12.96	1576	
Постанова	КМУ	“Про роз’яснення статті 4 Указу Президента України від 28 червня 1999 року № 761”	14.07.00	962	
Постанова	КМУ	“Про затвердження Порядку перерахування субвенцій на фінансування пільг і субсидій населенню на оплату електроенергії природного та скрапленого газу і житлово-комунальних послуг”	24.01.01	52	
Постанова	КМУ	“Про затвердження Тимчасового порядку розмежування земель права державної і комунальної власності”	1.08.02	1100	

1	2	3	4	5	6
Постанова	КМУ	“Про затвердження у 2003 році в Автономній Республіці Крим у порядку експерименту справляння окремих місцевих зборів”	28.05.03	875	
Накази					
Наказ	ДПА України	“Про затвердження форм Зведеного розрахунку суми земельного податку, Довідки до уточненого Розрахунку та Порядку їх подання до органу державної податкової служби”	26.10.01	434	
Наказ	Мінекономіки, МВС, ДПА, Держстандартизації України	“Про затвердження Правил торгівлі на ринках”	26.02.02	57/188/84/105	Введення в дію з 02.04.02
Наказ	ДПА України	“Про затвердження змін до наказу ДПА України від 26 жовтня 2001 року №434”	02.12.03	582	
Наказ	ДПА України	“Про затвердження форми податкового розрахунку збору за проведення гастрольних заходів”	24.12.03	620	
Наказ	ДПА України	“Про затвердження форми податкового розрахунку збору за право на використання місцевої символіки”	24.12.03	622	Зареєстрований в Мінюсті України 08.01.04 за №2/8601
Наказ	ДПА України	“Про затвердження форми податкового розрахунку збору з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі на іподромі”	24.12.03	623	Зареєстрований в Мінюсті України 08.01.04 за №10/8609
Наказ	ДПА України	“Про затвердження форми податкового розрахунку податку з реклами”	24.12.03	624	Зареєстрований в Мінюсті України 08.01.04 за №3/8602
Наказ	ДПА України	“Про затвердження форми податкового розрахунку комунального податку”	24.12.03	625	Зареєстрований в Мінюсті України 08.01.04 за №4/8603

Продовження додатку 12

1	2	3	4	5	6
Наказ	ДПА України	“Про затвердження форми податкового розрахунку збору за участь у бігах на іподромі”	24.12.03	626	Зареєстрований в Мінюсті України 09.01.04 за №11/8610
Наказ	ДПА України	“Про затвердження форми податкового розрахунку ринкового збору”	24.12.03	627	Зареєстрований в Мінюсті України 09.01.04 за №12/8611
Наказ	ДПА України	“Про затвердження форми податкового розрахунку курортного збору”	24.12.03	628	Зареєстрований в Мінюсті України 09.01.04 за №14/8613
Наказ	ДПА України	“Про затвердження форми податкового розрахунку збору за парковку автотранспорту”	24.12.03	629	Зареєстрований в Мінюсті України 09.01.04 за №13/8612
Наказ	ДПА України	“Про затвердження форми податкового розрахунку збору з власників собак”	24.12.03	630	Зареєстрований в Мінюсті України 09.01.04 за №15/8614
Наказ	ДПА України	„Про внесення змін до форми податкового розрахунку комунального податку”	20.03.06	143	Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 27 березня 2006 р. за №331/12205

ДОДАТОК 13.

Ставки основних податків у країнах–членах ЄС, 2005 р.
(ПДВ-2004 р.) (%)

Країна	Податок з доходів фізичних осіб (граничні ставки)	Податок на прибуток корпорацій	ПДВ
Ірландія	42,0	12,5	21,0
Португалія	40,0	27,5	19,0
Данія	59,0	30,0	25,0
Нідерланди	52,0	31,5	19,0
Франція	48,1	33,8	20,6
Італія	45,0	37,3	20,0
Німеччина	42,0	38,3	16,0
Австрія	50,0	25,0	20,0
Бельгія	50,0	34,0	21,0
Люксембург	39,0	30,4	15,0
Греція	40,0	32,0	18,0
Іспанія	45,0	35,0	16,0
Фінляндія	52,1	26,0	22,0
Швеція	56,5	28,0	25,0
Великобританія	40,0	30,0	17,5
Кіпр	30,0	10,0	15,0
Латвія	25,0	15,0	18,0
Литва	33,0	15,0	18,0
Угорщина	38,0	17,5	25,0
Польща	40,0	19,0	22,0
Словаччина	19,0	19,0	19,0
Словенія	50,0	25,0	20,0
Естонія	24,0	24,0	18,0
Чехія	32,0	26,0	19,0
Мальта	35,0	35,0	15,0
Україна	13,0	25	20
У середньому по країнах:			
ЄС – 25	41,1	26,3	19,4
ЄС – 15	46,7	30,1	19,7
ЄС – 10	32,6	20,6	19,0

Джерело: Європейський комітет статистики <http://epp.eurostat.ecs.eu.int/>

ДОДАТОК 14.

Дані про страхові тарифи Фонду загальнообов'язкове державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань.

Стаття 1. Встановити відповідно до класів професійного ризику виробництва такі страхові тарифи на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності (далі - страхування від нещасного випадку):

Клас професійного ризику виробництва	Страховий тариф (у відсотках до фактичних витрат на оплату праці найманих працівників)	Клас професійного ризику виробництва	Страховий тариф (у відсотках до фактичних витрат на оплату праці найманих працівників)	Клас професійного ризику виробництва	Страховий тариф (у відсотках до фактичних витрат на оплату праці найманих працівників)
1	0,66	24	1,20	47	2,14
2	0,67	25	1,23	48	2,16
3	0,68	26	1,29	49	2,18
4	0,69	27	1,35	50	2,35
5	0,70	28	1,41	51	2,37
6	0,72	29	1,48	52	2,42
7	0,73	30	1,50	53	2,44
8	0,75	31	1,51	54	2,47
9	0,76	32	1,55	55	2,56
10	0,78	33	1,56	56	2,64
11	0,80	34	1,67	57	2,91
12	0,82	35	1,68	58	2,92
13	0,83	36	1,76	59	3,00
14	0,85	37	1,77	60	3,38
15	0,90	38	1,86	61	3,66
16	0,94	39	1,87	62	3,80
17	0,96	40	1,89	63	4,09
18	1,03	41	1,90	64	4,30
19	1,06	42	1,93	65	6,51
20	1,07	43	1,95	66	6,62
21	1,08	44	2,00	67	13,60''
22	1,09	45	2,01		
23	1,16	46	2,09		

Фінансова звітність госпрозрахункового підприємства
БАЛАН АТЗТ «Крона»
на 31.12.2008 р.

Актив	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:			
залишкова вартість	010	0	0
первісна вартість	011	0,8	0,8
накопичена амортизація	012	0,8	0,8
Незавершене будівництво	020	0	0
Основні засоби:			
залишкова вартість	030	2 005	2 130,7
первісна вартість	031	6 336,6	6 642
знос	032	4 331,6	4 511,3
Довгострокові фінансові інвестиції:			
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040	0	0
інші фінансові інвестиції	045	4,7	4,7
Довгострокова дебіторська заборгованість	050	0	0
Відстрочені податкові активи	060	36,9	124,2
Інші необоротні активи	070	1,6	1,6
Усього за розділом I	080	2 048,2	2 261,2
II. Оборотні активи			
Запаси:			
виробничі запаси	100	686,5	368,7
тварини на вирощуванні та відгодівлі	110	0	0
незавершене виробництво	120	2,1	0
готова продукція	130	394,4	516,9
товари	140	3,6	0,6
Векселі одержані	150	1 086,8	28,9
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:			
чиста реалізаційна вартість	160	411,1	201,6
первісна вартість	161	411,1	201,6
резерв сумнівних боргів	162	0	0
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
з бюджетом	170	23,5	8,1
за виданими авансами	180	0	0
з нарахованих доходів	190	0	0
із внутрішніх розрахунків	200	0	0
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	1 776,9	3 024
Поточні фінансові інвестиції	220	0	0
Грошові кошти та їх еквіваленти:			
в національній валюті	230	0,8	40,9
в іноземній валюті	240	46,7	154,9
Інші оборотні активи	250	5,4	3,4
Усього за розділом II	260	4 437,8	4 348
III. Витрати майбутніх періодів	270	0	0
Баланс	280	6 486	6 609,2

Продовження додатку 15

Пасив	Код рядка	На початок звітної періоду	На кінець звітної періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Статутний капітал	300	61	61
Пайовий капітал	310	0	0
Додатковий вкладений капітал	320	0	0
Інший додатковий капітал	330	3 469,4	3 469,4
Резервний капітал	340	55,6	55,6
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	1 786,9	2 270
Неоплачений капітал	360	0	0
Вилучений капітал	370	1	1
Усього за розділом I	380	5 371,9	5 855
II. Забезпечення наступних витрат і платежів			
Забезпечення виплат персоналу	400	0	0
Інші забезпечення	410	0	0
Цільове фінансування	420	0	0
Усього за розділом II	430	0	0
III. Довгострокові зобов'язання			
Довгострокові кредити банків	440	131,1	0
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450	0	0
Відстрочені податкові зобов'язання	460	0	0
Інші довгострокові зобов'язання	470	0	0
Усього за розділом III	480	131,1	0
IV. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500	0	0
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510	0	0
Векселі видані	520	0	0
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	721	313,1
Поточні зобов'язання за розрахунками:			
з одержаних авансів	540	37,7	15,5
з бюджетом	550	4,8	80
з позабюджетних платежів	560	0	0
зі страхування	570	34,4	49,3
з оплати праці	580	52,8	100,3
з учасниками	590	0	0
із внутрішніх розрахунків	600	0	0
Інші поточні зобов'язання	610	132,3	196
Усього за розділом IV	620	983	754,2
V. Доходи майбутніх періодів	630	0	0
Баланс	640	6 486	6 609,2

ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ АТЗТ «Крона»

за 2 007 р.

I. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	12 800,7	9 915,9
Податок на додану вартість	015	(1 806,7)	(1 485,2)
Акцизний збір	020	(0)	(0)
Інші вирахування з доходу	030	(0)	(0)
Чистий доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	10 994	8 430,7
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040	(6 922,5)	(6 785,1)
Валовий:			
прибуток	050	4 071,5	1 645,6
збиток	055	(0)	(0)
Інші операційні доходи	060	2 116,3	1 061,7
Адміністративні витрати	070	(959,4)	(634,9)
Витрати на збут	080	(2 128,1)	(925,9)
Інші операційні витрати	090	(2 186)	(1 129)
Фінансові результати від операційної діяльності:			
прибуток	100	914,3	17,5
збиток	105	(0)	(0)
Доход від участі в капіталі	110	0	0
Інші фінансові доходи	120	0,4	0
Інші доходи	130	1 101,2	163,3
Фінансові витрати	140	(207,6)	(33,1)
Втрати від участі в капіталі	150	(0)	(0)
Інші витрати	160	(1 164,2)	(130,9)
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:			
прибуток	170	644,1	16,8
збиток	175	(0)	(0)
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	161	4,2
Дохід з податку на прибуток від звичайної діяльності	185	0	0
Фінансові результати від звичайної діяльності:			
прибуток	190	483,1	12,6
збиток	195	(0)	(0)
Надзвичайні доходи	200	0	0
витрати	205	(0)	(0)
Податки з надзвичайного прибутку	210	0	0
Чистий: прибуток	220	483,1	12,6
збиток	225	(0)	(0)

II. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ

Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Матеріальні затрати	230	5 725,3	4 704,2
Витрати на оплату праці	240	1 093,7	795,6
Відрахування на соціальні заходи	250	380,5	307,3
Амортизація	260	205,8	236,5
Інші операційні витрати	270	2 814,7	1 296,6
Разом	280	10 220	7 340,2

ДОДАТОК 17.

ЗВІТ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ АТЗТ «Крона»

за 2 007 р.

Стаття	Код	За звітний період		За попередній період	
		Надходження	Видаток	Надходження	Видаток
1	2	3	4	5	6
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності					
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	010	644,1	0	16,8	0
Коригування на:					
амортизацію необоротних активів	020	205,8	X	236,5	X
збільшення (зменшення) забезпечень	030	0	0	0	0
збиток (прибуток) від неререалізованих курсових різниць	040	0	0	0	0
збиток (прибуток) від неопераційної діяльності	050	62,6	0	0	17,9
Витрати на сплату відсотків	060	207,6	X	18,6	X
Прибуток (збиток) від операційної діяльності до зміни в чистих оборотних активах	070	1 120,1	0	254	0
Зменшення (збільшення):					
оборотних активів	080	211	0	0	409
витрат майбутніх періодів	090	0	0	0	0
Збільшення (зменшення):					
поточних зобов'язань	100	0	123,8	305,3	0
доходів майбутніх періодів	110	0	0	0	0
Грошові кошти від операційної діяльності	120	1 207,3	0	150,3	0
Сплачені:					
відсотки	130	X	207,6	X	33,1
податки на прибуток	140	X	233	X	31,4
Чистий рух коштів до надзвичайних подій	150	766,7	0	85,8	0
Рух коштів від надзвичайних подій	160	0	0	0	0
Чистий рух коштів від операційної діяльності	170	766,7	0	85,8	0
II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності					
Реалізація:					
фінансових інвестицій	180	0	X	0	X
необоротних активів	190	0	X	21	X
майнових комплексів	200	0	0	0	0
Отримані:					
відсотки	210	0	X	0	X
дивіденди	220	0	X	0	X
Інші надходження	230	0	X	0	X
Придбання:					
фінансових інвестицій	240	X	0	X	0
необоротних активів	250	X	475,6	X	10,3
майнових комплексів	260	X	0	X	0
Інші платежі	270	X	12,1	X	19,2
Чистий рух коштів до надзвичайних подій	280	0	487,7	0	8,5
Рух коштів від надзвичайних подій	290	0	0	0	0
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	300	0	487,7	0	8,5
III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності					
Надходження власного капіталу					
Отримані позики	320	0	X	0	X
Інші надходження	330	0,4	X	0	X
Погашення позик	340	X	131,1	X	39,4
Сплачені дивіденди	350	X	0	X	0
Інші платежі	360	X	0	X	0
Чистий рух коштів до надзвичайних подій	370	0	130,7	0	39,4
Рух коштів від надзвичайних подій	380	0	0	0	0
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	390	0	130,7	0	39,4
Чистий рух коштів за звітний період	400	148,3	0	37,9	0
Залишок коштів на початок року	410	47,5	X	9,6	X
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	420	0	0	0	0
Залишок коштів на кінець року	430	195,8	X	47,5	X

ЗВІТ ПРО ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ АТЗТ «Крона» за 2 007 р.

Стаття	Код	Статутний капітал	Пайовий капітал	Додатковий вкладений капітал	Інший додатковий капітал	Резервний капітал	Нерозподілений прибуток	Неоплачений капітал	Вилучений капітал	Разом
Залишок на початок року	010	61	0	0	3 469,4	55,6	1 786,9	0	-1	5 371,9
Коригування:										
Зміна облікової політики	020	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Виправлення помилок	030	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Інші зміни	040	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Скоригований залишок на початок року	050	61	0	0	3 469,4	55,6	1 786,9	0	-1	5 371,9
Переоцінка активів:										
Дооцінка основних засобів	060									
Уцінка основних засобів	070									
Дооцінка незавершеного будівництва	080	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Уцінка незавершеного будівництва	090	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Дооцінка нематеріальних активів	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Уцінка нематеріальних активів	110	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Чистий прибуток (збиток) за звітний період	130	0	0	0	0	0	483,1	0	0	483,1
Розподіл прибутку:										
Виплати власникам (дивіденди)	140	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Спрямування прибутку до статутного капіталу	150	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Відрахування до резервного капіталу	160	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Внески учасників:										
Внески до капіталу	180	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Погашення заборгованості з капіталу	190	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Вилучення капіталу:										
Викуп акцій (часток)	210	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Перепродаж викуплених акцій (часток)	220	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Анулювання викуплених акцій (часток)	230	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Вилучення частки в капіталі	240	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Зменшення номінальної вартості акцій	250	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Інші зміни в капіталі:										
Списання невідшкодованих збитків	260	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Безкоштовно отримані активи	270	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Разом змін в капіталі	290	0	0	0	0	0	483,1	0	0	483,1
Залишок на кінець року	300	61	0	0	3 469,4	55,6	2 270	0	-1	5 855

БАЛАНС бюджетного закладу за 2007 р., грн.

АКТИВ	Код	На початок року	На кінець року
1	2	3	4
I. НЕОБОРОТНІ АКТИВИ			
Нематеріальні активи			
Залишкова вартість	110		
Знос	111		
Первісна вартість	112		
Основні засоби			
Залишкова вартість	120	869066,00	5811869,00
Знос	121	1377935,00	1494593,00
Первісна вартість	122	2247001,00	7306462,00
Інші необоротні матеріальні активи			
Залишкова вартість	130	5050486,67	19460,29
Знос	131		
Первісна вартість	132	5050486,67	19460,29
Незавершене капітальне будівництво	140		
II. ОБОРОТНІ АКТИВИ			
Матеріали і продукти харчування	150	71241,96	70354,72
Малоцінні та швидкозношувані предмети	160	56024,42	56127,68
Інші запаси	170		
Дебіторська заборгованість	180	14350,31	1567,33
Розрахунки з постачальниками, підрядниками та замовниками за виконані роботи й надані послуги	181	14331,22	1567,33
Розрахунки із податків та платежів	182		
Розрахунки із страхування	183	19,09	
Розрахунки з відшкодування завданих збитків	184		
Розрахунки за спеціальними видами платежів	185		
Розрахунки з підзвітними особами	186		
Розрахунки за іншими операціями	187		
Розрахунки за операціями з централізованого постачання матеріальних цінностей	190		
Розрахунки за окремими програмами	200		
Короткострокові векселі одержані	210		
Інші кошти	220	148,93	
Грошові кошти в дорозі	230		
Рахунки в банках	240		
Рахунки загального фонду	241		
Рахунки спеціального фонду	242		
Рахунки в іноземній валюті	243		
Інші поточні рахунки	244		
Рахунки в казначействі загального фонду	250		
Рахунки в казначействі спеціального фонду	260	2877,88	26844,46
Спеціальні реєстраційні рахунки для обліку коштів, отриманих як плата за послуги	261	2877,88	26844,46
Спеціальні реєстраційні рахунки для обліку коштів, отриманих за іншими джерелами власних надходжень	262		
Спеціальні реєстраційні рахунки для обліку інших надходжень спеціального фонду	263		
Спеціальні реєстраційні рахунки для обліку коштів, отриманих на виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку регіонів	264		
Інші рахунки в казначействі	270		
Каса	280		

Продовження додатку 19

1	2	3	4
ІІІ. ВИТРАТИ			
Видатки загального фонду	290		
Видатки державного бюджету	291		
АКТИВ	код	На початок року	На кінець року
Видатки місцевого бюджету	292		
Видатки спеціального фонду	300		
Видатки за коштами, отриманими як плата за послуги	301		
Видатки за іншими джерелами власних надходжень	302		
Видатки за іншими надходженнями спеціального фонду	303		
Видатки за коштами, отриманими на виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку регіонів	304		
БАЛАНС	320	6064196,17	5986223,48

ПАСИВ	Код	На початок року	На кінець року
І. ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ			
Фонд у необоротних активах	330	5919552,67	5831329,29
Фонд у малоцінних та швидкозношуваних предметах	340	56024,42	56127,68
Результат виконання кошторису за загальним фондом	350	54635,16	51462,86
Результат виконання кошторису за спеціальним фондом	360	5633,54	46668,14
Результати переоцінок	370		
ІІ. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ			
Довгострокові зобов'язання	380		
Короткострокові позики	390		
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	400		
Короткострокові векселі видані	410		
Кредиторська заборгованість	420	24990,38	635,51
Розрахунки з постачальниками, підрядниками та замовниками за виконані роботи й надані послуги	421	24943,99	635,51
Розрахунки за спеціальними видами платежів	422		
Розрахунки із податків та платежів	423	28,39	
Розрахунки із страхування	424		
Розрахунки із заробітної плати	425		
Розрахунки зі стипендіатами	426		
Розрахунки з працівниками за безготівковими перерахуваннями	427		
Розрахунки за депозитними сумами	428		
Розрахунки за іншими операціями	429	18,00	
Розрахунки за операціями з централізованого постачання матеріальних цінностей	430	3360,00	
Розрахунки за окремими програмами	440		
ІІІ. ДОХОДИ			
Доходи загального фонду	450		
Доходи державного бюджету	451		
Доходи місцевого бюджету	452		
Доходи спеціального фонду	460		
Доходи за коштами, отриманими як плата за послуги	461		
Доходи за іншими джерелами власних надходжень	462		
Доходи за іншими надходженнями спеціального фонду	463		
Доходи за коштами, отриманими на виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку регіонів	464		
БАЛАНС	480	6064196,17	5986223,48

ЗВЕДЕНИЙ КОШТОРИС бюджетної установи (за рік)

Показники	Код	Усього на рік		РАЗОМ
1	2	3		4
Надходження коштів із спеціального фонду бюджету	x		238217,00	238217,00
у т.ч.- плата за послуги, що надаються бюджетними установами (розписати за підгрупами)	250100		230800,00	230800,00
- інші джерела власних надходжень бюджетних установ (розписати за підгрупами)	250200		7417,00	7417,00
- інші надходження, ут.ч.				
- інші доходи(розписати за кодами класифікації доходів)				
- фінансування(розписати за кодами класифікації фінансування за типом боргового зобов'язання)				
- повернення кредитів до бюджету (розписати за кодами програмної класифікації видатків та кредитування, класифікації кредитування)				
ВИДАТКИ ТА НАДАННЯ КРЕДИТІВ-усього	x	1728800,0	238217,00	1967017,00
Поточні видатки	1000	1728800,0	234717,00	1963517,00
<i>Оплата праці працівників бюджетних установ</i>	1110	1198600,0	49000,00	1247600,00
Заробітна плата	1111	1198600,0	49000,00	1247600,00
Грошове утримання військовослужбовців	1112			
<i>Нарахування на заробітну плату</i>	1120	431300,0	18200,00	449500,00
<i>Придбання предметів постачання і матеріалів, оплата послуг та інші видатки</i>	1130	37000,0	76517,00	113517,00
Предмети, матеріали, обладнання та інвентар	1131	7000,0	12663,00	19663,00
Медикаменти та перев'язувальні матеріали	1132	13500,0	3689,00	17189,00
Продукти харчування	1133		3400,00	3400,00
М'який інвентар та обмундирування	1134		3000,00	3000,00
Оплата транспортних послуг та утримання транспортних засобів	1135	14000,0	24865,00	38865,00
Оренда	1136			
Поточний ремонт обладнання, інвентарю та будівель; технічне обслуговування обладнання	1137	1200,0	3700,0	4900,0
Послуги зв'язку	1138	1300,0	10200,0	11500,0
Оплата інших послуг та інші видатки	1139		15000,0	15000,0
<i>Видатки на відрядження</i>	1140	1400,0	3500,0	4900,0
<i>Матеріали, інвентар, будівництво, капітальний ремонт та заходи спеціального призначення, що мають загальнодержавне значення</i>	1150			
<i>Оплата комунальних послуг та енергоносіїв</i>	1160	60500,0	87500,0	148000,00
Оплата тепlopостачання	1161	45700,0	65900,0	111600,0
Оплата водopостачання і водовідведення	1162	12700,0	1900,0	14600,0
Оплата електроенергії	1163	2100,0	19300,0	21400,0
Оплата природного газу	1164			
Оплата інших комунальних послуг	1165		400,0	400,0
Оплата інших енергоносіїв	1166			
<i>Дослідження і розробки, видатки державного(регіонального) значення</i>	1170			
<i>Дослідження і розробки, окремі заходи розвитку по реалізації державних (регіональних) програм</i>	1171			

Продовження додатку 20

1	2	3	4
<i>Окремі заходи по реалізації державних (регіональних) програм, не віднесені до заходів розвитку</i>	1172		
Виплата процентів (доходу) за зобов'язаннями	1200		
Субсидії і поточні трансферти	1300		
<i>Субсидії та поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям)</i>	1310		
<i>Поточні трансферти органам державного управління інших рівнів</i>	1320		
<i>Поточні трансферти населенню</i>	1340		
Виплата пенсій і допомоги	1341		
Стипендії	1342		
Інші поточні трансферти населенню	1343		
<i>Поточні трансферти за кордон</i>	1350		
Капітальні видатки	2000	3500,0	3500,0
Придбання основного капіталу	2100	3500,0	3500,0
<i>Придбання обладнання і предметів довгострокового користування</i>	2110	3500,0	3500,0
<i>Капітальне будівництво (придбання)</i>	2120		
Будівництво (придбання) житла	2121	-	-
Будівництво (придбання) адміністративних об'єктів	2122		
Інше будівництво (придбання)	2123		
<i>Капітальний ремонт</i>	2130		
Капітальний ремонт житлового фонду	2131		
Капітальний ремонт адміністративних об'єктів	2132		
Капітальний ремонт інших об'єктів	2133		
<i>Реконструкція та реставрація</i>	2140		
Реконструкція житлового фонду	2141		
Реконструкція адміністративних об'єктів	2142		
Реконструкція інших об'єктів	2143		
Реставрація пам'яток культури, історії та архітектури	2144		
Створення державних запасів і резервів	2200		
Придбання землі і нематеріальних активів	2300		
Капітальні трансферти	2400		
Капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	2410		
Капітальні трансферти органам державного управління інших рівнів	2420		
Капітальні трансферти населенню	2430		
Капітальні трансферти за кордон	2440		
Нерозподілені видатки	3000		
Надання внутрішніх кредитів	4110		
Надання кредитів органам державного управління інших рівнів	4111		
Надання кредитів підприємствам, установам, організаціям	4112		
Надання інших внутрішніх кредитів	4113		
Надання зовнішніх кредитів	4210		

ДОДАТОК 21.

Державний та гарантований борг України за 2002 – 2007 рр., тис .дол .США

Показники	Станом на 31.12					
	2002 р.	2003 р	2004 р	2005 р	2006 р	2007 р
<i>1.</i>	<i>2.</i>	<i>3.</i>	<i>4.</i>	<i>5.</i>	<i>6.</i>	<i>7.</i>
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу	14 201 692,08	14 542 525,85	16 097 021,19	15 474 567,90	15 950 201,46	17 573 216,19
Державний борг	12 090 013,69	12 404 261,56	12 757 252,02	12 504 044,49	13 091 838,86	14 117 678,86
Внутрішній борг	4 010 589,42	3 849 532,43	3 949 430,21	3 799 661,56	3 288 655,86	3 526 017,09
1. Заборгованість перед юридичними особами	2 048 624,46	1 887 458,61	2 117 392,71	1 984 845,59	1 523 839,89	1 811 201,12
Казначейські зобов'язання	18 753,28	27 957,10	9 254,41			
КОВДП	31 827,71	8 180,49				
ОВДП (5 - річні)	246 230,59	246 272,16	397 688,58	688 302,62	629 100,88	579 602,11
ОВДП (4 - річні)	984,55	15 634,06	34 748,18	103 396,63	102 357,03	86 891,09
ОВДП (3 - річні)	3 282,95	3 283,50	118 653,82	333 928,51	470 053,27	771 884,16
ОВДП (2 - річні)	7 970,14	7 971,49	62 675,76	274 162,38	322 328,71	114 011,88
ОВДП (18 - місячні)	38 444,23	137 468,63	254 373,85	438 263,37	258 811,88	
ОВДП (12 - місячні)	49 809,28	31 779,05	38 418,40	146 792,08		
ОВДП (9 - місячні)	42 977,83	8 759,26				
ОВДП (6 - місячні)	14 353,01	297,48				
ОВДП (3 - місячні)		4 876,68				
ПОВДП 2000 року	1 593 990,89	1 394 978,71	1 201 579,71			
2. Заборгованість перед банківськими установами	1 961 964,96	1 962 073,82	1 832 037,50	1 814 815,97	1 764 815,97	1 714 815,97
Національний банк України	1 961 964,96	1 962 073,82	1 832 037,50	1 814 815,97	1 764 815,97	1 714 815,97
Зовнішній борг	8 079 424,27	8 554 729,13	8 807 821,81	8 704 382,93	9 803 183,00	10 591 661,77
1. Заборгованість за позиками , наданими міжнародними організаціями економічного розвитку	2 555 735,71	2 527 116,35	2 383 345,70	2 639 302,19	2 538 503,86	2 483 678,45
Європейське Співтовариство	299 866,39	289 907,18	238 069,99	139 535,00	83 629,50	42 606,80
Європейський банк реконструкції та розвитку	5 529,76	24 357,11	60 244,53	92 464,82	130 274,24	202 956,90
Світовий Банк	2 250 339,56	2 212 852,06	2 085 031,18	2 407 302,37	2 324 600,12	2 238 114,75

Продовження додатку 21

<i>1.</i>	<i>2.</i>	<i>3.</i>	<i>4.</i>	<i>5.</i>	<i>6.</i>	<i>7.</i>
2. Заборгованість за позиками , наданими закордонними органами управління	3 009 453,04	2 886 045,82	2 725 451,56	2 362 007,69	2 128 658,11	1 936 412,48
Італія	94 903,61	92 233,11	97 202,58	79 309,90	74 088,04	68 054,89
Німеччина	386 402,29	420 860,96	445 485,55	344 551,22	336 208,88	326 445,27
Росія	1 778 855,86	1 681 105,86	1 583 355,86	1 485 605,86	1 387 855,86	1 290 105,86
США	273 235,17	248 205,87	239 624,28	211 202,62	182 780,96	154 359,30
Туркменистан	281 714,27	246 499,99	176 071,42	105 642,85	35 214,28	
Франція	35 676,35	34 782,43	32 098,20	22 670,19	19 423,31	18 572,55
Японія	158 665,49	162 357,60	151 613,67	113 025,05	93 086,78	78 874,61
3. Заборгованість за позиками , наданими іноземними комерційними банками	2 916,55	2 479,22	1 632,97	667,90	283,30	75,12
Bankers Trust Luxembourg S.A	932,59	873,56	679,31	354,30	131,56	
Chase Manhattan Bank Luxembourg S.A.	53,05	63,89	69,56	60,46	67,34	75,12
E.M.Sovereign Investments B.V.	339,36	263,95	188,54	253,14	84,40	
Баварський об'єднаний банк	1 591,55	1 277,82	695,56			
4. Заборгованість , не віднесена до інших категорій	2 511 318,97	3 139 087,74	3 697 391,58	3 702 405,15	5 135 737,73	6 171 495,72
Гарантований борг	2 111 678,39	2 138 264,29	3 339 769,17	2 970 523,41	2 858 362,60	3 455 537,33
Внутрішній борг	181,21	181,24	182,13	191,34	191,34	198211,14
1. Заборгованість перед юридичними особами	2,18	2,18	2,19	2,30	2,30	198 022,10
Державні цінні папери	2,18	2,18	2,19	2,30	2,30	2,30
ОДІУ (5 - річні)						198 019,80
2. Заборгованість , не віднесена до інших категорій	179,03	179,06	179,94	189,04	189,04	189,04
Інші кредитори	179,03	179,06	179,94	189,04	189,04	189,04
Зовнішній борг	2 111 497,18	2 138 083,05	3 339 587,04	2 970 332,07	2 858 171,26	3 257 326,19
1. Заборгованість за позиками , наданими міжнародними організаціями економічного розвитку	2 039 892,18	2 072 151,35	1 853 625,46	1 409 365,60	1 010 986,46	665 090,40
Європейське співтовариство з атомної енергії						57 298,80
Європейський банк реконструкції та розвитку	113 180,56	184 890,92	195 492,31	175 811,91	139 850,21	124 998,76

Продовження додатку 21

<i>1.</i>	<i>2.</i>	<i>3.</i>	<i>4.</i>	<i>5.</i>	<i>6.</i>	<i>7.</i>
Міжнародний Валютний Фонд	1 864 964,87	1 829 274,05	1 605 308,08	1 187 507,66	830 244,25	431 252,35
Світовий Банк	61 746,75	57 986,38	52 825,07	46 046,03	40 892,00	51 540,49
2. Заборгованість за позиками , наданими закордонними органами управління	25 700,39	29 075,88	28 399,70	23 466,47	18 043,79	11 102,10
Німеччина	25 700,39	29 075,88	28 399,70	23 466,47	18 043,79	11 102,10
3. Заборгованість за позиками , наданими іноземними комерційними банками	45 904,61	36 855,82	500 061,88	580 000,00	904 974,34	1 790 300,35
Citibank, N.A. London					368 610,70	411 209,44
Deutsche Bank AG London			480 000,00	580 000,00	536 363,64	449 090,91
Morgan Stanley Bank International Limited						930 000,00
Баварський об'єднаний банк	45 904,61	36 855,82	20 061,88			
4. Заборгованість , не віднесена до інших категорій	0,00	0,00	957 500,00	957 500,00	924 166,67	790 833,34
Colvis Finance Limited			107 500,00	107 500,00	107 500,00	107 500,00
Credit Suisse First Boston International			150 000,00	150 000,00	150 000,00	150 000,00
Maglin Capital Limited			700 000,00	700 000,00	666 666,67	533 333,34

ДОДАТОК 22.

Відношення державного та гарантованого державою боргу України до валового внутрішнього продукту, тис.грн.

Показники	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.
Державний борг	64215707,33	63292401,68	64468 89,12	66133320,64	67682324,9	63145424,8	66113786,31	71294278,3
Державний внутрішній борг	20780632,43	21018433,57	21386067,07	20523782,16	20953307,12	19188290,9	16607712,12	17806386,34
Державний зовнішній борг	43435074,90	42273968,11	43082722,05	45609538,48	46729017,78	43957133,9	49506074,19	53487891,96
Гарантований державою борг	12804742,04	11337338,83	11260 13,81	11400156,03	17718811,30	15001143,2	14434731,05	17450463,51
Державний та гарантований державою борг	77020449,37	74629740,51	75729102,93	77533476,67	85401136,20	7814 568,0	80548517,36	88744741,81
ВВП	170070000,0	204190000,0	225810000,0	267344000,0	345113000,0	441452000,0	544153000,0	709445000,0
Державний борг до ВВП	37,8%	31,0%	28,6%	24,7%	19,6%	14,3%	12,1%	10,0%
Державний внутрішній борг до ВВП	12,2%	10,3%	9,5%	7,7%	6,1%	4,3%	3,1%	2,5%
Державний зовнішній борг до ВВП	25,5%	20,7%	19,1%	17,1%	13,5%	10,0%	9,1%	7,5%
Гарантований державою борг до ВВП	7,5%	5,6%	5,0%	4,3%	5,1%	3,4%	2,7%	2,5%
Державний та гарантований державою борг до ВВП	45,3%	36,5%	33,5%	29,0%	24,7%	17,7%	14,8%	12,5%
Критичний рівень відношення боргу до ВВП (для країн ЄС)	60,0%	60,0%	60,0%	60,0%	60,0%	60,0%	60,0%	60,0%

Зовнішньоторгівельний баланс України

(млн.дол.США)

Показники	Експорт FOB		Імпорт CIF		Сальдо	
	2006 р.	2007 р.	2006 р.	2007 р.	2006 р.	2007 р.
Усього (товари і послуги) ¹	45873,5	58237,3	48758,0	65548,2	-2884,5	-7310,9
Країни СНД	16114,8	22322,0	20886,9	26437,8	-4772,1	-4115,8
Інші країни світу	29758,7	35915,3	27871,1	39110,4	1887,6	-3195,1
у т.ч. країни ЄС (27)	14359,7	16873,6	17989,0	24800,3	-3629,3	-7926,7
Товари	38368,0	49248,1	45038,6	60669,9	-6670,6	-11421,8
Країни СНД	12663,5	18615,2	20184,6	25629,5	-7521,1	-7014,3
Інші країни світу	25704,5	30632,9	24854,0	35040,4	850,5	-4407,5
у т.ч. країни ЄС (27)	12087,9	13916,8	16194,6	22217,9	-4106,7	-8301,1
Послуги	7505,5	8989,2	3719,4	4878,3	3786,1	4110,9
Країни СНД	3451,3	3706,8	702,3	808,3	2749,0	2898,5
Інші країни світу	4054,2	5282,4	3017,1	4070,0	1037,1	1212,4
у т.ч. країни ЄС (27)	2271,8	2956,8	1794,4	2582,4	477,4	374,4

Навчальне видання

ФІНАНСИ

навчальний посібник

**Автори: Зоя Миколаївна Мочаліна,
Наталя Іванівна Складрук,
Ірина Анатоліївна Федоренко**

Редактор М.З. Аляб'єв

План 2008, поз. 124Л (додатково)

Підп. до друку 23.12.2008 р.	Формат 60x84 1/16	Папір офісний
Друк на ризографі	Ум.-друк. арк. 16,3	Обл.-вид.арк.17,0
Замовл. № _____	Тираж 500 прим.	

Сектор оперативної поліграфії ЦНІТ ХНАМГ
61002, Харків, ХНАМГ, вул. Революції, 12